UNIWERSYTET WROCŁAWSKI
WYDZIAŁ FILOLOGICZNY

Kamil Wabnic

Schematy realizacji aktów mowy. Analiza korpusowa wpisów na forach dyskusyjnych

Praca doktorska napisana pod kierunkiem:
dr hab. Moniki Zaśko-Zielińskiej

Wrocław 2023

1. Spis treści

1. Wstęp....6
2. Stan badań....8
2.1. Teoria aktów mowy....8
2.2. Analizy materiałowe....13
2.2.1. *Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns* (CCSARP)....14
2.2.2. Gramatyka lokalna (*local grammar*)....15
2.2.3. Inne podejścia....16
2.3. Teoria aktów mowy a inne dyscypliny i nurty badawcze....17
2.3.1. Badania kulturowe i glottodydaktyka....17
2.3.2. Tekstologia i genologia....19
2.3.3. Retoryka, pedagogika i analiza dyskursu....21
2.3.4. Psychologia i logopedia....22
2.4. Stan badań – podsumowanie....23
3. Metodologia....24
3.1. Korpus Forów Dyskusyjnych....24
3.1.1. Struktura korpusu....26
3.1.2. Przetwarzanie korpusu....30
3.1.3. Metadane dokumentów w korpusie....32
3.2. Anotacja pragmatyczna korpusu....34
3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy....35
3.2.1.1. Akty dyrektywne....42
3.2.1.2. Akty komisywne....43
3.2.1.3. Akty ekspresywne....44
3.2.1.4. Akty deklaratywne....46
3.2.1.5. Akty asertywne....47
3.2.2. Struktura podstawowa (CCSARP)....49
3.3. Analiza postanotacyjna....51
3.3.1. Uniwersalne części praktu....52
3.3.1.1. Wyznaczniki i sygnały aktu mowy....52
3.3.1.2. Części praktu modyfikujące moc illokucyjną....53
3.3.1.3. Specyfikatory....56
3.3.2. Swoiste części praktu....56

3.3.2.1. Swoiste części praktu dyrektyw i komisywów....56
3.3.2.2. Swoiste części praktu ekspresywów....57
3.3.2.3. Swoiste części praktu deklaratywów....58
3.3.2.4. Swoiste części praktu asercji....58
3.4. Analiza leksykalno-semantyczna....60
3.5. Podsumowanie....61
4. Akty dyrektywne....63
4.1. Wyznaczniki aktów dyrektywnych....63
4.1.1. Formy performatywne czasowników mówienia....63
4.1.1.1. POLECAĆ....64
4.1.1.2. PROSIĆ....66
4.1.1.3. Inne czasowniki mówienia....68
4.1.2. Formy *quasi*-performatywne....71
4.1.3. Czasowniki wprowadzające pytania....75
4.1.4. Deontyczne predykaty modalne....78
4.1.4.1. Drugoosobowe predykaty modalne....79
4.1.4.2. Bezosobowe predykaty modalne....83
4.1.4.3. Trzecioosobowe predykaty modalne....86
4.1.4.4. Modalne orzeczenia słowno-imienne....87
4.1.4.5. Predykatywne operatory dezaprobaty....89
4.1.5. Wyznaczniki morfologiczne....89
4.1.5.1. Tryb rozkazujący....90
4.1.5.2. Formy nieprzeszłe....92
4.1.6. Wyznaczniki syntaktyczne – pytania....93
4.1.6.1. Pytania właściwe....94
4.1.6.2. Pytania niewłaściwe....98
4.1.7. Elipsa wykładnika dyrektywności....101
4.1.7.1. Bezokolicznik....102
4.1.7.2. Brak czasownika....102
4.1.7.3. Rzeczownikowe nazwy aktów dyrektywnych....103
4.1.8. Struktury dyrektyw pośrednich....104
4.1.8.1. Komisywy w funkcji dyrektyw....104
4.1.8.2. Osłabione komisywy w funkcji dyrektyw....105
4.1.8.3. Ekspresywy w funkcji dyrektyw....106

4.2. Moc illokucyjna dyrektywnych aktów mowy....107
4.2.1. Formy performatywne i *quasi*-performatywne czasowników proszenia....109
4.2.2. Formy performatywne czasowników radzenia....111
4.2.3. Środki modalności deontycznej....113
4.2.4. Morfologiczne środki imperatowności....115
5. Akty komisywne....117
5.1. *Quasi*-performatywne formy czasowników....117
5.2. Czasowniki modalne....121
5.2.1. Deontyczne predykaty modalne....121
5.2.2. Wolitywny predykat modalny – CHCIEĆ....122
5.3. Wyznaczniki morfologiczne – czas przyszły....123
6. Akty ekspresywne....125
6.1. Formy performatywne czasowników mówienia....125
6.1.1. DZIĘKOWAĆ....126
6.1.2. GRATULOWAĆ....127
6.1.3. POZDRAWIAĆ, ŻYCZYĆ i TRZYMAĆ KCIUKI....128
6.1.4. PRZEPRASZAĆ....133
6.1.5. WITAĆ....134
6.2. Tryb życzący....135
6.3. Wykrzykniki....137
7. Akty deklaratywne....138
7.1. Akty metakomunikacyjne....138
7.2. Typowe akty deklaratywne....140
8. Akty asertywne....142
8.1. Wyznacznik aktów asertywnych....142
8.2. Problemy analizy aktów asertywnych....144
8.2.1. Sekwencje aktów mowy....146
8.2.2. Akty hybrydowe – aprobata....149
9. Modyfikatory mocy illokucyjnej....154
9.1. Osłabiacze (*attenuators*)....154
9.1.1. Warunkowość....154
9.1.2. Dezintensyfikatory leksykalne....156
9.1.3. Osłabiacze dyskursywne....157
9.1.4. Pytanie....159

9.1.5. Osłabienie modalnością wolitywną....159
9.2. Wzmacniacze (*boosters*)....160
9.2.1. Intensyfikatory – wzmacniacze leksykalne....161
9.2.2. Wzmacniacze prozodyczne oraz graficzne....163
9.2.3. Wzmacniacze dyskursywne....165
10. Zakończenie....168
11. Stosowane skróty....177
11.1. Skróty gramatyczne....177
11.2. Oznaczenia części praktu....178
12. Bibliografia....179
13. Słowniki....197
14. Materiał badawczy....197
15. Spis tabel....198

1. Wstęp

Niniejsza praca ma charakter deskryptywny i jej celem jest opis schematów realizacji aktów mowy występujących w tekstach internetowych, czyli ich struktury wewnętrznej. Analizowane teksty internetowe pochodzą z forów dyskusyjnych. Podstawę opisu stanowią najnowsze opracowania teoretyczne i metodologiczne z zakresu badań nad aktami mowy, a w szczególności teoria gramatyki lokalnej (*local grammar*). Badania, które posłużyły do przygotowania tej pracy, zostały przeprowadzone z wykorzystaniem anotowanego korpusu i mają charakter *corpus-driven*. Otrzymane wyniki badań są zatem hipotezami, które mogą być weryfikowane w kolejnych badaniach pragmatycznego poziomu języka. Mogą one również w pewnym stopniu posłużyć do przygotowania narzędzi automatycznie rozpoznających i klasyfikujących realizacje aktów mowy.

Kolejne rozdziały pracy zawierają opis aktualnego stanu badań z zakresu teorii aktów mowy, z uwzględnieniem badań pragmatycznych wykorzystujących metody i narzędzia językoznawstwa korpusowego (zob. 2. Stan badań). W opisie stanu badań korzystam z literatury przedmiotowej zarówno polskojęzycznej, jak i obcojęzycznej – w szczególności anglosaskiej – gdyż istotne dla tej pracy jest uzyskanie wyników badań dających możliwość porównania struktur pragmatycznych wypowiedzi występujących w analizowanych polskojęzycznych tekstach ze strukturami opisywanymi na gruncie innych języków – w szczególności indoeuropejskich.

Po rozdziałach teoretycznych znalazł się opis metodologii badań (zob. 3. Metodologia): charakterystyka zebranego materiału wraz z opisem metod jego doboru oraz przetwarzania, a także opis stosowanego modelu anotacji (zob. 3.1. Korpus Forów Dyskusyjnych). W badaniach podejmuję próbę zastosowania połączenia metod CCSARP (*Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns*) oraz gramatyki lokalnej (*local grammar*), ostatecznie jednak odrzucam metody CCSARP (zob. 3.2.2. Struktura podstawowa (CCSARP)), a założenia gramatyki lokalnej wykorzystuję w ramach analizy postanotacyjnej do opracowania schematów realizacji aktów mowy. Teksty zostały przetworzone z wykorzystaniem przede wszystkim narzędzi: Inforex (Marcińczuk, Oleksy i Kocoń 2017) i Korpusomat (Kieraś, Kobyliński, Ogrodniczuk 2018). Ostateczny model anotacji został opracowany na podstawie klasyfikacji aktów mowy Searle'a (Searle 1976).

Pozostała część pracy zawiera opis uzyskanych wyników. W analizie koncentruję się na wskazaniu wyznaczników (*IFID*) dla realizacji poszczególnych klas aktów mowy wraz ze wskazaniem charakterystycznych dla nich schematów realizacji (zob. rozdziały 4.-8.) Dodatkowo opis uzupełniam charakterystyką modyfikatorów mocy illokucyjnej (zob. 9. Modyfikatory mocy

illokucyjnej). Rozprawę wieńczy zakończenie wraz ze wskazaniem perspektyw badawczych (zob. 10. Zakończenie).

2. Stan badań[1]

Niniejszy rozdział zawiera opis najważniejszych i najnowszych badań, które związane są bezpośrednio z podejmowanym tematem badawczym. Ze względu na charakter tematu konieczne jest odwołanie do literatury z kilku pól badawczych. W warstwie teoretycznej pracy korzystam z ustaleń dokonanych na gruncie filozofii języka i pragmatyki, do których bezpośrednio odnoszą się pojęcie aktu mowy oraz teorie i założenia z nim związane. Ponadto w badaniu tekstów internetowych niezbędne jest uwzględnienie ustaleń badaczy zajmujących się językiem i komunikowaniem w internecie. Istotne są również opracowania, które w sposób praktyczny traktują teorię aktów mowy i koncentrują się na wykorzystaniu prezentowanych ustaleń teoretycznych w różnych dziedzinach życia i dyscyplinach naukowych. Ze względu na tak zróżnicowany charakter literatury została ona podzielona na trzy części i jest prezentowana w kolejnych podrozdziałach: 2.1. Teoria aktów mowy, 2.2. Analizy materiałowe i 2.3. Teoria aktów mowy a inne dyscypliny i nurty badawcze.

2.1. Teoria aktów mowy

Podrozdział ten zawiera opis rozwoju teorii aktów mowy (czynności mowy) wraz ze wskazaniem najważniejszych tekstów, które istotnie przyczyniły się do jej powstania i ukształtowania. Teoria aktów mowy doczekała się licznych rozwinięć i modyfikacji. Zaprezentowano tutaj prace teoretyczne, które stanowią podstawę stosowanej w rozprawie terminologii wraz z uwzględnieniem jej ewolucji.

John L. Austin – głównie za sprawą książki „Jak działać słowami" (1962) wydanej w Polsce po raz pierwszy 1987 roku – wprowadził do współczesnego językoznawstwa szeroko zakrojoną refleksją o tzw. *wypowiedziach performatywnych*[2]. Praca Austina powstała na gruncie filozofii języka, jednakże jej ustalenia wpisują się w lingwistykę, ponieważ skutecznie opisuje ona język na poziomie pragmatycznym, który jest równoległy do poziomów syntaktycznego i semantycznego. Ponadto poziom pragmatyczny jest silnie związany z poziomem tekstowym, o czym świadczy zainteresowanie tekstologów pragmatyką. Austin zauważył, że filozofowie języka

1 Znaczna część niniejszego rozdziału została opublikowana na łamach czasopisma Oblicza Komunikacji (Wabnic 2022).

2 W odniesieniu do prac Austina używam terminu *wypowiedź performatywna* lub *performatyw*, gdyż nimi operuje autor. We fragmentach uogólniających ustalenia Austina posługuję się terminami *akt mowy* lub *czynność mowy* – posiadającymi szersze znaczenie. Austin w swoich wykładach ostatecznie sam odchodzi od dychotomicznego podziału na *konstatacje* i *performatywy*, wprowadzając *akt mowy* jako termin ogólny.

częściowo pomijają fakt, że nie wszystkie zdania czy wypowiedzi podlegają ocenie prawdziwościowej. Część zdań, które wyglądają jak twierdzenia, nie jest ani prawdziwa, ani fałszywa, ponieważ nie pełnią one funkcji poznawczej w tym znaczeniu, że nie mówią o rzeczywistości. Mają za to funkcję sprawczą (performatywną), czyli kształtują rzeczywistość — Austin nazywał więc te wypowiedzi performatywami i przeciwstawiał je wypowiedziom konstatującym.

Ponadto Austin wyodrębnił również trzy aspekty[3] aktu mowy: lokucyjny, illokucyjny i perlokucyjny. Aspekt perlokucyjny należy rozumieć jako językową materię aktu mowy – jego realizację. Aspekt illokucyjny to intencja nadawcy – to, co nadawca chce, aby wydarzyło się w rzeczywistości pozajęzykowej w związku z wygłaszanym komunikatem. Aspekt perlokucyjny to efekt, który jest za sprawą tego komunikat osiągany.

Wypowiedzi performatywne – zamiast weryfikacji – podlegają ocenie fortunności. Fortunność można określić jako zgodność czy też spójność między aspektem illokucyjnym i perlokucyjnym aktu mowy. Czyli fortunny jest taki akt, którego skutek jest zgodny z oczekiwaniem nadawcy komunikatu.

John Searle w swojej książce „Czynności mowy. Rozważania z filozofii języka" (1968) wyraźnie wskazuje, że teoria Austina ma zastosowanie do całego uniwersum mowy, gdyż każde działanie językowe ma lub może mieć funkcję sprawczą i w pewien sposób oddziałuje na rzeczywistość – nawet jeśli jest to konstatacja. Searle nie stawia już w centrum terminu performatywu, a aktu mowy i definiuje go jako podstawową jednostkę komunikacji. Dwie podstawowe cechy, które akty mowy charakteryzują, to powiązanie z nadawcą komunikatu oraz wytwarzanie ich z określoną intencją:

> Jednostką komunikacji językowej nie jest (…) symbol, słowo lub zdanie czy nawet wypowiedzenie symbolu, słowa lub zdania, lecz jest nią raczej wytworzenie lub wysłanie symbolu lub słowa czy zdania, w trakcie wykonywania czynności mowy. (…) Mówiąc dokładniej, wytwarzanie czy wysyłanie zdania wypowiedzianego w pewnych warunkach to czynności mowy, a czynności mowy (…) są podstawowymi lub najmniejszymi jednostkami komunikacji językowej. (…) Gdy traktuję dźwięk lub znak na kawałku papieru jako przypadek komunikacji (…), jedną z rzeczy, jaką muszę przyjąć, jest to, że ów dźwięk czy znak wytworzony został przez istotę czy istoty mniej lub bardziej podobne do mnie, a wytworzeniu temu towarzyszyły pewnego rodzaju intencje (Searle 1968: 29).

3 Austin (1962) nie używa w większości swoich wykładów terminów *akt mowy* i *aspekt* – pisze on głównie o *performatywach* oraz rodzajach wykonywanych *czynności* przy pomocy mówienia czy przy pomocy performatywów. Użycie pojęcia *czynności* jest dla Austina istotne, ponieważ sytuuje jego pracę w kontekście teorii czynności, do której się odwołuje. Z lingwistycznego punktu widzenia nazwanie *aspektami – czynności lokucyjnych*, *illokucyjnych* oraz *perlokucyjnych* wydaje się uzasadnione, ponieważ pozwala uniknąć niejednoznaczności wynikającej z użycia terminu *akt* (*czynność*) *mowy*. Posługiwanie się terminami: *czynność lokucyjna* etc. sugeruje, że są to jednostki tego samego typu co akty mowy lub że *czynności lokucyjna*, *illokucyjna* i *perlokucyjna* są klasami aktów mowy.

Searle zauważył również, że intencja nadawcy komunikatu nie zawsze jest wyraźnie widoczna w językowej realizacji aktu mowy. W związku z tym podzielił realizacje aktów mowy na bezpośrednie (*direct*) i pośrednia (*indirect*)[4]. W wypadku bezpośrednich realizacji aktu nadawca dosłownie wyraża swoją intencję, w wypadku pośrednich – intencja jest przez nadawcę ukrywana, czyli dochodzi do przesunięcia zawartości aspektu lokucyjnego względem illokucyjnego, ponieważ intencja nadawcy w pewnym stopniu nie pokrywa się z jego wypowiedzią i musi być dekodowana przez odbiorcę na podstawie jego wiedzy kontekstowej (Searle 1968, 1975).

Z punktu widzenia językoznawstwa dokonania Austina i Searle'a można sprowadzić do sklasyfikowania wypowiedzi na podstawie ich cech pragmatycznych, co wpisuje je w nurt tekstologii. Rzuciły one nowe światło na relacje nadawczo-odbiorcze w komunikacji językowej oraz znacząco przyczyniło się do opracowania i upowszechnienia teorii dyskursu[5] jako zdarzenia komunikacyjnego – ciągu zachowań językowych, których postać zależy od tego, „kto mówi, do kogo, w jakiej sytuacji i w jakim celu" (Grabias 2001: 222) i które podlegają określonym regułom (Duszak 1995; Żydek-Bednarczuk 2005).

Rozwój teorii aktów mowy przebiegał dynamicznie i szybko zdobywała ona popularność. Wśród istotnych rozwinięć teorii można wskazać artykuł filozofa języka Paula Grice'a „Logika a konwersacja" – pierwodruk w 1975 roku – w którym autor wprowadza pojęcia implikatur konwersacyjnych oraz maksym konwersacyjnych. Prace Grice'a dotyczą przede wszystkim pośrednich (ukrytych) realizacji aktów mowy i znacząco rozszerzają to pole zainteresowania pragmatyki. Teorię Grice'a szczegółowo omawia i komentuje Dorota Zdunkiewicz-Jedynak na łamach „Poradnika Językowego" (Zdunkiewicz 1988). Grice zakłada, że komunikacja opiera się na kooperatywnej postawie nadawcy i odbiorcy, którzy dążą w wymianie zdań we wspólnym kierunku i do wspólnego celu – porozumienia. Prace Grice'a spotykają się jednak z krytyką wskazującą, że są one zbyt ukierunkowane na przekazywanie informacji oraz funkcję poznawczą komunikacji, podczas gdy istotniejsza wydaje się funkcja społeczna i w jej świetle należy inaczej wyjaśniać zjawiska pośrednich aktów mowy oraz implikatur. Ponadto krytycy Grice'a oraz pochodnych teorii wskazują na nadmiernie rozrastający się inwentarz reguł oraz zbyt optymistyczny pogląd o kooperatywnej postawie uczestników komunikacji jako główne wady teorii i podają potrzebę zachowania twarzy (według teorii twarzy) jako właściwsze wyjaśnienie zachowań

4 Zwykle w języku polskim używa się terminów *pośrednie* i *bezpośrednie* akty mowy, jednakże czasem pojawiają się inne propozycje. Przykładem mogą być tutaj terminy akty *jawne* i *ukryte* stosowane w „Tekstologii" (Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009).

5 Współcześnie wskazuje się, że teoria aktów mowy nie spełnia w pełni wymagań, które stawia się przed analizą dyskursu, gdyż koncentruje się przede wszystkim na poziomie poszczególnych wypowiedzeń (zob. Cap 2016). Wydaje się, że takie rozpoznanie jest słuszne, a wątpliwości związane ze zbyt silnym powiązaniem teorii aktów mowy z syntaktyką wyrażała już Anna Wierzbicka w artykule „Genry mowy" (1983; zob. 2.3.2. Tekstologia i genologia).

komunikacyjnych — w szczególności grzeczności językowej (por. Goffman 1967; Brown, Levinson 1987; Fraser 1990; Caffi 1999; Bartłomiejczyk 2016).

Jedna z najnowszych aktualizacji teorii aktów mowy została dokonana przez Jacoba L. Meya. Mey w „An Introduction to Pragmatics" (2001) umiejscowił akt mowy w systemie językowym. Zasadniczo akt mowy i poziom pragmatyczny języka były intuicyjnie spajane z teorią języka Ferdinanda de Saussure'a, jednakże brakowało formalnego opracowania. Mey wprowadził termin *pragmem* – analogicznie do fonemu czy morfemu – czyli abstrakcyjne wyobrażenie o działaniu językowym i wykorzystywanych środkach językowych; termin *pract*, czyli tekstowa realizacja pragmemu; oraz termin *allopract* na określenie wariantu takiej realizacji. Akty mowy wpisują się zatem w Saussure'owskie myślenie o języku, gdyż z powodzeniem można określić ich abstrakcyjne wzorce oraz konkretne – tekstowe – realizacje. Z tego też powodu w tym stanie badań prezentowane są zarówno prace teoretyczne – opisujące miejsce aktów mowy w systemie – oraz prace materiałowe.

Ponadto Mey w swoich pracach wprowadził pojęcie *aktu pragmatycznego*. Mey (2010, 2883-2884) pisze, że pośrednie akty mowy zwykle wyrażane są za pomocą wypowiedzeń, które nie odzwierciedlają intencji nadawcy. Świadczy to o tym, że wartość interakcyjna tych wypowiedzeń nie wynika z ich budowy leksykalnej oraz semantycznej, lecz z sytuacji komunikacyjnej. Mey odróżnia akty mowy od aktów pragmatycznych i wskazuje, że akty mowy, by mieć wartość komunikacyjną, muszą być utworzone i umiejscowione w sytuacji komunikacyjnej, akty pragmatyczne zaś, nie tylko są tworzone i umiejscawiane w sytuacji komunikacyjnej, ale ją kształtują oraz warunkują sposób działania uczestników komunikacji. Akty pragmatyczne wymuszają na użytkownikach języka ścisłe dostosowanie się do warunków sytuacji komunikacyjnych i np. używanie wyłącznie ograniczonego zasobu środków językowych zgodnego ze zwyczajem kulturowym. Akty pragmatyczne Mey definiuje zatem jako takie akty mowy, które są silnie zakorzenione w sytuacji komunikacyjnej oraz konsolidują użytkowników języka z ich działaniami. Można dostrzec istotne podobieństwo między aktami pragmatycznymi Meya a aktami performatywnymi Austina – w obu wypadkach silny wpływ na rzeczywistość jest ich cechą konstytutywną. Mey zwraca jednak większą uwagę na kulturową konwencjonalność tych aktów. Jest to spójne z pracami innych językoznawców, w szczególności Shoshany Blum-Kulki (zob. 2.2.1. Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns (CCSARP)).

W tym ujęciu najistotniejsze nie są cechy językowe lub warunki fortunności realizacji aktu mowy, lecz prototypowe działania językowe mające swoje odbicie w konkretnych sytuacjach językowych lub grupach takich sytuacji. Taki uogólniony, prototypowy akt pragmatyczny to

właśnie *pragmemem.* Zatem przykładami pragmemów mogą być np. uogólnione zaproszenia, łapówki, podjudzania (Mey 2010, 2884).

Mey w swej teorii aktów pragmatycznych kieruje się przekonaniem o nadrzędności pragmatyki względem semantyki. Zauważa, że badacze często w swych analizach tekstów wychodzą od semantyki, a następnie, gdy dane semantyczne są niewystarczające do pełnego odczytania znaczenia tekstu, sięgają po wyjaśnienie pragmatyczne. Mey uważa, że prawidłowa analiza tekstu musi być zawsze poprzedzona analizą pragmatyczną. Swoje tezy popiera słowami Katarzyny Jaszczolt, która wskazuje, że częste jest niejasne i mętne podejście do aktów mowy, gdzie po interpretację pragmatyczną wypowiedzi sięga się wyłącznie wtedy, gdy semantyka nie pozwala wyjaśnić znaczenia (Jaszczolt 2010: 2899-2900). W teorii aktów pragmatycznych podstawę analizy stanowi zatem sytuacja zewnętrzna działania językowego, od której zależny jest ostateczny kształt wypowiedzenia – jego perspektywa wewnętrzna. „Pragmatyka […] toruje sobie drogę ze świata ogólnych aktów pragmatycznych (pragmemów) do jednostkowego, usytuowanego przejawu (*praktu*)[6]" (Mey 2010: 2884)". Prakt, czyli urzeczywistnienie pragmemu, jego realizacja tekstowa, aby mógł być zdekodowany, wymaga od uczestników komunikacji wiedzy o zdarzeniu komunikacyjnym oraz jego skutkach.

Teoria aktów pragmatycznych Jacoba Meya wskazuje perspektywę pragmatyczną jako podstawę analizy zdarzenia komunikacyjnego, którego centralnym elementem niewątpliwie jest tekst. Można zatem rozszerzyć pogląd Meya na całą tekstosferę, współgra to ze współczesnymi metodami prowadzenia analizy tekstologicznej czy genologicznej, gdzie również obligatoryjna jest analiza pragmatyczna tekstu. Ponadto Mey, mimo koncentracji na perspektywie pragmatycznej, silnie wiąże teorię aktów mowy z systemowym myśleniem o języku.

Oczywiście ujęć teoretycznych i rozszerzeń spojrzenia na akty mowy jest więcej, wielu językoznawców i filozofów języka wprowadzało mniejsze lub większe modyfikacje i uzupełnienia teorii, jednakże prace Meya wydają się najistotniejsze.

W ostatnich latach ukazywały się liczne publikacje referujące, podsumowujące lub krytycznie komentujące dotychczasowe teorie aktów mowy. Wskazać tu należy przede wszystkim rozdział Speech acts (Collavin 2011) z pierwszego tomu serii „Handbooks of Pragmatics" oraz rozdział Speech act theory (Sbisà 2009) z pierwszego tomu serii „Handbook of Pragmatics Highlights". Autorki tych opracowań koncentrują się przede wszystkim na Austinowskich fundamentach teorii, ale wskazują również jej późniejsze modyfikacje czy też wcześniejsze inspiracje. Ponadto obie serie wydawnicze stanowią istotną podstawę teoretyczną i metodologiczną

6 „Pragmatics […] works its way [...] from the world of generalized pragmatic acts (or 'pragmemes'), towards the individual, situated expression (or 'pract')" – przekład własny.

wielu badań oraz prezentują także prace materiałowe. „Handbook of Pragmatics Highlights" (HOPH) liczy sobie dziesięć tomów wydanych w latach 2009–2011, a w ramach „Handbooks of Pragmatics" (HOPS) ukazało się dotychczas czternaście tomów — ostatni w roku 2022. Prócz serii wydawniczych z pewnością zasługują na uwagę liczne czasopisma poświęcone pragmatyce z prawdopodobnie najstarszym, powstałym w 1977 roku „Journal of Pragmatics" (JPS) na czele. Na rynku znalazły się również dwa podręczniki zatytułowane: „Pragmatics" (Mey 2001; Huang 2007).

Wśród polskich opracowań dotyczących teorii aktów mowy warto wskazać trzeci tom serii „Współczesna Polszczyzna. Wybór opracowań" — „Akty i gatunki mowy" (Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska, Szadura 2004), który zawiera przedruki najważniejszych artykułów dotyczących tematu. Na uwagę zasługuje również tom 23 czasopisma „Język a Kultura" — „Akty i gatunki mowy w perspektywie kulturowej" (JAK 2012) oraz rozdziały poświęcone aktom mowy i pragmatyce w podręcznikach i ogólnych monografiach językoznawczych (Bartmiński 2001; Tabakowska 2001; Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009).

2.2. Analizy materiałowe

Nie wszystkie opracowania poświęcone aktom mowy opierają się na badaniach konkretnego materiału językowego, jednakże takie opracowania wydają się najistotniejsze, ponieważ umożliwiają uchwycenie rzeczywistych zjawisk występujących w języku. W niniejszym podrozdziale prezentuję najnowsze lub najistotniejsze prace analityczne wpisujące się w nurt badania aktów mowy.

Empiryczne opracowania analityczne można podzielić na dwie podstawowe grupy: prace wykorzystujące podejścia z ugruntowaną i złożoną metodologią oraz prace ogólnie odnoszące się do teorii aktów mowy. Istotniejsza wydaje się ta pierwsza grupa prac, ponieważ pozwalają one na późniejsze odtwarzanie badań oraz porównywanie wyników osiąganych dla różnych języków, typów tekstów, stylów itp. Ze względu na cel niniejszej pracy szczególnie ważne są dwa nurty badań: CCSARP (Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns) oraz gramatyka lokalna, ponieważ koncentrują się one na wybodrębnianiu schematów aktów mowy na podstawie realizacji tekstowych.

2.2.1. *Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns* (CCSARP)

CCSARP (*Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns*) to nurt badań kulturowych, w którym na szczególną uwagę zasługuje praca Shoshany Blum-Kulki i Elite Olshtain „Requests and Apologies: A Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns (CCSARP)" (1984: 196-213), ponieważ badaczki prezentują spójną i uniwersalną metodologię badawczą. Dla badanych aktów mowy – próśb (*requests*) i przeprosin (*apologies*) – stosowany jest ogólny opis struktury aktu mowy, składający się z trzech podstawowych elementów: określenia adresata (*adress term*), części zasadniczej aktu mowy (*head act*) oraz uzupełnienia (*adjunct*). W oryginalnym badaniu materiał językowy był zbierany w formie kwestionariusza od natywnych użytkowników ośmiu języków i dialektów (duńskiego; amerykańskiego, australijskiego i brytyjskiego angielskiego; kanadyjskiego francuskiego, niemieckiego, hebrajskiego i argentyńskiego hiszpańskiego) oraz nienatywnych użytkowników trzech języków (angielskiego w Danii, Niemczech i USA; niemieckiego w Danii oraz hebrajskiego w Izraelu). Metodologia CCSARP powstała jako jedna z pierwszych, która pozwalała na analizę struktury realizacji aktów mowy oraz zestawiała wyniki dla natywnych i nienatywnych użytkowników różnych języków (Blum-Kulka, Olshtain 1984; Blum-Kulka, House, Kasper 1989; Rose 1992).

Tak prowadzone badania dają możliwość porównywania otrzymywanych wyników między różnymi językami. Istnieją opracowania w nurcie CCSARP dla różnych natywnych i nienatywnych użytkowników języków np. tajskiego i chińskiego (Yang, Wannaruk 2019; Yang 2016), indonezyjskiego (Dewi 2016), kuwejckiego arabskiego (AlMujaibel, Gomaa 2022), bengalskiego (Sikder 2021). Większość prac dotyczy badań kulturowych (zob. 2.3.1. Badania kulturowe i glottodydaktyka) oraz problemu dwujęzyczności, ale zdarzają się wyjątki takie jak praca Corinne Denoyelle, w której metodologia wykorzystywana jest do badań diachronicznych francuszczyzny XVI i XVII wieku (Denoyelle 2019). Obecnie pojawiają się również liczne badania z zakresu gender studies, np. dla użytkowników bengalskiego (Sikder 2021) czy też liczne badania dotyczące arabskiego, np. jordańskiego arabskiego (Al-Sallal, Ahmed 2020) oraz saudyjskiego arabskiego i angielskiego (Qari 2019).

Prezentowany tu przegląd publikacji to jedynie niewielki wycinek wszystkich prac w nurcie CCSARP i przedstawiam zaledwie kilka wybranych tytułów opublikowanych po 2015. Badania z wykorzystaniem tej metodologii opisu były prowadzone również na gruncie polskim, np. na materiale Polskiego Korpusu Listów Pożegnalnych (Zaśko-Zielińska 2014). Pojawiały się również kulturowe badania porównawcze z udziałem języka polskiego w zestawieniu z: angielskim i węgierskim (Suszczyńska 1999) oraz angielskim, niemieckim i rosyjskim (Ogiermann 2009).

Ponadto język polski wspominany jest jako jeden z przykładów w tekście teoretycznym dotyczącym użyteczności CCSARP w badaniach błędów pragmatycznych (Reynolds 1995). W innych tekstach, których tutaj nie wymieniam, polski jedynie jest przywoływany przy okazji omawiania artykułu Ogiermann (2009) lub innych prac niezwiązanych bezpośrednio z CCSARP.

2.2.2. Gramatyka lokalna (*local grammar*)

Teoria gramatyki lokalnej (*local grammar*) powstała na gruncie lingwistyki w opozycji do generatywizmu, dążącego do uniwersalnego i globalnego opisu języka (Gross 1997) i jest jednym z podejść wykorzystywanych w badaniach aktów mowy. Gramatyka lokalna jest ujęciem funkcjonującym jako rozwinięcie czy też adaptacja gramatyki wzorców (*pattern grammar* – zob. Francis et al. 1996, 1998; Hunston, Francis 2000; Ebeling, Ebeling 2013; Kaczmarska 2015; Grabowski, Groom 2021). Gramatyka lokalna koncentruje się na opisie języka w użyciu, czyli nie opisuje uniwersalnych zasad językowych, lecz poddaje analizie pojedyncze wypowiedzenia (Hunston 2002a: 178). Zdaniem badaczy gramatyki lokalnej – klasyczny opis składniowy nie pozwala w pełni wydobyć istoty poszczególnych wypowiedzeń. Gramatyka lokalna uwzględnia w opisie języka aspekty semantyczny i pragmatyczny na równi z syntaktycznym. Gramatyka lokalna stawia wyodrębnianie funkcjonalnych elementów tekstu ponad wyodrębnianie elementów wyłącznie formalnych. Takie założenia są tożsame z założeniami teorii Jacoba Meya, który również w analizie językowej na pierwszy plan przesuwa aspekt pragmatyczny wypowiedzi (zob. 2.1. Teoria aktów mowy).

Ponadto według Johna Sinclaira (1991, 2004) – opis pojedynczej gramatyki lokalnej jest właściwy tylko jednemu typowi wypowiedzeń. Takie założenie współgra z teorią aktów mowy i daje możliwość uchwycenia indywidualnego charakteru każdego aktu na poziomie jego struktury, składającej się z odpowiednio etykietowanych elementów funkcjonalnych.

W literaturze anglojęzycznej istnieją opisy niektórych aktów mowy wykonane z wykorzystaniem założeń gramatyki lokalnej. Hang Su w artykule „Local grammars od speech acts: An exploratory study" (2017) opisuje *prośbę* (*request*), wydzielając wszystkie możliwe w jej strukturze elementy, którym przypisuje funkcjonalne etykiety, a następnie na podstawie analizowanego materiału wyznacza dziesięć różnych wzorów struktury takiego aktu mowy. Susan Hunston i Johna Sinclaira w artykule „A local grammar of evaluation" (2000) przedstawiają podobną analizę dotyczącą *oceny* (*evaluation*). Również John Sinclair wraz z Geoffem Barnbrookiem wykorzystywali gramatykę lokalną do analizy *definicji* (*definition*) (Barnbrook i

Sinclair 1995; Barnbrook 2002) – podobnie również Hang Su z Yimin Zhang (Zhang, Su 2022). Winnie Cheng i Tiffany Ching analizowali *wyjaśnienia* (*disclaimer*) (Cheng, Ching 2016). Pojawiają się również teksty dotyczące *przeprosin* (*apology*) (Su, Wei 2018). W ostatnich latach podejmowane są również próby prowadzenia badań diachronicznych z wykorzystaniem teorii gramatyki lokalnej (Su 2020, 2021).

Badania pokazują, że metody gramatyki lokalnej są użyteczne w analizie aktów mowy i umożliwiają uwzględnienie składników pragmatycznych i semantycznych obok analizy składniowej. Gramatykę lokalną od innych ujęć badania aktów mowy odróżnia ponadto sposób gromadzenia materiału badawczego, ponieważ są to zwykle badania korpusowe na naturalnych tekstach – w wypadku np. CCSARP teksty są zwykle pozyskiwane przy pomocy kwestionariuszy[7] (zob. 2.2.1. Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns (CCSARP)). Tak zbierany materiał umożliwia jednoczesne badanie bardziej zróżnicowanych, zrównoważonych i reprezentatywnych tekstów od większej grupy odbiorców etc., czyli daje możliwość korzystania ze wszelkich zalet językoznawstwa korpusowego – również umożliwia ocenę istotności statystycznej uzyskiwanych wyników. Stosowanie metod gramatyki lokalnej – podobnie jak w wypadku CCSARP – umożliwia porównywanie wyników badań nie tylko uzyskiwanych na gruncie różnych języków, lecz także różnych gatunków, cech socjologicznych użytkowników języka etc.

2.2.3. Inne podejścia

Oprócz dwóch podstawowych nurtów badania aktów mowy opisanych we wcześniejszych podrozdziałach liczne są prace, które nie korzystają z jednej ściśle ugruntowanej metodologii. Często koncentrują się one na opisie jednego określonego typu aktów mowy. Wśród prac tego typu warto wskazać np.: prace Agnieszki Rosińskiej-Mamej poświęcone prośbie: „Ile jest aktów w makroakcie mowy, czyli o najczęstszych sposobach realizacji próśb we współczesnym języku polskim" (Rosińska-Mamej 2014) oraz „»Przepraszam, ma pan może długopis?« Prośba we współczesnej polszczyźnie" (Rosińska-Mamej 2019); oraz inne prace: „Akt mowy »przeproszenia« w języku polskim i rosyjskim: Studium pragmalingwistyczne" (Kozicka-Borysowska 2009), „Obietnica jako komisywny akt mowy w języku polskim i rosyjskim: Aspekt pragmalingwistyczny" (Komorowska 2020). Ponadto można tu również umieścić znaczną część prac wymienionych w

7 Kwestionariuszowe metody gromadzenia materiału były często krytykowane. Pojawiają się również badania porównujące wyniki uzyskiwane w wypadku analiz kwestionariuszy (w metodzie CCSARP) i naturalnych tekstów, np.: „Natural speech act data versus written questionnaire data: How data collection method affects speech act performance" (Beebe, Cummings 1996).

dalszych fragmentach stanu badań (zob. 2.3. Teoria aktów mowy a inne dyscypliny i nurty badawcze).

2.3. Teoria aktów mowy a inne dyscypliny i nurty badawcze

Filozofia języka ze względu na swój obiekt zainteresowania wielokrotnie miała silny wpływ na inne dyscypliny – w szczególności językoznawstwo oraz literaturoznawstwo – o ile na pewnym etapie ich rozwoju w ogóle można jakkolwiek je od filozofii oddzielić. Aby nie sięgać do przykładów ze starożytności, wystarczy wskazać nazwisko chociażby Ludwiga Wittgensteina lub wspomnieć filozofię umysłu jako podstawę językoznawstwa kognitywnego. Podobnie teoria zapoczątkowana przez Johna L. Austina miała duży wpływ na różne dyscypliny, część tego wpływu została opisana w kolejnych podrozdziałach: 2.3.1. Badania kulturowe i glottodydaktyka, 2.3.2. Tekstologia i genologia, 2.3.3. Retoryka, pedagogika i analiza dyskursu oraz 2.3.4. Psychologia i logopedia. Oczywiście, prezentowane prace są jedynie pewnym wyborem i przykładem liczniejszej grupy opracowań, ponadto część z nich charakteryzuje interdyscyplinarność pozwalająca na przypisanie ich również do innych dziedzin i dyscyplin niż wcześniej wskazane.

Powiązania między teorią aktów mowy a innymi dyscyplinami opisane tutaj stanowią jedynie wybór, który nie może być kompletny[8]. Wskazuję jedynie te dyscypliny i nurty badawcze, które są bliskie tematowi niniejszej pracy lub są bardzo odległe od filozofii języka (np. psychologia), aby ukazać również, jak daleko sięgają granice użyteczności teorii aktów mowy. Ponadto w niektórych wypadkach wskazanie powiązań między dyscyplinami jest trudne, szczególnie wtedy, gdy związek jest ścisły i dyscypliny te stanowią pewne kontinuum – jest tak w wypadku pragmatyki i semantyki oraz niektórych innych gałęzi językoznawstwa, które również w moim opisie mogę pomijać.

2.3.1. Badania kulturowe i glottodydaktyka

Analiza i opis pragmatycznego poziomu języka pozwala wskazywać różnice i podobieństwa między różnymi językami, a co za tym idzie, również różnymi kulturami, w których tych języków się używa. Jest to spójne z głównymi założeniami językoznawstwa kognitywnego czy też lingwistyki kulturowej i etnolingwistyki, przenikających się niekiedy z socjo- i

8 Jak różnie mogą być postrzegane powiązania teorii aktów mowy i całej pragmatyki z innymi dyscyplinami pokazuje m.in. Levinson w VII rozdziale „Pragmatyki" (Levinson 1983).

psycholingwistyką oraz badaniami nad dwujęzycznością czy wielojęzycznością. W tej części pracy pomijam opracowania w nurcie CCSARP, które również wpisują się w obszar badań kulturowych, ponieważ zostały one opisane już wcześniej (zob. 2.2.1. Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns (CCSARP)).

Z badaniami kulturowymi – w szczególności z problemami nauczania poziomu pragmatycznego języka oraz wielojęzyczności – wiąże się wykorzystanie teorii aktów mowy w glottodydaktyce. Na ten temat w ostatnim czasie powstawały liczne prace, wśród których można wymienić polskie tytuły: „Podziękowania i przeprosiny w języku i kulturze japońskiej" (Kaczmarek 2007), „Grzeczność językowa w polszczyźnie cudzoziemców. Wybrane zagadnienia" (Żurek 2008), „Wybrane akty etykiety językowej w polszczyźnie ukraińskich studentów" (Krawczuk 2012), „Językoznawstwo korpusowe w badaniach aktów mowy. Studium pilotażowe na przykładzie dyrektyw w podręcznikach do nauczania języka polskiego jako obcego" (Zarzeczny 2012), „*Co przez to rozumiesz?* – kilka uwag o roli i rozwijaniu kompetencji pragmatycznej w języku obcym" (Podpora-Polit 2013), „Gatunki wypowiedzi w kontekście glottodydaktycznym" (Dunin-Dudkowska 2018), „Socjo- i psycholingwistyczne czynniki wielojęzyczności (analiza zachowań językowych młodego pokolenia Polaków na Litwie)" (Geben 2018).

Nurt badań glottodydaktycznych jest również reprezentowany przez prace dotyczące nauczania jako obcych innych języków niż polski – głównie języka angielskiego: „Interlanguage pragmatic learning strategies (IPLS) as predictors of L2 speech act knowledge: A case of Iranian EFL learners" (Derakhshan et al. 2021), „Native-Like Performance of Pragmatic Features: Speech Acts in Spanish" (Matos, Cohen 2021), „Robot-assisted instruction of L2 pragmatics: Effects on young EFL learners' speech act performance" (Alemi, Haeri 2020), „The effects of direct and indirect speech acts on native English and ESL speakers' perception of teacher written feedback" (Baker, Bricker 2010), „Teaching Speech Acts" (Milleret 2007), „Strategies for learning and performing L2 speech acts" (Cohen 2005).

Podczas omawiania stanu badań kulturowych nie można pominąć licznych prac Anny Wierzbickiej, która poświęcała wiele miejsca badaniom aktów mowy (Wierzbicka 1973, 1983, 1986, 1987, 1991, 1999). Wierzbicka upatruje w aktach mowy środek do zrozumienia i poznania różnic kulturowych między użytkownikami różnych języków.

2.3.2. Tekstologia i genologia

Teoria aktów mowy – ponieważ opisuje ponad- czy raczej pozazdaniowe jednostki systemu językowego – stała się również obiektem zainteresowania językoznawców zajmujących się tekstem. Poziom czy też aspekt pragmatyczny komunikatu jest jednym z istotnych elementów analizy językowej tekstu i gatunku. Trudno sobie wyobrazić pełny opis tekstologiczny czy genologiczny bez informacji przynajmniej o rolach nadawczo-odbiorczych uczestników komunikacji. Świadczy o tym chociażby obecność pragmatyki w podręcznikach i monografiach dotyczących tekstologii i genologii (zob. np. Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009; Wojtak 2004, 2019).

Akty mowy cieszą się szczególnym zainteresowaniem genologii, ponieważ mogą być dwojako wykorzystywane w opisie: jako elementy struktury gatunkowej tekstu oraz – zdaniem niektórych – jako niezależne byty genologiczne. Wielu badaczy postrzega akty mowy w sposób analogiczny do innych jednostek genologicznych i umieszcza je w szeregu z gatunkami (o różnych przydawkach: tekstów, użytkowymi, literackimi, mowy) oraz genrami mowy – jak pisze Swales (2004: 66, za Fishelov 1993: 85): „zarówno przy pomocy aktów mowy jak i gatunków radzimy sobie z zasadami organizacji języka w użyciu[9]".

Krytycznie do posługiwania się pojęciem aktu mowy w kontekście genologicznym odniosła się Anna Wierzbicka artykule „Genry mowy" (1983)[10]. Autorka wskazuje m.in., że:

> przeglądając listy rozmaitych „aktów mowy" omawianych w literaturze lingwistycznej trudno się oprzeć wrażeniu, że „akt mowy" jest nie tylko pojęciem nigdy nie zdefiniowanym, ale również nie dającym się zdefiniować; że jest to w istocie pojęcie heterogeniczne, rzekomy produkt wyzwolenia pragmatyki ze sztywnych ram „martwego" opisu gramatycznego, a w istocie krzyżówka pojęcia czysto gramatycznego – „zdania" – z nieśmiało, niezdecydowanie i niekonsekwentnie lansowanym pojęciem werbalnej interakcji ludzi – użytkowników języka (Wierzbicka 1983: 126).

W zamian Wierzbicka proponuje posługiwanie się zaczerpniętym z Bachtina[11] pojęciem *genru mowy* jako jaśniejszym, gdyż słowo *genre* (czy też *gatunek*) wyklucza w analizie perspektywę zdania, częstą przy badaniach aktów mowy. Na pewnej płaszczyźnie trudno się z Wierzbicką nie

9 *(...) in both literary genres and speech acts (such as ordering, asking, promising) we are dealing with the organizing principles of language use* (tłum. własne, Swales 2004: 66, za Fishelov 1993: 85).

10 W późniejszym przedruku artykułu z 2004 roku w zbiorze artykułów „Akty i gatunki mowy" (Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska, Szadura 2004) akapity wstępne zawierające cytowane przeze mnie fragmenty opuszczono.

11 Anna Wierzbicka wskazuje pracę Bachtina (1979) jako źródło terminu. Bachtinowski termin przyjął się na gruncie polskim raczej jako *gatunek mowy*, aczkolwiek wciąż funkcjonuje również *genre mowy*. *Gatunek mowy* i *genre mowy* bywają różnie używane w opracowaniach: jednakże przyjęło się, że *gatunek mowy* ma znaczenie nieco szersze, a jako *genre mowy* nazywa się gatunek opisywany przy pomocy metody semantyki elementarnych jednostek znaczeniowych Wierzbickiej (zob. Wojtak 2019).

zgodzić – wciąż po części aktualne są jej obserwacje, jeśli chodzi o niejasności terminologiczne oraz nieścisłość stosowanych metod badawczych. W wypadku niektórych badań trudno dociec, dlaczego autorzy decydują się na posługiwanie się terminem właśnie *aktu mowy* lub *genru/gatunku mowy*. Wszakże należałoby w takich wypadkach sięgnąć po definicję Searle'a, który akt mowy określa podstawową jednostką komunikacji i wiąże go z intencją nadawcy (zob. 2.1. Teoria aktów mowy). Można zatem dowolny tekst podzielić na nieredukowalne pod względem intencji nadawcy jednostki[12] – akty mowy właśnie. Jeśli dany tekst (reprezentujący dany gatunek) daje się podzielić tylko na jeden akt mowy, wówczas akt mowy oraz tekst pokrywają się, jednak nie są tożsame, gdyż stanowią różne jednostki języka – podobnie jak jednozdaniowy tekst i zdanie nie są tym samym. Aby jednak uzmysłowić sobie realność problemu, wystarczy jednak zacytować dowolną listę aktów mowy, np.: *żądanie*, *nakaz*, *zakaz*, *rozkaz*, *komenda*, *polecenie*, *regulamin*, *przykazanie*, *przymuszenie*, *szantaż*, *groźba*, *zarządzenie*, *recepta*, *przepis*, *propozycja*, *pobudzenie/zachęta*, *prośba*, *błaganie*, *wskazówka*, *rada*, *przestroga*, *instrukcja*, *ostrzeżenie* (Pytel-Pandey 2013). Bez zdefiniowania wskazanych na liście „aktów mowy" trudno rozstrzygnąć, czy są to akty, czy gatunki, jednakże już intuicyjnie można przypuszczać, że regulamin czy zarządzenie dają się redukować do mniejszych pod względem intencji jednostek językowych i same są gatunkami, a ich realizacje – tekstami. Ponadto w wypadku aktów mowy lepiej sprawdza się klasyfikowanie czy też typologizowanie ich na podstawie intencji właśnie, niż na podstawie list czasowników czy też typów teksów, w których występują (zob. 3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy).

Temat aktów mowy jest poruszany w pracach tekstologicznych i genologicznych, gdzie badacze analizują miejsce niektórych aktów mowy w strukturze gatunku lub w konkretnych tekstach – wśród kilku najnowszych można wskazać np. na gruncie polskim: „Gatunki mowy i akty mowy: skarga i oskarżenie" (Opoka 2006), „Deklaracja jako akt mowy i gatunek tekstu" (Wolińska 2009), „Kondolencje w polszczyźnie. Definicja – kontekst pragmatyczny – wzorzec gatunkowy" (Rogalska 2015), czy też na gruncie innych języków: „An analysis of directive speech acts by Searle theory in »Sleeping Beauty« movie script" (Della, Sembiring 2018), „Formy realizacji aktu mowy ODMAWIANIE w języku niemieckim na przykładzie listów odmownych na podanie o pracę" (Szczęk 2021).

Pojawiają się również prace, które opisują gatunki lub podobne byty genologiczne poprzez wskazanie składu ilościowego i jakościowego aktów mowy, które je budują: „Lekcja jako zespół edukacyjnych aktów mowy" (Kawka 1994), „Using Speech Acts to Categorize Email and

12 Podobne ujęcie prezentowane jest w teorii ruchów dyskursywnych (*discourse moves*). Ruchy dyskursywne to jednostki znaczeniowe budujące tekst – ich liczba, jakość oraz układ w sekwencji są charakterystyczne dla gatunku reprezentowanego przez tekst. Ich charakter jest bardziej złożony, niż w wypadku aktów mowy, ponieważ nie tylko intencja nadawcy jest dla nich specyficzna, lecz także nacechowanie tematyczne oraz funkcjonalne w perspektywie funkcji, jaką pełnią w strukturze tekstu (zob. Upton, Connor 2001; Upton, Cohen 2010).

Identify Email Genres" (Goldstein, Sabin 2006), „List jako gatunek wypowiedzi – między funkcją pragmatyczną a estetyczną listu" (Tuszyńska 2013), „Speech Acts in Written Advertisements: Identification, Classification and Analysis" (Simon, Dejica-Cartis 2015), „Analysis of Speech Act Patterns in Two Egyptian Inaugural Speeches" (Sameer 2017).

2.3.3. Retoryka, pedagogika i analiza dyskursu

Teoria aktów mowy wykorzystywana jest również w badaniach z pogranicza językoznawstwa i literaturoznawstwa – szczególnie na gruncie retoryki. Badania retoryczne korzystające z teorii Austina dotyczą analiz klasycznych tekstów perswazyjnych, czyli wszelkiego rodzaju mów lub badania środków perswazyjnych w różnych tekstach. Do pierwszej grupy badań można zaliczyć prace analizujące z perspektywy aktów mowy np. przemówienia sejmowe (czy też szerzej – parlamentarne), teksty umieszczane na drukach ulotnych i inne teksty polityczne.

Na gruncie polskim można wskazać np. prace: „Między kurtuazją a deprecjacją. Formy adresatywne jako środek retoryczny w polemicznym dyskursie politycznym" (Kostro, Wróblewska-Pawlak 2011), „Współczesny polski dyskurs sejmowy" (Majkowska 2012), „Ulotki propagandowe z okresu II wojny światowej jako specyficzna forma komunikacji politycznej i łączności władz z obywatelami. Analiza wybranych zjawisk tekstowych, pragmatycznych i stylistycznych" (Poprawa 2020), „Projekt Słownika haseł politycznych (1918–2018)" (Śleziak 2020), czy też na gruncie parlamentaryzmu brytyjskiego: „Speech acts and rhetorical practices in parliamentary question time" (Ilie 2010). Można też jako przykład tego nurtu wskazać diachroniczne badania Małgorzaty Dawidziak-Kładocznej opisywane w pracach np. „Językowe aspekty kultury politycznej Sejmu Wielkiego" (2012a), „Pochlebstwo jako konstytutywna cecha oracji Sejmu Wielkiego" (2012b), czy: „Przejawy świadomości językowej w zakresie stosowania perswazyjnych aktów mowy w średniopolskich diariuszach sejmowych" (2018).

Oczywiście, badania aktów mowy nie ograniczają się wyłącznie do dyskursu politycznego, w pracach obecna jest również perspektywa pedagogiczna obejmująca wykorzystywanie aktów mowy w edukacji, np. w monografiach: „O dialogu na lekcjach w szkole średniej: analiza pragmatyczno-językowa" (Skowronek 1999) czy „Akty mowy w języku nauczycieli" (Przybyla 2004). W piśmiennictwie anglojęzycznej również obecne są liczne prace dotyczące wykorzystywania aktów mowy w pedagogice. W tych badaniach dostrzec można zarówno perspektywę deskryptywną, np.: „Speech Acts of Classroom Interaction" (Azhari 2018), „Directive Speech Acts in Academic Discourse: Ethnography of Communication from Gender

Perspective in Higher Education" (Fatma et al. 2020), jak i preskryptywną, obecną np. w pracach Reni Gasparatou: „Emotional Speech Acts and the Educational Perlocutions of Speech" (Gasparatou 2016), „How to do things with words: Speech acts in education" (Gasparatou 2018). Gasparatou koncentruje się np. na tym, w jaki sposób emocje nauczyciela modyfikują efekt perlokucyjny komunikacji.

Ponadto w pracach anglojęzycznych funkcjonuje pojęcie konkurencyjne wobec *aktu mowy – akt dyskursu* lub *akt dyskursywny* (*discourse act*). Termin ten oznacza akty mowy, które pełnią ściśle komunikacyjne i retoryczne funkcje w ramach dyskursu swojego występowania, np. definicje, egzemplifikacje i podsumowania w dyskursie akademickim (Su, Zhang, Lu 2021: 121).

2.3.4. Psychologia i logopedia

Prace powstające na gruncie psychologii i logopedii są zdecydowanie najbardziej oddalone od typowych, językoznawczych ujęć problemu aktów mowy, jednakże przytaczam je tutaj, ponieważ – obok pedagogiki – stanowią egzemplifikację wykorzystania teorii aktów mowy w badaniach niemających autotelicznego charakteru. Przykład psychologii wyraźnie pokazuje, że teoria aktów mowy może być praktycznie wykorzystywana poza filologią. Terapia psychologiczna w postmodernistycznym ujęciu opiera się na współpracy między pacjentem a terapeutą oraz założeniu, że język umożliwia przekształcanie ludzkiego życia (Anderson 1997), co w pewien sposób koresponduje z funkcją performatywną aktów mowy.

Analiza aktów mowy wykorzystywana jest w psychologii przy ocenie komunikacji pacjentów w procesie terapeutycznym w celu ustalenia momentu przemiany, opisują to np. prace: „Language and therapeutic change: A speech acts analysis" (Reyes et al. 2008) oraz „Therapeutic verbal communication in change episodes: a comparative microanalysis of linguistic basic forms" (Krause et al. 2016).

Na gruncie psychologii i logopedii teoria aktów mowy może być wykorzystywana w diagnozie zaburzeń rozwojowych dziecka. Przykładem może być praca „Differences in assertive speech acts produced by children with autism, Asperger syndrome, specific language impairment, and normal development" (Ziatas et al. 2003), której autorzy dowodzą, że skład jakościowy i ilościowy aktów mowy różni się w komunikatach produkowanych przez dzieci z autyzmem i zespołem Aspergera od dzieci ze specyficznym zaburzeniem rozwoju mowy (SLI) i o niezaburzonym rozwoju. Praca ta wskazuje także, że specyficzne zaburzenie rozwoju mowy nie ma istotnego wpływu na akwizycję poziomu pragmatycznego języka. Z kolei praca „Speech acts after

mild or severe childhood head injury" (Dennis, Barnes 2000) koncentruje się m.in. na badaniu związku kompetencji leksykalno-semantycznej z pragmatyczną na przykładzie dzieci z urazami głowy.

2.4. Stan badań – podsumowanie

Powyższy stan badań nie tylko wskazuje najważniejsze prace teoretyczne oraz wybór prac analitycznych, lecz także zawiera przegląd prac wskazujących na szerokie możliwości aplikacyjne ustaleń płynących z badań nad aktami mowy. Oprócz filozofów i językoznawców także badacze oraz praktycy z innych dyscyplin nauki wykorzystują różne ujęcia teorii aktów mowy w swoich pracach. Wynika zatem z tego potrzeba opisu realizacji aktów mowy na materiale tekstów języka naturalnego, co częściowo realizuje niniejsza rozprawa.

3. Metodologia

Do skutecznej realizacji celów postawionych przed opisywanymi badaniami niezbędne było podjęcie szeregu decyzji metodologicznych – zaprezentowano je w niniejszym rozdziale. Rozdział dotyczy przede wszystkim Korpusu Forów Dyskysjnych, który zawiera materiał badawczy rozprawy, oraz przygotowania anliza wraz z podstawą metodologiczną. W podrozdziale *3.1. Korpus Forów Dyskusyjnych* opisano sposób tworzenia korpusu na tle literatury przedmiotu. Wskazano tam także metodę doboru materiału oraz jego pozyskiwania i przetwarzania, a także uzupełniania niedostatecznie reprezentowanych realizacji aktów mowy. Podrozdział *3.2. Anotacja pragmatyczna korpusu* zawiera opis modelu anotacji wraz z jej ugruntowaniem w klasyfikacji aktów mowy Searle'a oraz teorii CCSARP. Opis analizy postanotacyjnej: charakterystykę stosowanych w pracy klasyfikacji części praktu został przedstawiony w części *3.3. Analiza postanotacyjna*, a podstawy analizy leksykalno-semantycznej – w części *3.4. Analiza leksykalno-semantyczna*.

3.1. Korpus Forów Dyskusyjnych

Głównym celem badań przedstawionych w pracy jest wydobycie i opisanie schematów realizacji aktów mowy. Osiągnięcie tego celu wymaga skonstruowania reprezentatywnego[13] i zrównoważonego[14] korpusu opartego na odpowiednim zasobie tekstów. Teksty muszą być zatem dostatecznie zróżnicowane, aby możliwe było uchwycenie różnych sposobów realizacji aktów mowy. Reprezentatywność korpusu powinna przede wszystkim odnosić się do ilości i jakości występujących w nim aktów mowy, ponieważ to one są przedmiotem badań. Ponadto korpus powinien być specjalistyczny, czyli teksty powinny pochodzić z jednego medium, aby różnice wynikające z odmienności analizowanych tekstów nie zdominowały analizowanych zjawisk (por. Pęzik 2013). Również istotną przewagą stworzenia i wykorzystania korpusu specjalistycznego nad

13 Piotr Pęzik opisuje reprezentatywność korpusu następująco: reprezentatywność korpusu może być rozumiana bardzo różnie; do jej określenia używa się kryteriów jakościowych – takich jak odpowiednia reprezentacja różnych typów tekstów – i założeń ilościowych wynikających z poziomu produkcji lub też odbioru tekstów przez użytkowników danego języka (Pęzik 2013).

14 Susan Hunston opisuje problem zrównoważenia i reprezentatywności korpusu (*balance and representativeness*) w wypadku korpusu – szczególnie specjalistycznego – jako sztukę doboru tekstów tak, aby nie zmarnować zgromadzonych danych i ewentualnie uzupełniać korpus w trakcie badań o teksty reprezentujące brakujące ogniwa, które próbujemy opisywać. Ważna jest również świadomość badacza, w jaki sposób uzyskiwane wyniki łączą się z charakterem analizowanych tekstów. Oczywiście pozostaje bardzo istotne pytanie, które musi zostać jasno wyrażone i które musi znaleźć odpowiedź, a mianowicie: jakie wnioski o języku można na podstawie takiego korpusu wyciągnąć, a jakie są nieuprawnione (Hunston 2002b: 28-30).

użyciem referencyjnego (np. NKJP) jest możliwość łatwej selekcji tekstów wchodzących do korpusu. Dokładny wybór tekstów ogranicza ich liczebność, co jest ważnym czynnikiem w wypadku ręcznie anotowanego korpusu (Hunston 2002b: 25-26), a precyzyjna analiza aktów mowy wymaga takiej anotacji.

Wybór tekstów pochodzących z forów dyskusyjnych podyktowany jest właśnie wymienionymi wcześniej warunkami: pozwalają uzyskać wiele realizacji różnych aktów mowy, pochodzących od różnych użytkowników oraz z jednego typu medium internetowego. Ponadto korpus jest reprezentatywny i zrównoważony na poziomie stylistycznym, ponieważ fora dyskusyjne charakteryzują się użyciem stylu potocznego w jego zapisanym, internetowym wariancie. Mogą pojawiać się elementy socjolektów i profesjolektów – w szczególności na forach tematycznych, aczkolwiek wciąż pozostają one w spektrum odmiany potocznej[15] i są równoważone przez zróżnicowanie tematyczne wybranych forów, a ponadto obejmują przede wszystkim leksykę tematyczną. W analizowanych tekstach zupełnie brak lub występują w minimalnym stopniu nacechowane odmiany polszczyzny takie jak np. styl urzędowy czy literacki. Dokładniej sposób doboru tekstów został opisany w kolejnym podrozdziale (zob. 3.1.1. Struktura korpusu)

Zgodnie z klasyfikacją korpusów proponowaną przez Tadeusza Piotrowskiego (2003) Korpus Forów Dyskusyjnych jest korpusem:

- *jednojęzycznym* – wszystkie teksty wchodzące w jego skład są prymarnie polskojęzyczne, a obca leksyka jest elementem idiolektu lub socjolektu nadawcy;
- *synchronicznym* – teksty pochodzą z lat 2004-2020 (większość 2017-2020, zob 3.1.1. Struktura korpusu);
- *zrównoważonym* – teksty były dobierane celowo z różnych źródeł, kontrolowane było przede wszystkim zróżnicowanie pragmatyczne tekstów;
- *jednej odmiany* – w skład korpusu wchodzą wyłącznie teksty z forów dyskusyjnych;

15 Ogólna charakterystyka stylistyczna tekstów internetowych jest trudna do uchwycenia głównie ze względu na niedostateczny lub nieprzystosowany aparat pojęciowy, którym zwykło posługiwać się językoznawstwo. Już w wypadku tekstów przedinternetowych część badaczy poddawała w wątpliwość ostrość dychotomii oralności i pisemności (zob. 3.2. Tekst w ustnej i pisanej odmianie języka [w:] Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009). Teksty internetowe często znajdują się mniej więcej na środku skali, gdzie skrajnymi wartościami jest oralność i pisemność. Oczywiście stopień oralności i pisemności tekstu internetowego zależy od wielu czynników, m.in.: idiolektu nadawcy, gatunku tekstu oraz rodzaju medium internetowego. David Crystal charakteryzuje różne sposoby komunikacji internetowej ze względu na siedem kryteriów (Crystal 2010). Badania tekstów internetowych wymagają tego, aby nie przykładać do nich jedynie kryteriów charakterystycznych dla tekstów pisanych, ponieważ daje to ich nieprawidłowy obraz np. jeśli chodzi o normę językową (Zaśko-Zielińska 2019). W wypadku forum dyskusyjnego poszczególne posty mogą znacznie różnić się pod względem stylu oraz tego, gdzie sytuują się na skali oralności-pisemności. Wiele zależy tutaj od indywidualnej kompetencji językowej nadawcy, jego doświadczenia w komunikacji na forum, gatunku tekstu reprezentowanego przez wątek, w którym publikowany jest wpis oraz interfejsu, ale też regulaminu działu lub całego forum (zob. Naruszewicz-Duchlińska 2014b; Wabnic 2017, 2021).

- *małym* – Piotrowski wyróżnia wyłącznie korpusy duże oraz megakorpusy, jednakże te pojęcia odnoszą się przede wszystkim do korpusów ogólnych, w wypadku korpusów specjalistycznych stosowane kryteria są inne[16];
- *rozproszonym* – korpus jest przechowywany w kilku miejscach i w kilku wariantach dostosowanych do różnych narzędzi oraz celów badawczych (zob. 3.1.2. Przetwarzanie korpusu).

3.1.1. Struktura korpusu

Podczas tworzenia korpusu istotne jest jego zrównoważenie oraz osiągnięcie reprezentatywności. Te dwie cechy korpusu w znaczny sposób wpływają na sposób doboru tekstów oraz możliwość wyciągania wniosków badawczych na jego podstawie. W wypadku korpusu specjalistycznego konieczne jest dokonanie wyboru właściwych kryteriów oraz opracowanie procesu gromadzenia materiału, który umożliwi uzyskanie zrównoważenia i reprezentatywności.

Do badania wybrano teksty pochodzące z dziewięciu różnych forów dyskusyjnych – ośmiu sprofilowanych i jednego ogólnego. Są to jedne z najpopularniejszych polskojęzycznych forów dyskusyjnych[17]. Teksty, które weszły w skład korpusu, były zatem dobierane celowo w taki sposób, aby:

- były zróżnicowane gatunkowo – ponieważ różne gatunki tekstów charakteryzują się różną funkcją pragmatyczną, a co za tym idzie – ich skład ilościowy i jakościowy pod względem użytych aktów mowy jest różny;
- były zróżnicowane tematycznie – ponieważ z różnymi tematami tekstu również mogą wiązać się różne akty mowy oraz różne sposoby ich realizacji;

16 W wypadku korpusów specjalistycznych z ręczną anotacją, inaczej niż w wypadku korpusów referencyjnych, istotne jest nasycenie korpusu, które pozwala określić równowagę między rozmiarem korpusu, liczbą anotacji oraz otrzymywanymi efektami badawczymi. Powyżej pewnego rozmiaru korpusu otrzymywane efekty są niewspółmierne do wykonanej pracy. Część badaczy wskazuje także, że rozmiar korpusu powinien być utrzymany w pewnym optimum i nie powinien być poszerzany, nawet jeśli jest to możliwe, ponieważ nie przynosi to wymiernych korzyści badawczych. Ostatecznie jednak wiele badań prowadzonych jest raczej na niedostatecznym materiale, który jest dostępny, bez zbytniego zajmowania się tym, czego w nim nie ma, niż na materiale nadmiarowym (Hunston 2002b: 26). Ponadto problem małych, doraźnych korpusów specjalistycznych porusza też Marcin Zabawa w artykule „O roli samodzielnie przygotowanych korpusów w badaniach językoznawczych (na przykładzie korpusu wykorzystującego zasoby internetowe)", gdzie wskazuje korpus złożony z tekstów pochodzących z forów internetowych jako przykład małego i jednocześnie zrównoważonego i reprezentatywnego (Zabawa 2019).

17 Według zestawienia znajdującego się na stronie: https://infocraft.pl/fora-dyskusyjne-lista-2022/ (dostęp 2.05.2022).

- zawierały prakty reprezentujące każdą klasę aktów mowy (zob. 3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy) – aby na podstawie analizowanych tekstów możliwy był opis schematu realizacji każdego typu aktów mowy.

Istotne było zatem, aby w pobieranych postach znajdowały się wypowiedzi reprezentujące różne klasy aktów mowy, w taki sposób, aby korpus był reprezentatywny. Z punktu widzenia postawionego celu badań ważne jest, aby teksty były różnorodne pod względem pragmatycznym, żeby można było opisać różne warianty realizacji poszczególnych aktów mowy. Z drugiej zaś strony należało unikać nadmiaru tekstów gatunkowo i stylistycznie incydentalnych, aby nie zdominowały one tekstów typowych w niedużym korpusie. Ponadto ręczny dobór tekstów pozwalał wyeliminować z korpusu teksty dla naturalnej dyskusji na forum sztuczne, takie jak np. reklamy oraz teksty tzw. internetowych trolli.

Dobór tekstów był zatem kontrolowany i w wypadku np. braku w korpusie jakiejś klasy aktów mowy, celowo wyszukiwano i dołączano do zasoby teksty zawierające prakty realizujące te akty. W związku z tym korpus ma zaburzone proporcje poszczególnych aktów mowy w stosunku do całego uniwersum tekstów forów dyskusyjnych[18] i nie można na jego podstawie wyciągać wniosków o frekwencji poszczególnych schematów realizacji czy też klas aktów mowy, jednakże jest to konsekwencja, która nie wpływa negatywnie na realizację głównego celu badań. Osiągnięcie celu badań nie byłoby możliwe bez takiego działania, ponieważ brak w korpusie realizacji rzadkich aktów mowy uniemożliwiłby ich opisanie.

Tabela 1 zawiera listę tych forów, ich adresy oraz informację o tematyce, a Tabela 2 – informacje o wielkości korpusu: liczebność wątków, tekstów i tokenów oraz liczbę nadawców komunikatów. Do badań zostały wybrane fora reprezentujące różne obszary tematyczne oraz fora popularne wśród użytkowników internetu. Ogółem korpus składa się z 1037 tekstów o łącznej objętości 59455 tokenów[19] (średnia objętość tekstów to około 57 tokenów). W wypadku 621 postów nadawcami są kobiety, 387 – mężczyźni, a w wypadku 19 tekstów nie można zidentyfikować płci nadawcy. Ogólna liczba unikatowych nadawców – przy założeniu że nie powtarzają się oni na różnych forach – wynosi 588, a 8 tekstów to anonimy. Fora, z których pochodzą teksty to:

18 Badania ilościowe dotyczące dystrybucji aktów mowy na forach dyskusyjnych były prowadzone na gruncie języka angielskiego. Przebadano wówczas 150 wątków pochodzacych z forum Veterinary Information Network (www.vin.com). W badaniach tych przyjęto jednak inny sposób klasyfikowania aktów mowy. Wprowadzono dychotomiczne rozróżnienie na zdania zawierające akty mowy oraz zdania oznajmujące (czyli – zdaniem autorów badania – pozbawione aktów mowy). Uzyskano wyniki: 71,42% zdań oznajmujących; 15,9% aktów dyrektywnych; 9,92% aktów ekspresywnych; 2,91% aktów asertywnych (reprezentatywnych); 2,61% aktów komisywnych oraz brak aktów deklaratywnych (Qadir, Riloff 2011).

19 Dane uzyskane po przetworzeniu korpusu przez Korpusomat.pl, według Korpusomatu.eu korpus liczy 59337 tokenów (zob. 3.1.2. Przetwarzanie korpusu). Wszystkie informacji ilościowe w niniejszym rozdziale zostały opracowane na podstawie danych z Korpusomatu.pl.

- *BabyBoom* (https://www.babyboom.pl/forum/) – forum sprofilowane dotyczące rodzicielstwa oraz planowania rodziny. Do korpusu włączono 101 postów pochodzących z 11 wątków o objętości 4120 tokenów (średnia długość tekstu to około 41 tokenów). Większość tekstów zostało nadanych przez kobiety (97, 2 – mężczyzn, w 2 wypadkach nie można określić). Łączna liczba unikatowych nadawców to 69.
- *Dogomania* (https://www.dogomania.com/forum/) – forum sprofilowane dotyczące tematyki zwierząt, a w szczególności psów. Do korpusu włączono 115 postów z 9 wątków o objętości 9560 tokenów (średnia długość tekstu to około 83 tokeny). Nadawcami tekstów w większości są kobiety (81 wpisów wobec 24 wpisów mężczyzn). Liczba nadawców to 58.
- *Elektroda* (https://www.elektroda.pl) – forum sprofilowane dotyczące zagadnień związanych z elektroniką. Do korpusu włączono 89 postów z 12 wątków o objętości 4800 tokenów (średnia długość tekstu to około 54 tokeny). Nadawcami tekstów w większości są mężczyźni (85, 4 teksty kobiet). Jest 39 unikatowych nadawców.
- *Kafeteria* (https://f.kafeteria.pl) – forum ogólne nieco sprofilowane jako tzw. kobiece, powiązane z portalem Wirtualna Polska. Do korpusu włączono 107 postów z 13 wątków o objętości 4660 tokenów (średnia długość tekstu to około 44 tokeny). Nadawcami tekstów w większości są kobiety (74, 16 tekstów mężczyzn oraz w 17 wypadkach nie można określić). Liczba unikatowych nadawców wynosi 77, 2 teksty są anonimowe.
- *Miau* (https://forum.miau.pl) – forum sprofilowane dotyczące tematyki zwierząt, a w szczególności kotów. Do korpusu włączono 99 postów z 11 wątków o objętości 7100 tokenów (średnia długość tekstu to około 72 tokeny). Większość nadawców stanowią kobiety (93, 6 tekstów mężczyzn). Liczba unikatowych nadawców wynosi 51.
- *PCLab* (https://forum.pclab.pl) – forum sprofilowane dotyczące tematyki związanej z elektroniką, a w szczególności urządzeniami komputerowymi. Do korpusu włączono 99 postów z 14 wątków o objętości 4357 tokentów (średnia długość tekstu to około 44 tokeny). Większość nadawców to mężczyźni (91, 8 tekstów kobiet). Liczba unikatowych nadawców wynosi 49.
- *SFD* (https://www.sfd.pl/Forum) – forum sprofilowane dotyczące sportu, a w szczególności kulturystyki. Do korpusu włączono 188 postów z 21 wątków o objętości 9728 tokentów (średnia długość tekstu to około 52 tokeny). Nadawcami większości tekstów są mężczyźni (156, 32 teksty kobiet). Liczba unikatowych nadawców wynosi 74, 4 teksty są anonimowe.

- *Vitalia* (https://vitalia.pl/fora.html) – forum sprofilowane dotyczące odchudzania. Do korpusu włączono 90 postów z 13 wątków o objętości 5080 tokentów (średnia długość tekstu to około 56 tokenów). Nadawcami wszystkich tekstów są kobiety, a liczba unikatowych nadawców to 54.
- *Wizaz* (https://wizaz.pl/forum) – forum sprofilowane dotyczące zagadnień związanych z urodą lub w szerszym zakresie może być klasyfikowane jako tzw. forum kobiece. Do korpusu włączono 149 postów z 21 wątków o objętości 10050 tokenów (średnia długość tekstu wynosi około 54 tokeny). Nadawcami większości tekstów są kobiety (142, 7 tekstów mężczyzn). Liczba unikatowych nadawców wynosi 117, a 2 teksty to anonimy.

Wątki były wybierane z różnych działów poszczególnych forów oraz były to teksty aktualne, czyli z górnej części listy najnowszych wątków, w efekcie zgromadzony materiał obejmuje przede wszystkim wpisy opublikowane między czerwcem 2017 a lipcem 2020 roku, z wyjątkiem kilku starszych wątków (najstarszy z 2004 roku), które znalazły się na liście najaktualniejszych wątków forum[20]. Średnia długość wątków to około 7,9 posta na wątek (mediana 7, najkrótszy wątek liczył 1 post, a najdłuższy 27).

20 Wątki układają się na liście wątków na stronie działu forum dyskusyjnego w odwróconej kolejności chronologicznej według dat ostatniej aktywności użytkowników forum w danym wątku, a zatem, jeśli ktoś doda do jakiegoś wątku nowy wpis, to wątek automatycznie trafia na szczyt listy (pod wątkami przypiętymi). Wątki aktualne zatem to takie wątki, w których w ostatnim czasie toczyła się żywa dyskusja – data powstania wątku, czyli data pierwszego wpisu, nie ma tutaj znaczenia, stąd obecność wśród aktualnych wątków sprzed kilkunastu lat. O sposobach działania interfejsów forum i jego organizacji zob. Naruszewicz-Duchlińska 2014b lub 5.1. Budowa forum dyskusyjnego [w:] Wabnic 2017.

Tabela 1: Fora wchodzące w skład korpusu oraz ich tematyka (oprac. własne na podstawie analizowanego materiału)

Nazwa	Adres	Tematyka
BabyBoom	https://www.babyboom.pl/forum/	Rodzicielstwo
Dogomania	https://www.dogomania.com/forum/	Psy/zwierzęta
Elektroda	https://www.elektroda.pl	Elektronika
Kafeteria	https://f.kafeteria.pl	Ogólne/kobiece
Miau	https://forum.miau.pl	Koty/zwierzęta
PCLab	https://forum.pclab.pl	Komputery/elektronika
SFD	https://www.sfd.pl/Forum	Sport/kulturystyka
Vitalia	https://vitalia.pl/fora.html	Odchudzanie
Wizaz	https://wizaz.pl/forum/	Uroda/kobiece

Tabela 2: Fora wchodzące w skład korpusu oraz liczebność wątków, postów, tokenów oraz nadawców komunikatów (oprac. własne na podstawie analizowanego materiału)

Forum	Wątki	Posty	Tokeny	Nadawcy
BabyBoom	11	101	4120	69
Dogomania	9	115	9560	58
Elektroda	12	89	4800	39
Kafeteria	13	107	4660	77
Miau	11	99	7100	51
PCLab	14	99	4357	49
SFD	21	188	9728	74
Vitalia	13	90	5080	54
Wizaz	21	149	10050	117
Suma	125	1037	59455	588

3.1.2. Przetwarzanie korpusu

Teksty wybrane do korpusu zostały skopiowane z oryginalnych interfejsów forów dyskusyjnych, na których się znajdowały oraz odpowiednio rozdzielone między dokumenty. W skład korpusu wchodzą całe wątki (wszystkie posty opublikowane w jednym wątku na dzień pobierania tekstów).

Każdy post ze wszystkich wątków został skopiowany do jednego dokumentu TXT, więc każdy dokument w korpusie zawiera pojedynczy wpis[21]. W następnym etapie prac każdy dokument TXT został skopiowany i utworzone zostały dwie jego wersje. Pierwsza – pełna wersja zawiera cały wpis wraz z oznaczeniem elementów multimodalnych – przede wszystkim emotikon oraz fotografii i filmów umieszczonych w oryginalnym poście. Druga wersja zawiera jedynie elementy językowe. i w takiej wersji korpusu może być również łatwo przetwarzana aplikacjami i narzędziami takimi jak np. Voyant tools (Sinclair, Rockwell 2016) albo AntConc (Anthony 2019).

Dokumenty pozbawione elementów multimodalnych zostały przetworzone przy pomocy Korpusomatu.pl (Kieraś, Kobyliński, Ogrodniczuk 2018) i przy pomocy tego narzędzia wydobywane są z nich informacje statystyczne np. o lematach oraz Korpusomat.pl umożliwia łatwe przeszukiwanie korpusu przy pomocy rozbudowanego korkondancera ze składnia CQL zbliżoną do tej znanej np. z wyszukiwarki Poliqarpa do NKJP (zob. Przepiórkowski 2004). Do automatycznej anotacji morfo-syntaktycznej Korpusomat.pl wykorzystuje: tager Concraft (Waszczuk et al. 2018), analizator Morfeusz 2 (Woliński, Lenart 2016) oraz parser COMBO (Rybak, Wróblewska 2018). W październiku 2023 roku korpus został także przetworzony przy pomocy Korpusomatu.eu (Saputa et al. 2023). Korpus w Korpusomacie.eu został oznakowany przy pomocy analizatora Stanza (Qi et al. 2020). Korpus jest dostępny publicznie[22], jednak jego metadane zostały ograniczone do trzech informacji (pełny inwentarz zawiera ich 22; zob. 3.1.3. Metadane dokumentów w korpusie) i każdy dokument został opisany: tytułem wątku, nazwą forum oraz datą publikacji wpisu.

Pełne wersje dokumentów posłużyły do utworzenia anotowanego korpusu w programie Inforex (Marcińczuk, Oleksy i Kocoń 2017). Pierwotnie umieszczono dokumenty w repozytorium DSpace i stamtąd wyeksportowano je do programu Inforex. Takie rozwiązanie ma kilka podstawowych zalet. Repozytorium DSpace umożliwia udostępnienie korpusu, dzięki czemu może on służyć do innych badań oraz badania na nim prowadzone mogą być weryfikowane przez innych badaczy. Ponadto korpus w DSpace jest automatycznie lematyzowany i tagowany, dzięki temu możliwe jest jego dalsze przetwarzanie. Tagowanie w repozytorium DSpace odbywa się przy pomocy analizatora morfologicznego Morfeusz 2 (Woliński, Lenart 2016) utworzonego na podstawie Słownika Gramatycznego Języka Polskiego (SGJP) oraz tagera WCRFT2 (Radziszewski 2013). Tagowanie znacząco ułatwia dalszą analizę materiału, ponadto jest ono oparte na

21 Jest to jedno z dwóch podejść do zewnętrznej delimitacji tekstu na forum dyskusyjnym. W Korpusie Forów Dyskusyjnych pojedyncze wpisy użytkowników są traktowane jako teksty, ponieważ takie ujęcie ułatwia przypisanie metadanych do dokumentów oraz nie ma dużego wpływu na analizę aktów mowy, które są jednostkami języka mniejszymi od tekstu lub ewentualnie równymi tekstowi. Jednakże z punktu widzenia genologii oraz lingwistyki tekstów konwersacyjnych najwłaściwsze jest ujmowanie całej rozmowy jako jednego tekstu (zob. Żydek-Bednarczuk 1994; Wilkoń 2003) – w wypadku forum dyskusyjnego pojedynczym tekstem powinien być zatem cały wątek (Wabnic 2017, 2021).

22 https://korpusomat.eu/corpus/1616.

dostosowanym do języka polskiego systemie znaczników opracowanym na potrzeby korpusu IPI PAN (Woliński 2003). Oznaczony korpus jest dostępny publicznie w Inforexie[23].

Bezpośrednio z repozytorium teksty został wyeksportowane do systemu Inforex, który służy do przetwarzania danych korpusowych. Program Inforex umożliwia anotowanie korpusu, niniejsze badania wymagają oznaczenia aktów mowy występujących w tekstach oraz wskazania elementów budujących te akty. Również w systemie Inforex został przygotowany odpowiedni model anotacji (zob. 3.2. Anotacja pragmatyczna korpusu), który umożliwił realizację tego etapu prac. Inforex pozwala na filtrowanie anotacji oraz na frekwencyjne badanie ich dystrybucji. Możliwe jest dzięki temu wyodrębnienie typów struktury wewnętrznej poszczególnych klas aktów mowy oraz śledzenie ich dystrybucji w różnych tekstach pojawiających się na forach dyskusyjnych.

3.1.3. Metadane dokumentów w korpusie

W programie Inforex zostały również uzupełnione metadane poszczególnych dokumentów i tekstów. Struktura metadanych składa się z 22 pozycji dotyczących informacji o dokumencie, wpisie oraz autorze tekstu. Metadane te zostały tak dobrane, aby zawierały jak najwięcej informacji, które można wydobyć z okołotekstowych danych obecnych w interfejsie forum. Część z informacji zawartych w metadanych pochodzi z interfejsu okalającego wpis, część – ze stron profili użytkowników forum. Kształt metadanych był konsultowany z Marcinem Oleksym z grupy G4.19 Politechniki Wrocławskiej, aby odpowiadał metadanym korpusów publikowanych w repozytorium DSpace. Gromadzone metadane wykraczają poza te niezbędne w niniejszych badaniach, ponieważ mogą okazać się one użyteczne podczas prowadzenia innych badań na Korpusie Forów Dyskusyjnych.

Tabela 3 przedstawia etykiety metadanych oraz ich opisy – nie dla każdego dokumentu uzupełniono wszystkie metadane, ponieważ nie zawsze były one dostępne, gdyż np. autor nie uzupełnił niektórych informacji o sobie lub różne fora prezentują różne informacje.

23 https://inforex.clarin-pl.eu/?corpus=1680&page=start

Tabela 3: Metadane dokumentów (oprac. własne)

	Metadane	Opis
dok.	*title*	Nazwa dokumentu.
wpis	*message_board*	Forum, z którego pochodzi wpis.
	post_url	Adres URL wpisu.
	publish_date	Data publikacji wpisu.
	thread_title	Tytuł wątku, w którym znajduje się wpis.
	thread_url	Adres URL wątku.
	board	Nazwa działu na forum, z którego pochodzi wpis.
	*post_the_vote__p_*	Liczba pozytywnych ocen wpisu.
	*post_the_vote__n_*	Liczba negatywnych ocen wpisu.
autor	*author_contribution*	Ogólna liczba wpisów autora wpisu (z dnia pobierania metadanych).
	author_age	Wiek autora wpisu (deklarowany przez autora, z dnia pobierania metadanych).
	author_time_on_board	Data rejestracji autora wpisu na forum.
	author_readed_thread	Liczba wątków, które odwiedził autor wpisu od dnia rejestracji do dnia pobierania metadanych.
	author_location	Lokalizacja deklarowana przez autora (to może być miejsce pochodzenia, aktualne miejsce zamieszkania autora; miejscowość, województwo, kraj etc.).
	author_the_vote	Suma ocen otrzymanych przez autora wpisu od użytkowników forum za wszystkie jego wpisy (na różnych forach mogą funkcjonować różne systemy przyznawania takich ocen).
	author_status	Status autora wpisu określający jego doświadczenie, wyliczany automatycznie przez interfejs (różne fora posiadają różne systemy, np.: *początkujący*, *zaawansowany*, *profesjonalista*, *ekspert*) lub przypisywany indywidualnie przez moderatorów forum (np. *administrator* lub *moderator*).
	author_stars	Status autora wpisu wyrażany symbolicznie np. pod postacią gwiazdek, również określany automatycznie przez interfejs (różne fora posiadają różne systemy)
	author_role	Status autora wpisu przypisywany indywidualnie przez moderatorów, występuje wtedy, gdy ręcznie przypisywany status nie zastępuje automatycznego (*author_status*).
	author_role_2	Status autora wpisu, jeśli występuje jeszcze jakiś dodatkowy obok *author_status* i *author_role*.
	author_gender	Płeć deklarowana przez autora wpisu lub wnioskowana na podstawie stosowanych form gramatycznych – płeć wnioskowana jest oznaczana nawiasem.

3.2. Anotacja pragmatyczna korpusu

Anotacja korpusu, czyli znakowanie informacji w tekście, może przyjmować różne formy: zwykle wskazuje się na anotację automatyczną, półautomatyczną i ręczną (zob. Łukasik 2009; Szałkiewicz 2013). Korpus Forów Dyskusyjnych jest korpusem wyposażonym w anotację automatyczną (tagowanie morfosyntaktyczne, zob. 3.1.2. Przetwarzanie korpusu) oraz ręczną anotację pragmatyczną, której model został opisany w tym podrozdziale.

Przeprowadzenie ręcznej anotacji korpusu było jednym z kluczowych składowych badań, ponieważ bez niej niemożliwe byłoby zrealizowanie postawionych celów badawczych przy zebranej liczbie tekstów. Ręczna anotacja, którą zastosowano w opisywanym korpusie, jest rodzajem anotacji pragmatycznej. Anotacja pragmatyczna nie jest często wykorzystywanym sposobem znakowania korpusu (zob. Gries, Berez 2017; Archer et al. 2009) i może dotyczyć oznaczania różnych zjawisk, zwykle pragmatycznych funkcji elementów tekstu (zob. np. Alsop, Nesi 2014; Weisser 2018, Bunt et al. 2020) lub bywa łączona z anotacją semantyczną i może obejmować znakowanie anafor i koreferencji[24] (zob. Navarro et al. 2003).

Przykładem jednego z istotniejszych korpusów anotowanych pragmatycznie jest SPAAC (*Speech Act Annotated Corpus*). Jest to korpus transkrypcji 1219 rozmów telefonicznych o objętości ponad 182300 słów. Posiada on anotację, według której każda wypowiedź jest klasyfikowana jako jeden z 41 klas aktów mowy (Leech, Weisser 2003: 441). Model anotacji był następnie rozwijany i stał się elementem narzędzia DART[25] (*The Dialogue Annotation and Research Tool*), które umożliwia automatyczną anotację dla tekstów języka angielskiego. Model DART w najnowszej – trzeciej – wersji składa się już ze 162 etykiet aktów mowy (Weisser 2019).

Wybór do zastosowania w opisywanych w niniejszej rozprawie badań istniejącego modelu anotacji wydawał się uzasadniony, ponieważ ograniczał prace metodologiczne związane z jego opracowaniem, jednakże taki model musiałby charakteryzować się kilkoma cechami, a mianowicie powinien być: a) kompleksowy, aby możliwe było przypisanie każdego fragmentu tekstu do jakiegoś aktu mowy; b) szczegółowy na tyle, aby możliwe było oznaczenie różnych elementów budowy aktów mowy; c) ogólny i jednolity, aby elementy struktury różnych aktów mowy posiadały wspólne etykiety oznaczeń. Wiele istniejących modeli nie spełnia tych kryteriów,

24 Oznaczanie zjawisk takich jak koreferencja raczej należy uznać za rodzaj anotacji semantycznej, ponieważ w jedynie w nieznacznym stopniu informują one o relacjach między znakiem, rzeczywistością a uczestnikami komunikacji. W oznaczenia koreferencji wyposażony jest np. korpus KPWr, chociaż w publikacjach na jego temat to znakowanie nie jest określane jako pragmatyczne (Broda et al. 2011).

25 Szczegółowy opis DART, instrukcje oraz sam model anotacji znajdują się na stronie internetowej Martina Weissera: http://martinweisser.org/ling_soft.html#DART (dostęp: 3.04.2021).

ponieważ zostały one opracowane na potrzeby konkretnych badań lub – jak np. DART – są zbyt rozbudowane jak na potrzeby niniejszych badań.

Tak postawiony problem próbowano rozwiązać, poprzez zastosowanie anotacji składającej się z dwóch poziomów – odrębnych anotacji dotyczących klasyfikacji aktów mowy oraz dotyczących elementów budujących akty mowy. Pierwszy poziom objął anotację klasyfikującą i w jej wyniku wszystkie teksty w korpusie zostały podzielone na prakty, które zostały przypisane do odpowiednich klas aktów mowy. Opis klasyfikacji oraz kryteria podziału zostały uszczegółowione w kolejnym podrozdziale (zob. 3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy). Drugi poziom anotacji miał obejmować podział wyznaczonych praktów na elementy składowe ich struktury podstawowej zgodnie z metodą CCSARP, jednakże został zarzucony po wynikach badań pilotażowych (zob. 3.2.2. Struktura podstawowa (CCSARP)).

3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy[26]

Wybór odpowiedniej klasyfikacji czy też typologii aktów mowy jest niezwykle istotny, ponieważ celem prezentowanego badania jest opis aktów mowy występujących w konkretnych analizowanych tekstach języka naturalnego. Klasyfikacja aktów mowy ma umożliwić przeprowadzenie anotacji zgromadzonego korpusu tekstów przed przeprowadzeniem szczegółowej analizy konkretnych realizacji (praktów). Sprawia to, że wybrana klasyfikacja powinna spełniać dwa określone kryteria. Po pierwsze, klasyfikacja powinna obejmować całe uniwersum mowy w taki sposób, aby każdy fragment analizowanego tekstu móc na jej podstawie zidentyfikować jako prakt – czyli realizację jakiegoś aktu mowy. Nie mogą zatem po analizie klasyfikującej pozostać w tekstach niezidentyfikowane fragmenty. Po drugie klasyfikacja powinna przede wszystkim wyróżniać poszczególne klasy aktów mowy na podstawie intencji[27] nadawcy, a więc aspektu illokucyjnego praktów. Takie założenie wynika wprost z definicji aktów mowy, czyli jednostek języka różnicujących wypowiedź ze względu na intencję nadawcy komunikatu (zob. definicję aktu mowy w 2.1. Teoria aktów mowy).

26 Fragmenty niniejszego podrozdziału zostały opublikowane na łamach czasopisma „Oblicza Komunikacji" (Wabnic 2022). Ponadto niniejszego framgnetu nie należy traktować jako kompletnego stanu badań dotyczącego klasyfikacji aktów mowy. Ma on za zadanie wskazanie stosowanej w badaniach klasyfikacji wraz z uzasadnieniem jej wyboru. Stan badań klasyfikacji aktów mowy sporządził np. Aleksander Kiklewicz (2010) czy – nieco mniej obszernie – Ryszard Lipczuk (2000), a w literaturze anglojęzycznej np. Mikhail Kissine (2013).

27 Dostęp do informacji o intencji nadawcy jest bardzo ograniczony i możliwe jest jedynie rekonstruowanie go na podstawie realizacji tekstowych, co jest obarczone ryzykiem błędu. Problem ten wpływa na zdolność rozpoznawania aktów mowy zarówno przez badacza, jak i adresata komunikatu. Możliwość prawidłowego rozpoznania intencji zależy ponadto od wielu czynników np. od sytuacji komunikacyjnej, stopnia znajomości uczestników komunikacji, ale także konstrukcji samego komunikatu oraz jego elementów pozawerbalnych.

Tak postawione kryteria w dość znacznym stopniu zawężają grupę klasyfikacji, które mogą być użyteczne metodologiczne w niniejszej pracy. W wielu pracach analitycznych znajdują się nieobejmujące całego uniwersum mowy typologie, które dość szczegółowo dzielą realizacje aktów mowy albo ze względu na ich moc illokucyjną, albo na podstawie charakterystycznych czasowników w nich występujących i traktują je niejako jak nazwy gatunkowe tekstów. Typologie tego typu zwykle są wyprowadzane *a posteriori* na podstawie realizacji aktów mowy, które badacz napotkał w analizowanych tekstach lub innych pracach. Podobnie prezentują klasyfikacje wykorzystywane w modelach anotacji, np. DART[28] (zob. 3.2. Anotacja pragmatyczna korpusu). Takie typologie przyjmują zwykle formę otwartych list – przykład takiej listy, obejmujący dyrektywne akty mowy, został już wcześniej przytoczony w stanie badań (zob. 2.3.2. Tekstologia i genologia). Typologie te są użyteczne, ponieważ pozwalają bardzo precyzyjnie wskazać sposoby wyrażania intencji pojawiające się w tekstach, ale silnie koncentrują się na lokucyjnym aspekcie aktu mowy oraz jego powiązaniu z mocą illokucyjną, czyli cechach konkretnych praktów i nie pozwalają objąć całego uniwersum mowy. Dodatkowo – poprzez umiejscowienie w centrum czasownika – mogą pomijać typy aktów charakteryzujące się odmienną budową lub stanowiących pośrednie realizacje aktów mowy. Użycie konkretnego czasownika, np. powiązanego z aktami asertywnymi, nie zawsze oznacza, że dany komunikat jest asercją, ponieważ może być on użyty przez nadawcę np. jako środek osłabienia mocy illokucyjnej aktu dyrektywnego[29] (zob. 9.1.3. Osłabiacze dyskursywne i 9.2.3. Wzmacniacze dyskursywne). Wówczas możliwe jest różne klasyfikowanie takich realizacji lub uznanie ich za akty hybrydowe – łączące różne intencje (zob. 8.2.1. Sekwencje aktów mowy).

Użyteczna metodologicznie w świetle przedstawionych wcześniej dwóch kryteriów wydaje się zatem jedynie klasyfikacja wyprowadzona z wcześniej ustalonych przesłanek teoretycznych oraz pozwalająca jakoś zaklasyfikować każdy prakt. Pierwszą klasyfikację tego typu przedstawił już Austin. Klasyfikacja Austina opiera się na podziale aktów mowy właśnie ze względu na intencję nadawcy[30], czyli aspekt illokucyjny realizacji aktu i w założeniu powinna obejmować całe uniwersum mowy. Jednakże Austin (1962/1993: 692-696) podaje, że opracował swoją klasyfikacje na podstawie wydobytych ze słownika czasowników, które mogą być używane

28 Etykiety modelu DART obejmują klasy, które raczej opisują funkcję danego elementu w ramach całego tekstu rozmowy, a w mniejszym stopniu są typowymi aktami mowy wyodrębnianymi na podstawie intencji nadawcy.

29 Przykładem może być czasownik SĄDZIĆ, który zwykle jest wiązany z aktami asertywnymi (por. Bach, Harnish 1979). Może on – w takiej samej formie – pełnić różne funkcje: a) *Sądzę, że pada deszcz* (akt asertywny); b) *Sądzę, że powinieneś iść do lekarza* (osłabiony akt dyrektywny).

30 Austin pisze o *mocy illokucyjnej* jako podstawie swojej klasyfikacji. Nie używam tutaj tego pojęcia, ponieważ w tej pracy jest ono inaczej rozumiane za sprawą przemian, które przeszło na gruncie innych prac.

performatywnie[31], czyli właściwie klasyfikacja dotyczy prymarnie czasowników, a jedynie wtórnie – aktów mowy. Austin wydziela zatem pięć klas: osądzeniowce[32] (*verdictives*), sprawcze (*exercitives*), zobowiązaniowce (*commissives*), zachowaniowce (*behabitives*), wykładniowce (*expositives*).

W wypadku osądzeniowców nadawca komunikatu wydaje jakiś osąd, który nie ma charakteru rozstrzygającego i ostatecznego, można zatem powiedzieć, że są to konstatacje o modalności epistemicznej. Sprawcze akty mowy charakteryzują się tym, że nadawca jest we władzy, aby wywierać na kogoś wpływ. Austin wymienia tutaj: *mianowanie*, *głosowanie*, *rozkazywanie*, *ponaglanie*, *radzenie* i *ostrzeganie*. Przy pomocy zobowiązaniowców nadawca mówi, co zamierza zrobić, a zatem posługuje się m.in. *obietnicami*, *deklaracjami* etc. Zachowaniowce to akty mowy związane z interakcjami społecznymi, które często mają swoiste funkcje, takie jak: *przepraszanie*, *gratulowanie*, *polecanie*, *wyrażanie kondolencji*, *przeklinanie* i *wyzywanie*. O wykładniowcach Austin pisze:

> [u]kazują one, jakie jest miejsce naszych wypowiedzi w toku argumentacji czy rozmowy, jak posługujemy się słowami, czyli są w ogólności wykładające. Przykładami są: *Odpowiadam*, *Utrzymuję*, *Przyznaję*, *Podaję jako przykład*, *Zakładam*, *Postuluję* (Austin 1962/1993: 696).

Mają one więc głównie charakter metatekstowy i organizują wypowiedź.

Klasyfikację Austina cechuje pewna nieprecyzyjność w wyróżnianiu poszczególnych klas wynikająca częściowo z metody jej tworzenia. Austin opiera swą klasyfikację głównie na czasownikach i jest to szczególnie kłopotliwe w wypadku podziału na osądzeniowce i wykładniowce, gdyż obie te grupy dotyczą konstatacji i nie w wypadku każdej wypowiedzi możliwe jest jednoznaczne jej zaklasyfikowanie. Ponadto zachowaniowce oraz sprawcze nie są dość precyzyjnie wydzielone i niektóre przykłady podawane przez Austina można by przypisać do innych klas. Zobowiązaniowce z kolei nie budzą większych wątpliwości.

Klasyfikacja Austina raczej nie przyjęła się w całości i była poddawana licznym modyfikacjom. Jedną z często wykorzystywanych jest klasyfikacja Searle'a opisana w artykule „A classification of illocutionary acts" (Searle 1976). Searle jasno wyraża, że typ czasownika nie implikuje bezpośrednio typu aktu mowy, w którym ten czasownik został użyty i również fakt użycia

31 Czasowniki mówienia, gdy są używane performatywnie, stają się wyznacznikami realizacji aktu mowy. Stanowią wówczas o mocy illokucyjnej praktu. Użycie performatywne wymaga zastosowania formy performatywnej czasownika: jest to forma: a) nieprzeszła (zależnie od aspektu czasownika: teraźniejsza lub przyszła prosta); b) pierwszej osoby, a osoba ta jednocześnie wyraża wykonawcę aktu mowy oraz nadawcę komunikatu; c) konotująca drugoosobowe dopełnienie (jest to systemowa cecha czasowników mówienia), a osoba wskazywana przez dopełnienie to adresat komunikatu (zob. Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009: 123; Polański 2003: 45).

32 Podaję tutaj nazwy proponowane przez Bohdana Chwedeńczuka w tłumaczeniu wydania drugiego wykładów Austina (1962/1993).

dwóch różnych czasowników nie oznacza jednocześnie, że tworzą one dwa różne akty mowy. Zatem czym innym powinna być klasyfikacja czasowników performatywnych, a czym innym klasyfikacja aktów mowy. Searle swoją klasyfikację opiera zatem na trzech zmiennych pozwalających różnicować akty mowy i są to: cel komunikacji, kierunek wpływu między komunikatem a rzeczywistością pozajęzykową oraz wyrażany stan psychiczny. Na tej podstawie wyróżnia pięć klas aktów mowy: asercje (*representatives*/*assertives*), dyrektywy (*directives*), komisywy (*commissives*), ekspresywy (*expressives*) i deklaratywy (*declarations*) (zob. Searle 1976). Tabela 4 zawiera opis poszczególnych klas aktów mowy na podstawie trzech kryteriów różnicujących. Tabeli nie komentuję dokładnie tutaj, ponieważ charakterystykę aktów mowy z wykorzystaniem tych kryteriów zawierają kolejne podrozdziały szczegółowe (zob. 3.2.1.1.-3.2.1.5.).

Tabela 4: Klasyfikacja aktów mowy Searle'a (oprac. własne na podstawie: Searle 1976)

klasa aktu mowy	cel komunikacji	relacja między komunikatem a rzeczywistością	językowo wyrażona postawa nadawcy
asercje	przekonanie odbiorcy, że coś jest prawdą (mogą być oceniane pod względem prawdziwości)	komunikat dostosowuje się do rzeczywistości	przekonanie/opinia
dyrektywy	przekonanie odbiorcy do zrobienia czegoś	rzeczywistość dostosowuje się do komunikatu	wola/chęć
komisywy	wyrażenie przez nadawcę przekonania o jego przyszłych działaniach	rzeczywistość dostosowuje się do komunikatu	intencja/zamiar
ekspresywy	wyrażenie przez nadawcę swojego stanu psychicznego	brak	może być różny
deklaratywy	uczynienie czegoś / zadeklarowanie	rzeczywistość dostosowuje się do komunikatu i komunikat odzwierciedla rzeczywistość	brak

Oprócz artykułu Searle'a ukazywały się również inne prace zawierające propozycje klasyfikacji aktów mowy. Można tu wskazać np. „Res Cognitas: An Essay in Rational Psychology"

(Vendler 1972) oraz „A study in the lexical analysis of English speech activity verbs" (Ballmer, Brennenstuhl 1981) w których autorzy – podobnie jak Austin – koncentrowali się na czasownikach. Inne podejście zostało zaprezentowane w książce „Linguistic communication and speech acts" (Bach, Harnish 1979), w której autorzy przedstawili czteroklasową klasyfikację zawierającą: konstatacje (*constatives*), dyrektywy (*directives*), komisywy (*commissives*) i akty ekspresywne/etykietalne[33] (*acknowledgments*). Jej podstawą jest rodzaj postawy nadawcy komunikatu – czyli jego intencja. Oprócz podstawowego czteroklasowego podziału autorzy wyróżniają subklasy: 15 dla konstatacji, 6 dla dyrektyw, 2 dla komisywów i 8 dla serdeczności. Czyni to tę klasyfikację najbardziej złożoną i szczegółową, aczkolwiek podział na subklasy częściowo jest oparty na kryterium zróżnicowania mocy illokucyjnej poszczególnych realizacji aktów mowy, co było krytykowane przez Searle'a w wypadku klasyfikacji Austina, ponieważ przesuwa to klasyfikację z obszaru podziału aktów mowy według kryteriów illokucyjnych w stronę różnic w sposobie wyrażania intencji, czyli lokucji (zob. Searle 1976: 1-2).

Wśród innych klasyfikacji można jeszcze wskazać np. klasyfikację podstawowych aktów mowy (Auwera 1980), której autor różnicuje akty mowy na podstawie trzech hierarchicznych opozycji. Wszystkie akty mowy są dzielone na asertywne (*assertives*) bądź nieasertywne (*non-assertives*), następnie nieasertywne mogą być interrogatywne (*interrogatives*) bądź optatywno-imperatywne (*optative-imperatives*), ostatecznie optatywno-imperatywne mogą być imperatywne (*imperatives*) bądź optatywne (*optatives*).

Istotne wydają się również prace Aleksandra Kiklewicza (2009, 2010, 2021), w których autor prezentuje klasyfikację opozycyjno-hierarchiczną jednak bardziej złożoną. Jej opozycyjny charakter jest konsekwencją zastosowania mechanizmu wyodrębniania pragmatycznych cech dystynktywnych aktu mowy ujawnianych w porównaniu z innymi aktami. Hierarchiczność wynika z możliwości opisu aktów mowy z różną szczegółowością. Kiklewicz w ostatniej wersji klasyfikacji wyróżnia 18 niepodzielnych klas aktów mowy: fatyczne, ekspresywne, etykietalne (rytualne), zwyczajowe (przesądy), deskryptywy eksternalne, deskryptywy internalne, modalne, metajęzykowe, kreatywne, pytania, wokatywne, dyrektywy stanotwórcze, dyrektywy kooperacyjne, ezoteryczne, sugerujące, komisywy, etologiczne, akwizycyjne, a na pełną typologię składa się 31 typów aktów mowy (Kiklewicz 2021).

Na uwagę zasługuje fakt, że wybór kryteriów klasyfikacyjnych w znacznym stopniu determinuje ostateczny kształt klasyfikacji. Klasyfikacje aposteriotyczne oraz opozycyjne charakteryzują się znaczną liczbą klas aktów mowy. Ponadto w wypadku klasyfikacji aposteriotycznych często nie opisują one całego uniwersum mowy, czyli właściwie są one jedynie

33 O problemie nazewnictwa tej klasy aktów zob. 3.2.1.3. Akty ekspresywne.

typologiami, a co za tym idzie: nie muszą pokrywać się z realizacjami aktów mowy obecnymi w materiale analizowanym w tej pracy. Z kolei klasyfikacje opozycyjne bywają bardzo szczegółowe i niewątpliwie precyzyjnie uwzględniają w swojej strukturze akty mowy nietypowe oraz rzadkie, aczkolwiek istnieje ryzyko, że takie klasyfikacje będą różnicowały akty mowy na podstawie cech *stricte* językowych i gramatycznych, czyli będą to klasyfikacje aspektów lokucyjnych, a nie aktów mowy jako illokucyjnych jednostek języka. Typologie aposteriotyczne są zatem użyteczne metodologicznie jako materiał porównawczy dla podobnych typologii uzyskiwanych na podstawie analiz tekstów. Klasyfikacje opozycyjne – ze swoimi licznymi klasami – również mogą mieć zastosowanie w wypadku konieczności grupowania realizacji aktów uzyskanych w wyniku analizy tekstów. Jeśli jednak potrzebne jest przyjęcie klasyfikacji, która ma posłużyć do przygotowania anotacji korpusu tekstów, to klasyfikacja aposteriotyczna – nie opisująca wystarczająco uniwersum mowy – nie może spełnić tego zadania. Bardziej użyteczna metodologicznie będzie klasyfikacja o ograniczonej liczbie klas wyróżnionych na podstawie łatwych do weryfikacji kryteriów. Wydaje się zatem, że klasyfikacja opozycyjna z licznymi kryteria częściowo wynikającymi z analizy konkretnych tekstów nie będzie optymalnym wyborem i skuteczniejsza przy anotacji korpusu będzie prosta aprioryczna klasyfikacja w typie klasyfikacji Searle'a. Dodatkową zaletą takiej klasyfikacji jest możliwość jej zhierarchizowania i późniejsze dodanie – w wyniku szczegółowej analizy poszczególnych praktów – precyzyjniej wydzielonych subklas aktów mowy.

Klasyfikacja Searle'a była często komentowana i modyfikowana przykładem może być kognitywna klasyfikacja aktów mowy opisana w podręczniku pod redakcją Elżbiety Tabakowskiej „Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa" (Vazquez-Orta et al. 2001). Klasyfikacja ta jest również przytaczana przez podstawowy podręcznik do tekstologii Bartmińskich (zob. Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009: 126-128). Kognitywna klasyfikacja wprowadza pewne usprawnienie teorii Searle'a, ponieważ dostrzega cechy wspólne między klasami wydzielanymi przez Searle'a i łączy je w pary. Autorzy wyróżniają akty *konstytutywne*, czyli ekspresywy i deklaratywy, ponieważ zarówno jedne, jak i drugie służą kreacji rzeczywistości społecznej. Akty dyrektywne i komisywne są połączone w nadklasę *obligatywów*, ponieważ zarówno jedne, jak i drugie polegają na zobowiązaniu kogoś do podjęcia jakichś czynności w przyszłości. Ponadto autorzy wydzielają jeszcze trzecią nadklasę – *informatywów*. Włączają do niej asercje oraz – wydzieloną klasę *pytań o informacje*. Pytania o informacje nie pojawiają się w klasyfikacji Searle'a i właściwie nie są wydzielane przez inne klasyfikacje, których podstawą jest funkcja illokucyjna aktu czy też intencja nadawcy. Taka klasa wydaje się nieuzasadniona, ponieważ pytania o informacje od reszty dyrektyw odróżnia jedynie rodzaj czynności, do której obligowany jest adresat komunikatu: dyrektywy dotyczyłyby wówczas wyłącznie czynności w rzeczywistości

pozajęzykowej, a pytania o informacje – czynności językowych. Autorzy uzasadniają to m.in. przy pomocy przykładów wypowiedzi:

> [z]auważmy, że prośba wyrażona w (5)a [Daj mi kluczyki. Ja poprowadzę.] jest zupełnie inna niż pytania, które służy uzyskaniu informacji ((4)b) [Czy może mi pani powiedzieć, jak dostać się do dworca?]. Marek [nadawca komunikatu (5)a] nie chce, aby Piotr [adresat tego komunikatu] mu coś powiedział, ale żeby coś zrobił, a konkretnie, żeby dał mu kluczyki od samochodu (Vazquez-Orta et al. 2001: 209).

Nie wydaje się to właściwe rozróżnienie. Inne opracowania nie różnicują w ten sposób aktów mowy, np. Bach i Harnish umieszczają pytania wśród dyrektyw (Bach, Harnish 1979: 47), podobnie Kiklewicz wyróżnia akty pytające, ale są one jedną z klas (obok aktów dyrektywnych i wokatywnych) aktów sprawczych i apelatywnych, nie zaś podklasą aktów informacyjnych.

Ponadto klasyfikacje wykorzystujące ustalenia Searle'a cechują się pewnym podobieństwem do różnych pragmatycznych typologii zdań, które zwykle również wyodrębniają pytania. Można tu wskazać chociażby podstawową klasyfikację ze względu na funkcje intencjonalną wypowiedzenia nauczaną w szkole z podziałem na: oznajmujące, pytające i żądające (zob. Klemensiewicz 1953). Za przykład bardziej złożonej klasyfikacji może posłużyć np. opisana przez Renatę Grzegorczykową typologia wypowiedzi ze względu na modalność intencjonalną, która również zawiera pytania, czy właściwie bardziej ogólnie: interrogatywa (Grzegorczykowa 1998: 40). Klasyfikacja Grzegorczykowej właściwie ma dotyczyć wypowiedzi, a nie wypowiedzeń czy zdań, co jeszcze silniej zbliża ją do klasyfikacji aktów mowy, jednakże jej podstawą jest modalność[34]. Podobieństwa tego rodzaju wynikają z faktu, że poszczególne typy aktów mowy są zwykle definiowane przez czasownik, który w nich występuje – często autorzy klasyfikacji aktów mowy dla każdej klasy podają listę charakterystycznych czasowników. W wypadku klasyfikacji syntaktycznych – obok operatorów tekstowych – to czasownik jest centralnym obiektem, który różnicuje typy zdań.

Ostatecznie wydaje się zatem, że oryginalna klasyfikacja Searle'a spełnia wszystkie wskazane wcześniej warunki. Klasyfikacja ta wraz z jej podstawami teoretycznymi[35] i sposobem przypisywania poszczególnych praktów do konkretnych klas umożliwia przygotowania

34 Problem modalności w znacznym stopniu nakłada się na problematykę teorii aktów mowy i illokucji. Pojęcie modalności również ma swoje źródło w filozofii i jest ono definiowane jako 'sposób odnoszenia (się) treści wypowiedzi do rzeczywistości (…) – relacje między tekstem a światem realnym. Relacje te są zawsze (…) kształtowane z perspektywy podmiotu mówiącego' (Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009: 170). Dla problemu modalności – podobnie jak dla teorii aktów mowy – istotne jest również zagadnienie intencji, jednakże aparat pojęciowy oraz stosowane metody badań i opisu w obu wypadkach się różnią.

35 Oczywiście, klasyfikacja Searle'a (jak i inne opracowane na jej podstawie) ma pewne wady i łączą się z nią określone zagrożenia. Opisuje je np. Kissine w swoim artykule na temat różnych klasyfikacji aktów mowy (Kissine 2013).

anotowanego korpusu aktów mowy. Ponadto zaletą klasyfikacji Searle'a jest również fakt, że większość prac analitycznych prowadzonych jest z jej wykorzystaniem (Kiklewicz 2010: 192), co umożliwia porównywanie wyników otrzymywanych np. przez różnych badaczy, na różnych tekstach czy też dla różnych języków. Klasyfikacja Searle'a została zatem wybrana ze względu na wskazaną wcześniej argumentację.

Kolejne części niniejszego rozdziału zawierają opis poszczególnych klas aktów mowy wyróżnianych zgodnie z klasyfikacją Searle'a. Opisy dotyczą przede wszystkim kryteriów identyfikacyjnych tych klas ze szczególnym uwzględnieniem intencji nadawcy. Tam, gdzie to konieczne, zostały również wskazane uwagi terminologiczne dotyczące nazw poszczególnych klas aktów mowy.

3.2.1.1. Akty dyrektywne

Dyrektywne akty mowy mają na celu nakłonienie odbiorcy do podjęcia jakiegoś działania (zob. Searle 1976, Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009: 128, Vazquez-Orta et al. 2001). Według klasyfikacji Austina zaliczałyby się do nich niektóre akty (*exercitives*) (zob. 3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy). Wśród aktów dyrektywnych można wyróżnić przede wszystkim prośbę i rozkaz, ale też np. propozycję lub radę (Vazquez-Orta et al. 2001). Nieco szerszy inwentarz dyrektyw na podstawie różnych prac prezentuje Danuta Pytel-Pandey – ta obszerna lista została już omówiona wcześniej (zob. 2.3.2.. Tekstologia i genologia). Jako reprezentatywną i zgodną z przyjętym w niniejszym rozumieniem aktu mowy listę aktów dyrektywnych można wskazać tę zaprezentowaną przez Bacha i Harnisha, którzy wyróżniają na podstawie języka angielskiego sześć typów aktów dyrektywnych[36]: *proszące, pytające, wymagające, zakazujące, pozwalające, radzące* (Bach, Harnish 1979: 47-49).

Inne podejście do aktów tradycyjnie opisywanych jako dyrektywne prezentuje Aleksander Kiklewicz (2021), który w swojej klasyfikacji opozycyjno-hierarchicznej rozdzielił je między kilka klas. Znajdują się one wśród aktów sprawczych (akty pytające i wokatywne oraz część aktów dyrektywnych: behawioralne, stanowe i kooperacyjne, ale bez ezoterycznych) oraz informacyjno-sprawczych (akty sugerujące) (zob. Rysunek 1: 48).

Wśród pragmatycznych wyznaczników dyrektywności podawanych przez Searle'a, najważniejszy wydaje się cel komunikacyjny: akt dyrektywny jest próbą nakłonienia przez nadawcę odbiorcy komunikatu do zrobienia czegoś (Searle 1976: 11). Searle'a zaznacza także, że próba ta

36 Autorzy podają również dla każdego typu listę charakterystycznych czasowników w języku angielskim (Bach, Harnish 1979: 47-49).

może mieć różną siłę – co oddają również np. praca Bacha i Harnisha (1979: 47-49). Akty dyrektywne charakteryzuje bardzo zróżnicowany poziom mocy illokucyjnej: od nieśmiałych sugestii po rozkazy nieznoszące sprzeciwu. Ponadto w wypadku dyrektyw charakterystyczna jest również relacja między komunikatem a rzeczywistością: zgodnie z wolą nadawcy rzeczywistość ma zostać dostosowana do jego słów i ma tego dokonać odbiorca – ta ostatnia cecha odróżnia dyrektywy od komisywów.

3.2.1.2. Akty komisywne

Klasa aktów komisywnych znalazła się już w oryginalnym tekście Austina i w zbliżony sposób jest opisywana również przez inne klasyfikacje (zob. 3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy). Główną cechą pragmatyczną aktów komisywnych jest to, że nadawca deklaruje wykonanie jakiejś czynności. Podstawową intencją komisywów jest zatem chęć przekonania adresata przez nadawcę, że podejmie się on (nadawca) jakiegoś działania (por. Bach, Harnish 1979; Searl 1965; 1976). Ponadto Bach i Harnish wskazują, że w wypadku aktów komisywnych wymagana jest akceptacja przez adresata deklarowanego działania nadawcy (Bach, Harnish 1979: 49-50). Kiklewicz (2021: 201) wskazuje za to, że czynności deklarowane przez nadawcę mogą być podejmowane na korzyść lub na niekorzyść adresata, a podstawową intencją jest poinformowanie adresata o tych czynnościach, w związku z tym nie muszą one spotkać się z akceptacją adresata, gdyż nie jest ona warunkiem fortunności aktu komisywnego – m.in. to odróżnia akty komisywne od dyrektywnych.

Badacze podają również listy odczasownikowych nazw aktów lub czasowników, których formy performatywne są charakterystyczne dla komisywów. Są to zwykle: *obiecywanie, przysięganie, przyrzekanie, zapewnianie, ślubowanie, zobowiązywanie się, gwarantowanie, umawianie się, zakładanie się, paktowanie, rezygnowanie, zapraszanie, proponowanie, oświadczanie* (Bach, Harnish 1979; Małysa 2019). Wśród tych nazw niektóre można określić raczej jako nazwy gatunków, a nie aktów mowy, jednakże oddają one charakter intencji komisywnych. Ponadto część z nich jest kontrowersyjna, ponieważ z powodzeniem można je włączyć do aktów dyrektywnych (*zapraszanie, proponowanie*) lub asertywnych czy deklaratywnych (np. *przysięganie, gwarantowanie, ślubowanie*). Bach i Harnish również dostrzegają tę właściwość i określają je kolejno hybrydami komisywno-dyrektywnymi i komisywno-konstatywnymi[37].

Dla zachowania spójności metodologicznej z przyjętą klasyfikacją aktów mowy za akty komisywne uznaję wyłącznie te, w wypadku których jasna jest intencja nadawcy polegająca na

37 *Commissive/constative* – zgodnie z przyjętą w tej pracy terminologią oraz klasyfikacją aktów mowy powinny to być akty komisywno-asertywne.

zapowiedzi podjęcia przez niego wskazanej czynności w przyszłości lub ewentualnie zakomunikowanie podjęcia czynności w momencie wyrażania aktu komisywnego czy też zapowiedź kontynuowania/zakończenia czynności wcześniej rozpoczętej[38]. Klasa aktów komisywnych nie jest zatem szczególnie zróżnicowania, o czym świadczy również fakt, że są one reprezentowane przez jedną pozycję w klasyfikacji opozycyjno-hierarchicznej Kiklewicza (Por. Rysunek 1: 48).

Podsumowując charakterystykę aktów komisywnych, należy zaznaczyć, że – podobnie jak w wypadku aktów dyrektywnych – rzeczywistość zgodnie z wolą nadawcy ma zostać dostosowana do komunikatu, jednakże za realizację tej zmiany odpowiada sam nadawca, a rola adresata jest nieznaczna.

3.2.1.3. Akty ekspresywne

Akty, które można uznać za ekspresywy, pojawiają się w klasyfikacjach pod różnymi nazwami. Już Austin wskazał na grupę aktów, które nazwał zachowaniowcami (*behabitives*) i powiązał je z interakcjami społecznymi (zob. 3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy). Searle zbliżony zbiór aktów nazwał ekspresywami właśnie i powiązał je z funkcją wyrażania stanu psychicznego nadawcy. W klasyfikacji Bacha i Harnisha pojawia się klasa *acknowledgments*, której to nazwa nie posiada polskiego odpowiednika o podobnym charakterze użycia. Odpowiednikiem takim musiałby być wspólny hiperonim dla gratulacji, kondolencji, podziękowań, powitań, przeprosin, życzeń itp. – np.: wskazywane przez PLWN: *serdeczności*. Akty ekspresywne można również nazwać aktami etykietalnymi – często są one przedmiotem badań nad grzecznością językową[39] (por. Marcjanik 2001; Sosnowska 2006; Sicińska 2020). Wybór etykiety dla tej klasy aktów mowy jest uzależniony od sposobu jej postrzegania przez językoznawców. Jeśli podstawą opisu aktów mowy jest postawa nadawcy komunikatu, to przy założeniu, że akty tego typu stanowią wyraz potrzeby zakomunikowania stanu emocjonalnego/psychicznego nadawcy (Searle'a 1976: 12) należałoby nazwać je aktami ekspresywnymi, jeśli jednak założymy, że realizacje tych aktów są wytwarzane przez nadawcę jako manifestacja chęci zaspokojenia potrzeb adresata komunikatu, gdyż ten oczekuje – zdaniem nadawcy – takich komunikatów (Bach, Harnish 1979: 51-55, 108-110)

38 W konsekwencji w części analitycznej niniejszej pracy akty komisywno-dyrektywne uznaję za pośrednie akty dyrektywne (zob. 4.1.8.1. Komisywy w funkcji dyrektyw). Realizacje, które można by przypisać do klasy aktów komisywno-konstatywnych, nie występują w analizowanym materiale.

39 W niniejszej rozprawie pomijam znaczną część opracowań dotyczących aktów mowy w kontekście etykiety językowej, ponieważ nie stanowi ona przedmiotu moich badań. Ponadto akty etykietalne są wyróżniane na podstawie innych kryteriów i nie są w pełni kompatybilne z klasyfikacją Searle'a.

wówczas należałoby nazwać je np. aktami etykietalnymi. Oczywiście, z perspektywy badania realizacji tekstowych nie sposób dociec, czy nadawca komunikatu np. przeprasza, ponieważ odczuwa potrzebę zakomunikowania skruchy, czy jedynie odpowiada na potrzebę adresata bez odczuwaniu rzeczywistej skruchy. Kiklewicz w swojej klasyfikacji częściowo różnicuje te dwie sytuacje, wprowadzając podział na akty ekspresywne i konwencjonalne.

Badacze są w znacznej mierze zgodni, jeśli chodzi o ustalenie aktów reprezentujących tę klasę, jednakże pojawiają się pewne rozbieżności dotyczące cechy konstytutywnej ekspresywów – stąd też opisane wcześniej różnice w nazywaniu tych aktów. Searle wskazuje na wyrażanie poprzez ekspresywy stanów psychicznych nadawcy – Bach i Harnish z kolei polemizują z nim i zauważają, że zwykle te akty są oczekiwane przez ich adresata i nadawca – mając tę wiedzę – niekoniecznie wyraża własne szczere emocje, a raczej zachowuje się w społecznie oczekiwany sposób. Z różnic w ujęciu cech konstytutywnych wynika pewna różnica w traktowaniu negatywnych aktów ekspresywnych, np. potępienia. Takie akty również są przez Searle'a zaliczane do ekspresywów, a ich konwencjonalność wydaje się ograniczona do sytuacji np. potępienia kogoś ze względów religijnych – aczkolwiek jeśli takie potępienie ma wyraźny wpływ na rzeczywistość pozajęzykową (np. wykluczenie kogoś ze wspólnoty), to już bliższe jest ono aktom deklaratywnym (zob. 3.2.1.4. Akty deklaratywne).

Według klasyfikacji Kiklewicza analizowane akty należałoby podzielić między kilka klas (Rysunek 1: 48). Część ekspresywów, które mają funkcję zawiązywania lub podtrzymywania kontaktu, to akty fatyczne. Pozostałe ekspresywy należą do różnych subklas aktów korelacyjnych. Wśród aktów korelacyjnych Kiklewicz wyróżnia akty ekspresywne (*sensu stricto*), czyli takie, które *stanowią bezpośrednie reakcje słowne na pewne (zwykle intensywne) bodźce zewnętrzne lub wewnętrzne* (Kiklewicz 2021: 193). Obok aktów *stricte* ekspresywnych zostały wyróżnione akty konwencjonalne (rytualne lub zwyczajowe). Do rytualnych Kiklewicz zalicza formy etykietalne, a do zwyczajowych np. przesądy (chociażby życzenie „na zdrowie" w odpowiedzi na czyjeś kichnięcie). Cechą wspólną aktów korelacyjnych jest to, że występują one jako reakcja na jakieś zdarzenie.

Klasa aktów ekspresywnych jest wewnętrznie silnie zróżnicowana, ponieważ poszczególne składowe warunki fortunności np. powitania, podziękowania oraz potępienia wydają się bardzo różne (zob. Bach, Harnish 1979: 51-53). Ich wspólną cechą konstytutywną jest jednak intencja nadawcy, który poprzez akt ekspresywny chce sprawić, aby adresat myślał, że odczuwa on (nadawca) określone emocje. Zarówno realność emocji nadawcy, jak i konwencjonalność aktu są drugorzędne. Rzutuje to także na relację między komunikatem a rzeczywistością: w wypadku aktów ekspresywnych jest ona nierelewantna. Akt ekspresywny nie musi oddawać rzeczywistości,

czyli stanu wewnętrznego nadawcy, nie musi być szczery, a ponadto nie musi powodować jakiejkolwiek zmiany w rzeczywistości pozajęzykowej.

3.2.1.4. Akty deklaratywne

Akty deklaratywne są wskazywane przez różne klasyfikacje, jednakże podobnie, jak ma to miejsce w wypadku np. aktów ekspresywnych, różnią się etykietami. W klasyfikacji Austina są to wykładniowce (*expositives*) (zob. 3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy) – podobnie u Bacha i Harnisha (1979: 108-116) pojawiają się wykładniowce, ale jako subklasa aktów konwencjonalnych obok aktów efektywnych (*effectives*). Kiklewicz wskazuje akty kreatywne (legislacyjne) – jest to rodzaj komunikacyjnych aktów sprawczych (obok aktów apelatywnych – zob. 3.2.1.1. Akty dyrektywne).

Poszczególne opracowania nie różnią się jednak istotnie pod względem kryteriów wyróżniania tej klasy. Deklaratywy charakteryzują się tym, że intencją nadawcy jest: *kreowanie, regulowanie relacji społecznych, ustanowienie lub anulowanie zasad, norm, reguł funkcjonowania instytucji społecznych i in.* (Kiklewicz 2021: 198). Nieco inaczej definiują je Bach i Harnish, zdaniem których intencją nadawcy jest uczynienie zadość konwencji komunikacyjnej (Bach, Harnish 1979: 108).

Językoznawcy nie różnicują wewnętrznie tej klasy, jednakże podają przykłady form performatywnych czasowników, które służą do regulowania życia społecznego na różne sposoby, są to np.: *ustanawiam, orzekam, powołuję, odwołuję, zarządzam, uchwalam, anuluję, zrywam, ułaskawiam, daruję winę, mianuję, kapituluję* (Kiklewicz 2021: 198). Za akt deklaratywny może być uznana wyłącznie realizacja, w wypadku której nadawca ma właściwą moc sprawczą, np. wynikającą z posiadania właściwych uprawnień lub pełnienia określonej roli społecznej. Z punktu widzenia relacji między komunikatem a rzeczywistością akty deklaratywne są nietypowe, ponieważ relacja ta jest dwustronna. Rzeczywistość pozajęzykowa dostosowuje się do komunikatu – podobnie jak w wypadku dyrektyw i komisywów – jednakże komunikat jednocześnie oddaje właściwy stan rzeczywistości. Ponadto właściwie nie występuje konieczność fizycznej zmiany rzeczywistości – akt deklaratywny sam w sobie jest jej zmianą. Ewentualne konieczne zmiany fizyczne są dokonywane za sprawą następujących po akcie deklaratywnym innych aktów.

3.2.1.5. Akty asertywne

W najbardziej podstawowych, dychotomicznych podziałach aktów mowy asercje tworzą opozycję z performatywami. Austin w swoich wykładach jako punkt wyjścia przyjął proste rozróżnienie na wypowiedzi: podlegające ocenie prawdziwościowej (konstatacje) oraz niepodlegające ocenie prawdziwościowej (performatywy) (Austin 1962/1993: 550-553). Do tej pierwszej grupy aktów należy zaliczyć wszystkie wypowiedzi, którymi nadawca posługuje się, aby opisywać rzeczywistość, a więc prymarna jest dla nich funkcje poznawcza. W niniejszej pracy przyjęto za Searle'em dla tych aktów etykietę aktów asertywnych (Searle pierwotnie używał nazwy aktów reprezentatywnych – por. Searle 1976; Searle, Vanderveken 1985), jednakże w literaturze akty tego typu często określane są konstatacjami (zob. np. Austin 1962/1993: 550-553 ; Bach, Harnish 1979). Bach i Harnish posługują się oboma terminami, jednakże konstatacja jest dla nich hiperonimem asercji (1979: 41-46). W ujęciach języka zbliżonych do kognitywizmu bywają one też określane aktami kognitywnymi (por. van Dijk 1981; Feller 2014; Weigand 2010 et al., za Kiklewicz 2021: 195). Według klasyfikacji Kiklewicza (2021) są to akty informacyjne. Badacz ten dzieli je na akty: deskryptywne i interpretacyjne. Dodatkowo akty deskryptywny mają dwie subklasy: eksternalne i internale, a akty interpretacyjne – modalne i metajęzykowe (Rysunek 1: 48). Różnice między poszczególnymi subklasami aktów informacyjnych dotyczą przede wszystkim przedmiotu asercji (zjawiska zewnętrzne wobec nadawcy lub jego stan wewnętrzny) oraz modalności.

Bez względu na różnice w etykietowaniu aktów tego typu stały jest podstawowy zestaw cech charakterystycznych dla aktów asertywnych: podlegają one ocenie prawdziwościowej, a intencją nadawcy jest przekazanie swojego przekonania o rzeczywistości. Akty asertywne nie zmieniają rzeczywistości, a jedynie ją opisują.

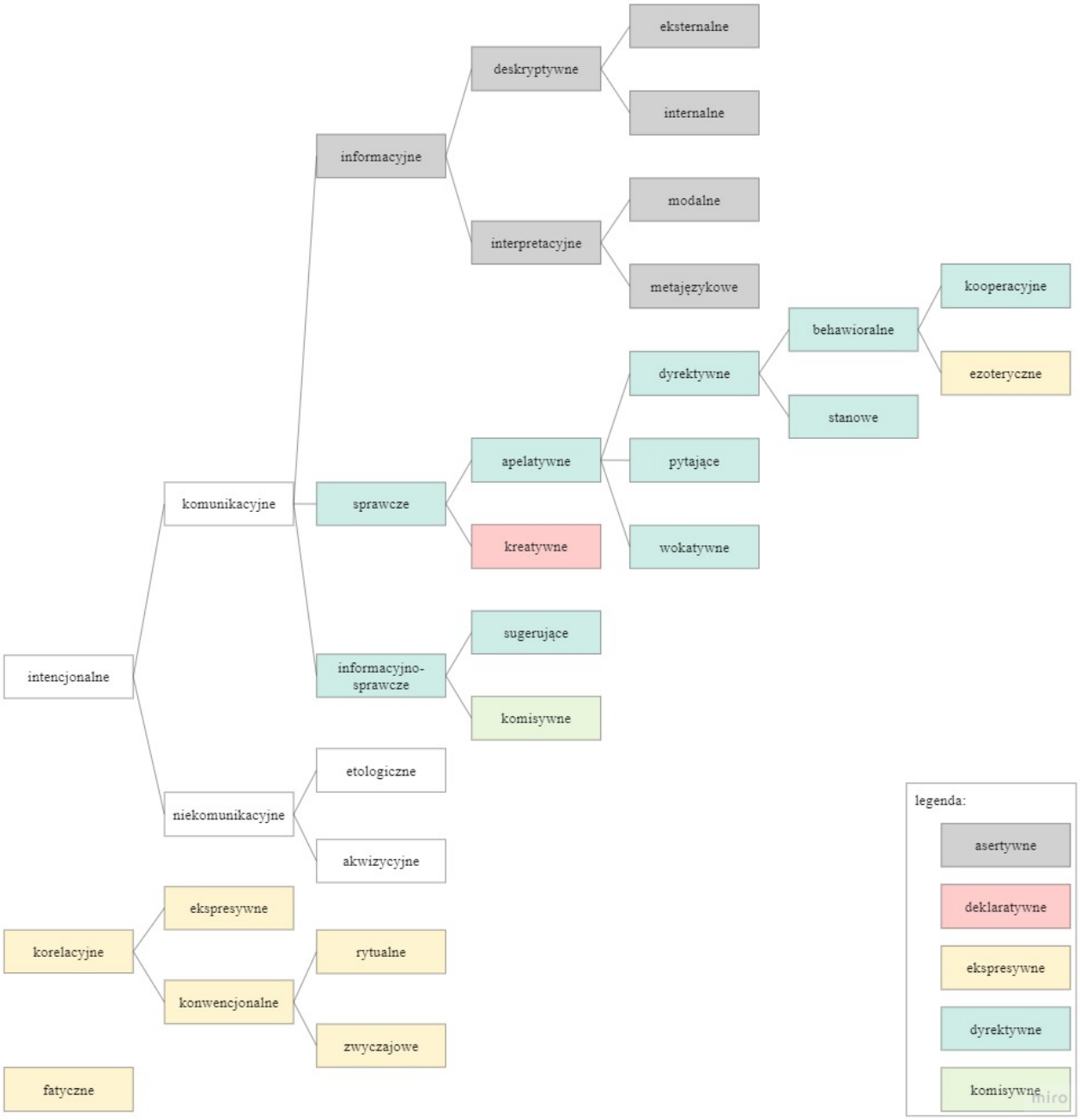

Rysunek 1: Schemat hierarchiczno-opozycyjnej klasyfikacji aktów mowy Aleksandra Kiklewicza z oznaczeniem przynależności klas według klasyfikacji Searle'a (opracowanie własne na podstawie: Kiklewicz 2021, Searle 1976)

3.2.2. Struktura podstawowa (CCSARP)

Drugi etap anotacji miał obejmować podział realizacji aktów mowy wyszczególnionych w pierwszym etapie na części składowe, jednakże został zarzucony po przeprowadzeniu badań pilotażowych na próbce korpusu. Problem ten został opisany w dalszej części podrozdziału.

Teoria oraz sposób podziału realizacji aktu na części składowe musiały spełniać dwa kryteria: a) powinny umożliwiać wydzielenie z praktu części konstytutywnej, charakterystycznej dla danego aktu mowy oraz części dodatkowych o mniejszym znaczeniu pragmatycznym; oraz b) powinny być stosunkowo proste, aby nie przenosić na proces anotacji, który powinien charakteryzować się zastosowaniem ugruntowanej i dobrze poznanej teorii bez możliwości modyfikacji wyjściowych ustaleń w trakcie procesu. Z prezentowanych w stanie badań teorii aplikacyjnych spełnia te założenia metoda używana w badaniach międzykulturowych CCSARP (zob. 2.2.1. Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns (CCSARP)).

W teorii opracowanej na potrzeby badań CCSARP obowiązuje trójpodział struktury wewnętrznej aktów mowy. Każda realizacja poszczególnych aktów mowy może się składać z trzech elementów: formuły adresatywnej (*address term*), rdzenia aktu (*head act*), oraz dodatku (*adjunction to head act*). Tabela 5 zawiera oznaczenia etykiet, propozycje ich polskich odpowiedników oraz ich opis. Formuła adresatywna to bezpośredni zwrot do adresata aktu mowy; rdzeń aktu to fragment wypowiedzi, który jest podstawowym źródłem mocy illokucyjnej aktu, zwykle zawiera czasownik identyfikowany z danym aktem mowy lub inny jego wyznacznik oraz elementy obligatoryjne w realizacji danego aktu; dodatek to dopowiedzenie uzupełniające główny akt. Zarówno formuły adresatywne, jak i dodatki mogą być zwielokrotnione w obrębie jednej realizacji. Przykładowo w wypowiedzi:

Michale, pożyczysz mi sto złotych? Brakuje mi do czynszu.

„Michale” to formuła adresatywna, „pożyczysz mi sto złotych” to główny akt, a „brakuje mi do czynszu” to dodatek. Badania prowadzone przez Blum-Kulkę i Olshtain dotyczyły przede wszystkim próśb oraz przeprosin i na podstawie różnych sposobów wypełnienia tych trzech elementów, opisywały strategie proszenia i przepraszania, jednakże późniejsze dotyczyły także innych aktów mowy (zob. 2.2.1. Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns (CCSARP)). Wydaje się zatem, że trójelementowy podział struktury aktu mowy jest na tyle uniwersalny, że można go zastosować do opisu różnych klas aktów i różnych ich realizacji.

Tabela 5: Elementy schematów realizacji aktu mowy (Blum-Kulka, Olshtain 1984)

Etykieta oryginalna	Polska adaptacja	Opis	Przykład
address term	formuła adresatywna	zwrot do adresata aktu mowy	*Michale,*
head act	rdzeń aktu	fragment wypowiedzi zawierający wszystkie niezbędne elementy pozwalające dokonać identyfikacji i odbioru aktu mowy – w tym wskaźnik mocy illokucyjnej (*IFID*)	*pożyczysz mi sto złotych?*
adjunction to head act	dodatek do rdzenia	fragment wypowiedzi uzupełniający rdzeń aktu, zawiera elementy fakultatywne w strukturze aktu mowy	*Brakuje mi do czynszu.*

Badania pilotażowe poprzedzające etap właściwej anotacji całego zgromadzonego materiału ujawniły jednak wady metody CCSARP, które spowodowały, że zrezygnowano z uwzględniania tej anotacji w dalszych pracach. Zakładany trójpodział struktury praktu okazał się nie mieć swojego odzwierciedlenia w realizacjach tekstowych.

Po pierwsze: formuły adresatywne właściwie nie występują w analizowanych tekstach – nadawcy stosunkowo rzadko zwracają się bezpośrednio do adresata. W tekstach również niemalże nie występują zaimki drugiej osoby. Wynika to prawdopodobnie z kilku faktów: a) struktura interfejsu forum internetowego pozwala jednoznacznie określić, do kogo nadawca kieruje swój komunikat, ponieważ wskazuje, na który wpis dany tekst odpowiada; b) formy czasownika w języku polskim zawierają informację o osobie, a zatem w nienacechowanych wypowiedziach pomija się zaimki lub rzeczowniki, które by ją wskazywały.

Po drugie: wnioski wyciągnięte z analizy nakazują podać w wątpliwość słuszność uznania dodatku do rdzenia za element aktu mowy. Struktura rzeczywistych – niepreparowanych – tekstów sugeruje, że rolę dodatków do rdzenia pełnią odrębne akty mowy. O wiele adekwatniej to zjawisko opisują badacze zajmujący się problemem sekwencji dyskursywnych aktów mowy (por. np. van Dijk 1981; Ferrara 1980; Mbisike 2008). To, co zwykle interpretuje się jako dodatek do rdzenia, można również interpretować jako akty asertywne. Widoczne jest to również w wypadku przykładu z tabeli 5: zdanie *Brakuje mi do czynszu* rzeczywiście jest uzasadnieniem prośby, ale jeśli akt ten byłby rzeczywistym tekstem to byłyby on wchodził w podobne relacje z innymi aktami i tworzyłby zapewne w ten sposób strukturę dyskursywną dłuższej wypowiedzi. Możliwości interpretacji współwystępujących aktów mowy wraz z przykładami z analizowanego materiału zostały szczegółowo opisane w rozdziale poświęconym analizie aktów asertywnych (zob. 8.2.

Problemy analizy aktów asertywnych). Przyjęcie metody CCSARP oznaczałoby ograniczenie występowania aktów asertywnych do minimum, a jednocześnie spowodowałoby, że objętość realizacji pozostałych aktów znacznie by się zwiększyła, ponieważ wchłonęłyby one inne – powiązane ze sobą akty – głównie akty asertywne. W świetle tych ustaleń prowadzenie anotacji zgodnej z CCSARP okazało się bezcelowe. Do opisu struktury realizacji aktów mowy w pełni wykorzystano analizę z wykorzystaniem gramatyki lokalnej prowadzonej w ramach prac postanotacyjnych.

3.3. Analiza postanotacyjna

Anotacja korpusu – przy odrzuceniu metody CCSARP – polegała na podziale tekstów na akty mowy zgodne z klasyfikacją Searle'a. Ciężar analityczny badań został zatem znacznie przesunięty na etap analizy już zaanotowanych wypowiedzi. Wykorzystane zostały do tego założenia teorii gramatyki lokalnej, które zostały opisane w stanie badań (zob. 2.2.2. Gramatyka lokalna (local grammar)).

Analiza wyszczególnionych praktów polegała na podziale ich na mniejsze elementy pragmatyczno-semantyczne (części praktu[40]), które w charakterystycznych dla poszczególnych klas aktów mowy sekwencjach tworzą schematy ich realizacji. Inwentarz części praktu wraz z ich etykietami został opracowany na podstawie prac analitycznych wykorzystujących metody gramatyki lokalnej na gruncie języka angielskiego oraz założeń wynikających z klasyfikacji Searle'a. Części praktu dzielą się na dwie grupy: uniwersalne – wspólne dla wszystkich aktów mowy i swoiste – charakterystyczne dla poszczególnych klas. Uniwersalne części praktu związane są przede wszystkim z funkcjami: informowania o mocy illokucyjnej oraz modyfikowania mocy illokucyjnej. Dodatkowo do uniwersalnych części praktu należą też specyfikatory, które uzupełniają główną część aktu poprzez doprecyzowanie jej treści oraz określenie adresata. Swoiste części praktu są związane z charakterystyką danej klasy aktów mowy i odzwierciedlają wpływ komunikatu na rzeczywistość (zob. 3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy). Kolejne podrozdziały zawierają opis poszczególnych części praktu, a tabela Tabela 7 (zob. s. 59) zawiera podsumowanie opisu.

40 Pragmatyczno-semantyczne elementy struktury schematu realizacji aktu mowy, będę nazywał *częściami praktu* analogicznie do *części mowy* i *części zdania*.

3.3.1. Uniwersalne części praktu

Częściami praktu, które są uniwersalne dla różnych klas aktów mowy, są dwa pozwalające identyfikować główne źródło mocy illokucyjnej: wyznacznik i sygnał aktu mowy (*illocutionary force indicating device – IFID* oraz *hinge*) oraz dwie części modyfikujące moc illokucyjną: osłabiacz (*attenuator*) i wzmacniacz (*booster*). Ich cechą wspólną jest to, że są one częściami odpowiedzialnymi za moc illokucyjną aktu mowy i są one czynnikami językowymi o decydującym wpływie na fortunność działania językowego.

Użycie etykiet wspólnych dla wszystkich klas aktów mowy jest rozwiązaniem nietypowym, ponieważ prace z zakresu gramatyki lokalnej zwykle koncentrują się na opisie pojedynczego typu aktów mowy i w związku z tym badacze raczej nie posługują się stałym zestawem etykiet i nazywają poszczególne części praktu w zależności od potrzeb oraz badanego materiału. Na przykład dla przepraszania Hang Su używa oznaczeń: *apologiser* – nadawca przeprosin, *apologising* – wyznacznik przeprosin, *forgiveness-seeking* – alternatywny wyznacznik pod postacią np. *wybacz*, *apologisee* – adresat przeprosin, *intensifier* – wzmacniacz przeprosin, *specification* – element wskazujący powód przeprosin i *hinge* – element o funkcji łączącej inne części (Su 2017). Czyli w niniejszej pracy np. dla elementu oznaczającego źródło mocy illokucyjnej będę używał zbiorczo terminu *wyznacznik*, a w pracach anglosaskich w zależności od badanych aktów odpowiadają mu: dla dziękowania – *thanking* (Su 2018), przepraszania – *apologising* (Su 2017), oceniania – *evaluative act* (Hunston, Su 2017/2019), etc.

3.3.1.1. Wyznaczniki i sygnały aktu mowy

Wyznaczniki (*IFID*) są głównymi wykładnikami mocy illokucyjnej, które występują w bezpośrednich (jawnych) realizacjach aktów mowy. Mogą mieć one charakter zarówno leksykalny, jak i gramatyczny. Wśród leksykalnych wyznaczników można wskazać jako najbardziej charakterystyczne czasowniki mówienia w ich performatywnych formach. To na nich zwykle koncentrowała się uwaga badaczy i na ich podstawie Austin sporządził pierwszą klasyfikację aktów mowy (zob. 3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy). Oczywiście funkcję wyznaczników mogą pełnić też inne leksemy czy formy – można tutaj wskazać np. czasowniki modalne lub inne operatory tekstowe.

Obok wyznacznika uniwersalną częścią praktu umożliwiającą identyfikację aktu mowy jest sygnał (*hinge*). Sygnał występuje przede wszystkim w praktach pośrednich (ukrytych) i zwykle

przejawia się w funkcji gramatycznej wyrazu, nie zaś w jego klasie. Sygnały są niedystynktywne – nie pozwalają jednoznacznie zidentyfikować klasy aktu mowy, ponieważ cechują je właściwości wspólne dla np. dla wyznaczników innych aktów. Sygnały pojawiają się przede wszystkim wówczas, gdy dochodzi np. do elipsy wyznacznika lub wypowiedź ma wątpliwą organizację składniową (z powodu np. emocjonalnego charakteru czy kompetencji komunikacyjnej nadawcy etc.).

Hinge opisywany jest np. w pracy poświęconej ocenie (Hunston, Su 2017) czy też w pracy dotyczącej dziękowania i jest tam definiowany jako 'element, który łączy różne elementy, a czasem sygnalizuje, że wykonywany jest akt mowy dziękowania'[41] (Su 2018: 93). Dla niniejszej pracy istotna jest druga część tej definicji – w pracach Su jako *hinge* oznaczane są przede wszystkim słowa posiłkowe lub operatory[42].

3.3.1.2. Części praktu modyfikujące moc illokucyjną

Uniwersalnymi częściami praktu, które mogą pojawiać się w realizacjach aktów mowy należących do różnych klas są też elementy modyfikujące moc illokucyjną. Mogą one zarówno ją zwiększać, jak i zmniejszać. Są to różnego rodzaju środki leksykalne oraz gramatyczne. W stosunku do części praktu zwiększających lub zmniejszających moc illokucyjną będę stosował terminy odpowiednio: *wzmacniacz* i *osłabiacz*. Terminy te są nacechowane potocznością, jednakże decyduję się na ich stosowanie ze względu na odróżnienie elementów modyfikujących moc illokucyjną od wykładników kategorii intensywności leksykalno-semantycznej, o czym piszę również w dalszej części tego podrozdziału.

Często rolę wzmacniaczy i osłabiaczy pełnią *intensyfikatory* i *dezintensyfikatory*, które są środkami związanymi z kategorią intensywności opisywaną na polskim gruncie jako modyfikator natężenia cechy (zob. Bałabaniak 2007, 2014; Sojda 2018, 2020). Zwykle intensywność rozumiana jest w kontekście semantycznym i leksykalnym i odnosi się do cech, stanów i ewentualnie czynności. Problem intensywności porusza się zazwyczaj w odniesieniu do kategorii stopnia w wypadku przymiotników i przysłówków oraz zjawisk słowotwórczych w wypadku np. czasowników. Ponadto termin *intensyfikator* bywa stosowany w wąskim sensie jako klasa leksemów[43]. Intensyfikatory i dezintensyfikatory leksykalne włączane są w literaturze

41 '[T]he element that links diffrent element or sometimes signals the speech act of thanking is being performed' (tłum. własne, Su 2018: 93).

42 Np. *I want to apologise; We're sorry.*

43 „Intensyfikatory są jednostkami genetycznie wywodzącymi się z klasy przysłówków. Proces przekształcania się przysłówka w intensyfikator przebiega stopniowo i polega przede wszystkim na zmianie znaczenia w taki sposób,

anglojęzycznej do kategorii *hedges*[44] i zostały opisane szeroko przez George'a Lakoffa w artykule „Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts" (Lakoff 1973). W kontekście modyfikowania mocy illokucyjnej pierwszy prawdopodobnie pisał o *hedges* Bruce Fraser (1975).

Z perspektywy analizy aktów mowy intensywność pragmatyczna i intensywność semantyczno-leksykalna nie są kategoriami wobec siebie włącznymi w żadnym kierunku. Zmiana intensywności semantyczno-leksykalnej nie musi pociągać za sobą zmiany mocy illokucyjnej – podobnie w kierunku przeciwnym. Wskazuje na to już autor jednej z pierwszych prac dotyczących modyfikacji mocy illokucyjnej – Bruce Fraser. Praca Frasera „Conversational mitigation" (1980) dotyczy strategii pozwalających na zmniejszenie mocy illokucyjnej, jednak wnioski z niej płynące dają się uogólnić i zastosować zarówno do osłabiaczy, jak i wzmacniaczy. Przede wszystkim Fraser wskazuje, że nie są to odrębne akty mowy, a elementy aktu mowy, gdyż nie mogą występować samodzielnie.

Janet Holmes w artykule „Modifying illocutionary force" (Holmes 1984) wskazuje po dwa typu osłabiania oraz wzmacniania mocy illokucyjnej i uzależnia je od ich afektywnego znaczenia (*affective meaning*), ponieważ akty afektywnie pozytywne oraz afektywnie negatywne są wzmacniane i osłabiane przy pomocy innych środków. Holmes podaje również kilka hipotetycznych przyczyn osłabiania lub wzmacniania aktów mowy. Wskazuje np. na problem modalność – czyli stosunek nadawcy do tego, o czym mówi oraz pewność, którą ma w wygłaszaniu twierdzeń – oraz przewidywany przez nadawcę stosunek odbiorcy wobec tego, co nadawca zamierza zakomunikować. Holmes zauważa również, że źródłem modyfikacji mocy illokucyjnej może być stosunek między nadawcą i odbiorcą. Nadawca może ten stosunek swoim komunikatem zacieśniać lub rozluźniać – budować poczucie przynależności lub dystans. Rodzaj relacji nadawczo-odbiorczych bywa również niezależny od uczestników komunikacji, ponieważ może być determinowany przez charakterystykę gatunkową tekstu. Modelowo w niektórych gatunkach – np. w regulaminie – nadawca jest nadrzędny względem adresata, w innych – np. w rozmowie potocznej – układ jest równorzędny, a w jeszcze innych – np. w podaniu – nadawca jest podrzędny względem adresata. Tabela 6 przedstawia podział wzmacniaczy i osłabiaczy wraz z przykładami oraz ich wpływ na relacje między odbiorcą a nadawcą komunikatu.

że dane słowo zatraca podstawowe znaczenie przysłówka. Zmianie tej towarzyszy zmiana łączliwości semantycznej i składniowej jednostki" (Bałabaniak 2014: 29).

44 O *hedges* na gruncie polszczyzny pisze np. Katarzyna Doboszyńska-Markiewicz (zob. np. 2015, 2018).

Tabela 6: Podział wzmacniaczy i osłabiaczy wraz z przykładami oraz potencjalnymi konsekwencjami dla relacji nadawcy i odbiorcy (oprac. i tłum własne na podstawie Holmes 1984: 346-350).

		Przykład	Konsekwencje
Wzmacnianie (*boosting*)	afektywnie pozytywny akt mowy (*positively affective speech act*)	Naprawdę jesteś niesamowicie ładny. (*Really you are amazingly pretty.*)	wzmacnia poczucie przynależności
	afektywnie negatywny akt mowy (*negatively affective speech act*)	Mój Boże, jesteś takim głupkiem. (*My god you are such a fool.*)	wzmacnia dystans
Osłabianie (*attenuating*)	afektywnie pozytywny akt mowy (*positively affective speech act*)	Jesteś w pewien sposób ładny. (*You are kind of pretty in a way.*)	wzmacnia dystans
	afektywnie negatywny akt mowy (*negatively affective speech act*)	Wiesz, jesteś trochę głupkiem. (*You are a bit of a fool you know.*)	wzmacnia poczucie przynależności

Inną hipotezą wskazującą przyczynę modyfikowania mocy illokucyjnej aktu mowy oraz ogólnie uzasadniającą istnienie różnych sposobów realizacji jednej intencji np. wiele różnych sposobów wyrażania dyrektyw jest teoria *twarzy*[45] Ervinga Goffmana, w myśl które zakłada się, że zmniejszenie mocy illokucyjnej aktu mowy służy zachowaniu twarzy uczestników komunikacji i ma przeciwdziałać utracie twarzy (zob. Caffi 1999; Bartłomiejczyk 2016). Według teorii twarzy podczas komunikacji jej uczestnicy wchodzą określone role, przez pryzmat których się prezentują i wzajemnie oceniają (zob. Goffman 1967; Brown, Levinson 1987; Caffi 1999; Bartłomiejczyk 2016). Hipoteza twarzy wyjaśnia nie tylko osłabianie mocy illokucyjnej, lecz także jej wzmacnianie, ponieważ wskazuje na dwa powiązane ze sobą aspekty twarzy rozumiane jako potrzeby: a) negatywną twarz – potrzebę osoby, aby jej działania nie były ograniczane przez innych oraz b) pozytywną twarz – potrzebę osoby, aby jej pragnienia były podzielane przez innych[46] (Brown, Levinson 1987: 61-62). Teoria twarzy wydaje się zatem spójna z założeniami prezentowanymi przez Holmes i wzmacnianie poczucia przynależności można utożsamić z aktami wspierającymi pozytywną twarz, a wzmacnianie dystansu – negatywną twarz.

45 Teoria twarzy jest konkurencyjna wobec reguł konwersacyjnych Paula Grice'a (zob. Grice 1975) jako wyjaśnienie ludzkich zachowań komunikacyjnych – w szczególności grzeczności. Krytycy Grice'a oraz pochodnych teorii wskazują na nadmiernie rozrastający się inwentarz reguł oraz zbyt optymistyczny pogląd o kooperatywnej postawie uczestników komunikacji jako na główne wady teorii i wskazują potrzebę zachowania twarzy jako właściwsze wyjaśnienie zachowań komunikacyjnych (zob. Brown, Levinson 1987; Fraser 1990).

46 *[N]egative face: the want of every 'competent adult member' that his actions be unimpeded by others. [P]ositive face: the want of every member that his wants be desirable to at least some others* (Brown, Levinson 1987: 61-62).

Badacze wskazują również, jakie środki językowe są wykorzystywane przez uczestników komunikacji do modyfikowania mocy illokucyjnej aktów mowy. Są to środki leksykalne: intensyfikatory, partykuły i operatory (*hedges* (Fraser 1980, Holmes 1984, Caffi 1999), czasowniki parentetyczne (Fraser 1980, u Holmes 1984 – *digression signal*); środki morfologiczne: *deminutiva* (Caffi 1999); środki syntaktyczne i dyskursywne: zmniejszenie precyzji wypowiedzi (*bushes* (Caffi 1999)), tarcze deiktyczne obiektywizujące wypowiedź (*shilds* (Caffi 1999)), wyrażanie zastrzeżeń (*disclaimer* (Fraser 1980)), różne typy pytań (Holmes 1984), a także środki pozajęzykowe i ponadjęzykowe, np.: akcent zdaniowy, głośność wypowiedzi, wysokość głosu, intonacja (Holmes 1984).

3.3.1.3. Specyfikatory

Ostatnia część praktu wspólna dla wszystkich aktów mowy to specyfikator (*specifier*). Specyfikatory jako elementy struktury aktu mowy wskazywane są w różnych pracach (zob. Hunston, Su 2017; Su 2017, 2018). Ogólnie specyfikator doprecyzowuje jakieś treści obecne w akcie mowy, np. w wypadku podziękowań specyfikator informuje o ich przyczynie, czyli zawiera informację o tym, za co się dziękuje, podobnie w wypadku przeprosin.

3.3.2. Swoiste części praktu

Oprócz wspólnych, uniwersalnych części praktu poszczególne klasy aktów mowy charakteryzują się częściami swoistymi, które odróżniają od siebie ich podstawowe schematy realizacji. Wspólną cechą części swoistych jest fakt, że pośrednio opisują one funkcję aktu mowy (komunikatu) i rzeczywistości. Części swoiste oddają związek między komunikatem a rzeczywistością, opisywany przez Searle'a w jego klasyfikacji aktów mowy (zob. 3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy; Searle 1976).

3.3.2.1. Swoiste części praktu dyrektyw i komisywów

Akty dyrektywne w strukturze swoich schematów realizacji mają – oprócz części wspólnych dla wszystkich aktów – jedną swoistą część: *oczekiwane działanie* (*intended action*).

Część ta wyraża, czego nadawca oczekuje od adresata; co adresat, zdaniem nadawcy, powinien zrobić. Obok wyznacznika lub sygnału jest to obligatoryjna część realizacji aktów dyrektywnych. W wypadku bezpośrednich realizacji dyrektyw jest ona oznaczona, w pozostałych wypadkach może być konotowana lub presuponowana (zob. 4.1.6. Wyznaczniki syntaktyczne – pytania). Oczekiwane działanie można również postrzegać jako opis zmiany, która ma zajść w przyszłości, jeśli akt okaże się fortunny.

Podobnie jak w wypadku aktów dyrektywnych realizacje komisywów również w strukturze schematów realizacji mają dodatkową obligatoryjną część. Jest to *zapowiadane działanie* (*promised action*). Wyraża ono czynność, którą podjąć zamierza lub do której zobowiązuje się nadawca komunikatu. Część ta odpowiada strukturalnie oczekiwanemu działaniu w realizacjach dyrektyw, co jest jednym z wielu sygnałów podobieństwa między dyrektywami i komisywami (zob. 3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy, 4. Akty dyrektywne, 5. Akty komisywne). Zarówno zapowiadane działanie, jak i oczekiwane działanie w wypadku dyrektyw, można interpretować jako opis zmiany, która ma według nadawcy zajść w przyszłości w wyniku fortunnego aktu mowy.

Wydaje się zatem, że właściwie oczekiwane działanie i zapowiadane działanie różnią się od siebie wyłącznie osobą wykonawcy wskazanej czynności. Wyraziste jest także podobieństwo strukturalne realizowanych schematów (zob. 4. Akty dyrektywne i 5. Akty komisywne). Odzwierciedla to Searle'owska charakterystyka obu klas aktów mowy, ponieważ zarówno w wypadku dyrektyw, jak i komisywów, rzeczywistość dostosowuje się do komunikatu językowego.

3.3.2.2. Swoiste części praktu ekspresywów

Akty ekspresywne nie wykazują związku między komunikatem a rzeczywistością, ponieważ służą przede wszystkim wyrażaniu stanów wewnętrznych nadawcy. Ponieważ nie wpływają one bezpośrednio na rzeczywistość, to nie zawierają one w swoich schematach realizacji części wyrażającej ten związek. Brak wpływu na rzeczywistość upodobnia je pod tym względem do aktów asertywnych – właściwie podobieństwo rozciąga się na ich funkcję: akty ekspresywne służą informowaniu adresata o stanach wewnętrznych nadawcy, a akty asertywne – o rzeczywistości (zob. 3.2.1.5. Akty asertywne).

3.3.2.3. Swoiste części praktu deklaratywów

Searle wskazuje, że w wypadku aktów deklaratywnych rzeczywistość dostosowuje się do komunikatu (jak w wypadku dyrektyw oraz komisywów) przy jednoczesnym odzwierciedlaniu stanu rzeczywistości (zob. 3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy). Różnica między aktami deklaratywnymi a dyrektywnymi i komisywnymi polega przede wszystkim na tym, że czynność w rzeczywistości pozajęzykowej jest tożsama z czynnością językową. Ma to swoje odbicie w strukturze realizacji aktów mowy oraz w tworzących je częściach praktu. Dyrektywy i komisywy obok wyznaczników wymagają obecności oczekiwanego lub zapowiadanego działania. W wypadku deklaratywów deklarowane działanie (w rzeczywistości pozajęzykowej) jest obecne w wyznaczniku (wyraża działanie językowe), nie ma zatem w schemacie dodatkowej obligatoryjnej części praktu.

3.3.2.4. Swoiste części praktu asercji

Akty asertywne nie mają charakteru performatywnego – czynność językowa podejmowana przez nadawcę komunikatu nie wpływa na rzeczywistość, a przynajmniej jest tak, jeśli asercja nie jest podporządkowana innej intencji nadrzędnej (zob. 8.2. Problemy analizy aktów asertywnych). Jest to cecha, która charakteryzuje również akty ekspresywne (zob. 3.2.1.3. Akty ekspresywne). W wypadku aktów ekspresywnych informacja o stanie wewnętrznym jest wyrażana poprzez wyznacznik, a zatem nie ma odrębnej części praktu odpowiedzialnej za tę funkcję. Wyznacznik aktu ekspresywnego często nie wymaga już uzupełniania innymi częściami praktu (zob. 6. Akty ekspresywne). Dla aktów asertywnych wyznacznik nie jest dość informatywny i wymaga uzupełnienia inną częścią. Rolę tej części pełni specyfikator. Wyznacznik wskazuje na fakt orzekania, a specyfikator informuje, o czym i co się orzeka. Nadmiarowe wydaje się zatem uzupełnianie inwentarza części praktu o kolejny element, ponieważ byłby on redundantny wobec specyfikatora lub na tyle by się z nim pokrywał, że w wielu wypadkach niemożliwe byłoby odróżnienie tych dwóch części od siebie bez dodatkowych kryteriów identyfikacyjnych, a w wypadku moich badań taki poziom szczegółowości nie jest konieczny.

Tabela 7: Części praktu

Uniwersalne części praktu			
Etykieta polska	Etykieta angielska	Opis	Przykład
wyznacznik	*illocutionary force indicator device (IFID)*	Główny wykładnik mocy illokucyjnej, który występuje w bezpośrednich (jawnych) realizacjach aktów mowy. Może mieć charakter leksykalny lub gramatyczny.	*Przepraszam za spóźnienie.* *Otwórz (tryb rozkazujący) okno.*
sygnał	*hinge*	Zastępuje wyznacznik w pośrednich (ukrytych) realizacjach aktów mowy.	*Przyjmę każdą pomoc.*
wzmacniacz	*booster*	Zwiększa moc illokucyjną wynikającą z użytego wyznacznika. Może mieć charakter leksykalny, dyskursywny lub pozajęzykowy.	*Serdecznie dziękuję za wiadomość.* *Spróbuj, nie będziesz żałował.* *Przestań!*
osłabiacz	*attenuator*	Zmniejsza moc illokucyjną wynikającą z użytego wyznacznika. Może mieć charakter leksykalny, gramatyczny, dyskursywny lub pozajęzykowy.	*Chyba musisz iść do lekarza.* *Poprosiłbym (tryb przypuszczający) cię o radę.* *Spróbuj, ale efekty mogą pojawić się dopiero po kilku miesiącach.* *Nie rób tak :)*
specyfikator	*specification*	Doprecyzowuje treści obecne w akcie mowy.	*Przepraszam za spóźnienie.*
adresat	*addressee*	Wskazuje adresata komunikatu.	*Dziękuję ci za pomoc.*
nadawca	*sender*	Wskazuje nadawcę komunikatu.	*Ja cię popieram.*
Swoiste części praktu			
oczekiwane działanie	*intended action*	Obligatoryjna część realizacji aktów dyrektywnych. Opisuje działanie, które powinien wykonać adresat.	*Proszę o radę.* *Posprzątaj mieszkanie.*
zapowiadane działanie	*promised action*	Obligatoryjna część realizacji aktów komisywnych. Opisuje działanie, które zapowiada nadawca.	*Planuję pojechać tramwajem.* *Odkurzę w kuchni.*

3.4. Analiza leksykalno-semantyczna

W analizie leksykalno-semantycznej jednostek realizujących poszczególne części praktu niezbędne było wykorzystanie słowników. W pracy tej wykorzystano cztery słowniki podstawowe uzupełniane trzema słownikami pomocniczymi.

Słowniki podstawowe to dwa słowniki ogólne: internetowy Wielki słownik języka polskiego PAN (WSJP PAN) oraz Wielki słownik języka polskiego PWN (WSJP PWN), słownik ogólny o charakterze pragmatycznym: Inny słownik języka polskiego (ISJP PWN) oraz słownik relacji semantycznych Słowosieć (PLWN; Dziob et al. 2019). Dobór słowników nie jest przypadkowy – mają one wzajemnie się uzupełniać oraz rejestrować również najnowsze polskie słownictwo. WSJP PAN jest stale aktualizowanym i uzupełnianym słownikiem internetowym, który oprócz tego, że rejestruje najnowsze słownictwo wraz z zachodzącymi w polszczyźnie zmianami, zawiera również liczne informacje gramatyczne nie zawsze obecne w innych słownikach, przede wszystkim morfologiczne i syntaktyczne. WSJP PWN z kolei to uzupełnione i poprawione wydanie Uniwersalnego słownika języka polskiego. Słownik ten również rejestruje najnowsze słownictwo i stanowi odpowiedni materiał porównawczy i uzupełniający dla WSJP PAN. ISJP PWN jako słownik pragmatyczny uzupełnia opis o informacje związane z użyciem konkretnych jednostek w różnych sytuacjach językowych, co niewątpliwie stanowi istotne wsparcie w badaniach aktów mowy. PLWN jako słownik relacji semantycznych często wyróżnia subtelne i rzadkie znaczenia poszczególnych wyrazów, nieodnotowywane w innych słownikach, a istotne ze względu na specyficzne użycie.

Słowniki podstawowe bywają uzupełniane informacjami ze słowników dodatkowych. Są to: internetowy Słownik Języka Polskiego PWN (SJP PWN), Słownik Gramatyczny Języka Polskiego (SGJP) oraz Słownik neologizmów polskich Obserwatorium Językowego Uniwersytetu Warszawskiego (OJ UW). SJP PWN czasem podaje dodatkowe znaczenia niektórych jednostek, chociaż w znacznej mierze pokrywa się on z WSJP PWN. SGJP oprócz zawierania informacji gramatycznych rejestruje też jednostki nigdzie indziej niewystępujące. OJ UW na bieżąco rejestruje i opisuje zupełnie najnowsze słownictwo na podstawie zgłoszeń internautów.

3.5. Podsumowanie

Identyfikacja poszczególnych aktów mowy w tekście stanowi istotne wyzwanie niniejszych badań. Zwykle kluczowe jest połączenie prawidłowego rozpoznania komunikacyjnej sytuacji pragmatycznej oraz gramatycznych wyznaczników formalnych tradycyjnie utożsamianych z poszczególnymi klasami aktów. Wydaje się jednak, że kluczowe powinno być rozpoznanie sytuacji pragmatycznej, ponieważ wyznaczniki formalne mogą fałszywie wskazywać odmienne akty mowy ze względu na zastosowanie przez nadawcę ukrytych (pośrednich) aktów mowy o niskiej mocy illokucyjnej, a następnie ustalenie klasy aktów mowy reprezentowanej przez badany prakt na podstawie uzyskanych informacji o przypuszczalnej intencji nadawcy komunikatu. Oczywiście intencji nadawcy nie można ustalić ze stuprocentową pewnością, dodatkową trudność stanowi pisany charakter analizowanych tekstów. O intencji informują w dużej mierze środki pozajęzykowe i ponadjęzykowe charakterystyczne dla komunikacji oralnej (zob. np. Majewska-Tworek, Zaśko-Zielińska 2016, 2018). W pisanej komunikacji internetowej ich odpowiedniki albo są ograniczone, albo mogą być niejasne dla części uczestników, ponieważ nie są oni dostatecznie oswojeni np. z interfejsem czy emotikonami etc. Jednakże prawidłowe rozpoznanie sytuacji komunikacyjnej powinno zmaksymalizować trafność ustaleń.

Po rozpoznaniu aktów mowy realizowanych w tekstach i ich klasyfikacji najistotniejszym etapem analizy było określenie ilościowego i jakościowego składu elementów semantyczno-pragmatycznych tworzących poszczególne realizacje, czyli części praktu. Odbywało się to na podstawie postanotacyjnej analizy gramatyki lokalnej. Następnie opracowano inwentarz schematów realizacji poszczególnych klas aktów mowy z uwzględnieniem charakterystycznych części praktu.

Kolejne rozdziały pracy – od *4. Akty dyrektywne* do *8. Akty asertywne* – mają charakter analityczny. Każdy z nich dotyczy innej z pięciu klas aktów mowy. Rozdziały zostały podzielone na podrozdziały dotyczące sposobów realizacji wyznaczników tych aktów wraz ze schematami, które wyznaczniki te tworzą w połączeniu z innymi częściami praktu. Ponadto rozdziały zawierają dodatkowe podrozdziały dotyczące zagadnień specyficznych dla poszczególnych klas aktów mowy. Rozdział *9. Modyfikatory mocy illokucyjnej* zbiorczo opisuje elementy schematów modyfikujące moc illokucyjną realizacji różnych klas aktów mowy.

W rozdziałach analitycznych przykłady praktów realizujących poszczególne schematy są podawane w tabelach. Każda tabela ma główkę zawierającą etykietę *dokument* oznaczającą rubrykę, w której podano numer określający wpis źródłowy przykładu. Pozostałe rubryki wskazują

podział przykładu na części praktu. Zapis fragmentu przykładu w nawiasie kwadratowym oznacza zmianę szyku wskazanego elementu. Przykłady zostały opracowane ortograficznie.

Opis tabeli zawiera informację o realizowanym schemacie:

• na notację schematu składają się skróty wskazujące część praktu (zgodne z wykazem 11.2. Oznaczenia części praktu), np.:

IFID + IA + BO czyli: wyznacznik + oczekiwane działanie + wzmacniacz;

• części praktu zapisane w nawiasie ostrokątnym są fakultatywne, np.:

IFID + IA + <BO> czyli: wyznacznik + oczekiwane działanie + fakultatywnie wzmacniacz;

• w nawiasie okrągłym podano środki gramatyczne (zgodnie z wykazem 11.1. Skróty gramatyczne) służące do realizacji wskazanej części praktu, np.:

IFID (V_{perf}) czyli: forma performatywna czasownika w funkcji wyznacznika;

• środki alternatywne wskazano poprzez oddzielenie ich ukośnikiem, np.:

IFID (V_{perf}/$V_{q\text{-}perf}$) czyli: forma performatywna lub *quasi*-performatywna czasownika;

• konkretne: leksemy, formy wyrazowe lub znaki interpunktycjne zapisano w nawiasie po półpauzie, np.:

IFID (V_{perf} – PROSIĆ) czyli: forma performatywna PROSIĆ w funkcji wyznacznika;

• nawias kwadratow oznacza, że dana część praktu zawiera w sobie inną część praktu, np.:

IA[IFID] (SENT[V_{imp}]) czyli: zdanie jako oczekiwane działanie z czasownikiem w trybie rozkazującym w funkcji wyznacznika.

4. Akty dyrektywne

Realizacje dyrektywnych aktów mowy są praktami dominującymi w tekstach pochodzących z forów dyskusyjnych. Specyfika komunikacji na forum jest bezpośrednią przyczyną takiego stanu rzeczy. Dyskusja na forum często jest inicjowana wpisem zawierającym pytaniem lub prośbą (a zatem akta dyrektywnymi) i w odpowiedzi użytkownicy forum publikują wpisy zawierające np. rady lub inne pytania i prośby (również akty dyrektywne) (zob. Wabnic 2017: 72-78). W związku z tym analiza aktów dyrektywnych wymagała obszernego – na tle innych klas – opisu.

Poszczególne wyznaczniki wraz ze schematami, które tworzą, zostały opisane w podrozdziale *4.1. Wyznaczniki aktów dyrektywnych*.

Dodatkowo akty dyrektywne są silnie zróżnicowane ze względu na ich moc illokucyjną (zob. Rysunek 1[47]: 48), wynika to m.in. z dużej ich frekwencji oraz znacznej liczby wyznaczników – aspekt ten został opisany w części *4.2. Moc illokucyjna dyrektywnych aktów mowy*.

4.1. Wyznaczniki aktów dyrektywnych

Niniejszy podrozdział zawiera opis głównych części praktu dyrektywnych aktów mowy w ramach rdzenia aktu, które występują w analizowanych tekstach jako wyznacznik (*IFID*) oraz sygnały (*hinge*) oraz – charakterystycznych dla dyrektyw – oczekiwanych działań (*intended action*).

W wypadku wyznaczników są to przede wszystkim środki leksykalne: performatywne użycia czasowników mówienia, czasowniki modalne oraz inne predykatywne formy modalne, oraz wyznacznik morfologiczny, czyli tryb rozkazujący. Oprócz nich w dalszej części podrozdziału zostały opisane inne rzadsze wyznaczniki dyrektyw. Wyznaczniki prezentowane są w kolejności oraz układzie zależnym od ich charaktery formalnego.

4.1.1. Formy performatywne czasowników mówienia

Podstawowym wyznacznikiem dyrektywnych aktów mowy są charakterystyczne czasowniki mówienia użyte performatywnie (zob. przypis 31 na s. 37) w modusie wypowiedzi. Stanowią one jasny sygnał dyrektyw i występują w bezpośrednich (jawnych) realizacjach aktów

47 Do Searle'owskie klasy aktów dyrektywnym można przypisać aż 10 klas wyróżnianych przez Kiklewicza (2019).

mowy. Zwykle w opracowaniach dotyczących tematu jako najbardziej charakterystyczne lub najczęstsze pojawiają się czasowniki: błagać, kazać, polecać, prosić, proponować, pytać, rozkazywać, zakazywać, ostrzegać, radzić (zob. Vazquez-Orta et al. 2001; Rosińska-Mamej 2019). W badanym korpusie jest to jeden z najczęstszych sposobów wyrażania dyrektyw, ogranicza się jednak do użycia kilku czasowników, przede wszystkim: PROSIĆ[48] oraz POLECAĆ, a także rzadszych: ZAPRASZAĆ, SUGEROWAĆ, PROPONOWAĆ, ZACHĘCAĆ, ODRADZAĆ. Formy *proszę* i *polecam* odzwierciedlają dwie podstawowe dyrektywy, które leżą u podstaw komunikacji na forum dyskusyjnym – prośby, kierowane do użytkowników forum przez osoby szukające rady, oraz rady użytkowników w odpowiedzi na prośby.

4.1.1.1. POLECAĆ

Czasownik POLECAĆ rejestrowany jest w słownikach głównie pod trzema znaczeniami, a dwa z nich dotyczą użyć w charakterze dyrektywnym. Istotne są tutaj znaczenia bliskoznaczne z KAZAĆ (1-3), które występują w każdym badanym słowniku (w PLWN bez glosy), a także bliskoznaczne z REKOMENDOWAĆ (4-7). W wypadku opisów 4-7 w różnych słownikach pojawiają się przesunięcia semantyczne w definicjach znaczeń. W ISJP PWN oraz w PLWN w definicjach zwraca się uwagę przede wszystkim na dyrektywny charakter użyć czasownika. W definicjach z WSJP PWN oraz WSJP PAN dodatkowo uwidocznione jest przypisywanie przez czasownik pozytywnych cech do dopełnienia.

1) ‘jeśli osoba, której jesteśmy podporządkowani lub której autorytet uznajemy, poleciła nam coś zrobić, to powiedziała nam, żebyśmy to zrobili’ (ISJP PWN);
2) ‘powiedzieć (mówić) komuś niżej postawionemu w hierarchii, żeby coś zrobił’ (WSJP PWN);
3) ‘mówić komuś, żeby coś zrobił’ (WSJP PAN);
4) ‘jeśli ktoś polecił nam jakąś rzecz lub osobę, to doradził nam ją kupić albo skorzystać z niej lub z jej usług’ (ISJP PWN);
5) ‘polecać coś, rekomendować, proponować zrobienie czegoś, co może być dobre w jakichś warunkach’ (PLWN);
6) ‘doradzić (doradzać), przedstawiając kogoś lub coś w korzystnym świetle, zarekomendować (rekomendować), zalecić (zalecać)’ (WSJP PWN);
7) ‘wydając pochlebną opinię o jakiejś rzeczy lub osobie, zachęcać kogoś do skorzystania z tej rzeczy lub z usług tej osoby’ (WSJP PAN).

48 Wskazuję tutaj wyłącznie wystąpienia PROSIĆ w funkcji wyznaczników aktów dyrektywnych. PROSIĆ może też pełnić funkcję modyfikatora mocy illokucyjnej (zob. 9.2.1. Intensyfikatory – wzmacniacze leksykalne).

Forma *polecam* wykorzystywana jest w jednym podstawowym schemacie dyrektyw, w których stanowi wyznacznik aktu mowy w obrębie rdzenia aktu. Taka forma wyznacznika jasno sygnalizuje, że dany akt mowy jest dyrektywą oraz ma wysoką moc illokucyjną, ponieważ jest to akt bezpośredni (jawny).

Schemat podstawowy to: wyznacznik + oczekiwane działanie wyrażone grupą werbalną, którego podjęcia nadawca oczekuje od adresata. Grupa ta charakteryzuje się wystąpieniem czasownika w bezokoliczniku (Tabela 8). Potencjalnie grupa werbalna może być zastąpiona również grupą nominalną z nadrzędnikiem w formie gerundium, jednakże takie przykłady nie występują w analizowanym materiale.

Tabela 8: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – POLECAĆ) + IA (V_{inf})

Dokument	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
215	polecam	się udać najpierw do chirurga (…) / ortodonty
551	polecam	sprawdzić ofertę na [URL] (…)
879	(…) polecam	robić u niego sterylki (…)

Oprócz realizacji schematu podstawowego występują również jego modyfikacje, które nie posiadają grupy werbalnej oczekiwanego działania w obrębie rdzenia aktu (Tabela 9). Zamiast typowego oczekiwanego działania takie prakty zawierają wyrażony rzeczownikowo polecany obiekt. Jednakże wciąż jest to oczekiwane działanie, ponieważ nadawca oczekuje, że nadawca ten obiekt *wybierze*, *kupi*, *użyje* itp., czyli podejmie jakąś czynność w związku z tym obiektem, jedynie czasownik ten się nie pojawia, ponieważ poniekąd jest elidowany przez strukturę argumentową POLECAĆ.

Tabela 9: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – POLECAĆ) + IA (N)

Dokument	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
895	polecam	Gabinet Weterynaryjny „Wetika” (…)
1028	(…) polecam	smartwatch
428	(…) polecam	zwykły ostropest (…)

Takie odmienne schematy realizacji aktu mowy nie różnicują jednak znaczeń czasownika POLECAĆ, gdyż według WSJP PAN schemat, w którym dopełnienie jest realizowane jako grupa nominalna występuje w wypadku obu analizowanych znaczeń. Relacje syntagmatyczne nie wskazują jednoznacznie na konkretne znaczenie POLECAĆ, ponieważ brak frazy werbalnej w

dopełnieniu może również być wynikiem elipsy czasownika wypełniającego pozycję oczekiwanego działania.

Nie sposób zatem jednoznacznie rozstrzygnąć, czy w wypadku schematu bez czasownikowego dopełnienia mamy do czynienia ze znaczeniem POLECAĆ=REKOMENDOWAĆ, w wypadku którego czasownik – według WSJP PAN – nie może wystąpić, czy czasownik jest tam elidowany, a POLECAM jest synonimiczne z KAZAĆ. W obu jednak wypadkach charakter wypowiedzi jest dyrektywny. W dyrektywach na forum dyskusyjnym może występować zarówno POLECAM=REKOMENDOWAĆ, jak i POLECAĆ=KAZAĆ, mimo że definicja z WSJP PWN przypisuje temu drugiemu przynależność do stylu urzędowego i dodaje warunki fortunności zależne od hierarchii pragmatycznej uczestników komunikacji. Jednostka POLECAĆ=KAZAĆ jednakże rozszerzyła swoje znaczenie, które oddaje bardziej ogólna definicja z WSJP PAN i którą poświadczają również użycia z konotowanym bezokolicznikiem obecne w analizowanym materiale.

4.1.1.2. PROSIĆ

Forma performatywna czasownika PROSIĆ może pełnić różne funkcje pragmatyczne, przede wszystkim może być elementem wskazującym bezpośrednio na dyrektywny akt prośby lub może modyfikować moc illokucyjną w wypadku innych dyrektyw (zob. 9.2.1. Intensyfikatory – wzmacniacze leksykalne). W niniejszym fragmencie zostanie omówiona jedynie pierwsza sytuacja. W słownikach PROSZĘ rejestrowane jest z licznymi wariantywnymi znaczeniami. Ze względu na potencjalne dyrektywne użycie istotne dla niniejszej pracy są znaczenia:

1) ‘kiedy prosimy kogoś o jakąś rzecz, której on nie musi nam dać, lub o zrobienie czegoś, czego nie musi on zrobić, to mówimy mu uprzejmie, aby nam to dał lub aby to zrobił, i liczymy się z tym, że może odmówić. Czasem używamy też tego słowa, aby nadać uprzejmy charakter poleceniu, które ktoś i tak musi wykonać’ (ISJP PWN);

2) ‘jeśli prosimy jakąś rzecz, zwykle w sklepie lub wypożyczalni, to dajemy znać, że chcemy ją otrzymać, aby ją kupić, wypożyczyć, sprawdzić itp.’ (ISJP PWN);

3) ‘zgodnie z zasadami etykiety, grzecznie zwracać się do kogoś, by coś uzyskać lub by nakłonić kogoś do czegoś’ (PLWN);

4) ‘żądać, rozkazywać, także ustalać zasady w dość grzecznej formie, stanowczo’ (PLWN);

5) ‘w grzecznej, uprzejmej formie zwracać się do kogoś, by coś uzyskać, otrzymać, wyjednać, by kogoś do czegoś skłonić’ (WSJP PWN);

6) ‘uprzejmie zwracać się do kogoś, aby coś uzyskać lub by kogoś do czegoś skłonić’ (WSJP PAN);

7) ‘mówimy proszę, kiedy: […] b) zachęcamy kogoś, aby coś zrobił, […] f) nie dosłyszeliśmy tego, co powiedział rozmówca, i chcielibyśmy, aby to powtórzył’ (ISJP PWN);

8) ‘wyrażać gestem lub słowem jakąś propozycję’ (PLWN);

9) ‘wyrażać przyzwolenie, zachętę, starać się ośmielić kogoś do czegoś’ (PLWN);

10) ‘wyrażać słownie lub gestem jakąś propozycję, sygnalizować jakiś zamiar, zwykle w sposób przyjęty zwyczajowo lub ustalony przepisami’ (WSJP PWN);

11) ‘jeśli prosimy kogoś np. do pokoju, na obiad lub jeśli prosimy go np., aby usiadł, to uprzejmie go zachęcamy, aby wszedł, zjadł z nami obiad, usiadł itd. Czasem używamy tego słowa, aby w uprzejmy sposób wyrazić polecenie’ (ISJP PWN);

12) ‘zwracać się do kogoś z zaproszeniem, propozycją udania się gdzieś lub wejścia’ (PLWN);

13) ‘zwracać się do kogoś, zwykle w uprzejmej formie, by go nakłonić do przybycia w odwiedziny, zapraszać’ (WSJP PWN);

14) ‘zwracać się do kogoś, zwykle uprzejmie, z propozycją wejścia do jakiegoś pomieszczenia lub udania się gdzieś, zachęcać kogoś do wejścia gdzieś’ (WSJP PWN);

15) ‘proponować komuś przyjście gdzieś w celach towarzyskich lub oficjalnych albo wzięcie udziału w czymś’ (WSJP PAN);

16) ‘jeśli telefonując dokądś, prosimy jakąś osobę instytucję lub jakiś numer albo jeśli prosimy z nimi, to chcemy, aby tę osobę przywołano do telefonu lub aby połączono nas z tą instytucją lub z tym numerem’ (ISJP PWN);

17) ‘zwracać się do kogoś z uprzejmą prośbą o przywołanie kogoś np. do telefonu albo o podanie czegoś’ (PLWN);

18) ‘zwracać się do kogoś z uprzejmą prośbą o przywołanie jakiejś osoby do telefonu lub o połączenie z jakąś osobą, instytucją albo z jakimś numerem’ (WSJP PWN);

19) ‘zwracać się do kogoś o przywołanie innej osoby do telefonu’ (WSJP PAN).

Część z tych znaczeń nie występuje w badanym materiale, ale wszystkie one charakteryzują się potencjalnym dyrektywnym użyciem. *Proszę* tworzy rdzeń aktu, łącząc się przyimkowo z dopełnieniem rzeczownym. Dopełnienie to stanowi opis oczekiwanego działania, wyrażonego przy pomocy rzeczowników czynności/sytuacji, takich jak: KONTAKT, PORADA lub WSKAZÓWKA (Tabela 10), czasem są to również rzeczowniki odczasownikowe (Tabela 11). Ze względu na uwarunkowanie pragmatyczne taki rzeczownik, właśnie ze względu na możliwą substytucję formą predykatywną czasownika można uznać za oczekiwane działanie, a nie jedynie specyfikator.

Zamiast rzeczownika w podobnej pozycji występują również bezokoliczniki, który – jako forma czasownika – naturalnie służy do wyrażania czynności, jednak w analizowanym materiale występuje rzadziej (Tabela 12).

Tabela 10: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – PROSIĆ) + IA (praep N_{act})

Dokument	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
451	Proszę	o szybki kontakt
391	Proszę	o poradę
657	Proszę	o jakieś wskazówki

Tabela 11: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – PROSIĆ) + IA (praep N_{ger})

Dokument	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
590	(...) proszę	o przeniesienie
80	Proszę	o podzielenie się doświadczeniem (...)

Tabela 12: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – PROSIĆ) + IA (V_{inf})

Dokument	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
699	(…) proszę	podać link do takiego urządzenia

Potencjalnie forma performatywna PROSIĆ może również występować w takiej samej funkcji w połączeniu: ze zdaniem podrzędnym wprowadzonym ŻEBY, jednak takie konstrukcje nie występują w analizowanym materiale.

4.1.1.3. Inne czasowniki mówienia

Poza *polecam* i *proszę* w realizacjach dyrektyw pojawiają się również formy performatywne innych czasowników, są jednak dużo rzadsze. Należą do nich: *proponuję*, *radzę*, *sugeruję*, *zachęcam*, *zapraszam*, *odradzam*. Są to czasowniki charakterystyczne dla dyrektywnych aktów mowy i często wymieniane w opracowaniach (zob. Vazquez-Orta et al. 2001; Rosińska-Mamej 2019). Dyrektywny charakter jednostek PROPONOWAĆ, RADZIĆ i SUGEROWAĆ potwierdzają również definicje słownikowe[49], które ponadto wskazują na bliskoznaczność tych jednostek.

PROPONOWAĆ:

1) ‘jeśli ktoś proponuje nam coś, np. jakąś rzecz lub usługę, to zachęca nas do skorzystanie z tego’ (ISJP PWN);

2) ‘jeśli ktoś proponuje zrobienie czegoś, to doradza to zrobić’ (ISJP PWN);

49 W wypadku czasowników w niniejszym podrozdziale podaję jedynie definicje pragmatyczne z ISJP PWN, ponieważ pozostałe cytowane dotychczas słowniki opisują te jednostki w zbliżony sposób, chyba że konkretny przypadek wymaga przytoczenia opisów z innych słowników.

RADZIĆ:

1) ‘jeśli radzimy komuś coś zrobić, to mówimy mu, że naszym zdaniem powinien to zrobić’(ISJP PWN);

SUGEROWAĆ:

1) ‘jeśli ktoś sugeruje nam jakiś pomysł, ideę, kierunek działania itp., to podsuwa je nam jako warte przemyślenia’ (ISJP PWN).

W wypadku czasowników ZACHĘCAĆ i ZAPRASZAĆ dyrektywny charakter tych jednostek w definicjach z ISJP PWN jest mniej wyrazisty – prawdopodobnie za sprawą zastosowania wspólnych definicji dla par aspektowych czasowników, dla których formantem aspektu są alternacje fonetyczne. Czasowniki o aspekcie dokonanym mogą być odbierane jako blokujące utworzenie formy performatywnej, ponieważ uniemożliwiają stworzenie form czasu teraźniejszego, jednakże dla języka polskiego to nie czas teraźniejszy jest konstytutywną cechą form performatywnych, a raczej nieprzeszłość, czyli forma teraźniejsza lub przyszła prosta. Jednakże w analizowanym materiale nie występują warianty tych czasowników o aspekcie dokonanym, wyjątek stanowią osłabione illokucyjnie akty wykorzystujące formy bezokolicznika połączone z czasownikiem modalnym CHCIEĆ, np. *chcę/chciałbym zachęcić* (zob. 9.1.5. Osłabienie modalnością wolitywną).

ZACHĘCIĆ/ZACHĘCAĆ:

1) ‘jeśli jakaś osoba, rzecz lub sytuacja zachęciła nas do czegoś, zwykle do jakiegoś działania lub zachowania […], to nabraliśmy chęci, aby to robić lub zachowywać się w taki sposób’ (ISJP PWN);

ZAPROSIĆ/ZAPRASZAĆ:

1) ‘jeśli zaprosiliśmy kogoś do zrobienia czegoś, to poprosiliśmy go, aby robił to razem z nami’ (ISJP PWN);

2) ‘jeśli zaprosiliśmy kogoś w jakieś miejsce lub na jakąś uroczystość, obiad, spacer itp., to zaproponowaliśmy mu przyjście tam i udział w tym; jeśli zaprosiliśmy kogoś, aby do nas przyszedł, to gościnnie poprosiliśmy go o to’ (ISJP PWN).

Wyraźniej dyrektywność tych czasowników została wskazana w definicjach z WSJP PWN i SJP PWN, mimo że w tym słowniku również wspólnie definiowane są pary aspektowe.

ZACHĘCIĆ/ZACHĘCAĆ:

1) ‘wzbudzić (wzbudzać) w kimś chęć, ochotę na coś, dać (dawać) impuls do czegoś’ (WSJP PWN);

2) ‘wzbudzić w kimś ochotę na coś lub pobudzić kogoś do działania’ (SJP PWN);

ZAPROSIĆ/ZAPRASZAĆ:

1) zachęcić (zachęcać) kogoś słowem lub gestem do zrobienia czegoś lub skorzystania z czegoś’ (WSJP PWN)

2) ‘zachęcić kogoś do zrobienia czegoś’ (SJP PWN).

W WSJP PAN czasowniki tworzące pary aspektowe posiadają odrębne opisy. Tutaj ZACHĘCAĆ jest definiowane jako:

> ‘wzbudzać w kimś chęć robienia czegoś lub zachowywania się w określony sposób, dając odpowiedni bodziec i wywołując pozytywne nastawienie’ (WSJP PAN),

a ZAPRASZAĆ posiada wyłącznie definicję dotyczącą zapraszania do przyjścia lub wzięcia w czymś udziału:

> ‘proponować komuś przyjście dokądś w celach towarzyskich lub oficjalnych albo w celu wzięcia udziału w czymś’ (WSJP PAN).

W wypadku czasownika ODRADZAĆ słowniki również potwierdzają jego dyrektywność, jednakże ze względu na jego negacyjną funkcję, zostanie on jeszcze dodatkowo omówiony dalej.

> ODRADZIĆ/ODRADZAĆ: ‘jeśli odradziliśmy komuś coś, to powiedzieliśmy mu, że nie powinien tego robić’ (ISJP PWN).

Z punktu widzenia organizacji struktury realizacji aktu mowy czasowniki te również wypełniają schematy z oczekiwaną akcję wyrażoną rzeczownikiem czynności/sytuacji lub bezokolicznikiem, które składniowo są dopełnieniem performatywnej formy czasownika (Tabela 13).

Tabela 13: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf}) + IA (V_{inf})/(praep N_{act})

Dokument	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
817	Radzę	udać się do ginekologa
297	Zachęcam	do sprawdzenia sobie firmy Maja z Częstochowy
737	Sugeruję	robić zdjęcia w formacie 16x9
420	Proponuję	ruszyć się na siłownię
481	Zapraszam	do testowania i używania aplikacji Animal Patrol

Pojawiają się również konstrukcje luźniej związane składniowo, np. umieszczenie oczekiwanego działania pod postacią określenia tematu wypowiedzi frazą nominalną z

rzeczownikiem czynności/sytuacji wprowadzonej operatorem *co do* połączone w piśmie myślnikiem z performatywną formą czasownika (Tabela 14).

Tabela 14: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf}) + IA (OPR – CO DO + N_{act})

Dokument	Oczekiwane działanie	Wyznacznik
389	Co do dalszej redukcji masy ciała	– odradzam

W innym wypadku wystąpiła również elipsa czasownika w pozycji dopełnienia (Tabela 15). Jest to składnia zbliżona do tej, która występuje w wypadku performatywnych użyć POLECAĆ (zob. 4.1.1.1. POLECAĆ), jednakże w tym wypadku można z większą pewnością dostrzec elipsę.

Tabela 15: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf}) + IA (V_{eli} praep N) + <S>

Dokument	Specyfikator	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
140	po dokładny numer	zapraszam	na bloga

Odrębnej uwagi wymaga czasownik ODRADZAĆ (por. Tabela 14), ponieważ jako czasownik dezaprobaty zmienia logiczny i semantyczny charakter komponentu oczekiwanego działania, gdyż rzeczywiste oczekiwane działanie jest przeciwne do tego opisywanego lub z nim sprzeczne, aczkolwiek nie musi być wyrażone literalnie. Adresat dyrektywy zamiast informacji o tym, co ma zrobić, otrzymuje informację negatywną – czego ma nie robić. Takie wypowiedzi również są dyrektywami, na co wskazują chociażby Bach i Harnish (1979: 47-49) (zob. 3.2.1.1. Akty dyrektywne).

4.1.2. Formy *quasi*-performatywne

Podobnie do typowych czasowników mówienia funkcjonuje forma *potrzebuję*. POTRZEBOWAĆ występuje wówczas w formie zbliżonej do form performatywnych czasowników i może pełnić funkcję dyrektywną. Jest on opisywany raczej jako czasownik wyrażający uczucia (zob. np. Hajnicz 2007: 62). Formy podobne do form performatywnych (zob. przypis 31 na s. 37), ale tworzone od czasowników innych niż czasowniki mówienia będę nazywał formami *quasi*-performatywnymi[50].

50 Ich istotną cechą jest to, że mimo że nie są czasownikami mówienia, to są używane w pierwszej osobie i pełnią funkcję wyznaczników aktów mowy. Prakty z formami *quasi*-performatywnymi zwykle są realizacjami pośrednimi (ukrytymi) i nie sposób dodać do nich strukturę głęboką z hiperzdaniem performatywnym.

Słowniki nie wskazują wielu znaczeń POTRZEBOWAĆ i zwykle ograniczają się do dwóch lub trzech – jest tak w wypadku ISJP PWN, WSJP PWN, WSJP PAN. Znaczenia te definiowane są jako:

1) ‘jeśli jakaś osoba lub rzecz potrzebuje czegoś, to musi to mieć lub doświadczać tego, aby osiągnąć jakiś cel lub prawidłowo funkcjonować’ (ISJP PWN);
2) ‘odczuwać potrzebę czegoś; także: nie móc się obejść bez kogoś, czegoś’ (WSJP PWN);
3) ‘wymagać czegoś’ (WSJP PWN);
4) ‘[przyjaciół] chcieć kogoś lub czegoś koniecznego w danej sytuacji’ (WSJP PAN);
5) ‘[powietrza] nie móc sobie poradzić bez czegoś, co jest wymagane, aby prawidłowo funkcjonować’ (WSJP PAN);
6) ‘jeśli nie potrzebujemy czegoś robić, to nie musimy tego robić’ (ISJP PWN);
7) ‘musieć’ (WSJP PWN);
8) ‘[musieć] ze względu na okoliczności lub wewnętrzną potrzebę nie móc nie zrobić czegoś’ (WSJP PAN).

W PLWN znaczeń jest pięć i każde reprezentuje inny typ czasownika:

1) ‘znajdować się w sytuacji, w której trzeba coś zrobić’ – czasowniki oznacz. wydarzenia i działania społeczne i polityczne;
2) ‘mieć naturalną potrzebę w jakimś zakresie’ – czasowniki stanowe;
3) ‘odczuwać potrzebę, pragnienie czegoś’ czasowniki wyrażające uczucia;
4) ‘znajdować dla czegoś użytek, posługiwać się czymś lub chcieć czy musieć się posłużyć’ – czasowniki posiadania i zmiany posiadania;
5) ‘zgłaszać zapotrzebowanie na coś, raportować, że czegoś brakuje’ – czasowniki mówienia, śpiewania itp.

Piąte znaczenie z PLWN ma charakter pragmatyczny i wskazujące na użycie POTRZEBOWAĆ jako czasownika mówienia. Definicja ta wydaje się nieco wąska i oparta na niezupełnie właściwie dobranych synonimach, ponieważ sugeruje, że POTRZEBOWAĆ może być użyty jako czasownik mówienia wyłącznie w sytuacjach, w których nadawca komunikatu oczekuje od odbiorcy dostarczenia jakiegoś przedmiotu[51] – widoczne jest to też w przykładzie:

Czy już potrzebowałeś wydani[a] nowej pary spodni roboczych? (PLWN – przykład do znaczenia 5)

Przykłady, które znajdują się przy znaczeniach 3) i 4) POTRZEBOWAĆ w PLWN, lepiej oddają charakter użycia tego czasownika w funkcji dyrektywnej oraz zawierają performatywne formy predykatu:

51 W literaturze brakuje badań oraz opisów takiego użycia POTRZEBOWAĆ.

Potrzebuję się komuś wygadać. (znaczenie 3);

Potrzebuję śruby z łbem sześciokątnym, z gwintem drobnozwojowym, o średnicy 4 mm. (4);

Na gwałt potrzebuję pieniędzy, bo zalegam z czynszem. (4).

POTRZEBOWAĆ w formie *quasi*-predykatywnej stanowi wyznacznik słabych, ukrytych dyrektyw, ponieważ osłabiają komunikat nadawcy, który nie mówi wprost, że czegoś oczekuje od odbiorcy, ale jedynie wyraża swoją potrzebę i nie wskazuje, kto ma ją spełnić (Tabela 16). Oczywiście pozostałe elementy aktu mowy, np. zwroty adresatywne, czy sam kontekst wypowiedzi wskazują, że są to prośby kierowane do społeczności forum.

Tabela 16: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – POTRZEBOWAĆ) + IA (N_{act})/(V_{inf})/(N)

Dokument	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
963	potrzebuję	opinii od innych kobiet
125	potrzebuję	wiedzieć, jak wykonać makijaż oczu ze zdjęć
813	potrzebuję	porady
715	potrzebuję	jakiś konkretny (no ale darmowy) program do sprawdzenia i porządnego przetrzepania dysku SSD
1007	potrzebuję	rady
1007	potrzebuję	konkretnej wymówki

Odrębnego komentarza wymagają formy performatywne POTRZEBOWAĆ, które mogą łączyć się z dopełnieniem pod postacią zdania podrzędnego wprowadzanego przez ŻEBY i funkcjonują synonimicznie do PROSZĘ. W wypadku takich użyć dopełnienie jest frazą werbalną, która w swojej strukturze zawiera formę osobową czasownika informującą, kto ma być wykonawcą oczekiwanego działania. W wypadku analizowanego materiału takie struktury jednak nie występują.

Obok formy *potrzebuję* pojawiają się również formy *szukam*. Wykazują one duże podobieństwo do *potrzebuję*, ale w analizowanym materiale występują rzadziej.

Słowniki ogólne (WSJP PAN i WSJP PWN) nie rejestrują znaczeń *stricte* dyrektywnych czasownika SZUKAĆ. W WSJP PWN występuje wyłącznie:

‘sprawdzać gdzieś, zwykle w wielu miejscach, czy ktoś lub coś się tam znajduje, starać się ustalić, gdzie ktoś lub coś jest, poszukiwać’ (WSJP PWN).

WSJP PAN oprócz definicji zbliżonej do WSJP PWN zawiera także dwa inne znaczenia, a jedno z nich wskazuje na potencjalnie dyrektywny charakter użyć. Również SJP PWN

rejestruje dodatkowe znaczenie o dyrektywnym potencjale. ISJP PWN zawiera siedem znaczeń, ale tu również jedno z nich może być dyrektywne:

1) ‘starać się zdobyć lub wymyślić to, co jest nam potrzebne lub czego pragniemy’ (WSJP PAN);
2) ‘dążyć do czegoś’ (SJP PWN),
3) ‘Jeśli szukamy np. rozwiązania jakiegoś problemu, prawdy lub sensu czegoś, to staramy się je wymyślić lub odkryć’ (ISJP PWN).

PLWN rejestruje trzy znaczenia i w ich wypadku istotna jest również klasyfikacja czasownika:

1) ‘starać się o coś, dążyć do czegoś, by zaspokoić jakąś potrzebę lub pragnienie’ – czasowniki oznacz. wydarzenie i działania społeczne i polityczne;
2) ‘próbować ustalić, gdzie coś lub ktoś jest, zazwyczaj: sprawdzać gdzieś, zwykle w wielu miejscach, czy coś lub ktoś się tam znajduje’ – czasowniki postrzegania (percepcji);
3) ‘zachowywać się tak, żeby wywołać jakąś sytuację lub czyjąś reakcję, być otwartym na coś’ – czasowniki oznacz. wydarzenie i działania społeczne i polityczne.

Znaczenie 3) występuje również ISJP PWN, WSJP PWN i WSJP PAN, jednakże nie jest ono rozpatrywane w kontekście użyć dyrektywnych na forum. Oznaczenie jednak jednostek 1) i 3) jako czasowników wydarzeń i działań społecznych i politycznych sugeruje, że mogą być one związane z określonymi działaniami pragmatycznymi. Potencjalnie dyrektywny charakter tej jednostki potwierdzają również przykłady z PLWN:

Szukam pomysłu na swój nowy look. (znaczenie 1);
Szukam ulicy Kniaziewicza, czy może mi pan wskazać drogę? (2).

Pierwszy przykład może być użyty dyrektywnie, jako pośredni (ukryty) akt, a drugi towarzyszy pytaniu, czyli bezpośredniemu aktowi dyrektywnemu. Podobnie w wypadku analizowanego materiału (Tabela 17) – pierwszy przykład z tabeli jest samodzielny i występuje we wpisie, który nie zawiera silniejszych dyrektyw. W wypadku pozostałych przykładów są to jedynie wypowiedzi towarzyszące. Kontekst forum dyskusyjnego sprawia jednak, że wypowiedź wprowadzona jedynie przez *szukam* jest już dostatecznym sygnałem tego, że nadawca oczekuje od społeczności forum udzielenia rad i pomocy, a nie pragnie wyrazić jedynie asercję. Pod względem syntaktycznym SZUKAĆ wymaga wyrażenia oczekiwanego działania w formie rzeczownika lub grupy nominalnej z rzeczownikowym nadrzędnikiem. Konotowanego rzeczownika nie dotyczą wąskie restrykcje semantyczne – w analizowanych przykładach nazywa on miejsca, przedmioty lub osoby, więc są to byty konkretne.

Tabela 17: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – SZUKAĆ) + IA (N)

Dokument	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
673	Szukam	możliwie najtańszej karty graficznej (…)
153	Szukam	zapachu (...)
890	Szukam	kogoś na miejscu (...)

Czasowniki POTRZEBOWAĆ i SZUKAĆ występują w wypowiedziach, które genetycznie mają asertywny charakter, jednakże za sprawą używania ich jako pośrednie dyrektywy silnie utrwaliły się w języku. Ponadto występują one w formach *quasi*-performatywnych – analogicznie do czasowników mówienia – same zyskują taki charakter, mimo że słowniki nie rejestrują ich w takich znaczeniach.

4.1.3. Czasowniki wprowadzające pytania

Dyrektywy wprowadzane są również przez formy performatywne o nieco innej charakterystyce semantycznej, a mianowicie poprzez czasownik PYTAĆ oraz spokrewnione: ZAPYTAĆ lub podobnie funkcjonujące – DOWIEDZIEĆ SIĘ oraz formę *nie wiem*. Odwołują się one do aktu pytania, czyli jednego z typów aktów dyrektywnych. Jako czasowniki mówienia występują one w modusie, a *dictum* ma kształt charakterystyczny dla pytań – właściwych lub niewłaściwych (zob. 4.1.6. Wyznaczniki syntaktyczne – pytania). Pytania przez niektóre klasyfikacje właśnie ze względu na ich odmienną semantykę bywają wyłączane poza grupę aktów dyrektywnych (zob. 3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy i np. Vazquez-Orta et al. 2001: 209). Takie akty mogą charakteryzować się odmienną strukturą schematu realizacji, ponieważ pytania właściwe nie zawierają wyrażonego wprost oczekiwanego działania, a jedynie specyfikator. Z punktu widzenia syntaktyki w wypadku aktów, których wyznacznikami są czasownik PYTAĆ i pokrewne, nie mamy jednak do czynienia z pytajnym typem zdania, a zdaniem oznajmującym, jednakże wyraźne jest pokrewieństwo tych dwóch sposobów realizacji dyrektyw. W wypadku tak konstruowanych pytań nadawcy czasem umieszczają na końcu komunikatu znak zapytania, co nie jest zgodne z normą interpunkcyjną, jednak dodatkowo informuje o typie aktu mowy i może być elementem osłabiającym moc illokucyjną.

Ponadto dyrektywy utworzone przez ZAPYTAĆ i DOPYTAĆ (Tabela 18 i Tabela 19) stanowią przykład użycia czasowników mówienia o aspekcie dokonanym jako wyznaczników aktu mowy. Aspekt dokonany pojawia się w schematach, które zawierają w swojej strukturze osłabiacz – może to świadczyć o dwóch zjawiskach: dezintensyfikator czasownikowy konotuje dopełnienie

czasownikiem o aspekcie dokonanym (przykłady 632 w tabeli 18 i 515 oraz 729 w tabeli 19) lub wybór aspektu dokonanego samo w sobie również stanowi zmniejszenie mocy illokucyjnej poprzez odejście od typowej formy performatywnej czasu teraźniejszego.

Słowniki definiują PYTAĆ – prócz znaczenia ‘sprawdzać czyjąś wiedzę’ – jako:

1) ‘zwracać się do kogoś słowami, aby uzyskać jakąś informację’ (WSJP PAN);
2) ‘zwracać się do kogoś w formie wymagającej odpowiedzi’ (WSJP PWN);
3) ‘jeśli pytamy kogoś o coś lub jeśli pytamy się o coś, to zadajemy pytanie tej osobie, aby się czegoś dowiedzieć’ (ISJP PWN);
4) ‘zapytywać, zwracać się do kogoś w formie pytania, próbować uzyskać odpowiedź, informację, potwierdzenie, zezwolenie itp.’ (PLWN).

Definicje innych ekwiwalentów aspektowych tego czasownika są tożsame. Słowniki – poza PLWN, która podaje: ‘próbować uzyskać zezwolenie’ – nie wskazują na użycie w funkcji wprowadzania pytań niewłaściwych, czyli przede wszystkim próśb.

Tabela 18: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – der.: PYTAĆ) + <AT (V_{con})> + IA ($SENT_{inter}$) + <AT (INT – ?)>

Dokument	Wyznacznik + <osłabiacz>	Oczekiwane działanie	<Osłabiacz>
632	<Chciałbym> [was] zapytać,	co polecacie	?

Tabela 19: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – der.: PYTAĆ) + <AT> + S ($SENT_{inter}$) + <AT (INT – ?)>

Dokument	Wyznacznik + <osłabiacz>	Specyfikator	<Osłabiacz>
761	Pytam,	czy ktoś miał podobnie	?
719	A że tak zapytam,	kiedy mam skorzystać z tego programu	?
105	Pytam,	jak go zacząć powoli naprawiać	?
515	Chciałam zapytać,	co mogę zrobić	?
729	Chciałabym tylko dopytać dla pewności,	czy jeśli chodzi o OC mnożnika w AMD overdrive to należy podnosić go o 0,5 i sprawdzać np w OCCT	?

Czasownik DOWIEDZIEĆ SIĘ, który występuje w podobnych konstrukcjach syntaktycznych, pojawia się w analizowanym materiale tylko raz w takiej funkcji (Tabela 20). Tworzy on jednak syntagmę *chciałbym/chciałabym dowiedzieć się* stanowi semantyczny odpowiednik o obniżonej mocy illokucyjnej formy *pytam*. W tym wypadku całą syntagmę

należałoby uznać za wyznacznik dyrektywy, ponieważ wyłącznie taka konstrukcja z tym czasownikiem może pełnić funkcję dyrektywną.

Słowniki zwykle rejestrują dwa znaczenia DOWIEDZIEĆ SIĘ (WSJP PWN, PLWN, ISJP PWN): ‘uzyskać informację’ oraz ‘dopytać się’. W wypadku użyć jako wyznacznik dyrektywy oba znaczenia mogą być spełniane – pośrednia dyrektywa wolitywna: *chcę uzyskać informację* oraz silniej: *pytam*/ *chcę zapytać*.

Tabela 20: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{con} – DOWIEDZIEĆ SIĘ) + S ($SENT_{inter.}$) + <AT (INT – ?)>

Dokument	Wyznacznik	Specyfikator	<Wyznacznik + osłabiacz>
136	Chciałabym dowiedzieć się,	jakie są efekty Zumby	?

W analizowanym materiale wysoką frekwencję ma forma *nie wiem*, która również służy wprowadzaniu pytań i jest przykładem formy *quasi*-performatywnej. W wypadku jej wystąpienia dyrektywy mają niską moc illokucyjną i są pośrednimi realizacjami aktów mowy, ponieważ charakteryzują się znaczącym podobieństwem do aktów asertywnych (zob. 8. Akty asertywne). Opisuję je jednak wspólnie z czasownikami typu PYTAĆ, ponieważ mają wspólne cechy składniowe – konotują *dictum* w formie zdania pytajnego. Pod względem formalnym pokrywają się one jednak z konstrukcją aktów asertywnych i są od nich odróżnialne jedynie na podstawie cech pragmatycznych tekstu, w obrębie którego się znajdują.

Charakterystyczne i podobne do analizowanego użycie czasownika WIEDZIEĆ w formie *nie wiem* rejestruje jedynie ISJP PWN, jednakże opis w słowniku dotyczy jedynie wyrażania dezaprobaty:

> ‘słowami *nie wiem* możemy poprzedzić zdanie w formie pytania, jeśli opisany w nim stan rzeczy oceniamy krytycznie’ np. *Nie wiem, co trzeba robić, żeby nie słyszeć walenia w drzwi* (ISJP PWN).

W analizowanym materiale jednak taki sam kontekst syntaktyczny występuje w wypadku wprowadzania pytań – próśb (Tabela 21). Nie każde zdanie skonstruowane w taki sposób może być użyte jako pytanie retoryczne wyrażające dezaprobatę, jednakże potencjalnie istnieją wypowiedzi, które w różnych okolicznościach mogą wyrażać dwie różne intencje. Analizowane prakty zdają się nie posiadać tej właściwości, jednakże np. hipotetyczne zdanie – *nie wiem, jak można wyczyścić dysk komputera* – w zależności od kontekstu może oznaczać: a) pytanie kogoś, kto

chce wyczyścić dysk; b) dezaprobatę wobec kogoś, kto nieumyślnie dysk wyczyścił i usunął z niego ważne dane.

Tabela 21: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – NIE WIEM) + S ($SENT_{inter}$) + <AT (INT – ?)>

Dokument	Wyznacznik	Specyfikator	<Wyznacznik + osłabiacz>
619	Nie wiem,	jak to połączyć	
604	Nie wiem,	ile powinno być na wyjściu	
16	Nie wiem,	czy warto kupić ten z uchwytami na dipy	
1029	Nie wiem,	jaki masz budżet	
704	Nie wiem,	na jakim chipsecie opłaca się najbardziej brać	?
457	Nie wiem,	co w tej sytuacji powinna zrobić	

Czasownik WIEDZIEĆ może pełnić zatem kilka istotnych funkcji pragmatycznych, np. formy *wiem* mogą być wyznacznikami asercji, a zaprzeczone formy *nie wiem* wprowadzające zdania pytajne – jako pozorne asercje – stanowią wyznaczniki dyrektyw lub aktów asertywno-ekspresywnych (zob. 8.2.2. Akty hybrydowe – aprobata).

4.1.4. Deontyczne predykaty modalne

Realizacje aktów dyrektywnych bywają przesunięte z przestrzeni struktur gramatycznych charakterystycznych dla modalności imperatywnej (zob. 4.1.5. Wyznaczniki morfologiczne) i wyrażeń wolitywnych (osiąganych poprzez zastosowanie ramy modalnej wykorzystującej performatywne użycia czasowników mówienia) w kierunku struktur zwykle wiązanych z modalnością deontyczną. Realizacje takich struktur mogą być postrzegane jako odznaczające się większą siłą illokucyjną niż w wypadku posługiwania się modalnością imperatywną/wolitywną. Dzieje się tak, ponieważ źródło i motywacja konieczności działania postulowanej w takiej dyrektywie nie znajduje się już w nadawcy (w jego woli), a w (przynajmniej pozornie) obiektywnych czynnikach znajdujących się poza uczestnikami komunikacji.

4.1.4.1. Drugoosobowe predykaty modalne

W dyrektywnych aktach mowy pojawiają się formy drugiej osoby liczby pojedynczej lub mnogiej predykatów modalnych imperatywno-postulatywnych: MUSIEĆ – o najwyższej implicytnej mocy illokucyjnej, POWINIEN – o wysokiej mocy illokucyjnej oraz MÓC – o osłabionej mocy illokucyjnej. Czasownik MUSIEĆ charakteryzuje się bardzo wysoką mocą illokucyjną, a POWINIEN – wysoką, ponieważ implikują silną bądź słabą konieczność wykonania postulowanej czynności. W wypadku czasownika MÓC ta konieczność jest osłabiona poprzez użycie czasownika wskazującego raczej na potencjał niż konieczność. Jest to zgodne ze skalą stopni konieczności deontycznej (zob. Jędrzejko 1987: 48)

Czasownik MUSIEĆ jest jednostką polisemiczną i homonimiczną. Cytowane słowniki (zob. 3.4. Analiza leksykalno-semantyczna) rejestrują liczne jego znaczenia: od 4 do 10 znaczeń. Definicje w PLWN i ISJP PWN bezpośrednio lub pośrednio odwołują się do użyć czasownika w wypowiedzeniach o modalności deontycznej:

1) ‘mieć jakieś zadanie przed sobą, które powinno się wypełnić, jednak nie dlatego, że ktoś każe lub okoliczności do tego zmuszają, tylko dlatego, że tak mówią zasady społeczne (tak jest słusznie)’ (PLWN);
2) ‘Jeśli jakaś osoba lub rzecz musi spełnić jakieś warunki, to jest konieczne, aby je spełniła’ (ISJP PWN);
3) ‘Jeśli coś musi się stać, to nie ma takiej możliwości, aby się nie stało’ (ISJP PWN).

Inne definicje w różnych słownikach odwołują się do użyć czasownika w wypowiedzeniach o modalności deontycznej lub imperatywnej, gdzie źródło konieczności jest sytuowane podmiotowo w osobie podlegającej tej konieczności lub w innej osobie, albo bez jasnego wskazania źródła:

1) ‘jeśli musimy coś zrobić, to sytuacja, czyjaś decyzja, jakaś norma lub wewnętrzna potrzeba sprawiają, że nie możemy tego nie zrobić’ (ISJP PWN);
2) ‘lepiej być, podlegać czemuś, robić coś, bo jeśli nie, nie zostaną spełnione oczekiwania’ (PLWN);
3) ‘podlegać jakiejś konieczności, być zmuszonym do czegoś, nie mieć wyboru, nie móc inaczej postąpić’ (WSJP PWN);
4) ‘forma zachęcania do czegoś’ (WSJP PAN);
5) ‘jeśli mówimy komuś, że musi coś zrobić, to sugerujemy mu, że powinien to zrobić, lub zapraszamy go do zrobienia tego’ (ISJP PWN);
6) ‘być zobligowanym do zrobienia czegoś, czuć nakaz’ (PLWN);
7) ‘robić coś, bo jest taka potrzeba’ (PLWN);
8) ‘uznawać coś za potrzebne, uważać coś za swój obowiązek, być zobowiązanym do czegoś’ (WSJP PWN);

9) ‘ze względu na okoliczności lub wewnętrzną potrzebę nie móc nie zrobić czegoś’ (WSJP PAN);
10) ‘czuć bardzo silną, nieodpartą potrzebę, podobną do potrzeby fizjologicznej; mocno czegoś pragnąć’ (PLWN);
11) ‘nie móc się powstrzymać od czegoś’ (PLWN);
12) ‘koniecznie chcieć’ (WSJP PWN);
13) ‘odczuwać nieodpartą potrzebę iść gdzieś’ (WSJP PAN).

Ponadto pojawiają się znaczenia wskazujące na użycie czasownika w wypowiedzeniach o modalności epistemicznej:

1) ‘pewnie, z pewnością być jakimś, ulegać czemuś, robić coś’ (PLWN);
2) ‘być prawdopodobnym, być pewnym’ (WSJP PWN);
3) ‘jeśli coś musi być prawdą, to wszystko wskazuje na to, że nią jest’ (ISJP PWN);
4) ‘według wszelkiego prawdopodobieństwa wydarzyć się lub być w jakimś stanie’ (WSJP PAN);

oraz dotyczące użyć czasownika w wypowiedziach o funkcji fatycznej lub służących wyrażeniu dezaprobaty, np.:

1) ‘forma podtrzymania kontaktu, wyrażająca oczekiwanie, że odbiorca się zgodzi z nadawcą lub zrozumie go’ (WSJP PAN);
2) ‘jeśli pytamy, dlaczego ktoś musi coś robić lub być jaki, to wyrażamy się krytycznie o zachowaniu lub cechach tej osoby’ (ISJP PWN).

Czasownik POWINIEN również charakteryzuje się polisemią i homonimią. Słowniki wskazują od czterech do dwóch znaczeń. Część słowników rejestruje znaczenia odwołujące się do użyć w wypowiedzeniach o modalności deontycznej:

1) ‘winien, musieć, mieć charakteryzować się czymś, by być uznanym za będący w zgodzie z zasadami; czasownik defektywny’ (PLWN);
2) ‘w myśl utartych reguł być jakimś, podlegać czemuś lub robić coś, żeby sytuacja była pozytywnie oceniana; czasownik defektywny’ (PLWN);
3) ‘jest wskazane, żeby jakaś osoba, jakaś rzecz, jakieś wydarzenie itp. spełniały określone warunki’ (WSJP PWN);
4) ‘jeśli jakaś rzecz lub osoba powinna być jakaś, to jest wskazane, aby taka była’ (ISJP PWN).

W definicjach tych znaczeń autorzy słowników odwołują się do implikowania konieczności przez panujące zasady, reguły lub warunki albo nie określają podmiotowego źródła konieczności (w wypadku definicji w ISJP PWN).

Ponadto wszystkie słowniki rejestrują znaczenia dotyczące użyć w wypowiedzeniach o modalności epistemicznej, w których nadawcy wyrażają przypuszczenia:

1) ‘odpowiadać stanowi zgodnemu z przypuszczeniami, opartymi na pewnych założeniach, obserwacjach; czasownik defektywny’ (PLWN);
2) ‘coś jest spodziewane, przewidywane, najprawdopodobniej się zdarzy, nastąpi, będzie widoczne’ (WSJP PWN);
3) ‘mówimy, że coś powinno się zdarzyć, jeśli spodziewamy się, że się zdarzy’ (ISJP PWN);
4) ‘wyraża przekonanie mówiącego, że stan rzeczy, o którym mowa, rzeczywiście istnieje, zaistniał lub zaistnieje w przyszłości’ (WSJP PAN).

Użycia czasownika POWINIEN realizujące to znaczenie nie stanowią ośrodka dyrektywnych aktów mowy.

Niezależnie od znaczenia charakterystycznego dla użyć o modalności deontycznej lub jako jedyne poza znaczeniem epistemicznym (w wypadku WSJP PAN) słowniki rejestrują znaczenia odwołujące się również do użyć czasownika w wypowiedzeniach o modalności z pogranicza deontyczności i imperatywności:

1) ‘znajdować się w sytuacji, w której trzeba (jest dobrze) coś zrobić, żeby osiągnąć jakiś skutek; czasownik defektywny’ (PLWN);
2) ‘jest pożądane, konieczne, żeby ktoś coś zrobił, trzeba, żeby ktoś coś zrobił, wykonał’ (WSJP PWN);
3) ‘jeśli powinniśmy coś zrobić, to jest pożądane lub konieczne, abyśmy to zrobili – np. ktoś tego od nas oczekuje lub sami uważamy, że będzie dobrze, jeśli to zrobimy’ (ISJP PWN);
4) ‘jeśli stanie się to, co nazywa następujący czasownik, będzie to dobre lub korzystne’ (WSJP PAN).

Autorzy haseł słownikowych w tym wypadku wskazują na źródło imperatywności (w ISJP PWN) lub określają, że spełnienie konieczności przyniesie pozytywne skutki (PLWN i WSJP PAN). W wypadki WSJP PWN brak wskazania źródła modalności, jednakże można to znaczenie przypisać do tej grupy dzięki opozycji, którą tworzy ze znaczeniem deontycznym pochodzącym z tego samego słownika.

Znaczenia czasownika MÓC opisywane w słownikach mają inną niż w wypadku POWINIEN i MUSIEĆ charakterystykę modalną. Czasownik nie implikuje konieczności wynikającej z modalności deontycznej. Układ znaczeń tworzą przede wszystkim te dotyczące wykorzystania czasownika w wypowiedziach oceniających, czy coś jest możliwe lub dozwolone (znaczenia 1-6) albo czy coś jest prawdopodobne (znaczenia 7-9) oraz wypowiedziach

dyrektywnych o niskiej mocy illokucyjnej (10), a także w pytaniach o różnym statusie pragmatycznym[52] (11-12).

1) ‘mieć dogodne warunki lub dość siły, środków, zdolności do wykonania czegoś, być w stanie coś zrobić, zdołać’ (WSJP PWN);
2) ‘jeśli możemy coś zrobić, to pozwala nam na to istniejąca sytuacja lub jakieś warunki’ (ISJP PWN);
3) ‘mieć dość siły, czasu, środków, zdolności itp., aby coś zrobić’ (WSJP PAN);
4) ‘mieć prawo do czegoś’ (WSJP PWN);
5) ‘jeśli możemy coś zrobić, to jest to dozwolone na mocy czyjejś decyzji lub jakiejś normy albo uprawnione ze względu na dane okoliczności’ (ISJP PWN);
6) ‘nie natrafiać na zakaz, który zabraniałby coś zrobić’ (WSJP PAN);
7) ‘jest prawdopodobne, możliwe’ (SJP PWN);
8) ‘jeśli coś może się stać, to istnieje możliwość, że się stanie. Jeśli coś może być prawdę, to są powody, by sądzić, że nią jest’ (ISJP PWN);
9) ‘jest prawdopodobne, że coś się stanie lub będzie jakieś’ (WSJP PAN);
10) ‘jeśli mówimy, że ktoś może coś zrobić, to proponujemy, aby to zrobił. Jeśli mówimy, że coś może się stać, to wyrażamy życzenie, aby się stało (ISJP PWN);
11) ‘słowa móc używamy w pytaniach, aby poprosić kogoś o przysługę lub zgodę na coś (…)’ (ISJP PWN);
12) ‘słowo używane w pytaniach dla wyrażenia prośby lub zaoferowania pomocy’ (WSJP PAN).

Dostrzegalne jest duże zróżnicowane inwentarzy znaczeń rejestrowanych w słownikach. PLWN rejestruje jedynie trzy jednostki MÓC, które pozbawione są tam definicji, jednak ich relacje semantyczne z innymi jednostkami sugerują znaczenie zbliżone do tych dotyczących możliwości, potencjału i prawdopodobieństwa. Jedynie w ISJP PWN znajduje się znaczenie wskazujące na konstytutywność czasownika MÓC dla pewnego typu wypowiedzi dyrektywnych w trybie oznajmującym. W WSJP PAN i ISJP PWN znajdują się jeszcze znaczenia wskazujące na użycie czasownika w potencjalnie dyrektywnych pytaniach. Ponadto ISJP PWN wyróżnia kilka specyficznych znaczeń przejawiających się w używaniu czasownika MÓC z przeczeniem[53], których tutaj nie przytaczam.

Z punktu widzenia struktury semantycznej realizacji aktów mowy z wykorzystaniem osobowych predykatów modalnych w 2. osobie istotne jest, że predykaty te ze względu na swój modalny charakter stanowią główny element, który pozwala rozpoznać dyrektywę – wyznacznik (*IFID*). Ze względu na cechy konotacyjno-akomodacyjne tych czasowników w dyrektywach tego

52 Wypowiedzi o strukturze pytań stanowią odrębne zagadnienie (zob. pytania jako wyznaczniki: 4.1.3. Czasowniki wprowadzające pytania, 4.1.6. Wyznaczniki syntaktyczne – pytania; i jako modyfikatory mocy illokucyjnej: 9.1.4. Pytanie).
53 Np. ‘mówimy *nie może być*, gdy jesteśmy czymś bardzo zdziwieni’ (ISJP PWN).

typu oczekiwane działanie (*intended action*) wyrażane jest z wykorzystaniem bezokolicznika i konotowanych przez niego argumentów (Tabela 22).

Tabela 22: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{deon\ 2}$) + IA (V_{inf})

Dokument	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
621	powinieneś	zacząć przygodę z najprostszymi schematami
979	powinieneś	wyluzować na parę dni z tą antytrądzikową chemią
503	musisz	pokryć koszty prania lub naprawy
321	musisz	sobie załatwić jakąś robotę
634	możesz	zamieniać body
428	możesz	spróbować lymphomyosot heela na dłużej

4.1.4.2. Bezosobowe predykaty modalne

W wypadku dyrektyw znaczące jest również używanie przez nadawców komunikatów bezosobowych predykatów TRZEBA, WARTO, NALEŻY, WYSTARCZY, MOŻNA, ZOSTAJE oraz forma *powinno się*, które nie mają określonego morfologicznie agensa. Kontekst sytuacji komunikacyjnej jasno sugeruje jednak, że stanowią one podstawę dyrektywy, którą wykonać powinien odbiorca.

W wypadku TRZEBA, WARTO, NALEŻY[54] ich wspólną charakterystyczną cechą semantyczną jest konotowanie, że wypełnienie czynności, którą opisuje łączący się z nimi bezokolicznik, będzie miało korzystne konsekwencje. Wskazują na to również definicje w słownikach:

> TRZEBA ‘jeśli stanie się to, co nazywa następujący czasownik, wyniknie z tego coś dobrego lub korzystnego’ (WSJP PAN);
> WARTO ‘jest korzystne’ (WSJP PAN);
> NALEŻY ‘jeśli w danej sytuacji osoba zrobi to, co nazywa następujący czasownik, stanie się dla niej coś dobrego lub korzystnego; jeśli tego nie zrobi, może się stać coś złego albo niekorzystnego lub zostanie to ocenione przez innych jako złe’ (WSJP PAN).

Czasowniki w takim znaczeniu są używane zatem w wypowiedziach dyrektywnych o średniej mocy illokucyjnej (zob. 4.2. Moc illokucyjna dyrektywnych aktów mowy) – podczas

54 Czasownikowi NALEŻY w niektórych słownikach przypisywana jest możliwość tworzenia bezokolicznika NALEŻEĆ i wówczas pod takim hasłem on w nich występuje (zob. np. ISJP PWN i SGJP).

udzielania rad. Takie definiowanie tych czasowników powoduje wynika ze stosowania ich w wypowiedziach o modalności wolitywnej, gdyż dla niej charakterystyczne jest ocenianie czynności pod względem korzystności, czyli wartościowania *dobry – zły* (zob. Jędrzejko 1987: 27). Ponadto TRZEBA i NALEŻY posiadają też inne znaczenia dotyczące konieczności wykonania postulowanych działań, świadczą o tym również definicje w słownikach.

TRZEBA definiowane jest również jako:

1) 'powinno się, należy, wypada' (WSJP PWN);
2) 'ktoś, coś jest potrzebne, konieczne, nieodzowne, niezbędne dla kogoś, ktoś potrzebuje kogoś, czegoś' (WSJP PWN);
3) 'jeśli trzeba coś zrobić lub trzeba, aby powstała jakaś sytuacja, to zrobienie tego lub powstanie tej sytuacji jest podyktowane jakąś potrzebą lub koniecznością' (ISJP PWN);
4) 'mówimy, że trzeba spełnić jakieś warunki, aby coś zaistniało, jeśli zaistnienie tego jest uzależnione od spełnienia tych warunków' (ISJP PWN);
5) 'coś jest potrzebne, konieczne, niezbędne dla kogoś' (WSJP PAN).

NALEŻY jest definiowane jako:

1) 'trzeba, powinno się, wypada' (WSJP PWN);
2) 'jeśli należy coś zrobić lub jakimś być, to jest to wskazane lub uzasadnione' (ISJP PWN).

W wypadku tych znaczeń dominująca jest modalność imperatywna lub modalność deontyczno-imperatywna. W wypadku modalności imperatywnej źródło konieczności jest umiejscawiane w jakiejś osobie – zwykle nadawcy. W wypadku modalności deontyczno-imperatywnej źródło konieczności nie jest jasno określone lub wynika z ogólnych reguł funkcjonowania człowieka w świecie. Różnią się one również stopniem konieczności deontycznej: NALEŻY charakteryzuje się silniejszą koniecznością, a TRZEBA – słabszą (zob. Jędrzejko 1987: 48-49).

Czasownik WYSTARCZY również występuje jako wyznacznik w dyrektywnych aktach mowy. Słowniki nie rejestrują takiej jednostki, jednakże przykłady użyć podobne do tych występujących wśród badanych dyrektyw znajdują się przy znaczeniach czasownika WYSTARCZYĆ[55], które mogą realizować schematy konotacyjne z bezokolicznikiem, czyli:

1) 'wystąpić w dostatecznej ilości lub stopniu' (por. ISJP PWN, WSJP PWN, WSJP PAN);
2) 'stać się dostateczną przyczyną' (por. ISJP PWN, WSJP PWN, WSJP PAN).

55 W SGJP WYSTARCZYĆ został sklasyfikowany jako: *czasownik właściwy lub niewłaściwy nieprzechodni*.

Wydaje się, że oba te znaczenia mogą być właściwe dla dyrektyw. Można rozwinąć je do definicji charakterystycznych dla rady i użyć o modalności wolitywnej: ‘wystąpić w dostatecznej ilości lub stopniu, aby wynikło coś dobrego lub korzystnego’ oraz ‘stać się dostateczną przyczyną, aby wynikło coś dobrego lub korzystnego’.

W wypadku czasownika MOŻNA w słownikach rejestrowane są znaczenia zbliżone do znaczeń czasownika MÓC (zob. 4.1.4.1. Drugoosobowe predykaty modalne) i również dotyczą przyzwolenia, możliwości, oceny prawdopodobieństwa – oraz jedna definicja z ISJP PWN – użycia w charakterze dyrektywnym: ‘jeśli mówimy, że można coś zrobić, to proponujemy zrobienie tego’. Mimo istotnych różnic morfologicznych i syntaktycznych czasowniki te nie różnią się znaczenie semantycznie.

Również forma *powinno się* wpisuje się w ten sam schemat składniowy oraz ma znaczenie deontyczne, a jedynie nadawca, wybierając tę formę, ogranicza siłę dyrektywy poprzez dezagentyzację[56].

Podobną funkcję pełni również forma ZOSTAJE. Jedynie WSJP PAN rejestruje jednostkę KOMUŚ ZOSTAJE TYLKO COŚ / KOMUŚ ZOSTAJE JEDYNIE COŚ i definiuje ją jako: ‘w danej sytuacji ktoś nie może zrobić nic innego, tylko to, o czym jest mowa’. Ten predykat właściwie jednocześnie wskazuje na możliwość wykonania określonego działania oraz brak możliwości innych działań, czyni go to bardzo precyzyjnym czasownikiem deontycznym typu możliwościowego.

Pod względem realizowanych struktur semantycznych predykaty te nie różnią się znacznie od predykatów osobowych (zob. 4.1.4.1. Drugoosobowe predykaty modalne) i również stanowią wyznacznik (*IFID*) oraz konotują bezokolicznik, który wraz ze swoimi argumentami pełni funkcję oczekiwanego działania (Tabela 23). W wypadku niektórych czasowników możliwe jest również wyrażenie oczekiwanego działania zdaniem wprowadzonym przez wskaźnik zespolenia typu ŻEBY, jednak nie występują one w badanym materiale. Ponadto predykaty te blokują wystąpienie mianownikowego argumentu, czyli podmiotu gramatycznego.

56 Właściwie taką strategię komunikacyjną można również postrzegać jako modyfikację mocy illokucyjnej, jednakże w tym wypadku traktuję to jako inny wariant dyrektywy, a nie dyrektywę osłabioną (zob. 9. Modyfikatory mocy illokucyjnej).

Tabela 23: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{deon\ deza}$) + IA (V_{inf})

Dokument	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
937	trzeba	wstawić zdjęcia na jakiś portal np. fotosik.pl
450	trzeba	zapytać lekarza
635	nie warto	rzucać się na nowy system żadnego z wiodących producentów
178	warto	sprawdzić opinie o tym portalu
634	należy	pomyśleć o stabilnym statywie
870	należy	stale mierzyć ph moczu
926	wystarczy	zamknąć psa w innym pokoju na czas przyjścia gości
453	wystarczy	wklepać
923	można	przeczytać o tym na stronie: (...)
879	można	udać się do pań doktor na ul. Dunikowskiego
745	powinno się	sprawdzać po 48h lub 72
822	powinno się	brać to wszystko z lekkim przymrużeniem oka
600	zostaje	polować na uszkodzonego dvdr 7260 lub 7250

4.1.4.3. Trzecioosobowe predykaty modalne

W analizowanym materiale pojawiają się też czasowniki modalne, które nie blokują podmiotu gramatycznego (mianownikowego). Dotyczy to czasowników PRZYDAĆ SIĘ oraz STYKNĄĆ. STYKNĄĆ nie jest rejestrowane w słownikach[57] – jest to jednak potoczny synonim WYSTARCZYĆ (zob. 4.1.4.2. Bezosobowe predykaty modalne). PRZYDAĆ SIĘ jest definiowane jako:

> 1) ‘stać się (stawać się) potrzebnym, okazać się (okazywać się) przydatnym, odpowiednim do czegoś; nadać się (nadawać się)’ (WSJP PWN);
> 2) ‘jeśli jakaś rzecz lub osoba przydała się nam, to okazała się użyteczna’ (ISJP PWN);
> 3) ‘jeśli przydałoby się coś zrobić, to dobrze byłoby to zrobić’ (ISJP PWN)
> 4) ‘okazać się użytecznym’ (WSJP PAN);
> 5) ‘dobrze byłoby coś zrobić’(WSJP PAN).

57 Aczkolwiek paradygmat odmiany STYKNĄĆ (SIĘ) znajduje się w SGJP z klasyfikatorem rzadkie.

Mianownikowy argument łączący się z predykatami tego typu stanowi oczekiwane działanie (Tabela 24). Nadawca tekstu implikuje wówczas, że adresat komunikatu powinien skorzystać z danego rozwiązania, kupić określony przedmiot czy wykonać dowolną wskazaną czynność. Takie realizacje dyrektyw mają niższą moc illokucyjną niż te, w których strukturze znajdują się czasowniki w trybie rozkazującym lub czasowniki modalne w drugiej osobie lub bezosobowe (zob. 4.2. Moc illokucyjna dyrektywnych aktów mowy), ale wciąż wyraźnie przekazują intencję nadawcy.

Tabela 24: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{mod\ 3}$) + IA (N)

Dokument	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
408	stykną	długodystansowe biegi
15	styknie	sama ławeczka
99	przyda się	następująca suplementacja: [...]

4.1.4.4. Modalne orzeczenia słowno-imienne

W takich samych kontekstach jak czasowniki modalne wskazane w poprzednich podrozdziałach, pojawiają się również predykatywne formy przysłówków (lub partykuł) modalnych: DOBRZE, LEPIEJ, NAJLEPIEJ, NAJPROŚCIEJ, oraz przymiotnik modalny: WAŻNE, NAJWAŻNIEJSZE. Są one zwykle orzecznikami w orzeczeniach słowno-imiennych z elidowanym łącznikiem. W wypadku DOBRZE, LEPIEJ, NAJLEPIEJ oraz NAJPROŚCIEJ można zbiorczo takie użycia przypisać znaczeniu charakterystycznemu dla rady: ‘spełnienie działań wskazanych przez następujący czasownik będzie miało korzystne konsekwencje’. Użycia LEPIEJ, NAJLEPIEJ i NAJPROŚCIEJ dodatkowo zawierają informację, że wskazane działania będą korzystniejsze od innych. Takie dyrektywne użycia tych przysłówków są odnotowywane w słownikach pod hasłem DOBRZE i dotyczą przede wszystkim formy LEPIEJ:

1) ‘jeśli mówimy komuś, aby lepiej coś zrobił, to doradzamy mu to’, synonim RACZEJ (ISJP PWN);
2) ‘w danych okolicznościach najkorzystniej będzie, jeśli ktoś postąpi tak, jak radzi mówiący’ (WSJP PAN).

Pozostałe jednostki nie są rejestrowane w słownikach w takich znaczeniach, jednakże niektóre przykłady użycia tych jednostek mają modalność deontyczną i mogą odpowiadać znaczeniu dyrektywnemu, np.:

WAŻNE: Ważne jest, by nauczyciel rozumiał się z klasą (ISJP PWN).

Struktury semantyczne, w których znajdują się modalne orzeczenia słowno-imienne, nie odbiegają od wcześniej opisanych predykatów. Orzeczenie stanowi wyznacznik aktu (*IFID*) i łączy się bezpośrednio z oczekiwanym działaniem (*intended action*), jednakże oczekiwane działanie nie ogranicza się już wyłącznie do bezokoliczników wraz z argumentami (Tabela 25). Może też przybierać formę zdania podmiotowego[58] wprowadzanego różnymi wskaźnikami zespolenia (Tabela 26). Bez względu na formę oczekiwane działanie zawsze jest jednak konotowane przez predykat w funkcji wyznacznika.

Tabela 25: Prakty realizujące schemat: IFID (PD) + IA (V_{inf})

Dokument	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
274	dobrze jest	spytać się rodziców
204	lepiej	skonsultować się z fizjoterapeutom albo lekarzem
700	najlepiej	szukać adaptera bazującego na displayport alternate mode
926	najprościej jest	go zawołać do pokoju

Tabela 26: Prakty realizujące schemat: IFID (PD) + IA (SENT)

Dokument	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
256	dobrze	jak jest komputer cyklu
255	ważne	żeby termometr zawsze układać tak samo pod językiem
25	najważniejsze	abyś się nie garbił

W analizowanym materiale znajdują się również orzeczenia imienne rozwinięte o takiej samej funkcji (Tabela 27). Podstawą tego wyznacznika jest przymiotnik OPTYMALNY w stopniu najwyższym – jego znaczenie to: ‘najbardziej korzystny w danych warunkach’ (WSJP PAN), czyli semantycznie jest on zbliżony do innych predykatów imiennych. Złożoność tego orzeczenia powoduje, że część oczekiwanego działania już zawiera się w jego grupie pod postacią rzeczownika działania WYBÓR, który wprowadza czynność oczekiwaną od adresata.

Tabela 27: Prakty realizujące schemat: IFID (PD) + IA (N)

Dokument	Oczekiwane działanie	
	Wyznacznik	
648	najbardziej optymalnym wyborem cena/osiągi będzie:	Ryzen 3600

58 Zgodnie z klasyfikacją wypowiedzeń złożonych Klemensiewicza (zob. Klemensiewicz 1953: 83).

4.1.4.5. Predykatywne operatory dezaprobaty

W tożsamych kontekstach co wcześniej wskazane predykaty modalne pojawiają się operatory dezaprobaty: NIE MA CO, NIE MA SENSU i BEZ SENSU (Tabela 28). W WSJP PAN występuje odrębne hasło NIE MA CO jako modyfikator deklaratywności (operator wypowiedzenia), w ISJP PWN jednostka ta jest rejestrowana pod hasłem BYĆ jako niewłaściwa fraza czasownikowa:

1) 'Mówimy, że nie ma co robić coś, jeśli uważamy, że nie warto tego robić' (ISJP PWN);
2) 'robienie tego, o czym mowa, w danej sytuacji nie ma sensu' (WSJP PAN).

NIE MA SENSU i BEZ SENSU nie jest wyszczególniane przez słowniki. Te operatory wpływają na logiczno-semantyczny układ realizacji aktu mowy podobnie do czasownika ODRADZAĆ (zob. 4.1.1.3. Inne czasowniki mówienia) – oczekiwana akcja w ich wypadku również poddawana jest negacji, a ich dyrektywność nie polega na wskazaniu adresatowi, co ma robić, ale – czego ma nie robić. Tutaj również pojawiają się konstrukcje słabiej powiązane składniowo (Tabela 29).

Tabela 28: Prakty realizujące schemat: IFID ($OPR_{q\text{-}perf}$) + IA (V_{inf})

Dokument	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
779	nie ma co	być skromną
1018	nie ma co	załamywać rąk
122	nie ma sensu	pić piwa bezalkoholowego
821	nie ma sensu	odkładać tej decyzji
287	bez sensu	przekładać na czerwiec

Tabela 29: Prakty realizujące schemat: IFID ($OPR_{q\text{-}perf}$) + IA (SENT)

Dokument	Oczekiwane działanie	Wyznacznik
400	Spalić mięśnie możesz znacznym deficytem i intensywnym cardio	bez sensu posunięcie

4.1.5. Wyznaczniki morfologiczne

Wyznaczniki dyrektyw wskazane w częściach 4.1.1.-4.1.4.. mają charakter leksykalny i zawsze są odrębnym wyrazem w strukturze praktu, który można łatwo wydzielić. W wypadku

wyznaczników morfologicznych o dyrektywności danego komunikatu decyduje nie konkretny wyraz, a modyfikacja funkcji jakiegoś wyrazu – zwykle czasownika – poprzez użycie przez nadawcę określonej formy fleksyjnej.

4.1.5.1. Tryb rozkazujący

Najbardziej typowym morfologicznym wyznacznikiem dyrektyw jest tryb rozkazujący. Często dochodzi do pominięcia modusu z czasownikiem użytym performatywnie i ograniczenia dyrektywy do wypowiedzenia o modalności imperatywnej. Jest to o tyle charakterystyczne, że wykorzystywana jest wówczas konstrukcja gramatyczna prymarnie służąca wyrażaniu dyrektyw, a zatem głównym środek dyrektywności jest funkcja morfologiczna czasownika, a nie, jak w wypadku użycia określonych predykatów, semantyka stosowanej leksyki. Ponadto, ze względu na morfologiczne wyrażenie dyrektywności dochodzi do kontaminacji funkcji pragmatycznych, ponieważ czasownik w trybie rozkazującym jednocześnie występuje jako wyznacznik (*IFID*) oraz element oczekiwanego działania (*intended action*). Podstawowy schemat realizacji dyrektywy z wykorzystaniem trybu rozkazującego ogranicza się zatem do tych dwóch elementów (Tabela 30). Pod względem składniowym dochodzi wówczas do realizacji struktur predykatowo-argumentowych charakterystycznych dla czasowników, które występują w trybie rozkazującym. Struktury te mogą ograniczać się do obligatoryjnych argumentów, mogą być rozszerzone o argumenty fakultatywne lub niektóre argumenty mogą być elidowane ze względu na ich wystąpienie we wcześniejszych fragmentach wypowiedzi lub w wypowiedziach innych uczestników rozmowy (przykłady w tabeli 30).

Tryb rozkazujący występuje wyłącznie w formach syntetycznych drugiej osoby (liczby pojedynczej lub ewentualnie mnogiej) wynika to z dyrektywnego charaktery wypowiedzi – adresat komunikatu i rozkazu musi być tą samą osobą.

Tabela 30: Prakty realizujące schemat: IA[IFID] (SENT [V_{imp}])

Dokument	Oczekiwane działanie	
	Wyznacznik	
668	Poczytaj	o zastosowaniach programu RAMDISK
429	Opowiadajcie	
720	Włącz	go od razu po uruchomieniu kompa
801	Zobacz	sobie <tutaj <hiperłącze> >
1017	Skłam,	że nabawiłaś się zapalenia pęcherza i masz antybiotyki
270	Porozmawiaj	o tym z rodzicami
917	Daj	znać
615	Poczekaj	
356	Przeczekaj	
662	Zerknij	<tutaj <hiperłącze> >
1006	Zobacz	na daty wypowiedzi poprzednich
352	Przeczekaj	
144	Pomóżcie	
620	Wstaw	lepsze zdjęcie opisów nad gniazdem płytki radia
573	Weź	pod uwagę DAC-a
705	Bierz	B450 Aorus Elite, G.SKILLe TridentZy (bdie samsung) i 3600
398	Patrz,	co zjadłaś w ciągu dnia
63	Nie zapomnij	o tych, co na ciebie głosowali
971	Zrób	morfologię, test, całkowity estradiol, prolaktyna, progesteron, lh, fsh, panel tarczycowy, cukier
280	Pogadaj,	jakie są wasze możliwości finansowe
259	Słuchajcie	
381	Zapytaj	ją, dlaczego, skoro waga spada
819	Idź	do lekarza
45	Wrzuć	foto wyniku z normami
641	Popatrz	na schemat
849	Powiedzcie (…),	jak to jest ze sterylizacją i kastracją?
857	Powiedzcie (…),	czy mam na jakiś aspekt szczególnie zwrócić uwagę?

Formy trybu rozkazującego mogą wprowadzać również zdania podrzędne o formie pytajnej (Tabela 30; 849, 857) – co właściwie można rozpatrywać również z odmiennej perspektywy, z której forma pytania jest wyznacznikiem dyrektywy, a tryb rozkazujący wzmacniaczem (zob. 4.1.3. Czasowniki wprowadzające pytania, 4.1.6. Wyznaczniki syntaktyczne – pytania i 9.1.4. Pytanie).

4.1.5.2. Formy nieprzeszłe

W analizowanym materiale w nielicznych tekstach jako wykładnik dyrektywności pojawiają się również formy morfologiczne czasu teraźniejszego i czasu przyszłego prostego czasowników działania. Dotyczy to form drugiej osoby liczby pojedynczej. Takie użycie tych środków gramatycznych oderwane jest od ich prymarnej funkcji – nie informuje ono o czasie wykonywania czynności, nie wyraża też przewidywania przyszłych zdarzeń. Ponadto kategoria czasu jest w tym wypadku wtórna wobec aspektu, od którego jest zależna. Czas jest kategorią relewantną wyłącznie dla trybu oznajmującego, więc wszystkie formy nieprzeszłe muszą w tym trybie wystepować. Taka konstrukcja dyrektywy – czyli zastosowanie formy asercji w funkcji dyrektywy (zob. 8.1. Wyznacznik aktów asertywnych) – wskazuje na szczególną pewność nadawcy, którą żywi on wobec proponowanych odbiorcy czynności, ponieważ prawdopodobnie stawia on za pewnik wystąpienie opisywanych zdarzeń lub przynajmniej zakłada, że konieczne jest, aby one wystąpiły[59]. Można również w tym wypadku uznać, że jest to wtórne użycie morfologicznego trybu oznajmującego w funkcji trybu rozkazującego (zob. Bańko 2002: 162).

Dystynktywne w tym wypadku wydają się formy drugiej osoby liczny pojedynczej[60] lub pierwszej osoby liczby mnogiej (przy osłabionej mocy illokucyjnej). Inne formy nieprzeszłe nie będą miały charakteru dyrektywnego. Z punktu widzenia gramatyki lokalnej wykładnikiem dyrektywności będzie zatem odpowiednie połączenie trybu oznajmującego oraz semantycznych – wobec adresata dyrektywy – osoby i liczby (Tabela 31 i Tabela 32) lub pierwszej osoby liczby mnogiej (Tabela 33) w wypadku osłabienia mocy illokucyjnej za sprawą rozmycia informacji o wykonawcy wypowiedzi. Ponadto tego typu dyrektywy łączą się w sekwencje o gatunkowym charakterze instrukcji (Tabela 31, Tabela 32 i Tabela 33).

59 Takie konstrukcje są charakterystyczne dla niektórych dyrektywnych gatunków tekstów, np. instrukcji czy przepisów kulinarnych (zob. Ficek 2017: 40).

60 Potencjalnie może być to również liczba mnoga, jednakże takie przykłady nie występują w analizowanym materiale – istotne, aby osoba i liczba semantycznie odpowiadały adresatowi wypowiedzi i dyrektywy.

Tabela 31: Prakty realizujące schemat: IA[IFID] (SENT [$V_{perfect\ 2}$])

Dokument	Oczekiwane działanie	
	Wyznacznik	
735	instalujesz	serwer na PC
	wskazujesz	mu bibliotekę z filmami
	podpinasz	TV do tego samego konta Plex przez wejście na plex.tv/link na komputerze

Tabela 32: Prakty realizujące schemat: IA[IFID] (SENT [$V_{imperf\ 2}$])

Dokument	Oczekiwane działanie	
	Wyznacznik	
635	kupisz	większy aparat
	zostawisz	[małego Canona] sobie jako kieszonkowy fotograficzny notatnik

Tabela 33: Prakty realizujące schemat: IA[IFID] (SENT [V_{1PL}])

Dokument	Oczekiwane działanie		
		Wyznacznik	
37	żółtka	ucieramy	z erytrolem
		dodajemy	roztopione masło i mleko migdałowe
	masę	dzielimy	na 2 lub 3 części

4.1.6. Wyznaczniki syntaktyczne – pytania

Głównym wyznacznikiem syntaktycznym pozwalającym identyfikować dyrektywy jest przyjmowanie przez ich realizacje formy pytania. W swoim podręczniku „Zarys składni polskiej" Zenon Klemensiewicz (1953: 9-15) wyróżnia trzy rodzaje wypowiedzeń ze względu na ich funkcję intencjonalną: oznajmujące, żądające i pytające właśnie. Podobnie zdania pytające wyróżniane są przez innych badaczy np. w wypadku charakterystyki modalnej wypowiedzeń (zob. Grzegorczykowa 1998: 39-45). Nie wszystkie zdania pytające jednak są pytaniami *sensu stricto*, badacze wskazują na różnice między pytaniami właściwymi, które służą zapytywaniu oraz pytaniami pozornymi, niewłaściwymi czy też wtórnymi użyciami pytań (zob. Danielewiczowa 1991; Grzegorczykowa 1998). Zbiór pytajnych wypowiedzi modalnych jest zatem węższy niż zbiór wszystkich wypowiedzeń, które mają formę pytania. Zarówno pytania właściwe, jak i część pytań

niewłaściwych stanowi realizację dyrektywnych aktów mowy, jednakże różnią się one budową, funkcją oraz mocą illokucyjną.

Głównym zjawiskiem pozwalającym zidentyfikować pytanie w komunikacji oralnej jest charakterystyczna intonacja – a zatem środek prozodyczny. W analizowanym materiale jednakże wypowiedzi zostały zapisane czy też wytworzone w odmianie pisanej języka, w związku z tym identyfikacja pytań na podstawie intonacji nie jest możliwa. W zapisie jednak wypowiedzi w formie pytania mogą być oznaczane przy pomocy interpunkcji[61] oraz ponadto mogą być identyfikowane ze względu na obecność typowej dla zdań pytajnych leksyki.

4.1.6.1. Pytania właściwe

Pod względem intencji i funkcji pragmatycznej pytania właściwe bywają różnie klasyfikowane – przykładem może być kognitywna klasyfikacja aktów mowy, gdzie obok klas znanych z klasyfikacji Searle'a pojawia się odrębna *pytania o informację*. Jednakże na potrzeby opisywanego badania pytania właściwe stanowią subklasę dyrektyw (zob. 3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy). Pytania właściwe Renata Grzegorczykowa opisuje w następujący sposób:

> Przy pytaniach właściwych (typowych) mamy do czynienia z sytuacją, gdy nadawca, chcąc się dowiedzieć o stan rzeczy wyrażony w pytaniu lub uzupełnić brakującą wiedzę o stanie rzeczy, zwraca się do odbiorcy o którym sądzi, że posiada wiedzę na dany temat, obligując go do odpowiedzi (Grzegorczykowa 1998: 42-43).

Definicja pytań właściwych wyraźnie wskazuje na ich funkcję dyrektywną, która przejawia się w obligowaniu adresata pytania do odpowiedzi – co stanowi oczekiwane działanie takiej dyrektywy. Pytania właściwe dzielą się na dwa podtypy: pytania rozstrzygnięcia i pytania uzupełnienia (zob. Grzegorczykowa 1991), jednakże taki podział nie ma istotnego znaczenia z punktu widzenia pragmatyki języka. Różnią się one formalnie, jednakże w równym stopniu obligują adresata do odpowiedzi, więc ich wyjściowa moc illokucyjna jest taka sama. Zmienia się jedynie wymagana forma i treść odpowiedzi (zob. 4.1.6.2. Pytania niewłaściwe).

W analizowanym materiale ze względu na źródło jego pochodzenia i ogólną charakterystykę gatunkową znajduje się wiele pytań właściwych. Pytania właściwe pojawiają się zarówno w wypowiedziach użytkowników inicjujących wątki na forum, jak i we wpisach

61 W wypadku komunikacji zapośreniczonej komputerowo (CMC) mogą pojawiać się liczne odstępstwa od normy interpunkcyjnej.

odpowiadających, ponieważ użytkownicy czasem potrzebują więcej informacji, aby swojej odpowiedzi udzielić.

Pytania właściwe rzadko pojawiają się jako samodzielne akty mowy i zwykle towarzyszą innym dyrektywom lub poprzedzone są wprowadzeniem składającym się w dużej mierze z aktów asertywnych opisujących problem pytającego (zob. 8.2.1. Sekwencje aktów mowy). W izolacji pytania właściwe charakteryzuje wyznacznik graficzny – znak zapytania – a zatem próba oddania prozodii w zapisie oraz partykuły i zaimki pytajne oraz inne charakterystyczne leksemy.

Znak zapytania jako wyznacznik pojawia się przy większości pytań, jednakże jako prymarny wyznacznik dyrektyw pozwala zidentyfikować te pytania, które w swoim składzie jakościowym i ilościowym nie różnią się od wypowiedzeń oznajmujących (Tabela 34). Oprócz nich oczywiście pojawiają się pytania wprowadzane partykułami i zaimkami pytajnymi (Tabela 35). W obu wypadkach cechą charakterystyczną takich dyrektyw jest brak w ich strukturze oczekiwanego działania. Oczekiwane działanie jest suponowane przez formę pytania – mogłoby być wyrażone przez modus po przekształceniu zdania pytającego na zdanie żądające jako: *powiedz mi*. Ponadto w wypadku pytań wprowadzanych partykułami i zaimkami znak zapytania jako element niejęzykowy nie stanowi już podstawowego wyznacznika dyrektywy i pełni jedynie funkcję towarzyszącą, redundantną wobec wyznaczników leksykalnych. Z punktu widzenia składni zaś pytania wprowadzane przez partykuły istotnie różnią się od pytań wprowadzanych przez zaimki, gdyż zaimki zastępują jakiś z argumentów predykatu, o którego nadawca pyta. W wypadku partykuł możliwa jest ich elipsa, ponieważ nie pełnią one takich funkcji składniowych. Przy elipsie partykuły pytanie miałoby formę charakterystyczną dla pytań wyznaczanych wyłącznie poprzez intonację (czy też znak zapytania). Zaimek ponadto może być też częścią bardziej złożonego wyznacznika pod postacią grupy nominalnej z różną szczegółowością opisującą argument, o który pyta nadawca. Forma gramatyczna zaimka zależy od rządu predykatu.

Tabela 34: Prakty realizujące schemat: S (SENT) + IFID ($SENT_{inter}$/INT) + <IFID (INT – ?)>

Dokument	Specyfikator	Wyznacznik
802	Wy też jesteście ciągle tak zmęczone	?
665	Da się coś zrobić żeby system wykorzystywał większy zasób RAM żeby wszystko działało szybciej	?
174	Dojdzie mi na tą sobotę	?
577	Miał ktoś taki przypadek	?
413	Mowa o stacjonarnym	?

Dokument	Specyfikator	Wyznacznik
82	Dzida jeszcze furczy	?
963	Jest dobrze jak na dwa lata pracy	?

Tabela 35: Prakty realizujące schemat: IFID (OPR_{inter}) + S (V) + <IFID (INT – ?)>

Dokument	Wyznacznik	Specyfikator	<Wyznacznik>
174	Czy	ktoś korzystał z tej stronki	?
1	Czy	to możliwe, by pełna suplementacja i bardzo zdrowa żywność, przy tej kaloryczności były wystarczające by oczekiwać pozytywnych zmian	?
867	Czy	te problemy nie mają związku z pojawieniem się drugiego kota	?
641	W które [dokładnie] miejsce [w/w połączeń]	był wpięty ten koniec	?
699	Czemu	mój super HP-ek nie ma tego wsparcia	?
571	Co	będzie źródłem dźwięku	?
969	Ile czasu	jesteś już na minusie kcal	?
994	Jakie [wyniki]	masz [wyniki] w tym ćwiczeniu	?
699	Które	będą kompatybilne z moim laptopem	?
699	Czym	się kierować przy wyborze	?
646	Jakie	wymagania	?

Na uwagę zasługuje również fakt, że część pytań wprowadzanych jest poprzez inicjalne *a*. Leksem A jest klasyfikowany przez WSJP PAN jako modyfikator deklaratywności, a konkretnie operator wypowiedzenia pytajnego. Operator A zwykle występuje w kolejnych replikach nadawcy wpisu inicjującego wątek w odpowiedzi na wpisy innych użytkowników lub we wpisach innych użytkowników, którzy dopytują nadawcę wątku o szczegółowe informacje dotyczące opisywanego przez niego problemu i wprowadza pytania nawiązane, uwikłane w kontekst wcześniejszych wypowiedzi (Tabela 36). Operator A może występować samodzielnie albo poprzedzać partykułę lub zaimek, a także inne wyznaczniki w wypadku pytań niewłaściwych.

Tabela 36: Prakty realizujące schemat: IFID (OPR_{inter} – A) + S (V) + <IFID (INT – ?)>

Dokument	Wyznacznik	Specyfikator	<Wyznacznik>
838	A ile	pieluszek dobowo moczy	?
901	A	o przychodni vet-kor ktoś słyszał	?
234	A	studiujesz dziennie	?
561	A	taka nagrywarka [link]	?

Do pytań właściwych zaliczyć można również pytania alternatywne, w wypadku których nadawca określa w treści dyrektywy dwie możliwe odpowiedzi i oczekuje od adresata wyboru jednej (Tabela 37). Wyznacznik w takim wypadku ma charakter nieciągły i jest to CZY wprowadzające specyfikator. W wypadku takich struktur prakt zwiera dwa zdaniowe specyfikatory.

Tabela 37: Prakty realizujące schemat: IFID ($SENT_{inter}$/OPR – CZY…, CZY...) + S (SENT) + S (SENT) + <IFID (INT – ?)>

Dokument	Wyznacznik	Specyfikator	<Wyznacznik>
684		Gry,	
	czy	zastosowania profesjonalne	?
590	Czy	po odprawie celnej wystawiane są jakieś stosowne dokumenty,	
	czy	leży to też po stronie producenta/sprzedawcy i musiałbym prosić o konkretny dokument	?

Nie zawsze jednak jasne jest, czy tego typu dyrektywy rzeczywiście są pytaniami właściwymi, gdyż nadawcy mogą się nimi również posługiwać jako pośrednimi (ukrytymi) realizacjami silniejszych dyrektyw. Można przypuszczać, że nadawca może nie być usatysfakcjonowany, jeśli np. na pytanie z przykładu 665 w tabeli 35 otrzyma krótką odpowiedź: *tak* bądź *nie*. Oprócz samego rozstrzygnięcia może oczekiwać dokładniejszych informacji oraz szczegółowego wyjaśnienia problemu. Podobnie może być w wypadku innych pytań. Warto zaryzykować stwierdzenie, że często lub nawet w większości wypadków prakty dyrektywne w formie pytań właściwych są realizacjami pośrednimi – w szczególności w wypadku pytań rozstrzygnięcia – a sytuacje, w których oczekiwana odpowiedź to rzeczywiście tak lub nie, stanowią jedynie margines takich realizacji. Na podstawie wyłącznie analizy struktury praktu nie sposób ustalić, czy dana dyrektywa rzeczywiście jest jedynie pytaniem właściwym i wymaga to szerszych badań obejmujących analizę struktury tekstu, w którym taki prakt się zawiera oraz analizy kolejnych replik odbiorców oraz nadawcy.

4.1.6.2. Pytania niewłaściwe

Pytania niewłaściwe można zdefiniować za Magdaleną Danielewiczową jako: ‘wypowiedzi obdarzone intonacją pytajną, które nie służą jednak zapytywaniu’ (Danielewiczowa 1991: 159). Definicję tę spełniają wypowiedzi, które można zidentyfikować jako różne akty mowy i wśród nich znajdują się również realizacje dyrektyw. Oczywiście, w wypadku języka pisanego czy zapisanego o intonacji pytajnej informuje użycie znaku zapytania. Sama definicja nie jest jednak dość precyzyjna, w szczególności jeśli wziąć pod uwagę pytania niewłaściwe o charakterze dyrektywnym, ponieważ zdefiniowania wymaga sam akt *zapytywania*. Poprzez zapytywanie należałoby rozumieć taki dyrektywny akt mowy, w którym nadawca oczekuje od adresata uzyskania jakichś informacji (por. Danielewiczowa 1991; Grzegorczykowa 1998). Nie jest to warunek wystarczający, ponieważ w wypadku wielu pytań niewłaściwych – szczególnie takich, które można znaleźć na forum dyskusyjnym – nadawca oczekuje, że adresat udzieli mu w odpowiedzi określonych informacji, jednakże różnią się te pytania od pytań właściwych ramą modalną. Wyzwanie dla właściwej identyfikacji pytań stanowi fakt, że rama modalna nie zawsze jest wyrażona, a same *dicta* pytań właściwych i niewłaściwych nie muszą się różnić formalnie. Można wskazać tutaj przykład zdania: *Czy możesz powiedzieć, co się wydarzyło?* które, zależnie od modusu: *pytam cię* lub *proszę cię*, może być pytaniem właściwym lub niewłaściwym (prośbą opartą na implikaturze). W wypadku pytania właściwego, akt taki będzie fortunny, jeśli adresat odpowie zarówno: *tak, mogę (bo nie jestem związany żadną tajemnicą)*, jak i: *nie, nie mogę*. W wypadku prośby obie te odpowiedzi sprawiłyby, że akt byłby niefortunny, bo oczekiwaną odpowiedzią powinno być: *wydarzyło się X*. W obu wypadkach spełniona jest definicja zapytywania, ponieważ efektem perlokucyjnym jest udzielenie nadawcy informacji przez adresata dyrektywy. Oznacza to, że definicja zapytywania jest zbyt szeroka, a w wielu wypadkach właściwe rozpoznanie charakteru pragmatycznego wypowiedzenia pytajnego wymaga szczegółowej analizy miejsca takiego wypowiedzenia w strukturze tekstu oraz reakcji nadawcy pytania na treść odpowiedzi adresata (gdyż ta pozwoli ustalić fortunność aktu). W świetle tych ustaleń muszę wskazać, że jako pytania niewłaściwe identyfikuję jedynie te akty dyrektywne w formie pytań, w wypadku których nadawca wyraźnie nie oczekuje udzielenia informacji, a jakichś innych działań adresata lub mogę na podstawie kontekstu ustalić, że nadawca posługuje się pytaniem jako prośbą o udzielenie innych informacji niż literalnie wynika to z formy pytania – czyli posługuje się implikaturą.

Jako pytania niewłaściwe o funkcji dyrektywnej często przez literaturę są wskazywane pozorne pytania o możliwość czyli forma charakterystyczna dla prośby (zob. Czechowska 2005: 31-35; Marcjanik 2022: 282-285). W analizowanym materiale nie są one nadzwyczaj liczne, jednak

ich cechą charakterystyczną – podobnie jak pozostałych pytań niewłaściwych – jest obecność oczekiwanego działania w strukturze praktu (Tabela 38). Forma oczekiwanego działania przyjmuje postać grupy werbalnej z nadrzędnym bezokolicznikiem lub samego bezokolicznika i jest determinowana przez czasownik modalny MÓC stanowiący wyznacznik tego typu dyrektyw. MÓC występuje w formach osobowych – drugiej osoby liczby mnogiej, gdy nadawca zwraca się ogólnie do społeczności forum oraz drugiej osoby liczby pojedynczej, gdy zwraca się do konkretnego użytkownika lub użytkowniczki. W tym drugim wypadku moc illokucyjna zwykle jest negatywnie modyfikowana przy pomocy trybu warunkowego (zob. 9.1.1. Warunkowość). W obrębie wyznacznika mogą znajdować się również operatory pytajne.

MÓC jest czasownikiem modalnym o znaczeniu deontycznym (zob. 4.1.4. Deontyczne predykaty modalne), jednakże w tym wypadku nie pełni on swojej prymarnej funkcji, ponieważ pytania, w których występuje nie są pytaniami o możliwość – odpowiedź adresata: *tak, mogę* lub *nie, nie mogę* oznaczałyby niefortunność dyrektywy, ponieważ nie spełniają czynności opisanej przez nadawcę w obrębie oczekiwanego działania.

Tabela 38: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{deo\ 2}$ – MÓC) + <AT (V_{con})> + IA (V_{inf}) + <IFID (INT – ?)>

Dokument	Wyznacznik <+ osłabiacz>	Oczekiwane działanie	<Wyznacznik>
130	Czy możecie	polecić jakieś podkłady bez miki (...)	
130	Co możecie	doradzić	?
614	Możecie	pomóc	?
12	Czy moglibyście	powiedzieć, jak wygląda to w przypadku obciążenia/ ilości serii przy ćwiczeniach	?
576	Mógłbyś	polecić jakiegoś DAC-a	?
125	Mogłaby	wspomóc minitutorialem	?

Jako pytania niewłaściwe pojawiają się nie tylko prośby, lecz także propozycje. W ich wypadku pewnym wyzwaniem jest wskazanie, czy forma pytania jest wyznacznikiem dyrektywy, czy jedynie osłabia silniejszy wariant tego akty mowy (zob. 9.1.4. Pytanie). Ze względu na brak możliwości rozstrzygnięcia tego dylematu na poziomie prowadzonych przeze mnie badań przyjmuję arbitralne rozwiązanie, które zakłada, że forma pytania pozbawiona operatorów pytajnych stanowi wyznacznik dyrektywności, a towarzyszące jej – fakultatywne operatory inne niż CZY lub zaimki, czyli głównie MOŻE – pełnią zaś rolę osłabiaczy.

Propozycje w formie pytań od pytań właściwych odróżnia obecność oczekiwanego działania zamiast specyfikatora (Tabela 39). Nadawca niekoniecznie oczekuje odpowiedzi od adresata – jak ma to miejsce w wypadku pytań właściwych – może oczekiwać działań mających pozajęzykowy charakter. Opisuje je przy pomocy właśnie tej części praktu, tak jak dzieje się w wypadku innych typów dyrektyw. Wyznacznikiem dyrektywności jest wówczas sama forma pytania, której sygnałem w zapisie jest znak zapytania lub ewentualne operatory zdania pytającego – tak samo jak w wypadku pytań właściwych (zob. 4.1.6.1. Pytania właściwe). Oczekiwane działanie zwykle ma formę grupy werbalnej, w niektórych wypadkach pojawia się elipsa czasownika, jak w wypadku niektórych innych wyznaczników (zob. np. 4.1.1.1. POLECAĆ). Elipsa związana jest z oczywistością czasownika tekstowo konotowanego przez obecny rzeczownik lub powtórzeniem czasownika z wcześniejszego zdania. Zdarza się, że tekstowa konotacja elidowanego czasownika możliwa jest do odczytania dzięki konwencji gatunkowej wpisu na forum oraz znajomości jego pragmatyki, np. w wypadku praktu 485 (Tabela 39): *Ktoś coś [poradzi/poleci/odpowie]?*

W wypadku części praktów czasownik pojawiający się w ramach oczekiwanego działania nie wyraża wprost czynności, której od adresata wymaga nadawca, np. w wypadku praktów: 153, 291, 153, 1, 897, 472 (Tabela 39) – świadczy to o obniżeniu mocy illokucyjnej oraz użyciu przez nadawcę aktów pośrednich.

Tabela 39: Prakty realizujące schemat: <IFID (OPR)> + <AT (OPR – MOŻE)> + IA ($SENT_{inter}$) + <IFID (INT – ?)>

Dokument	<Wyznacznik>	<Osłabiacz>	Oczekiwane działanie	<Wyznacznik>
147			Myślałeś [...] o nieco mniej ekstrawaganckim kolorze jak np. róż	?
1026			[…] jakaś książka kucharska dla dzieci	?
869			[…] próbowałaś skonsultować się z behawiorystą	?
1			[...] ktoś pomyśli	?
153			Kojarzycie coś	?
291			Myślicie, że wesele zaplanowane na 27 czerwca odbędzie się, czy raczej będzie odwołane	?
974			Jakieś rady	?

485			Ktoś coś	?
Dokument	<Wyznacznik>	<Osłabiacz>	Oczekiwane działanie	<Wyznacznik>
794	Jakie		polecacie gry planszowe/karciane dla dzieci w wieku przedszkolnym	?
368	Co		o tym sądzicie	?
897		może	wiecie, czy gdzieś w Częstochowie zmierzą kotu ciśnienie krwi	?
904		może	zdjęcie do schronisk i wetów powysyłać/porozwozić	?
559	A	może	inne rozwiązanie bez zakupu sprzętu	
472		może	znacie jakieś fajne aplikacje poświęcone psom lub ogólnie zwierzakom	?
804		może	budyń	?
697	A jak		wpiszesz Audigy SB0230 [to wyskoczy ci coś ciekawego?]	
640		może	podpowiesz mi jeszcze jedno	
706	A		wyjaśnisz dlaczego	?

4.1.7. Elipsa wykładnika dyrektywności

W wypadku części realizacji dyrektywnych aktów mowy dochodzi do pominięcia przez nadawcę podstawowych, opisanych we wcześniejszych podrozdziałach, najbardziej charakterystycznych środków pełniących funkcję wyznacznika. Nie ma w tych praktach form performatywnych czasowników mówienia, predykatów modalnych, ani trybu rozkazującego. Wypowiedzi te mogą być jednak identyfikowane jako dyrektywy, ponieważ wskazuje na to kontekst (np. odpowiedź na zadane pytanie) oraz w strukturze wypowiedzi znajdują się elementy stanowiące sygnały (*hinge*) dyrektywności. Sygnały – w wypadku realizacji aktu mowy zawierającej wyznacznik – pełnią funkcję identyfikacyjną jedynie sekundarnie i stanowią fragment innych elementów, np. oczekiwanego działania. W wypadku braku wyznacznika ich funkcja identyfikacyjna przestaje być redundantna i często jako jedyne – poza kontekstem – pozwalają zidentyfikować dyrektywę.

4.1.7.1. Bezokolicznik

Przy braku wyznacznika rolę sygnału pełni bezokolicznik (Tabela 40), którego obecność w schemacie zdaniowym często konotowana jest przez predykaty modalne lub formę performatywną czasownika mówienia, np. PROSIĆ (por. 4.1.1. Formy performatywne czasowników mówienia). Brak takiego predykatu może wynikać z jego elipsy – pozostaje jedynie konotowany przez niego bezokolicznik. Wówczas fragment tekstu pełniący funkcję oczekiwanego działania przy braku wyznacznika (*IFID*) jest jednocześnie sygnałem dyrektywności (*hinge*).

Tabela 40: Prakty realizujące schemat: IA[H] (SENT-V_{eli} [V_{inf}])

Dokument	Oczekiwane działanie		
		Sygnał	
830		nie czytać	historii z internetu
103	piwo	odstawić	
103	fundusze	przeznaczyć	na siłownię i ćwiczenia
462		odpuścić	temat

Oprócz hipotezy elipsy czasownikowego wyznacznika, również można wyjaśnić strukturalną dyrektywność przykładów z tabeli 40 wtórną imperatywnością – bezokolicznik potencjalnie może również w tych wypadkach pełnić funkcję trybu rozkazującego[62]. Jednakże w wypadku takich realizacji brakuje dystynktywnego wyznacznika. Samo wystąpienie bezokolicznika nie determinuje jasno klasy aktu mowy.

4.1.7.2. Brak czasownika

Skrajnym przypadkiem elipsy wykładnika są realizacje dyrektyw, które zupełnie są pozbawione czasowników, ponieważ wówczas brakuje zarówno typowych wyznaczników leksykalnych, jak i podstawy do wyrażenia trybu rozkazującego. Ewentualnym sygnałem dyrektywności mogą być w takich wypadkach partykuły informujące o modalności wypowiedzi (Tabela 41) oraz przysłówki wskazujące na pierwszeństwo czynności wskazywanych przez nadawcę (Tabela 42).

62 Jest to cecha charakterystyczna np. przepisów kulinarnych (zob. np. Kuśnierek 2015: 127).

Tabela 41: Prakty realizujące schemat: H ($PART_{mod}$) + IA (N)

Dokument	Sygnał	Oczekiwane działanie
6	ewentualnie	dieta ketogeniczna

Tabela 42: Prakty realizujące schemat: H (ADV_{temp}) + IA (N)

Dokument	Sygnał	Oczekiwane działanie
11	wpierw	dieta i trening

4.1.7.3. Rzeczownikowe nazwy aktów dyrektywnych

W wypadku realizacji aktów dyrektywnych wyznaczniki mają zwykle charakter predykatywnych form wyrazowych lub funkcji morfologicznych, jednak czasem w takiej funkcji pojawiają się również rzeczownikowe nazwy aktów mowy. W wypadku analizowanych tekstów – ze względu na ich źródło – dominują tutaj PROŚBA (Tabela 43), PYTANIE (Tabela 45) i RADA (Tabela 44). Rzeczowniki te w różny sposób mogą łączyć się z pozostałą częścią wypowiedzi. Oczekiwane działanie może być luźno związane z wyznacznikiem (Tabela 44) lub realizować rekcję czasownika motywującego rzeczownik.

Tabela 43: Prakty realizujące schemat: IFID (N) + IA (N)

Dokument	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
74	prośba	o sprawdzenie czy jest dobry
440	prośba	o info, czy ktoś miał podobne problemy

Tabela 44: Prakty realizujące schemat: IFID (N) + IA (SENT)

Dokument	Oczekiwane działanie	Wyznacznik
74	odpuścić temat –	[...] złota rada

Tabela 45: Prakty realizujące schemat: IFID (V/V_{eli} + N – PYTANIE) + S/IA ($SENT_{inter}$)

Dokument	Wyznacznik	Specyfikator / oczekiwane działanie
309	Mam pytanie (...),	co polecacie dla mężczyzn?
69	Przychodzę (...) z pytaniem,	czy dobrze rozłożyłem swoje makroskładniki na tegoroczną redukcję.
952	Mam pytanie (...)	czy takim kablem można połączyć?
30	Pytanie,	czy taki worek treningowy 40-45kg można zamontować na poręczy przymocowanej do drabinki?

Na szczególną uwagę zasługuje jednak rzeczownik PYTANIE (Tabela 45), który używany jest inaczej niż pozostałe rzeczowniki nazywające akty mowy. Rzeczownik ten zwykle jest częścią grupy werbalnej zawierającej nadrzędnik o formie *mam* lub innej o zbliżonej semantyce np. *przychodzę z*. Forma *mam* potencjalnie może łączyć się z innymi rzeczownikami nazywającymi akty mowy, również z PROŚBA i RADA, ale w analizowanym materiale takie realizacje nie występują. Ponadto PYTANIE wprowadza zdanie pytajne, które samo w sobie może pełnić różne funkcje (specyfikatora lub oczekiwanego działania), w zależności od tego, czy jest to pytanie właściwe czy niewłaściwe i czy spodziewana czynność adresata została literalnie opisana w akcie nadawcy (zob. 4.1.3. Czasowniki wprowadzające pytania, 4.1.6. Wyznaczniki syntaktyczne – pytania).

Znaczenie słownikowe tych rzeczowników odpowiada znaczeniom czasowników, od których pochodzą (zob. 4.1.1. Formy performatywne czasowników mówienia).

4.1.8. Struktury dyrektyw pośrednich

Oprócz wyraźnych – bezpośrednich (jawnych) – realizacji aktów dyrektywnych w badanym materiale znajdują się również znacząco osłabione pod względem mocy illokucyjnej niebezpośrednie (ukryte) prakty. Strategie stosowane przez nadawców komunikatów są różne, jednakże można wskazać kilka dominujących, które jednocześnie charakteryzują się podobieństwem do realizacji innych aktów, np. komisywów czy asercji. Można uznać – pod względem analizy aspektów lokucyjnych tych aktów – że są to akty w funkcji dyrektyw, czyli właściwie można niektórym komisywom i asercjom przypisać wtórną dyrektywność. Zwykle charakteryzują się one tym, że w ich strukturze znajduje się oczekiwane działanie, zamiast części praktu dla nich typowych. Przykłady takich praktów zostały opisane w kolejnych podrozdziałach.

4.1.8.1. Komisywy w funkcji dyrektyw

Jedną ze strategii ukrywania dyrektyw jest stosowanie konstrukcji charakterystycznych dla aktów komisywnych. Nadawca przenosi z adresata na siebie rolę wykonawcy oczekiwanego działania, dokonując tym samym dezagentyzacji, co przede wszystkim decyduje o upodobnieniu takich realizacji do komisywów. Struktura typowa dla zapowiadanego działania w komisywach

(zob. 5. Akty komisywne) pełni funkcję sygnału dyrektywy, a ponadto komunikat zawiera oczekiwane działanie, które w wypadku aktu komisywnego nie mogłoby wystąpić (Tabela 46).

Tabela 46: Prakty realizujące schemat: H (V_{fut}) + IA (N)

Dokument	Sygnał	Oczekiwane działanie
636	chętnie posłucham	rad doświadczonych kolegów
213	będę wdzięczna	za polecenie kogoś sprawdzonego
890	będę wdzięczna	za pomysły

W wypadku analizowanych tekstów charakterystyczne są struktury oczekiwanego działania, które w wypadku takich praktów zawierają rzeczowniki czynności mówienia (RADA, POLECENIE) lub rezultatów czynności (POMYSŁ). One właśnie implikują, że adresat komunikatu powinien wykonać jakąś czynność.

4.1.8.2. Osłabione komisywy w funkcji dyrektyw

Morfologicznym sygnałem dyrektywności w wypadku pośrednich (ukrytych) praktów bywa również tryb przypuszczający potencjalny w połączeniu z pierwszą osobą. Dotyczy to wyłącznie czasowników znajdujących się w obrębie oczekiwanego działania, czyli nie czasowników mówienia czy modalnych – w ich wypadku tryb przypuszczający jest osłabiaczem (zob. 9.1.1. Warunkowość). Forma trybu przypuszczającego i pierwszej osoby pozwalają zidentyfikować dyrektywę. Aspekt lokucyjny dyrektywy z takim sygnałem jest tożsamy z konstrukcją słabego aktu komisywnego (zob. 5. Akty komisywne) – inny jest jednak aspekt illokucyjny, ponieważ nadawca do niczego się nie zobowiązuje, a jedynie doradza w ten sposób adresatowi, czyli nie występuje tutaj deklarowane działanie, a oczekiwane działanie (Tabela 47).

Ważnym elementem realizacji aktu może być w takich wypadkach również osłabiacz (*atenuator*), przy pomocy którego nadawca dodatkowo obniża moc illokucyjną takiego praktu, a dodatkowo podkreśla dyrektywną intencję, gdyż taki osłabiacz w wypadku komisywy raczej nie mógłby wystąpić. Pojawiają się również realizacje bez takiego osłabiacza, ponieważ na forum dyskusyjnym kontekst wypowiedzi jest zwykle wystarczający do odróżnienia tych aktów mowy. Osłabiacz może mieć różne wypełnienie, jednakże zwykle jest to sam zaimek JA lub fraza *ja na twoim/waszym miejscu*. Ma on charakter dyskursywy, ponieważ nadawca dodatkowo podkreśla, że jest to wyłącznie jego opinia i pogląd na sprawę, a nie wyraźne polecenie. JA implikuje, że jest to

punkt widzenia nadawcy i nic więcej, czyli może być właściwy, ale nie musi, a ktoś inny może mieć zupełne inne spojrzenie na dany problem. Jest to strategia tożsama z subiektywizacją dyrektyw (zob. 9.1.3. Osłabiacze dyskursywne).

Tabela 47: Prakty realizujące schemat: <AT> + IA[H] (SENT[$V_{con\ 1}$])

Dokument	<Osłabiacz>	Oczekiwane działanie	
		Sygnał	
979	Ja [bym] na twoim miejscu	kupił[bym]	alantan w aptece
687	-	brałbym	LG 34 cale z HDR i 144Hz
1013	-	bym nie mówiła	o ciąży
71	-	pokusiłbym się	między 2,2-3g/kgmc
441	ja	bym zdjął	tę obrożę i do weterynarza
34	ja	bym [boczne] wykorzystał	[boczne] (...)
663	-	sprawdziłbym	inny dysk
972	-	zwróciłbym uwagę na fakt, że	jako kolarz jesteś często w pochylonej, zamkniętej pozycji
	-	zająłbym się	prewencją urazów.

4.1.8.3. Ekspresywy w funkcji dyrektyw

Dyrektywy pośrednie mogą również korzystać ze schematów realizacji charakterystycznych dla aktów ekspresywnych – dotyczy to głównie praktów z czasownikiem DZIĘKOWAĆ połączonym z frazą przysłówkową Z GÓRY (zob. 6.1. Formy performatywne czasowników mówienia). Nie są to typowe podziękowania, ponieważ adresat aktu jeszcze nie podjął czynności, za którą nadawca mógłby wyrazić wdzięczność. Należałoby postrzegać te realizacje raczej jako wzmocnienie lub powtórzenie wcześniej wyrażonej dyrektywy, gdyż w sekwencji tekstu zwykle są one poprzedzone dyrektywą o wyższej mocy illokucyjnej.

Tabela 48 zawiera przykłady praktów o wyznaczniku *z góry dziękuję*. Podobnie jak w wypadku podziękowań realizacje te mogą wariantywnie korzystać z formy *dzięki* (zob. 6.1. Formy performatywne czasowników mówienia). Wyznacznik ten może występować samodzielnie lub wraz z oczekiwanym działaniem.

Tabela 48: Prakty realizujące schemat: H (V_{perf} + praep N – DZIĘKOWAĆ + Z GÓRY) + <IA (praep N – ODPOWIEDŹ)>

Dokument	Sygnał	<Oczekiwane działanie>
619	Z góry dzięki	
630	Z góry dziękuję	
632	Z góry dziękuję	za odpowiedź
699	Z góry dziękuję	za odpowiedzi

4.2. Moc illokucyjna dyrektywnych aktów mowy

W ramach dyrektywnych aktów mowy moc illokucyjną stanowi odzwierciedlenie siły oddziaływania nadawcy na odbiorcę, która realizuje się w aspekcie lokucyjnym dyrektywy. Od właściwego dostosowania przez nadawcę mocy illokucyjnej zależy, czy dyrektywa będzie fortunna, czyli – czy wystąpi spójność między aspektem illokucyjnym i perlokucyjnym. Istotne są w takim wypadku warunki fortunności dyrektyw (zob. 3.2.1.1. Akty dyrektywne) i to do nich powinny być dostosowane wykorzystane środki. Układ warunków fortunności stanowi potencjał pragmatyczny sytuacji komunikacyjnej i od niego zależy, jakie środki językowe może zastosować nadawca komunikatu, a co za tym idzie – jaką moc illokucyjną będzie miał komunikat. Ponadto moc illokucyjna jest również dostosowywana do potrzeb nadawcy zgodnie z teorią twarzy (zob. 9. Modyfikatory mocy illokucyjnej).

W komunikacji na internetowych forach dyskusyjnych szczególnie istotna – w wypadku części dyrektyw – jest hierarchia pragmatyczna użytkowników forum. Oprócz zwykłych użytkowników mogą w komunikacji brać udział osoby pełniące różne funkcje związane z organizacją forum. Moc illokucyjna wypowiedzi takich forumowiczów może być postrzegana jako wyższa. Wyjściowo jednak w wypadku analizowanego materiału badawczego dyrektywy mają ogólnie niską moc illokucyjną. Wynika to właśnie z sytuacji komunikacyjnej. Potencjalnie każdy użytkownik internetu może wziąć udział w dyskusji na forum, ponieważ zwykle wymagana jest jedynie prosta rejestracja. Hierarchia pragmatyczna uczestników komunikacji nie jest całkowicie jasna – zwykli użytkownicy forum mają przypisane różne statusy, które zwykle zależą od ich aktywności i czasu spędzonego na forum, a nie np. od ich wiedzy, umiejętności czy doświadczenia, czyli cech zwykle istotnych, gdy np. biorca komunikatu ocenia słuszność udzielanej przez kogoś rady.

W wypadku dyrektyw takich jak rada czy polecenie, które dominują na forum, odbiorca tekstu może zatem jedynie w ograniczonym stopniu podjąć decyzję o zaakceptowaniu dyrektywy na

podstawie miejsca nadawcy w hierarchii pragmatycznej. Częściej decydujące może być większościowe głosowanie uczestników dyskusji – potwierdzanie przez wypowiedzi kolejnych użytkowników słuszności dyrektywy. Odbiorca może ewentualnie również kierować się statusem nadawcy i utożsamić doświadczenie na forum z wiedzą i doświadczeniem życiowym. Jedynie forumowicze o specjalnych funkcjach – administratorzy, moderatorzy oraz osoby o innych indywidualnie nadawanych statusach – są w jasny sposób wyżej w hierarchii pragmatycznej od pozostałych użytkowników forum, a więc ich dyrektywy będą miały wyższą moc illokucyjną, ponieważ będą postrzegane jako ważniejsze.

Inaczej wygląda istotność hierarchii pragmatycznej w wypadku próśb i pytań, które również są częstymi dyrektywami na forach dyskusyjnych. Inicjują one wątki dyskusji, a inne dyrektywy (rady i polecenia) pojawiają się w odpowiedzi na nie. Wydaje się, że odpowiedzi na prośby i pytania nie są udzielane na podstawie hierarchii, jednakże można przypuszczać, że użytkownicy forum chętniej odpowiadają na prośby bardzie aktywnych użytkowników. Wymaga to jednak odrębnych badań ilościowych – niemożliwych na analizowanym korpusie – lub badań ankietowych.

Odrębne zagadnienie stanowią dyrektywy porządkowe, związane z funkcjonowaniem forum. Mogą one się pojawiać w tekstach wszystkich użytkowników, gdy tylko ci uznają je za stosowne, ale jedynie moderatorzy i administratorzy mają możliwość wyciągnięcia realnych konsekwencji wynikających z niezastosowania się do nich przez odbiorcę. Moderatorzy i administratorzy czuwają nad przestrzeganiem regulaminu i porządkiem na forum, więc ich dyrektywy porządkowe będą miały wysoką moc illokucyjną.

Problem hierarchii pragmatycznej – mimo że niezwykle istotny – nie stanowi jednakże głównego zagadnienia podejmowanego w opisywanych badaniach, gdyż dotyczy głównie zjawisk poza- i ponadjęzykowych. Konstrukcja schematów realizacji aktów mowy ma również znaczący wpływ na moc illokucyjną i w dużej mierze w wyznaczniku dyrektywy znajduje się semantyczne źródło mocy illokucyjnej. Wyznaczniki aktów mowy są głównymi środkami językowymi kształtującymi moc illokucyjną, ponieważ pozwalają one odbiorcy zidentyfikować typ aktu mowy, a co za tym idzie – intencję nadawcy. Wyznacznikom tym można przypisać implicytną moc illokucyjną, która jednocześnie determinuje typ użytej dyrektywy oraz która może być następnie modyfikowana przez wzmacniacze lub osłabiacze (zob. 9. Modyfikatory mocy illokucyjnej). Moc illokucyjna wynikająca ze środków językowych jest zatem skalarna i potencjalnie możliwe jest stworzenie opisu, który zawierałby wszystkie wyznaczniki dyrektyw i porównywałby je wzajemnie pod tym względem – jest to jednak przedsięwzięcie niezwykle kłopotliwe z kilku względów. Przede wszystkim nie sposób określić moc illokucyjną wyznacznika w izolacji, co za tym idzie: należałoby

wszystkie typy wyznaczników porównywać między sobą, a ich liczba oraz zróżnicowanie są znaczne oraz łączą się one z różnymi subklasami dyrektyw – np. inne wyznaczniki przynależą prośbom, a inne – radom. Mimo wspólnej makrointencji dyrektyw (*chcę, aby adresat coś zrobił*) istnieje wiele różnych intencji szczegółowych przynależnych poszczególnym subklasom dyrektyw. W związku z tym dla dyrektyw nie istnieje jedna skala mocy illokucyjnej, a kilka – stworzonych z wykorzystaniem różnych kryteriów. Inna jest skala mocy różnych wyznaczników podobnych formalnie, a inna – podobnych pod względem szczegółowych intencji. Stworzenie skali wyznaczników podobnych formalnie jest przedsięwzięciem łatwiejszym, ponieważ pogrupowanie wyznaczników odbywa się na podstawie ich cech gramatycznych: morfologicznych, leksykalnych, składniowych. Skala uwzględniająca podtypy dyrektyw wymaga implementacji jakiejś klasyfikacji subklas dyrektyw, co stanowi wyzwanie metodologiczne ze względu na mniej wyraźny konsensus naukowy w wypadku wszelkich rozstrzygnięć dotyczących pragmatycznego poziomu języka.

Rozwiązaniem optymalnym jest połączenie tych dwóch ujęć i opis kilku skal mocy illokucyjnych łączących wyznaczniki podobne zarówno pod względem formalnym, jak i intencji szczegółowych. Kolejne podrozdziały zawierają opisy pięciu takich skal wyznaczników: 1) formy performatywne czasowników proszenia; 2) formy performatywne czasowników radzenia; 3) środki modalności deontycznej; 4) morfologiczne środki imperatywności; 5) pytania.

4.2.1. Formy performatywne i *quasi*-performatywne czasowników proszenia

Skalę zawierająca czasowniki proszenia można utożsamić z dwiema klasami aktów dyrektywnych wyróżnianych przez Bacha i Harnisha (1979: 47): prośbami (*requestives*) i pytaniami (*questions*). Charakteryzują się one przede wszystkim tym, że wykonawcą oczekiwanego działania ma być adresat komunikatu, jednakże konsekwencje tego działania są szczególnie istotne dla nadawcy, gdyż to nadawca potrzebuje działania adresata w swojej sprawie. W świetle klasyfikacji opozycyjno-hierarchicznej będą to w większości wypadków akty pytające[63] – niezaliczane do ściślej definiowanych aktów dyrektywnych (Kiklewicz 2021), gdyż przede wszystkim służą one do nakłonienia adresata do wystosowania jakiegoś komunikatu – odpowiedzi. Oczywiście wynika to z charakteru forum dyskusyjnego, jednakże często za oczekiwaną aktywnością językową może stać szereg niezbędnych czynności pozajęzykowych, np. znalezienie informacji, opracowanie ich albo wykonanie jakichś obliczeń. Ponieważ udzielenie odpowiedzi może być poprzedzone różnymi innymi czynnościami, trudno jednoznacznie rozstrzygnąć bez dokładnej znajomości procesu

63 Należą one do grupy aktów intencjonalnych – komunikacyjnych – sprawczych – apelatywnych (Kiklewicz 2021; zob. Rysunek 1: 48).

prowadzącego do udzielenia odpowiedzi, czy dany akt dyrektywny (w sensie szerokim, czyli apelatywny) był dyrektywą (w sensie wąskim) czy pytaniem. Zwłaszcza, że środki wykorzystywane do ich komunikowania są w dużej mierze tożsame.

Najwyższą implicytną moc illokucyjną w tej grupie mają prakty zawierające jako wyznacznik formy performatywne PROSIĆ (może być ona substytuowana przez rzeczownik PROŚBA), które wyraźnie wskazują intencję nadawcy (zob. 4.1.1.2. PROSIĆ). Obniżoną moc illokucyjną mają formy PYTAĆ i pokrewne (ZAPYTAĆ, DOPYTAĆ oraz rzeczownik PYTANIE), ponieważ wprowadzają one słabsze (pośrednie) prośby lub pytania (zob. 4.1.3. Czasowniki wprowadzające pytania), a zatem akty osłabione lub wymagające od adresata mniejszej aktywności pozajęzykowej. Pozostałe czasowniki: DOWIEDZIEĆ SIĘ i SZUKAĆ, POTRZEBOWAĆ oraz WIEDZIEĆ (formy zaprzeczone: *nie wiem*) jako tworzące formy *quasi*-performatywne, wprowadzają pytania osłabione lub prośby pośrednie o formie zbliżonej do aktów asertywnych.

Skalę tych wyznaczników prezentuje rysunek 2.

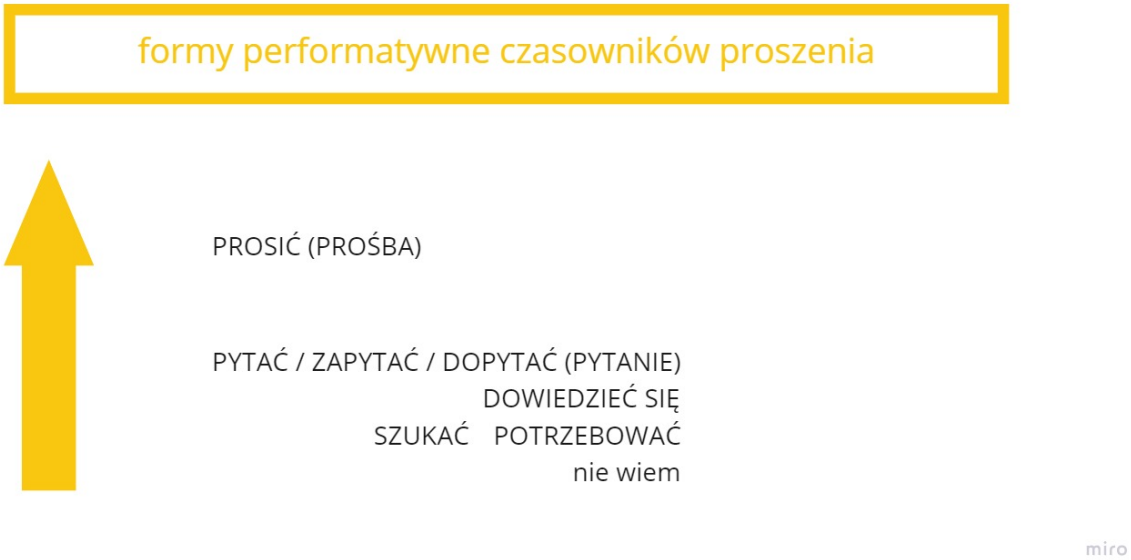

Rysunek 2. Skala mocy illokucyjnej form performatywnych czasowników proszenia (oprac. własne na podstawie analizowanego materiału)

4.2.2. Formy performatywne czasowników radzenia

Skala zawierająca czasowniki radzenia jest spójna z subklasą dyrektyw wyróżnianych przez Bacha i Harnisha (1979: 48) jako rady (*advisories*). W ich wypadku nadawca wyraża przekonanie, że czynność, którą ma wykonać adresat, będzie dla adresata pomocna w jego sprawie, a zatem to adresat będzie mierzył się z konsekwencjami dostosowania się do rady. Jest to typowy akt mowy dla forum dyskusyjnego (zob. Wabnic 2017). Według klasyfikacji opozycyjno-hierarchicznej będą to akty dyrektywne w sensie ścisłym (czyli intencjonalne – komunikacyjne – sprawcze – apelatywne – dyrektywne) behawioralne lub stanowe, gdyż mają za zadanie nakłonić adresata to podjęcia jakiejś czynności fizycznej bądź mentalnej lub zmiany czy wykształcenia przekonań. Ich istotnym komponentem jest akt przekonywania (zob. Kiklewicz 2021).

Najwyższą implicytną moc illokucyjną mają prakty zawierające formy performatywne czasownika RADZIĆ (względnie ODRADZAĆ oraz substytucję rzeczownikowym RADA), gdyż bezpośrednio wskazują intencję nadawcy oraz stawiają go w pozycji osoby uprawnionej do udzielania rad – w wielu dziedzinach życia rada jest postrzegana jako akt lub gatunek mowy charakterystyczny dla komunikacji profesjonalnej, w której nadawca musi posiadać właściwe kompetencje pozajęzykowe, aby takim aktem się posługiwać.

Z czasownikami: ZACHĘCAĆ, SUGEROWAĆ, PROPONOWAĆ wiążą się mniej restrykcyjne warunki fortunności, a co za tym idzie – mają niższą moc illokucyjną. W wypadku realizacji dyrektyw z ich formami performatywnymi adresat otrzymuje od nadawcy więcej przestrzeni na ocenę rady i podjęcie własnej decyzji – przy RADZIĆ ta przestrzeń wypełniona jest powinnością wynikająca z autorytetu nadawcy. Czasowniki te są do siebie zbliżone pod względem semantycznym i pragmatycznym, jednakże występują między nimi pewne istotne różnice. ZACHĘCAĆ ma nieco wyższą moc illokucyjną od pozostałych, ponieważ czynność ta oznacza aktywną postawę nadawcy polegającą na nakłanianiu adresata. PROPONOWAĆ zaś ma moc niższą od pozostałych, ponieważ w podstawowym zakresie użycia oznacza jedynie wskazanie możliwości postępowania. SUGEROWAĆ znajduje się pomiędzy nimi – oznacza aktywne nakłanianie, jednak słabsze niż przy jednoznacznej zachęcie.

W wypadki dwóch pozostałych czasowników, czyli ZAPRASZAĆ i POLECAĆ, ich implicytna moc illokucyjna zależy w dużej mierze od sytuacji pozajęzykowej oraz konkretnego sposobu użycia. Zarówno ZAPRASZAĆ, jak i POLECAĆ wyrażają aktywną postawę nadawcy, który jawnie nakłania do podjęcie określonego działania – podobnie jak w wypadku ZACHĘCAĆ. Aczkolwiek konteksty, w których te czasowniki (ZAPRASZAĆ, ZACHĘCAĆ i POLECAĆ) mogą

występować zamiennie są ograniczone. Prakty zawierające ZAPRASZAĆ zwykle dotyczą czynności, na których zależy przede wszystkim nadawcy komunikatu i mogą być łatwo odrzucone przez adresata, więc ich moc illokucyjna jest niska. ZAPRASZAĆ może być jednak zdecydowanie wyższa, jeśli nadawca jest wyżej w hierarchii pragmatycznej od adresata – wówczas jednak raczej należałoby postrzegać takie użycie ZAPRASZAĆ jako pośrednią dyrektywę o zdecydowanie wyższej podstawowej mocy illokucyjnej[64]. POLECAĆ z kolei nie posiada jednoznacznego typowego użycia – może występować zarówno w praktach bardzo silnych, jak i bardzo słabych. Wynika to głównie z jego polisemii, gdyż może występować jako POLECAĆ=KAZAĆ[65], jak i POLECAĆ=ZACHĘCAĆ. Ponadto mała istotność (z punktu widzenia adresata) polecanej czynności może znacząco moc illokucyjną obniżać – wówczas świadczy to o użyciu POLECAĆ w funkcji charakterystycznej dla podstawowego użycia ZAPRASZAĆ.

Skalę tych wyznaczników prezentuje rysunek 3.

Rysunek 3. Skala mocy illokucyjnej form performatywnych czasowników radzenia (oprac. własne na podstawie analizowanego materiału)

64 Podstawowe użycie ZAPRASZAĆ występuje np. w praktach typu: „zapraszam na przyjęcie" oraz „zapraszam do skorzystania z promocji", użycie typu „zapraszam do radiowozu" stanowi przykład praktu pośredniego o zdecydowanie wyższej mocy i ZAPRASZAĆ ma funkcję głównie grzecznościową. W analizowanym materiale tak silne prakty z tym czasownikiem nie występują. Jest tak prawdopodobnie ze względu na niespełniania przez nadawców na forum charakterystycznych dla tego typu użycia warunków fortunności.

65 Takie użycia nie występują w analizowanym materiale oraz wykraczają poza akty radzenia.

4.2.3. Środki modalności deontycznej

Środki modalności deontycznej są najliczniejszą grupą wyznaczników aktów dyrektywnych. Mają one charakter predykatywny, jednakże nie tworzą form performatywnych, a co za tym idzie – nie wpisują się bezpośrednio w klasyfikacje dyrektyw stworzone na podstawie charakterystycznych czasowników. Nie sposób zatem wskazać, do której subklasy dyrektyw według Bacha i Harnisha (1979) należą. Z kolei według klasyfikacji opozycyjno-hierarchicznej (zob. Kiklewicz 2021) mogą być to akty: sugerujące (intencjonalne – komunikacyjne – informacyjno-sprawcze) lub również dyrektywne w sensie ścisłym – podobnie jak w wypadku form performatywnych czasowników radzenia. Na ich przynależność do aktów sugerujących wskazuje podobieństwo formalne do asercji. Nadawca informuje adresata o zależności implikującej słuszność jakiegoś działania (czyli nadaje wypowiedzi modalność deontyczną), a adresat odczytuje taką wypowiedź jako nakłonienie do podjęcia tego działania.

Skala mocy illokucyjnej wyznaczników deontycznych jest w pewnym stopniu zbliżona do skali deontyczności (zob. Jędrzejko 1987: 48). Czyli wraz ze wzrostem konieczności deontycznej rośnie również moc illokucyjna. Skala konieczności przekłada się bezpośrednio na skalę mocy illokucyjnej – jeśli rośnie konieczność pozytywna, to również rośnie moc illokucyjna i podobnie, jeśli rośnie konieczność negatywna, to moc illokucyjna również rośnie (zob. Rysunek 4). Najwyższą moc mają zatem formy drugiej osoby: MUSIEĆ, średnią POWINIEN i najniższą MÓC.

Między formami drugiej osoby znajdują się formy niewskazujące jawnie wykonawcy czynności. Słabsze od MUSIEĆ jest NALEŻY oraz TRZEBA, POWINNO SIĘ to osłabiony wariant POWINIEN, a MOŻNA jest słabsze niż MÓC. Jest to również zgodne ze skalą konieczności. Ponadto wśród typowych czasowników deontycznych na skali znajduje się również WPIERW/NAJPIERW, które w wypadku niektórych realizacji jest sygnałem dyrektywności przy elipsie czasownika deontycznego – jego moc illokucyjna jest silnie zależna od kontekstu, jednak oscyluje raczej w wysokim lub średnim przedziale.

Oprócz czasowników modalnych charakter deontyczny mają również liczne predykaty imienne. Ogólną skalę mocy wyznaczają wśród nich kolejne stopnie DOBRZE, czyli DOBRZE – najniższa moc illokucyjna, LEPIEJ – średnia moc i NAJLEPIEJ – najwyższa moc. Moc illokucyjną zbliżoną do NAJLEPIEJ ze względu na swoje znaczenie mają: NAJPROŚCIEJ, NAJWAŻNIEJSZE, OPTYMALNIE (oraz wzmocnione NAJOPTYMALNIEJ). WAŻNE pozostaje w sąsiedztwie niższych przedziałów NAJLEPIEJ i LEPIEJ, WARTO znajduje się w zakresie

DOBRZE i niższych przedziałów LEPIEJ. EWENTUALNIE jest wyjściowo słabsze niż DOBRZE, gdyż wskazuje na czynność zdaniem nadawcy raczej niepożądaną, chociaż dostępną i możliwą.

Odrębną grupę stanowią czasowniki mogące pełnić funkcję deontyczną: ZOSTAĆ/ZOSTAWAĆ, PRZYDAĆ SIĘ, WYSTARCZYĆ, STYKNĄĆ – czasowniki te występują w formach trzeciej osoby a podmiotem gramatycznym wypowiedzenia jest oczekiwane działanie. ZOSTAĆ/ZOSTAWAĆ wskazuje, że oczekiwane działanie jest jedyną dostępną czynnością do podjęcia, a zatem moc illokucyjna takich komunikatów jest wysoka. PRZYDAĆ SIĘ wskazuje na powinność, a nie bezpośrednio na silną konieczność, a zatem jego moc illokucyjna jest średnia. WYSTARCZYĆ/STYKNĄĆ pośrednio implikują powinność, więc ich moc illokucyjna również jest średnia, jednakże ze względu na pośredniość – jej właściwa wartość silniej zależy od kontekstu, a zatem mają szerszy zakres.

Podobnie funkcjonują deontyczne operatory dezaprobaty: NIE MA SENSU/ NIE MA CO/ BEZ SENSU. Mogą one oznaczać słabszą lub silniejszą konieczność negatywną (bez jej najwyższych wartości) i tak też kształtuje się ich moc illokucyjna.

Skalę tych wyznaczników prezentuje rysunek 5.

Rysunek 4. Skala mocy illokucyjnej nałożona na skalę konieczności deontycznej (oprac. własne na podstawie Jędrzejko 1987: 48)

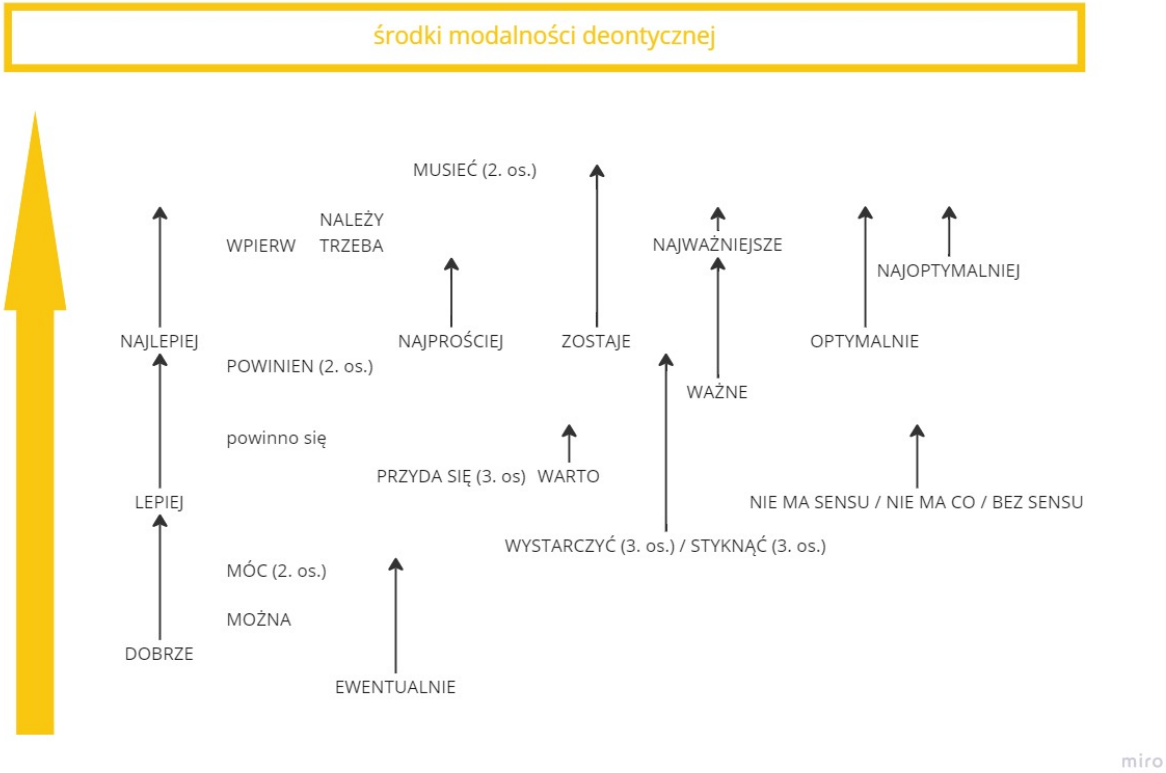

Rysunek 5. Skala mocy illokucyjnej środków modalności deontycznej (oprac. własne na podstawie analizowanego materiału)

4.2.4. Morfologiczne środki imperatowności

Czwarta skala mocy illokucyjnej dotyczy morfologicznych środków imperatywności, czyli prymarnie dyrektywnych form trybu rozkazującego oraz używanych w funkcji tego trybu: form nieprzeszłych (różnicowanych przez aspekt czasownika) oraz bezokoliczników. Zgodnie z klasyfikacją opozycyjno-hierarchiczną (zob. Kiklewicz 2021) tworzą one dyrektywy w sensie ścisłym.

Tryb rozkazujący na tle środków wtórnie imperatywnych ma implicytnie średnią moc illokucyjną. Może być ona również słabsza w zależności od kontekstu oraz warunków fortunności. Formy czasu przyszłego prostego wyjściowo mają niską moc illokucyjną, jednakże w niektórych konkretnych sytuacjach komunikacyjnych moc ta może być wyższa – właściwie zakres trybu rozkazującego oraz czasu przyszłego prostego jest zbliżony, jednakże ich zwroty kontekstowej modyfikacji mocy są przeciwne. Wyjściowo średnią moc illokucyjną mają również formy czasu teraźniejszego, mogą one jednak być w niektórych kontekstach znacznie mocniejsze. Wydaje się zatem, że implicytna moc illokucyjna w wypadku form nieprzeszłych jest w znacznym stopniu

uzależniona od wariantu aspektowego czasownika[66]. Forma bezokolicznika również może pełnić funkcję imperatywną, jednakże jej moc pokrywa się z mocą trybu rozkazującego, a w niektórych kontekstach może być silniejsza.

W wypadku środków morfologicznych większy wpływ na moc illokucyjną niż wybór formy ma znaczenie czasownika oraz inne czynniki poza typowymi warunkami fortunności, takie jak np.: wydźwięk emocjonalny czasownika czy jego nacechowanie stylistyczne.

Skalę tych wyznaczników prezentuje rysunek 6.

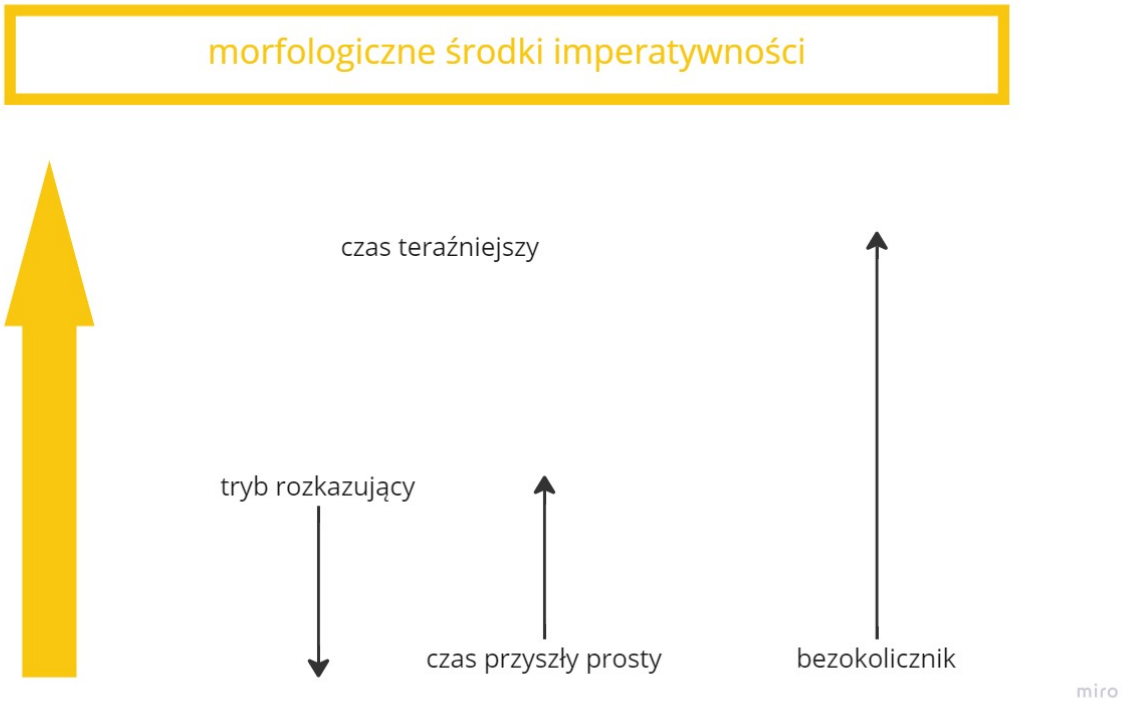

Rysunek 6. Skala mocy illokucyjnej środków imperatywności

66 Por.: „wyjdź stąd” = „wychodź stąd”, ale „wyjdziesz stąd” =/= „wychodzisz stąd”.

5. Akty komisywne

Rozdział ten zawiera opis głównych części praktu komisywnych aktów mowy, czyli przede wszystkim wyznaczników oraz – charakterystycznych dla komisywów – zapowiadanych działań (*promised action*).

W analizowanym materiale najliczniejszą grupę wyznaczników stanowią środki morfologiczne, które obejmują: formy czasu przyszłego i teraźniejszego oraz trybu przypuszczającego. Kolejne – mniej liczne – grupy wyznaczników to formy *quasi*-performatywne czasowników oraz predykaty modalne.

5.1. *Quasi*-performatywne formy czasowników

W literaturze opis aktów mowy zwykle opiera się o wskazanie charakterystycznych czasowników, których formy performatywne w modusie wypowiedzi stanowią jasny sygnał mocy illokucyjnej. Badacze zwykle wskazują listy czasowników mówienia z OBIECYWAĆ na czele (zob. np. Małysa 2019), jednakże analiza zgromadzonego materiału nie potwierdza miejsca tych czasowników w schematach realizacji aktów komisywnych w charakterze wyznaczników. Oczywiście, na podstawie analizowanego korpusu nie można wyciągać wniosków ogólnych o naturze języka, jednakże konstrukcje uważane za charakterystyczne dla komisywów w nim nie występują. W pozycji form performatywnych w materiale występują przede wszystkim czasowniki myślenia: PLANOWAĆ i ZAMIERZAĆ oraz POSTANOWIĆ, jednakże nie spełniają one kryterium performatywności (zob. przypis 31 na s. 37) i są zatem formami *quasi*-performatywnymi.

Czasownik PLANOWAĆ rejestrowany jest w słownikach pod kilkoma znaczeniami – zwykle trzema – jednakże nie wszystkie one dotyczą potencjalnych użyć czasownika jako wyznacznika komisywów. W wypadku części znaczeń redaktorzy zwracają uwagę na wolitywny charakter czasownika (definicje 1-3) – wykonawca planowania chce coś zrobić oraz zwykle może to zrobić (wie, jak lub spełnia inne niezbędne warunki). Wolitywność jest również cechą części wyznaczników aktów dyrektywnych, jednakże w wypadku komisywów odmienne jest jej ukierunkowanie, gdyż nadawca mówi o chęci własnego działania, a nie o działaniu adresata. Znaczenie charakterystyczne dla użyć komisywnych w analizowanych słownikach jest wskazywane jako pierwsze[67].

67 W PLWN brak definicji znaczeń jednostek oznaczonych lematem PLANOWAĆ, jednakże relacje semantyczne (np. synonimia z: ZAMIERZAĆ, ZAMYŚLAĆ, ZAKŁADAĆ) wskazują na znaczenie typowe dla użyć komisywnych.

1) ‘układać, snuć plany, projekty, zamierzać coś’ (WSJP PWN);

2) ‘jeśli planujemy coś, to chcemy to zrobić i zwykle wiemy, w jaki sposób i kiedy to zrobimy’ (ISJP PWN);

3) ‘mieć jakiś zamiar lub pomysł i chcieć go zrealizować w określonym czasie w określony sposób’ (WSJP PAN).

W analizowanym materiale PLANOWAĆ występuje w funkcji wyznacznika komisywnego w formie pierwszej osoby liczby pojedynczej czasu teraźniejszego, jednak nie jest to typowy przykład formy performatywnej, ponieważ w tym wypadku brak konotacji dopełnienia wskazującego na adresata (zob. przypis 31 na s. 37). Czasownik ten ze względu na swój charakter semantyczny uniemożliwia wystąpienie takiego dopełnienia. W analizowanym materiale PLANOWAĆ łączy się bezpośrednio grupą werbalną z nadrzędnym czasownikiem w bezokoliczniku, który stanowi główny element zapowiadanego działania (*promised action*), czyli drugiej konstytutywnej dla aktów komisywnych części praktu (zob. Tabela 49). WSJP PAN dla czasownika PLANOWAĆ podaje trzy możliwe schematy składniowe, w których jest on predykatem i obejmują one konotowane – oprócz bezokolicznika – biernikową grupę nominalną oraz zdanie wprowadzane ŻE. Słownik ten jednocześnie zawiera informację normatywną, że konstrukcja PLANOWAĆ + BEZOKOLICZNIK uznawana jest za niepoprawną. ISJP PWN za to wśród przykładów użycia wymienia zdanie: „Prawie każda młoda kobieta planuje urodzić dziecko…”, co sugeruje poprawność takich konstrukcji.

Tabela 49: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – PLANOWAĆ) + PA (V_{inf})

Dokument	Wyznacznik	Zapowiadane działanie
464	planuję	wziąć w opiekę owczarka belgijskiego
955	planuję	(…) pozamykać pojedyncze naczynka na obojczyku
69	planuję	redukować 8-10 tygodni
35	planuję	zrobić z drewna
402	planuję	wrócić do ćwiczeń

PLANOWAĆ może również występować z zapowiadanym działaniem w formie grupy nominalnej z rzeczownikiem działania (Tabela 50).

Tabela 50: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – PLANOWAĆ) + PA (N_{act})

Dokument	Wyznacznik	Zapowiadane działanie

464	planuję	przesiadkę z DDR3 na DDR

PLANOWAĆ może być również substytuowane konstrukcją MIEĆ W PLANIE/PLANACH, która jednorazowo pojawia się w analizowanym materiale (Tabela 51). Jej dopełnienie stanowi również zapowiadane działanie w formie grupy werbalnej z bezokolicznikiem.

Tabela 51: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – MIEĆ W PLANACH) + PA (V_{inf})

Dokument	Wyznacznik	Zapowiadane działanie
342	w planach mam	zrzucić niecałe 17 kg

W wypadku praktów zawierających wyznacznik PLANOWAĆ dopełniony grupą werbalną można jednoznacznie wykazać charakter komisywny takich wypowiedzi na podstawie składni, ponieważ według WSJP PAN wypowiedzi zawierające taką samą formę PLANOWAĆ, ale reprezentujące pozostałe znaczenia[68], mogą realizować wyłącznie schemat PLANOWAĆ z biernikową grupą nominalną.

Czasownik ZAMIERZAĆ pojawia się w tożsamych kontekstach pragmatycznych, co PLANOWAĆ. W jego wypadku słowniki rejestrują jednak tylko jedno znaczenie – synonimiczne do opisywanego wyżej PLANOWAĆ i również wskazują na jego wolitywny charakter:

1) ‘układać, snuć plany, projekty, zamierzać coś’ (WSJP PWN);
2) ‘jeśli zamierzamy coś zrobić, to chcemy to zrobić i myślimy, że to zrobimy’ (ISJP PWN);
3) ‘chcieć coś zrobić, spodziewając się, że jest to osiągalne’ (WSJP PAN).

WSJP PAN odnotowuje dwa schematy składniowe z predykatywnym ZAMIERZAĆ – z dopełnieniem bezokolicznikową grupą werbalną lub biernikową grupą nominalną. Według wydawnictw poprawnościowych konstrukcja z grupą nominalną jest oceniana negatywnie (zob. np. SWK) W analizowanym materiale występują wyłącznie realizacji z bezokolicznikiem (Tabela 52).

Tabela 52: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – ZAMIERZAĆ) + PA (V_{inf})

Dokument	Wyznacznik	Zapowiadane działanie
182	zamierzam	zacząć walkę o powrót do formy po ciąży (...)
182	zamierzam	dziś wieczorem rozpocząć tą nierówną walkę
920	nie zamierzam	mieć dzieci

68 ‘Zastanawiać się, jak wykorzystać czas lub jak coś zrobić’ oraz ‘opracowywać plan, według którego ma coś powstać’ (WSJP PAN).

809	zamierzam	wpisywać przepisy w kolejności (...)

W analizowanym materiale w takim samym kontekście pojawia się również czasownik POSTANOWIĆ. Słowniki rejestrują jedno (WSJP PAN, WSJP PWN, PLWN) lub dwa jego znaczenia (ISJP PWN), również każde z nich charakteryzuje się modalnością wolitywną. POSTANOWIĆ nie wchodzi w relację synonimii z PLANOWAĆ i ZAMIERZAĆ, a z jego definicji słownikowych wynika, że ma on od nich wyższą moc illokucyjną ze względu na kategoryczność deklaracji nadawcy. Ponadto znaczenie POSTANOWIĆ nie jest ścisłe pod względem pragmatycznym i sprawia, że czasownik ten może być wyznacznikiem nie tylko aktów komisywnych, lecz także dyrektywnych oraz deklaratywnych – w zależności od innych czynników pragmatycznych, np. od siły sprawczej nadawcy. POSTANOWIĆ będzie wyznacznikiem komisywów wyłącznie w sytuacji, w której nadawca decyduje o sobie, ale może on również decydować o adresacie i wówczas taki akt będzie miał charakter dyrektywny lub deklaratywny. Definicje z WSJP PAN i WSJP PWN nie rozgraniczają w żaden sposób różnych użyć POSTANOWIĆ. Druga definicja z ISJP PWN (4) dotyczy raczej użyć dyrektywnych lub deklaratywnych, a pierwsza (1) dotyczy użyć komisywnych, ale nie wyklucza pozostałych.

1) ‘jeśli postanowiliśmy coś zrobić lub że coś się stanie, to dokonaliśmy wyboru, zwykle po namyśle, aby to zrobić lub aby to się stało’ (ISJP PWN);
2) ‘po zastanowieniu uznać, że będzie się robić to, o czym mowa, lub będzie się chcieć powodować, aby działo się to, o czym mowa, a nie cokolwiek innego’ (WSJP PAN);
3) ‘zdecydować się (decydować się) na coś, podjąć (podejmować) jakąś decyzję; zadecydować (decydować)’ (WSJP PWN);
4) ‘jeśli postanowiliśmy o czymś, to określiliśmy, co i jak się z tym stanie, dokonując wyboru w sytuacji, w której mieliśmy kilka możliwości’ (ISJP PWN).

POSTANOWIĆ na tle PLANOWAĆ i ZAMIERZAĆ jest również osobliwe ze względu na aspekt dokonany, który wymusza na nadawcy użycie czasu przeszłego, ponieważ forma nieprzeszła tego czasownika reprezentuje czas przyszły prosty. Forma czasu przyszłego jest w tym kontekście nieuzasadniona (por. **Postanowię wziąć się za siebie*), ponieważ komisywy służą komunikowaniu już podjętych decyzji, a czas przyszły sam w sobie może być wyznacznikiem komisywności (zob. 5.3. Wyznaczniki morfologiczne – czas przyszły), ale wówczas taka forma semantycznie wyraża obiecywane dzianie, a nie aktualną czynność mowną.

Schematy składniowe rejestrowane prze WSJP PAN zawierają cztery możliwe dopełnienia POSTANOWIĆ: miejscownikową grupą nominalną, zdaniem wprowadzanym ŻE, zdaniem pytajnozależnym oraz bezokolicznikową grupą werbalną. Wydaje się, że w wypadku

praktów komisywnych możliwa jest realizacja wyłącznie schematów ze zdaniem wprowadzanym ŻE oraz z bezokolicznikową grupą werbalną. W analizowanym materiale znajduje się wyłącznie jedna realizacja z POSTANOWIĆ i w jej wypadku zapowiadane działanie ma formę grupy werbalnej (Tabela 53).

Tabela 53: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – POSTANOWIĆ) + PA (V_{inf})

Dokument	Wyznacznik	Zapowiadane działanie
98	Postanowiłem	wziąć się za siebie

5.2. Czasowniki modalne

Funkcję wyznaczników aktów komisywnych mogą pełnić również czasowniki modalne występujące jako predykaty wypowiedzeń. Dzielą się one na dwie grupy: czasowniki deontyczne, których formy mogą również być wyznacznikami aktów dyrektywnych (4.1.4. Deontyczne predykaty modalne) oraz czasowniki wolitywne reprezentowane w analizowanym materiale przez jeden leksem CHCIEĆ.

5.2.1. Deontyczne predykaty modalne

Wśród predykatów o modalności deontycznej występują: MUSIEĆ, MÓC, POWINIEN i TRZEBA, czyli czasowniki charakterystyczne dla wyznaczników aktów dyrektywnych (zob. 4.1.4. Deontyczne predykaty modalne), jednakże w wypadku komisywów przyjmują one inne formy – poza TRZEBA. Czasowniki te mają te same znaczenia, które zostały opisane w części poświęconej dyrektywom, jednakże tworzą one formy pierwszej osoby. Występowanie tych samych czasowników wynika z podobieństwa aktów dyrektywnych do komisywnych, a różnica w przyjmowanych formach – z odmienności osoby, która podlega konieczności podjęcia działania. W wypadku aktów komisywnych nadawca informuje o własnym postanowieniu, a użycie modalności deontycznej dodatkowo wskazuje na stopień konieczność zapowiadanego działania. Tabela 54 zawiera przykłady użycia osobowych czasowników deontycznych jako wyznaczników aktów komisywnych. Mogą one występować w czasie teraźniejszym lub – co rzadsze – przyszłym. Łączą się z bezokolicznikowymi grupami werbalnymi wyrażającymi zapowiadane działanie.

Tabela 54: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{deo\ 1}$) + PA (V_{inf})

Dokument	Wyznacznik	Zapowiadane działanie
391	muszę	schudnąć 10 kg
35	będę musiał	wymyślić, jak to zamontować
320	muszę	uciekać
359	mogę	dołączyć
616	mogę	przezwoić oryginał
424	powinnam	podnieść dawkę

TRZEBA nie tworzy form osobowych, więc w oderwaniu od kontekstu nie sposób rozpoznać komisywność wypowiedzi, jednakże wynika ona z treści otoczenia tekstowego, czyli aktów asertywnych pozostających w sekwencji z aktem komisywnym (zob. 8.2.1. Sekwencje aktów mowy). TRZEBA również może występować w czasie przyszłym (Tabela 55).

Tabela 55: Prakty realizujące schemat: H ($V_{deo\ deza}$ – TRZEBA) + PA (V_{inf})

Dokument	Kontekst	Sygnał	Zapowiadane działanie
772	Ciągle się boję jakichś złych wieści, więc jeśli będą złe, to	trzeba będzie	od nowa próbować

5.2.2. Wolitywny predykat modalny – CHCIEĆ

Częściej niż czasowniki deontyczne w roli wyznaczników występuje czasownik o modalności wolitywnej – czyli CHCIEĆ. Słowniki podają od 2 (WSJP PWN) do 17 (ISJP PWN) definicji CHCIEĆ[69], jednakże użyte w funkcji komisywnej mogą być jedynie niektóre z nich. WSJP PWN i WSJP PAN w jednej definicji (2, 3) zawierają użycia dyrektywne i komisywne.

1) ‘jeśli chcemy coś zrobić, to mamy zamiar coś zrobić’ (ISJP PWN);
2) ‘słowo używane dla wyrażenia uprzejmej prośby lub zamiaru zrobienia czegoś’ (WSJP PAN);
3) ‘mieć chęć, ochotę, wolę, zamiar, pragnąć, życzyć sobie (czegoś)’ (WSJP PWN).

Według WSJP PAN czasownik ten (w znaczeniu opisanym przez definicję 2.) może być predykatem w trzech różnych schematach: z dopełnieniem biernikową grupą nominalną, bezokolicznikową grupą werbalną oraz zdaniem wprowadzanym ŻEBY. CHCIEĆ jako wyznacznik komisywności może realizować wyłącznie schematy z bezokolicznikiem[70]. Niektóre prakty

69 PLWN nie notuje CHCIEĆ – stan na 19.10.2023 (wersja 4.1).
70 Schematy z grupą nominalną i zdaniem mają charakter dyrektywny lub asertywny.

dyrektywne również mogą wykorzystywać ten schemat, ale wówczas CHCIEĆ nie jest wyznacznikiem, a osłabiaczem przy innym wyznaczniku wyrażonym bezokolicznikiem (zob. 9.1.5. Osłabienie modalnością wolitywną). W wypadku aktów komisywnych bezokolicznikowa grupa werbalna wyraża zapowiadane działanie, a sam wyznacznik często jest osłabiany trybem warunkowym (Tabela 56).

Tabela 56: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{vol\ 1}$ – CHCIEĆ) + PA (V_{inf})

Dokument	Wyznacznik	Zapowiadane działanie
12	chciałbym	przez najbliższe miesiące siedzieć na zerze kalorycznym
328	chciałbym	się zdrowo odżywiać
469	chcę	uczyć [szczeniaka] totalnie od podstaw
320	nie chcę	wrócić do starego życia
820	chcielibyśmy	zacząć działać w tym kierunku
946	nie chcę	jej brać aż w takich ilościach
294	chcę	zmieścić na parapetach ładne kwiaty i dekoracje

5.3. Wyznaczniki morfologiczne – czas przyszły

W analizowanym korpusie najczęstszymi wyznacznikami komisywności wypowiedzi są środki morfologiczne, które można sprowadzić do wyrażania czasu przyszłego. W wypadku środków morfologicznych wyznacznik nie jest odrębnym wyrazem tekstowym, a modyfikacją morfologiczną czasownika stanowiącego podstawę zapowiadanego działania. Dochodzi zatem do charakterystycznej dla wszystkich wyznaczników morfologicznych kontaminacji funkcji pragmatycznych. Ponadto czasowniki te tworzą formy pierwszej osoby. Formy wyrażające planowane przyszłe czynności w pierwszej osobie są naturalnym środkiem komisywności – w ten sposób prymarnie w języku polskim opisuje się swoje plany, a zatem również dokonuje deklaracji podjęcia jakichś czynności.

Formy morfologiczne służące wyrażaniu planowanych czynności to głównie formy nieprzeszłe oraz formy czasu przyszłego złożonego (Tabela 59). W wypadku form nieprzeszłych, które różnicują się ze względu na aspekt czasownika, formy czasu przyszłego prostego (Tabela 57) prymarnie opisują przyszłość, a formy teraźniejsze (Tabela 58) – wtórnie. Formy te mogą również służyć wyrażaniu dyrektywności (zob. 4.1.5.2. Formy nieprzeszłe), jednakże różnią się one osobą. Ponadto formom czasu teraźniejszego często towarzyszy określnik czasowy wskazujący na przyszły

moment realizacji zapowiadanego działania. Forma teraźniejsza jednakże nie jest dystynktywna, ponieważ może również wskazywać na akt asertywny. Przy tak niskiej dystynktywności należy ją uznać za sygnał.

Tabela 57: Prakty realizujące schemat: PA[IFID] (SENT [V_{fut1}])

Dokument	Zapowiadane działanie	
	Wyznacznik	
59	postaram się	nie wydać na głupoty
728	dam	znać, jak tylko się znów wysypie system
366	dołączę	do takiego wyzwania
577	przejadę się	do klientki celem sprawdzenia tej instalacji
582	sprawdzę	jeszcze u siebie, jak pracuje po Euro
337	zważę	się kolejnego dnia

Tabela 58: Prakty realizujące schemat: PA[H] (SENT [V_{prae}])

Dokument	Zapowiadane działanie		
		Sygnał	
602		służę	pomocą
764		zapisuję się	na wizytę do gina
757	jutro	robię	betę
577	zaraz	wyciągam	mikroskop
950	minie mój gorący okres	rezygnuję	ze wspomagaczy
78	od dzisiaj	zaczynam	

Tabela 59: Prakty realizujące schemat: PA[IFID] (SENT [V_{fut2}])

Dokument	Zapowiadane działanie	
	Wyznacznik	
337	będę podsyłać	filmiki z YT do wykonania
630	będę [częściej] zaglądał	na forum
69	będę obcinać	kalorie
432	będziemy próbować	

6. Akty ekspresywne

Rozdział ten zawiera opis podstawowych schematów realizacji aktów ekspresywnych występujących w analizowanym korpusie. Akty ekspresywne od pozostałych odróżnia przede wszystkim brak oddziaływania między komunikatem a rzeczywistością, co odzwierciedla struktura praktów ekspresywnych – nie występuje w niej element komunikujący powiązanie między aktem mowy a rzeczywistością (zob. 3.3.2.2. Swoiste części praktu ekspresywów). W ramach struktury realizacji aktów ekspresywnych występują zatem przede wszystkim wyznaczniki oraz ewentualne specyfikatory oraz modyfikatory mocy illokucyjnej.

Wyznaczniki aktów ekspresywnych mają głównie charakter leksykalny: są to zwykle czasowniki mówienia wyrażające konkretne działanie językowe, a co za tym idzie – przyporządkowujące realizację do jednego z kilku typów ekspresywów. Cechuje je zatem silna konwencjonalizacja komunikacji. Realizacje aktów ekspresywnych mają więc zwykle mniejszą objętość niż inne analizowane akty.

Aktami ekspresywnymi występującymi w analizowanym korpusie są: podziękowania, gratulacje, pozdrowienia i innego typu życzenia oraz akty przepraszania, witania i żegnania.

6.1. Formy performatywne czasowników mówienia

Akty dziękowania, gratulowania, życzenia oraz przepraszania są aktami najczęściej realizowanymi z wykorzystaniem czasowników mówienia w funkcji wyznacznika aktu. W analizowanym materiale funkcję wyznaczników pełnią formy performatywne czasowników: DZIĘKOWAĆ, GRATULOWAĆ, POZDRAWIAĆ, ŻYCZYĆ, PRZEPRASZAĆ, WITAĆ. Część tych czasowników może być również substytuowana rzeczownikami lub może być elidowana. W materiale pojawia się również fraza czasownikowa TRZYMAĆ KCIUKI, której formy stanowiące wyznaczniki życzeń są formami z pogranicza performatywności i *quasi*-performatywności. Opis wskazanych wyznaczników znajduje się w kolejnych podrozdziałach.

6.1.1. DZIĘKOWAĆ

W wypadku podziękowań pojawiają się formy pierwszej osoby liczby pojedynczej czasu teraźniejszego czasownika DZIĘKOWAĆ: *dziękuję* (Tabela 60). Realizacje te korzystają z prymarnego znaczenia DZIĘKOWAĆ jako ‘wyrażać wdzięczność’. Słowniki podają kilka wariantów tego znaczenia.

1) ‘manifestować wdzięczność, reagować zgodnie z etykietą na miły gest, wyświadczoną łaskę, na to, że ktoś zrobił coś dobrego’ (PLWN);
2) ‘wyrażać radość z powodu zaistnienia upragnionej sytuacji’ (PLWN);
3) ‘wyrażać wdzięczność, składać podziękowanie’ (WSJP PWN);
4) ‘jeśli dziękujemy komuś za coś, to wyrażamy mu naszą wdzięczność za to’ (ISJP PWN);
5) ‘mówimy dziękuję, aby w uprzejmy sposób: a) wyrazić wdzięczność za coś, co ktoś zrobił dla nas; b) przyjąć coś albo odmówić przyjęcia czegoś, co ktoś nam daje lub proponuje; c) odpowiedzieć na czyjąś uprzejmość’ (ISJP PWN);
6) ‘słowami lub gestem wyrażać wdzięczność za coś’ (WSJP PAN).

Oprócz wskazanych definicji słowniki wskazują również inne znaczenia DZIĘKOWAĆ, głównie jako formy odmowy lub akceptacji. Ponadto WSJP PAN notuje oddzielną jednostkę DZIĘKUJĘ w znaczeniu konwencjonalnej odpowiedzi na komplement oraz formy wyrażenia akceptacji lub odmowy. DZIĘKOWAĆ może być substytuowane przez wyraz DZIĘKI. Pojawia się on w tożsamych kontekstach (Tabela 61). Słowniki różnie klasyfikują ten wyraz, jako: wykrzyknik/rzeczownik (ISJP PWN), komentarz metatekstowy (WSJP PAN). W WSJP PWN brakuje jednoznacznej informacji, ale pojawia się jako substytut formy *dziękuję*. W PLWN nie występuje.

1) ‘pot. »dziękuję«’ (WSJP PWN);
2) ‘mówimy »dzięki«, dziękując komuś za coś’ (ISJP PWN);
3) ‘mówiący wyraża wdzięczność komuś za coś’ (WSJP PAN).

Schematy realizacji podziękowań z DZIĘKOWAĆ i DZIĘKI zawierają wyłącznie sam wyznacznik lub dodatkowo specyfikator wskazujący przyczynę podziękowań oraz wzmacniacz (Tabela 60 i 61). Specyfikator w analizowanym materiale ma postać nominalizacji wprowadzanych przyimkiem ZA. Wyjątkowo jako specyfikator pojawia się również zdanie przyczynowe (Tabela 61; 549).

Tabela 60: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – DZIĘKOWAĆ) + <S (praep N)>

Dokument	Wyznacznik	<Wzmacniacz>	<Specyfikator>
391	Dziękuję		
446	Dziękuję		za link do innych produktów
140	Dziękuję		za opinie
690	Dziękuję	bardzo	za odpowiedzi

Tabela 61: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – DZIĘKI) + <S (praep N/SENT)>

Dokument	Wyznacznik	<Specyfikator>
437	Dzięki	
76	Dzięki	za odpowiedź
714	Dzięki	za info
69	Dzięki	za wszystkie odpowiedzi
549	Dzięki,	bo dałyście mi do myślenia

W analizowanych tekstach pojawiają się także użycia DZIĘKOWAĆ w połączeniu z frazą przysłówkową Z GÓRY. Połączenie to można interpretować co najmniej na trzy sposoby: jako właściwy akt ekspresywny lub jako wzmacniacz aktu dyrektywnego występującego wcześniej w sekwencji wpisu, lub – jeśli dyrektywa jest oddzielona od analizowanej formuły innymi aktami – jako akt z pogranicza dyrektywności i ekspresywności czy dyrektywę pośrednią. Zwykle formuła DZIĘKOWAĆ Z GÓRY jest opisywana jako podziękowanie, aczkolwiek część językoznawców zwraca uwagę na jej nieformalność (zob. Tarary 2014; Naruszewicz-Duchlińska 2014a; Majdak 2011). W niniejszym opracowaniu formułę tę interpretuję jako pośrednią dyrektywę (zob. 4.1.8.3. Ekspresywy w funkcji dyrektyw).

6.1.2. GRATULOWAĆ

W wypadku gratulacji zwykle ich struktura jest prosta i zwięzła. Wyznacznikiem jest pierwsza osoba liczby pojedynczej czasu teraźniejszego GRATULOWAĆ (Tabela 62) lub substytut GRATULACJE albo jego derywat GRATKI (Tabela 63). W wypadku wyznacznika czasownikowego rzadko pojawia się specyfikator, który nie występuje w połączeniu z wyznacznikiem nominalnym. W skład schematów praktów gratulacji czasem wchodzi adresat.

Tabela 62: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – GRATULOWAĆ) + <S (N)> + <AD>

Dokument	Wyznacznik	<Specyfikator>	<Adresat>
774	Gratuluję		
782	Gratuluję	pociech	
783	Gratuluję		wam wszystkim

Tabela 63: Prakty realizujące schemat: IFID (OPR_{perf}) + <AD>

Dokument	Wyznacznik	<Adresat>
58	Gratulacje	
575	Gratki	dla wszystkich mam

Słowniki definiują GRATULOWAĆ jako:

1) ‘składać gratulacje [sic!]’ (WSJP PWN?)
2) ‘jeśli gratulujemy komuś czegoś, to składamy mu gratulacje [sic!]’ (ISJP PWN);
3) ‘składać komuś wyrazy uznania z powodu jego sukcesu lub z okazji jakiegoś szczęśliwego wydarzenia’ (WSJP PAN).

GRATULACJE – podobnie jak DZIĘKI – są w różny sposób opisywane w słownikach. PLWN i WSJP PWN nie podają odrębnej definicji pragmatycznej i wskazuje jedynie rzeczownik. ISJP PWN oraz WSJP PAN klasyfikują tę jednostkę jako wykrzyknik i podają stałe połączenie z zaimkiem *moje*: w WSJP PAN jako odrębne hasło MOJE GRATULACJE. W analizowanych tekstach takie połączenie nie występuje. Jednostka ta została zdefiniowana w WSJP PAN jako: ‘używane w sytuacji, gdy mówiący chce wyrazić uznanie osobie, która odniosła sukces w jakiejś dziedzinie lub była uczestnikiem jakiegoś szczęśliwego wydarzenia’. Definicji z ISJP PWN nie cytuję ze względu na jej tautologiczny charakter.

6.1.3. POZDRAWIAĆ, ŻYCZYĆ i TRZYMAĆ KCIUKI

Kolejnym aktem ekspresywnym, który zwykle jest realizowany z użyciem czasownikowego wyznacznika przy jednoczesnym ograniczeniu pozostałych środków są życzenia, a w szczególności pozdrowienia. Pozdrowienia prymarnie pełnią funkcję życzeń, jednakże mogą być też używane jako forma pożegnania lub pożegnania i życzeń jednocześnie (zob. Marcjanik 2014: 285). Podobnie do pozdrowień funkcjonują życzenia powodzenia. Połączenie funkcji pożegnania i życzenia może częściowo wynikać ze skonwencjonalizowania i sformalizowania tych

aktów, a także ich miejsca w strukturze gatunku – występują one zwykle na końcu gatunków konwersacyjnych, sąsiadując bezpośrednio z właściwym pożegnaniem lub wieńczą niektóre gatunki pisane, np. list (zob. Zaśko-Zielińska et al. 2008: 146-147).

Pozdrowienia zwykle są realizowane wyłącznie z użyciem wyznacznika pod postacią formy predykatywnej czasownika POZDRAWIAĆ. Słowniki rejestrują ten czasownik zwykle jako synonim powitania oraz jako wyraz pamięci i w definicjach nie wskazują ani na funkcję życzenia, ani pożegnania. POZDRAWIAĆ definiowany jest jako:

1) ‘powitać (witać) kogoś, wymawiając określoną formułkę lub wykonując stosowny gest’ (WSJP PWN);
2) ‘przesłać (przesyłać) komuś wyrazy pamięci, życzliwości (zwykle w liście lub przez osobę trzecią)’ (WSJP PWN);
3) ‘jeśli pozdrowiliśmy kogoś, to powitaliśmy go jakimś słowem lub gestem’ (ISJP PWN);
4) jeśli pozdrowiliśmy kogoś, to przesłaliśmy mu wyrazy naszej pamięci i życzliwości, zwykle w liście lub za czyimś pośrednictwem’ (ISJP PWN);
5) ‘powitać kogoś jakimś słowem lub gestem’ (WSJP PAN);
6) ‘przekazać komuś wyrazy pamięci i życzliwości listownie lub za czyimś pośrednictwem’ (WSJP PAN).

Oprócz POZDRAWIAĆ pojawiają się również formy skrócone POZDRO oraz PZDR. Pozdrowienia bywają uzupełniane adresatem lub wzmacniane intensyfikatorami leksykalnymi (Tabela 64).

Tabela 64: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – POZDRAWIAĆ) + <BO (ADV)> + <AD>

Dokument	Wyznacznik	<Wzmacniacz>	<Adresat>
782	pozdrawiam		szczęśliwych rodziców
222	pozdrawiam	serdecznie	
199	pozdrawiam	ciepło	
137	pozdrawiam	cieplutko	

W wypadku pozdrowień wyznacznik może ulec nominalizacji. W analizowanym materiale znajduje się jedno takie wystąpienie – dodatkowo w formie zdrobnienia (Tabela 65).

Tabela 65: Prakty realizujące schemat: IFID (OPR_{perf}) + <BO (ADV)>

Dokument	<Wzmacniacz>	Wyznacznik
802	cieplutkie	pozdrowionka

Pozdrowienia mogą również występować w szeregu i tworzyć sekwencję z innymi życzeniami (Tabela 66).

Tabela 66: Sekwencja dwóch pozdrowień i aktu życzącego

Dokument	Wyznacznik 1.	Gram.	Wyznacznik 2.	<Specyfikator>
802	Pozdrawiam	i	życzę	cierpliwości i spokojnego drugiego dnia Świąt

Obok pozdrowień częste są także życzenia powodzenia. Zwykle są one wprowadzane samym rzeczownikiem w dopełniaczu, który za sprawą elipsy czasownika ŻYCZYĆ funkcjonuje jako wykrzyknik. Słowniki nie notują odrębnego znaczenia związanego z użyciem tego rzeczownika w funkcji życzeń. Definicje wskazujące znaczenie charakterystyczne dla użyć życzących to:

1) ‘pomyślny obrót rzeczy, szczęście, sukces, pożądany wynik’ (WSJP PWN);
2) ‘powodzenie czegoś, np. jakiegoś przedsięwzięcia lub czyjejś pracy, to ich pomyślny wynik’ (ISJP PWN);
3) ‘powodzenie w życiu to sytuacja, w której ktoś odnosi sukces i wszystko mu się udaje’ (ISJP PWN);
4) ‘osiągnięcie zamierzonego celu w jakimś działaniu’ (WSJP PAN).

Forma *powodzenia* może być też uzupełnione w schemacie realizacji o adresata oraz specyfikator, a także może występować w szeregu z innymi życzeniami (Tabela 67).

Tabela 67: Prakty realizujące schemat: IFID (<V_{perf}> + OPR_{perf} – <ŻYCZYĆ>+POWODZENIA) + <S> + <AD>

Dokument	Wyznacznik (wyznacznik 2.)	<Specyfikator>	<Adresat>
829	powodzenia		dla was
118	powodzenia	na dalszym etapie	
300	powodzenia	w testowaniu	
319	życzę powodzenia		
993	powodzenia		
845	powodzenia, (radości z kociaka)		

Rzadko w funkcji wyznacznika życzeń pojawia się również forma performatywna czasownika ŻYCZYĆ. Słowniki definiują ten czasownik zwykle na dwa sposoby. Jako sposób

wyrażenia modalności wolitywnej (1, 4 i 6) lub jako sposób wyrażania aktów emotywnych (2, 3 i 5).

1) ‘pragnąć, chcieć czegoś dla kogoś lub dla siebie’ (WSJP PWN);
2) ‘wyrażać (słowami lub na piśmie) pragnienie, aby komuś się dobrze działo, składać powinszowania z jakiejś okazji’ (WSJP PWN);
3) ‘jeśli życzymy komuś czegoś dobrego, np. zdrowia, to wyrażamy nadzieję, że będzie on to miał’ (ISJP PWN);
4) ‘jeśli życzymy komuś dobrze lub źle, to chcemy, aby spotkało go coś dobrego lub złego’ (ISJP PWN);
5) ‘mówiąc (lub pisząc) do kogoś, wyrażać pragnienie, żeby stało się w jego życiu coś dobrego, o czym mowa’ (WSJP PAN);
6) ‘chcieć, aby komuś stało się to, o czym mowa’ (WSJP PAN).

ŻYCZYĆ jako wyznacznik jest obligatoryjnie uzupełniany specyfikatorem pod postacią dopełniaczowej grupy nominalnej (Tabela 68).

Tabela 68: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – ŻYCZYĆ) + <BO (ADV)> + S + <AD>

Dokument	Wyznacznik	<Wzmacniacz> specyfikator	<Adresat>
832	życzę	[dużo] zdrowia i siły	
923	życzę	sukcesów	pani, siostry i suni

W analizowanych tekstach występują również realizacje życzeń z elipsą czasownikowego wyznacznika. Funkcję informowania o mocy illokucyjnej przejmuje wówczas specyfikator i pełni on funkcję sygnału. Taki sygnał ma charakter syntaktyczno-semantyczny. Nie jest on dystynktywny, ale charakteryzują go: nominalność i forma dopełniacza (konotowane przez elidowany czasownik) oraz pozytywny wydźwięk (Tabela 69).

Tabela 69: Prakty realizujące schemat: H (N_{gen}) + <BO (ADV/ADJ)> + <AD>

Dokument	<Wzmacniacz>	Sygnał-specyfikator <wzmacniacz>	<Adresat>
744	dużo	zdrówka	dla Ciebie i maleństwa w brzuszku
73	samych	przyrostów	
784	dużo	zdrowia i uśmiechów pisków wrzasków i zabawy (moc) (sporo) radości z tupotu malutkich nóżek, łez szczęścia z pierwszego uśmiechu, ząbka, słowa i kroku porozrzucanych wszędzie klocków przytulenia okrągłej główki i uścisków małych rączek.	
791		wszystkiego dobrego	

Wyznacznikiem życzeń – w szczególności życzeń powodzenia – jest również fraza czasownikowa TRZYMAĆ KCIUKI. Występuje ona również w formie performatywnej lub *quasi*-performatywnej. Rozstrzygnięcie statusu tej formy jest kłopotliwe, ponieważ nie jest to typowy czasownik mówienia, ale frazem, którego znaczenie jednak jest jednoznaczne z życzeniami powodzenia. Ponadto w realizacjach ekspresywnych zawsze konotowana jest obecność drugiej osoby, która jest jednocześnie adresatem wypowiedzi[71]. Słowniki rejestrują tę frazę i wskazują na jej ekspresywne użycie, a także wskazują istnienie wariantów ŚCISKAĆ KCIUKI (ISJP PWN, WSJP PAN) i ZACISKAĆ KCIUKI (WSJP PAN) – w analizowanych tekstach jednak te warianty nie występują.

1) ‘Mówimy, że trzymamy lub ściskamy kciuki za kogoś, jeśli życzymy mu powodzenia’ (ISJP PWN);
2) ‘ktoś życzy komuś powodzenia w danym przedsięwzięciu’ (WSJP PAN).

Pojawiają się również teksty, w których nadawcy pomijają formę czasownika TRZYMAĆ i realizują wyłącznie jego argument *kciuki*. Są to formy skrócone świadczące o postępującej formalizacji całej frazy. Ponadto schematy realizacji aktów ekspresywnych z wyznacznikiem TRZYMAĆ KCIUKI mogą być uzupełniane o wzmacniacz, specyfikator, adresata lub nadawcę (Tabela 70).

71 Por.: ekspresywne: *trzymam kciuki za ciebie*, *trzymam kciuki, żeby ci się udało* itp., a asertywne: *trzymam kciuki, żeby mu się udało*.

Tabela 70: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$/N+V_{eli}) + <SE> + <AD> + <S (SENT)> + <BO>

Dokument	<Nadawca>	Wyznacznik	<Specyfikator>	<Adresat>	<Wzmacniacz>
830		Trzymam kciuki			!
831	Ja	trzymam [mocno] kciuki			[mocno]
758		Trzymam kciuki,	żeby to była ciąża		:)
931		Kciuki			
930		Kciuki		za koteczkę	

6.1.4. PRZEPRASZAĆ

Przepraszanie może być realizowane na różne sposoby (zob. np. Zaśko-Zielińska 2014), jednakże w korpusie dominują formy performatywne PRZEPRASZAĆ. Słowniki definiują ten czasownik różnorako. W analizowanym materiale występują użycia, do których odnoszą się poniższe definicje:

1) ‘poprosić (prosić) o darowanie winy, o przebaczenie, zwykle tłumacząc się, usprawiedliwiając’ (WSJP PWN);
2) ‘mówimy przepraszam, jeśli zrobiliśmy komuś coś złego, zwykle niechcący i chcemy powiedzieć mu, że jest nam z tego powodu przykro i że prosimy go o wybaczenie’ (ISJP PWN);
3) ‘mówimy przepraszam, jeśli z ważnych powodów zrobiliśmy świadomie coś złego lub niestosownego albo musimy zrobić coś takiego i chcemy prosić o wybaczenie’ (ISJP PWN);
4) ‘prosić o wybaczenie za wyrządzone zło lub niestosowne zachowanie’ (WSJP PAN).

Tabela 71 zawiera prakty z wyznacznikiem przepraszam. Występuje on wraz ze specyfikatorami, które określają powód przeprosin. Specyfikatory mają różne formy – w materiale występują: zdania złożone współrzędnie ze spójnikiem ALE, nominalizacje z ZA oraz zdania bez wyraźnego powiązania składniowego z wyznacznikiem (przykład 128). Pojawia się również specyfikator w formie zdania warunkowego (627), które jednocześnie określa powód przeprosin oraz pełni funkcję osłabiacza, ponieważ uzależnia przeprosiny od reakcji adresata.

Tabela 71: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – PRZEPRASZAĆ) + <S> + <AT>

Dokument	<Osłabiacz + specyfikator>	<Specyfikator>	Wyznacznik	<Specyfikator>
31			Przepraszam	ale zapomniałem zmienić treść tematu
137		z góry	przepraszam	za brak polskich znaków
627	Jeżeli piszę niejasno, to		przepraszam	
128		drugi miał być ten [link],	przepraszam	

6.1.5. WITAĆ

Czasownik WITAĆ również tworzy formy performatywne – zwykle w liczbie pojedynczej: *witam*. Pełni ona funkcję wyznacznika aktów powitania. Formuła ta – częsta dla komunikacji elektronicznej – szczególnie zwraca uwagę normatywistów, przez których zwykle jest oceniana negatywnie, i doczekała się licznych opracowań (zob. np.: Norwa 2014; Piechnik 2021; Ginter 2022). Nieaprobowanie użycia tej formy wynika głównie z faktu, że wzorcowo jest ona dozwolona wyłącznie dla osób o wyższym miejscu w hierarchii pragmatycznej. Również w części słowników rejestrowana jest odrębnie sama forma *witam*:

> 1) ‘słowa „witam”, „witamy” używane są jako formuły powitania, zwłaszcza w sytuacjach oficjalnych’ (ISJP PWN);
> 2) ‘formuła powitania, wypowiadana zwykle przez osobę występującą jako gospodarz w danym miejscu do osób, które do tego miejsca przychodzą’ (WSJP PAN).

W analizowany materiale wyznacznik ten może występować samodzielnie jako akt powitania w obrębie formuł początkowych wpisu, ale mogą też mu towarzyszyć wzmacniacz oraz adresat (Tabela 72).

Tabela 72: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – WITAĆ) + <AD> + <BO>

Dokument	Wyznacznik	<Adresat>	<Wzmacniacz>
30	witam		
820	witam	was dziewczyny	;*
281	witam		!
222	witam (serdecznie)	wszystkich AZS-owców	(serdecznie)

W wypadku czasownika WITAĆ pojawiają się też formy drugiej osoby: *witaj*/*witajcie* – nie spełniają one jednak morfologicznych kryteriów formy performatywnej. Podobnie jak *witam* są one również wyszczególniane w słownikach:

1) ‘w mniej oficjalnych sytuacjach mówimy „witaj” i „witajcie” [jako formuły powitania]’ (ISJP PWN);
2) ‘pot. formuła powitania osoby, która właśnie dołączyła do jakiejś grupy ludzi’ (WSJP PAN).

Tabela 73 zawiera przykłady użycia tych form. W analizowanym materiale mogą one współwystępować – obok adresata oraz wzmacniacza – ze specyfikatorem. Formy liczby pojedynczej pojawiają się w użyciach typowych wskazywanych przez definicję z WSJP PAN – gdy nowy użytkownik dołącza do dyskusji.

Tabela 73: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{imp\ 2}$ – WITAĆ) + <AD> + <S> + <BO>

Dokument	Wyznacznik	<Adresat>	<Specyfikator>	<Wzmacniacz>
636	witajcie			
396	witajcie	kobietki		
832	witaj	leonfp		
75	witaj		w dziale junior	
130	witajcie	dziewczyny		!

6.2. Tryb życzący

Życzenia – będące jednymi z podstawowych aktów ekspresywnych w korpusie – są również realizowane z wykorzystaniem trybu życzącego. Tryb życzący jest zjawiskiem z pogranicza morfologii, leksyki i składni, a językoznawcy nie są zupełnie zgodni w jego opisie. Dla opisu realizacji aktów ekspresywnych – w szczególności życzeń – stosuję termin tryb życzący, aby odróżnić go od trybu rozkazującego, który jest zjawiskiem morfologicznym charakterystycznym dla aktów dyrektywnych (zob. 4.1.5.. Wyznaczniki morfologiczne). Tryby rozkazujący i życzący różnią się relacją między adresatem tekstu a adresatem aktu mowy. W wypadku trybu rozkazującego obaj adresaci są tożsami, a w wypadku trybu życzącego takiej wyraźnej zależności nie ma.

Tryb rozkazujący:
a) *otwórz okno*;
b) *niech pan otworzy okno*;

tryb życzący:

c) *bądź zdrów*;

d) *niech będzie zdrowa*.

Tryb rozkazujący jest zjawiskiem morfologicznym i zwykle jest realizowany przy pomocy syntetycznych słowoform (przykład a) – wyjątek stanowią grzecznościowe formy trzeciej osoby realizowane analitycznie z wykorzystaniem partykuły NIECH (b). W niektórych opracowaniach formy analityczne są włączane do morfologicznej kategorii trybu (Bańko 2002: 96-97, 160-161, Nagórko 2010: 149), w innych są wyłączane (Grzegorczykowa et al. 1999: 180-185). W tym drugim wypadku jest to związane przede wszystkim z brakiem dyrektywnego charakteru większości wypowiedzi zawierających formy tego typu. Tryb rozkazujący powinien spełniać zatem dwa warunki: 1) nacechowanie dyrektywnością oraz 2) jedność adresata tekstu i adresata dyrektywy. W przykładach c) i d) te warunki nie są spełnione – wypowiedź c) nie jest dyrektywna, wypowiedź d) nie jest dyrektywna i brakuje jej jedności adresata.

W analizowanym materiale występują dwie realizacje życzeń z partykułą NIECH w roli wyznacznika o niemal tożsamym specyfikatorze (Tabela 74).

Tabela 74: Prakty realizujące schemat: IFID (OPR_{perf}) + S

Dokument	Wyznacznik	<Specyfikator>
782	niech	się dobrze chowają
780	niech	się dobrze chowa

W definicjach słownikowych NIECH zwraca się uwagę na życzący sposób użycia tej partykuły, jednakże w opisach nie zawsze wprost jest to wyrażone – raczej wskazuje się na ogólną modalność wolitywną:

1) ‘partykuła służąca do tworzenia form opisowych trybu rozkazującego, w trzeciej osobie liczby pojedynczej i mnogiej, rzadziej w pierwszej osobie liczby pojedynczej; występuje na początku zdań i równoważników zdań wyrażających różne postawy mówiącego w zależności od bezpośredniego kontekstu i intonacji zdaniowej; wprowadza zdania wyrażające prośbę, żądanie, polecenie, rozkaz, życzenie [...]’ (WSJP PWN);

2) ‘słowem niech poprzedzamy czasownik w 3 osobie, jeśli chcemy wyrazić nasze oczekiwanie, pragnienie lub wolę, aby coś się stało’ (ISJP PWN);

3) ‘mówiący, sądząc, że byłoby dobrze, gdyby stało się to, o czym mowa w zdaniu, ma nadzieję, że tak się stanie’ (WSJP PAN).

6.3. Wykrzykniki

Odrębną grupę stanowią wykrzykniki, które uległy silnej konwencjonalizacji i ich motywacja morfologiczna zwykle nie jest widoczna synchronicznie – stanowią one przede wszystkim formę powitań. Pojawiają się tutaj: DZIEŃ DOBRY, CZEŚĆ, HEJ, SIEMA. Różnią się one stopniem formalności: DZIEŃ DOBRY jest formą grzecznościową, CZEŚĆ – używaną wobec osób, z którymi nadawca jest po imieniu, HEJ i SIEMA to formy nieformalne. W analizowanym materiale SIEMA nie występuje, jednak pojawiają się derywowane od tej jednostki SIEMKA i SIEMANKO. Podobnie pojawia się derywat od HEJ: HEJKA. Wyznaczniki te występują samodzielnie lub z określeniem adresata czy wzmacniaczem (Tabela 75).

Tabela 75: Prakty realizujące schemat: IFID (OPR_{perf}) + <AD> + <BO>

Dokument	Wyznacznik	<Adresat>	<Wzmacniacz>
202	hej		!
187	hej	dziewczyny	
144	hejka	dziewczyny	
995	cześć		!
802	cześć	kobietki	
153	cześć	dziewczyny	
74	siemka		
69	siemanko		
451	dzień dobry		

7. Akty deklaratywne

W rozdziale tym zawarto opis podstawowych schematów realizacji aktów deklaratywnych występujących w analizowanych tekstach. Akty deklaratywne często są pomijane w analizach materiałowych, ponieważ zwykle ich liczebność jest bardzo mała – wyjątek stanowią teksty o charakterze rytualnym, np. prawne czy religijne reprezentujące niektóre gatunki (np. ślubowanie, chrzest, nadawanie imienia itp.). Podobnie jest w wypadku tekstów pochodzących z forów dyskusyjnych, które wchodzą w skład analizowanego korpusu. Nie należy spodziewać się w nich typowych deklaratywów, jednakże są w nich obecne pewne realizacje, które – ze względu na specyficzną intencję nadawcy – można interpretować jako akty deklaratywne. Analizy znajdujące się w tym rozdziale – w odróżnieniu od wcześniejszych opisujących pozostałe akty – mają charakter studiów przypadku.

Badania analizujące frekwencje aktów mowy zwykle nie rejestrują aktów deklaratywnych w tekstach forów dyskusyjnych (zob. Qadir, Riloff 2011; Kim et al. 2006) czy także w innych tekstach (zob. Basra, Thoyyibah 2017, Jakubowska 2018). Obecność takich aktów raczej spodziewana jest w tekstach prawniczych (zob. Żmigrodzka 1996) lub religijnych (zob. Sieradzka-Mruk 2020). W wypadku analizowanego korpusu podjęto próbę doboru tekstów zawierających realizacje deklaratywów (zob. 3.1. Korpus Forów Dyskusyjnych), jednakże znalezione zostały jedynie dwa typy realizacji. Zostały one opisane w kolejnych podrozdziałach.

7.1. Akty metakomunikacyjne

W tekstach znajdujących się na forach dyskusyjnych – ze względu na ich konwersacyjny charakter oraz specyfikę funkcjonowania interfejsu forum – pojawiają się wpisy, które nie mają istotnej wartości poznawczej, a ich prymarną funkcją jest regulowanie komunikacji – można je zatem nazwać aktami metakumunikacyjnymi.

Podstawową realizacją takiego aktu może być tzw. „podbicie”. Wątki na liście (np. w dziale) prezentowane są w kolejności, która uzależniona jest od daty ostatniej aktywności w danym wątku (czyli opublikowania jakiegoś wpisu) wątek z najnowszą aktywnością znajduje się na szczycie listy (zob. przypis 20 na s. 29). Umieszczenie wątku na szczycie listy zwiększa prawdopodobieństwo dostrzeżenia rozmowy przez innych użytkowników forum, a co za tym idzie – uzyskania odpowiedzi na temat poruszony przez nadawcę wątku. Gdy czas mija, a dany wątek

traci wysoką pozycję na liście, ponieważ jest wyprzedzany przez nowsze wątki, nadawca lub inny użytkownik forum również zainteresowany dyskusją może zdecydować się na tzw. podbicie wątku, czyli opublikowanie w wątku jakiegoś wpisu. Gdy nadawca nie ma żadnej treści do przekazania, może zdecydować się na opublikowanie wyłącznie tekstu „podbijam" (Tabela 76), jednakże akt ten może poprzedzać w sekwencji również inne akty umieszczone w tym samym wpisie lub może być uzupełniony specyfikatorem metatekstowym (np. wskazującym na element interfejsu: „temat" lub charakterystykę gatunkową wypowiedzi: „pytanie").

Tabela 76: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – PODBIJAĆ) + <S>

Dokument	Wyznacznik	<Specyfikator>
483	podbijam	temat
132	podbijam	pytanie o podkład bez miki
907	podbijam	
473	podbijam	

Podobną funkcję może pełnić komunikat wprowadzany wyznacznikiem „podepnę się" (Tabela 77). Chociaż w wypadku czasownika „podpiąć się" intencja działania pozajęzykowego wydaje się sekundarna.

Tabela 77: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$) + <S>

Dokument	Wyznacznik	<Specyfikator>
531	podepnę się	do pytania

Podobną funkcję może pełnić wypowiedź prezentowana w tabeli 78. Nadawca komunikuje fakt rozpoczęcia nowego wątku, po tym akcie następuje właściwa treść wpisu – wypowiedź ta jest redundantna wobec konkretnych działań zmierzających do opublikowania wpisu.

Tabela 78: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$) + <AD> + <BO> + <S>

Dokument	<Adresat>	<Wzmacniacz>	Wyznacznik	<Specyfikator>
809	dziewczyny,	tak jak wspólnie ustaliłyśmy,	zaczynamy	nowy wątek

Akty tego typu wydają się mieć istotną funkcję, którą można by nazwać metakomunikacyjną. Same nie służą komunikowaniu – przynajmniej prymarnie – a przede wszystkim organizują komunikację na forum: regulują pozycję wątku względem innych wątków na

liście w ramach np. działu. Ewentualnie, jeśli nadawca wpisu podbijającego nie uczestniczył wcześniej w danym wątku, sprawiają, że nadawca ten otrzyma powiadomienie, gdy ktoś inny opublikuje kolejny wpis. O zaklasyfikowaniu tych praktów jako aktów deklaratywnych decyduje fakt, że ich główną intencją jest dokonanie zmiany w rzeczywistości pozatekstowej – chociaż w tym wypadku zmiana ta jest istotnie związana z komunikacją.

7.2. Typowe akty deklaratywne

Oprócz aktów metakomunikacyjnych w analizowanym materiale pojawiają się rzadsze, chociaż bardziej typowe akty deklaratywne. Pojawiły się dwa jednostkowe wystąpienia – jedna rezerwacja (Tabela 79) oraz jedno ogłoszenie (Tabela 80). W wypadku rezerwacji forma czasownika składająca się na realizację tego aktu stanowi wyznacznik. Wpis, w którym znalazł się ten deklaratyw, stanowi odpowiedź na tekst zawierający ofertę odstąpienia produktu posiadanego przez nadawcę wątku. Nadawca deklaratywu w ten sposób rezerwuje ten produkt, czyli zapewnia sobie pierwszeństwo przed potencjalnymi innymi chętnymi. Akt jest fortunny, jeśli nadawca pierwotnego komunikatu będzie respektował tę rezerwację.

Taki akt rezerwacji może być również interpretowany jako akt dyrektywny, ponieważ jego fortunność w znacznej mierze zależy od postawy adresata rezerwacji. Można go zatem postrzegać jako wzmocnioną dyrektywę pośrednią – głównym środkiem wzmacniającym jest tutaj wyrażenie intencji dyrektywnej przy pomocy formy charakterystycznej dla aktu deklaratywnego.

Tabela 79: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$)

Dokument	Wyznacznik
942	rezerwuję

Ogłoszenie zwycięzcy konkursu na blog miesiąca (Tabela 80) wydaje się najbardziej typową realizacją deklaratywu. Nadawca o odpowiednim miejscu w hierarchii pragmatycznej (moderator forum) ogłasza zwycięzcę konkursu, a zatem aktem tym dokonuje określonej zmiany w rzeczywistości pozajęzykowej bez konieczności podejmowania żadnego działania przez innych członków społeczności forum. Trudno jednakże w wypadku tego praktu wskazać element pełniący funkcję wyznacznika. Brakuje w tej realizacji ramy modalnej: „Ogłaszam, że”, którą należałoby uznać za wyznacznik. O fakcie wystąpienia aktu deklaratywnego świadczą przede wszystkim elementy pozajęzykowe: status nadawcy, arbitralne lub na podstawie konkretnych warunków wybór

zwycięzcy itp. Sam predykat *zostaje* – który można również uznać za sygnał aktu deklaratywnego – wskazuje na to, że opisywane zdarzenie ma charakter obiektywny – nie ujawnia się wykonawca czynności (gramatycznie jest nim blog). Taki kształt upodabnia ten prakt do aktu asertywnego (zob. 8. Akty asertywne).

Tabela 80: Prakty realizujące schemat: S[H] (SENT[V – ZOSTAĆ])

Dokument	Specyfikator		
		Sygnał	
56	najlepszym blogiem miesiąca stycznia 2020 roku	zostaje	blog-Malinowej

8. Akty asertywne

Rozdział zawiera opis podstawowych schematów realizacji aktów asertywnych występujących w analizowanych tekstach. Asercje charakteryzują się szczególnym na tle innych typów aktów mowy związkiem między komunikatem a rzeczywistością, ponieważ prymarnie nie są one performatywne – nie wpływają na rzeczywistość. Służą one przede wszystkim do opisu rzeczywistości (zob. 3.2.1.5 Akty asertywne). Takie ujęcie jednakże nie jest w pełni prawidłowe, ponieważ trudno wskazać rodzaje komunikatów, które miałyby wyłącznie funkcję poznawczą, a z przedstawieniem faktów o rzeczywistości zwykle wiąże się jakaś intencja dodatkowa, np. nadawca chce przekonać adresata do swoich racji itp. Akty asertywne wydają się podporządkowane jakiejś intencji nadrzędnej komunikatu, który współtworzą wraz z realizacjami innych aktów. W konsekwencji w wypadku asercji pojawia się dodatkowe wyzwanie podczas pracy analitycznej, ponieważ często realizacje formalnie przypominające asercje można również identyfikować jako pośrednie akty innego typu. Sprawia to, że wiele realizacji o intencji asertywnej ma charakter hybrydowy. Można w analizowanych tekstach wskazać realizacji stanowiące hybrydy asercji z każdą inną intencją, podczas gdy inne hybrydy praktycznie nie występują (wyjątek stanowią realizacje komisywno-dyrektywne, czyli typ pośrednich dyrektyw – zob. 4.1.8.3. Ekspresywy w funkcji dyrektyw).

8.1. Wyznacznik aktów asertywnych

Autorzy opracowań wskazują liczne przykłady czasowników mówienia, które wprowadzają akty asertywne, np.: TWIERDZIĆ, WYRAŻAĆ, OPISYWAĆ, ZAKŁADAĆ (Vazquez-Orta et al. 2001: 210). W wypadku języka angielskiego Bach i Harnish wyróżniają np.: CHARAKTERYZOWAĆ, DONOSIĆ, GŁOSIĆ, INFORMOWAĆ, KATEGORYZOWAĆ, KLASYFIKOWAĆ, KWESTIONOWAĆ, MELDOWAĆ, ODRZUCAĆ, OŚWIADCZAĆ, OZNAJMIAĆ, POTWIERDZAĆ, POWIADAMIAĆ, PROGNOZOWAĆ, PROROKOWAĆ, PRZEPOWIADAĆ, PRZEWIDYWAĆ, PRZYPISYWAĆ, RELACJONOWAĆ, SĄDZIĆ, SZACOWAĆ, TWIERDZIĆ, UTRZYMYWAĆ, UZASADNIAĆ, WYZNAWAĆ, ZAPEWNIAĆ, ZAWIADAMIAĆ etc. (Bach, Harnish 1979: 42-44). Na liście znajduje się wiele czasowników, które właściwie nie tworzą form performatywnych, ponieważ nie konotują drugoosobowego dopełnienia (zob. przypis 31 na s. 37): np. WYRAŻAĆ – **ja wyrażam ci, że*. Ponadto czasowniki te znacząco różnią się od siebie nawzajem modalnością: stopniem pewności nadawcy co do

wyznawanych sądów. Niektóre z czasowników nie są jednoznacznie asertywne, np. KLASYFIKOWAĆ może również mieć charakter deklaratywny, co dodatkowo potwierdza silnie hybrydowy charakter wielu realizacji.

Wszystkie te czasowniki są nacechowane – nawet jeśli niektóre z nich mogą wydawać się neutralne, np.: INFORMOWAĆ czy OPISYWAĆ, to wypowiedzi je zawierające są nacechowane wobec wypowiedzi o takim samym dictum, ale bez ramy modalnej, np.:

a) Informuję cię, że pada deszcz;
b) Pada deszcz.

Zdanie a) jest nacechowane względem zdania b) – użycie zdania a) wskazywałoby na jakieś dodatkowe intencje nadawcy, a gdyby adresat nie mógł odczytać tych intencji, to zostałoby ono prawdopodobnie odebrane jako nienaturalne i nieadekwatne. Obecność formy performatywnej czasownika mówienia w strukturze realizacji aktów asertywnych jest rzadka, na co uwagę zwracali już badacze (por. np. Kalisz 1993: 31; Kiklewicz 2009: 95) W obliczu tych ustaleń wydaje się zatem, że podstawowym wyznacznikiem aktów asertywnych jest tryb oznajmujący, a zatem środek morfologiczny prymarnie służący wyrażaniu oznajmień właśnie (Tabela 81). W ramie modalnej aktów asertywnych mogą występować jednak czasowniki stanów i czynności mentalnych (Tabela 82), jednakże nie pełnią one roli wyznaczników lecz zwiększają moc illokucyjną (zob. 9. Modyfikatory mocy illokucyjnej).

Tabela 81: Prakty realizujące schemat: S[IFID] (SENT[V_{ind}])

Dokument	Specyfikator (z wyznacznikiem morfologicznym)
193	Każdy organizm potrzebuje zarówno białek, jak i tłuszczy i węglowodanów.
267	U mnie ostatnio był w wannie.
802	Moje dzieciaki wiekowo są: 9lat, 5lat, 2 lata, 6 miesięcy.
40	Wygląda obłędnie.
249	Usg miałam robione ok 3 miesiące temu jak zdiagnozowano u mnie nadżerkę.
54	Lekarz mi kazał zrobić prolaktynę jeszcze raz.
583	Nieczynny jest port USB.
873	Jest kotem niewychodzącym. Nie ma na co dzień kontaktu z innymi zwierzętami.

Tabela 82: Prakty realizujące schemat: S[IFID] (SENT[V_{ind}]) + <BO ($V_{q\text{-}perf}$)>

Dokument	<Wzmacniacz>	Specyfikator (z wyznacznikiem morfologicznym)
419	Wiem, że	u mnie to woda
193	Wiadomo, że	są lepsze węglowodany i gorsze
370	Nie sądzę, by	aloes sam w sobie działał jakieś cuda.
73	Myślę, że	idzie to w dobrą stronę.

8.2. Problemy analizy aktów asertywnych

W trakcie analizy zgromadzonego materiału napotkałem dwa podstawowe wyzwania metodologiczne związane z badaniem aktów asertywnych: trudność identyfikacji oraz trudność ustalenia granic.

Trudność identyfikacji aktów asertywnych wynika z kilku przyczyn. Z jednej strony wpływa na nią niejasność definicji, np.: Bach i Harnish podają, że asercja[72] to wyrażenie przekonań powiązane z intencją nadawcy, który chce do nich nakłonić adresata (1979: 42). Definicja ta wydaje się zbyt szeroka, ponieważ właściwie użycie przez nadawcę np. dyrektywy również wiążę się z wyrażaniem przez niego przekonania i również chce on do tego przekonania nakłonić adresata – z tą jednak różnicą, że przekonanie wiąże się z podjęciem jakiejś czynności przez adresata. Z drugiej strony definicja odróżniająca akty asertywne od innych aktów mowy – wskazująca, że asercje to wyrażenia sądów, a zatem zdania podlegające ocenie prawdziwościowej (Austin 1962/1993: 550-560) daje się z łatwością rozciągać znów np. na dyrektywy wyrażone czasownikiem deontycznym (zob. 4.1.4. Deontyczne predykaty modalne). Ponadto asercje w analizowanym materiale rzadko występują w izolacji i są silnie zależne od kontekstu – razem z realizacjami innych aktów tworzą sekwencje, w ramach których są podporządkowane innym nadrzędnym intencjom[73].

Trudność ustalenia tekstowych granic realizacji aktów asertywnych związana jest z faktem, że ich podstawowym wyznacznikiem jest tryb oznajmujący i nie zawierają dodatkowych charakterystycznych elementów w swojej strukturze pragmatycznej. Sprawia to, że w niespecyficznej interpretacji są one tożsame ze zdaniami oznajmującymi. Problem ten stał się jednym z głównych powodów krytyki teorii aktów mowy przez Annę Wierzbicką w jej artykule „Genry mowy" (1983), ponieważ tak ujęty akt mowy nie daje się odróżnić od zdania (zob. 2.3.2.

72 Badacze definiują tak konstatacje, jednakże w ramach tej pracy są one traktowane równoznacznie z asercjami (zob. 3.2.1.5. Akty asertywne) – *In generale, a constative is the expression of belief, together with the expression of an intention that the hearer form (or continue to hold) a like belief* (Bach, Harnish: 1979: 42).

73 Problem ten był sygnalizowany w różnych wcześniejszych fragmentach analizy (zob. 3.2.1. Klasyfikacja aktów mowy, 3.2.2. Struktura podstawowa (CCSARP), 3.3.2.4. Swoiste części praktu asercji i 5.2.1. Deontyczne predykaty modalne), a szerzej został poruszony w dalszej części rozdziału (zob. 8.2.1. Sekwencje aktów mowy).

Tekstologia i genologia). Dochodzi tutaj do nakładania się jednostek języka należących do różnych poziomów – podobnie jak w wypadku np. głoski, morfu i wyrazu „i”. Dodatkowo wyzwaniem jest właściwe wskazanie granic aktów asertywnych w wypadku zdań złożonych. W praktyce analitycznej należy rozstrzygać zatem niezupełnie istotne kwestie, jak np. a) czy w wypowiedzeniu złożonym występuje jeden akt asertywny, czy jest ich kilka wyznaczanych zgodnie z granicami wypowiedzeń składowych; b) czy występujące po sobie oraz powiązane gramatycznie i tematycznie zdania oznajmujące stanowią jeden akt asertywny. Problem ten może obrazować fragment wypowiedzi 545:

> Z Herą [psem] jest problem, bo ona potrafi powoli i metodycznie leźć za tropem aż coś wypłoszy. Traci wtedy słuch, dziś musiałam jej w niezbyt przyjemny sposób przypomnieć, że na „do mnie” się wraca. I jeśli ona za czymś poleci, to na długo, ale nie jest powsinogą, jeśli straci ślad, to wróci. Dla niej bardziej przydałoby się chyba OE [obroża elektroniczna], bo nie same długie wędrówki są problemem, ale to, że zaczyna tropić i zwiewać.

Zależnie od przyjętej metody można interpretować tę wypowiedź na różne sposoby. Można przyjąć podział na dwa akty asertywne:

1. rdzeń aktu: *Z Herą jest problem*;
1. dodatek do rdzenia: *bo ona potrafi powoli i metodycznie leźć za tropem aż coś wypłoszy. Traci wtedy słuch, dziś musiałam jej w niezbyt przyjemny sposób przypomnieć, że na „do mnie” się wraca. I jeśli ona za czymś poleci, to na długo, ale nie jest powsinogą, jeśli straci ślad, to wróci*;
2. rdzeń: *Dla niej bardziej przydałoby się chyba OE*;
2. dodatek: *bo nie same długie wędrówki są problemem, ale to, że zaczyna tropić i zwiewać*.

Pierwszy akt składa się z asercji, że pies sprawia określony problem oraz z uzasadnienia – opisu, na czym ten problem polega (dodatek). Drugi akt to osłabione stwierdzenie, że w wypadku opisywanego psa obroża elektroniczna będzie odpowiednim rozwiązaniem problemu. Stwierdzenie to również jest uzupełnione uzasadnieniem.

Alternatywnie uzasadniony może być również podział na większą liczbę aktów, których granice pokrywają się z granicami wypowiedzeń:

1. rdzeń aktu: Z Herą [psem] jest problem;
1. dodatek do rdzenia: *bo ona potrafi powoli i metodycznie leźć za tropem aż coś wypłoszy*.
2. rdzeń: *Traci wtedy słuch*;
2. dodatek: *dziś musiałam jej w niezbyt przyjemny sposób przypomnieć, że na „do mnie” się wraca*.
3. rdzeń: *I jeśli ona za czymś poleci, to na długo*.
4. rdzeń: *ale nie jest powsinogą*,

4. dodatek: *jeśli straci ślad, to wróci*.

5. rdzeń: *Dla niej bardziej przydałoby się chyba OE*;

5. dodatek: *bo nie same długie wędrówki są problemem, ale to, że zaczyna tropić i zwiewać*.

Tutaj również każdy dodatek do rdzenia, jeśli się pojawia, uzasadnia czynioną asercję. Interpretacja ta jednak ignoruje występowanie niektórych operatorów spójności, które gramatycznie i logicznie wiążą kolejne wypowiedzenia ze sobą.

Podział cytowanej wypowiedzi na pojedyncze asercje można prowadzić *ad absurdum* – niemalże każde wypowiedzenie składowe daje się interpretować jako odrębną realizację, ponieważ ma ono strukturę wypowiedzenia z czasownikiem w trybie oznajmującym, a jest to podstawowy wyznacznik asercji.

Problem nieostrości granic następujących po sobie aktów mowy w konsekwencji może prowadzić do rozciągnięcia analizy pragmatycznej tekstu na jednostki innych poziomów języka. Pokrywanie się granic aktów mowy z granicami wypowiedzeń może sprowadzić ich analizę wyłącznie do syntaktyki, a jeśli zbyt wiele wypowiedzeń wchodzi w skład jednego aktu mowy, to jego analiza może zbyt daleko wkroczyć na grunt tekstologii.

Kolejne dwa podrozdziały zostały poświęcone zagadnieniom opisanym powyżej. Pierwszy podrozdział (8.2.1.) dotyczy problemu granic aktów asertywnych; drugi (8.2.2.) – identyfikacji aktów asertywnych.

8.2.1. Sekwencje aktów mowy

Trudność wyznaczania granic aktów mowy – w szczególności aktów asertywnych – wynika z ich funkcji w ramach tekstu. Realizacje aktów mowy nie występują w izolacji, lecz używane są w sekwencjach następujących po sobie praktów, które to są podporządkowane makrotematowi tekstu. Z punktu widzenia pragmatyki – oprócz realizowania definicyjnych intencji: dyrektywnych, komisywnych, ekspresywnych, deklaratywnych lub asertywnych; realizują one również główną intencję nadrzędną przynależną całemu tekstowi. Ich użycie w sekwencji ma określoną funkcję dyskursywną – przede wszystkim uzasadnienie (zob. Ferrara 1980: 238-251) czy też rozwinięcie lub skontrastowanie innego aktu (zob. Mbisike 2008: 72). O ile analiza w izolacji realizacji aktów innych niż asertywne może być z powodzeniem prowadzona, o tylu asercje wchodzą w bardzo ścisłe relacje z innymi aktami i stanowią dla nich element podrzędny w ramach sekwencji. Jest tak również w badanym korpusie – wynika to najprawdopodobniej z charakterystyki pragmatycznej analizowanych tekstów i gatunków, które one reprezentują (zob. Wabnic 2017, a

także przypis 15 na s. 25 i 4.1.1. Formy performatywne czasowników mówienia). Ogólnie w tekstosferze gatunki o prymarnej intencji asertywnej nie są częste – będą to najprawdopodobniej jedynie gatunki naukowe i niektóre prasowe gatunki informacyjne. Komunikacja na forum dyskusyjnym przede wszystkim służy rozwiązywaniu problemów użytkowników – będą więc dominować tam teksty o charakterze dyrektywnym.

Przyjęcie założenia, że akty mowy występują w sekwencjach podporządkowanych głównej intencji wypowiedzi jest częściowo sprzeczne z metodą analizy CCSARP. Można to zobrazować alternatywnymi analizami wpisu 132:

> *Podbijam pytanie o podkład bez miki. Stosowałam już Lily Lolo, Clare Blanc, Pixie i każdorazowo już po kilku godzinach na twarzy wychodziły trądzikowe, bolesne stany zapalne, zostawiające trwałe przebarwienia. Zakładam, że może to być zasługa właśnie miki. Słyszałam o specjalnej serii podkładów bez miki ChrimaLuxe, ale od pewnego czasu chyba nie ma ich już w sprzedaży. Może ktoś zna jakąś inną markę, albo ma przepis na „sklecenie" własnego podkładu bez konieczności użycia miki?*

Zgodnie z założeniami CCSARP akt mowy może składać się z trzech elementów: formuły adresatywnej, rdzenia aktu i dodatku do rdzenia. Analizowany wpis 132 w ujęciu CCSARP zawierałby realizacje dwóch aktów mowy: deklaratywnego metatekstowego i dyrektywnego. Ich granice i skład to:

> 1. rdzeń aktu (deklaratywny): *Podbijam pytanie o podkład bez miki.*
> dodatek do 2. rdzenia (uzasadnienie dyrektywy): *Stosowałam już Lily Lolo, Clare Blanc, Pixie i każdorazowo już po kilku godzinach na twarzy wychodziły trądzikowe, bolesne stany zapalne, zostawiające trwałe przebarwienia. Zakładam, że może to być zasługa właśnie miki. Słyszałam o specjalnej serii podkładów bez miki ChrimaLuxe, ale od pewnego czasu chyba nie ma ich już w sprzedaży.*
> 2. rdzeń aktu (dyrektywny): *Może ktoś zna jakąś inną markę, albo ma przepis na „sklecenie" własnego podkładu bez konieczności użycia miki?*

Zgodnie z ujęciem, według którego akty mowy tworzą sekwencje dyskursywne, dodatek do drugiego rdzenia aktu można z powodzeniem rozdzielić na mniejsze akty. Są to asercje o własnej intencji oraz temacie lokalnym, co nie zmienia faktu, że pozostają one w relacji podrzędnej względem dyrektywy zamykającej wpis. Ostatecznie wpis składałby się z pięciu aktów: inicjalnego aktu deklaratywnego oraz trzech asercji tworzących wyraźną sekwencję z dyrektywą:

> Deklaratyw (metatekstowy): *Podbijam pytanie o podkład bez miki.*
> Asercja (uzasadnienie dyrektywy – opis problemu 1.): *Stosowałam już Lily Lolo, Clare Blanc, Pixie i każdorazowo już po kilku godzinach na twarzy wychodziły trądzikowe, bolesne stany zapalne, zostawiające trwałe przebarwienia.*

Asercja (uzasadnienie dyrektywy – hipoteza przyczyny problemu 1.): *Zakładam, że może to być zasługa właśnie miki.*

Asercja (uzasadnienie dyrektywy – opis problemu 2.): *Słyszałam o specjalnej serii podkładów bez miki ChrimaLuxe, ale od pewnego czasu chyba nie ma ich już w sprzedaży.*

Dyrektywa (nadrzędny akt wpisu): *Może ktoś zna jakąś inną markę, albo ma przepis na „sklecenie" własnego podkładu bez konieczności użycia miki?*

Również gramatyka lokalna nie znajduje jednoznacznego rozstrzygnięcia problemu sekwencyjności aktów mowy, ponieważ akty asertywne upodabniają się wzmacniaczy dyskursywnych (zob. 9.2.3. Wzmacniacze dyskursywne). Problem ten obrazuje przykład w tabeli 83. Bezsprzecznie w obrębie jednego praktu pojawiają się części typowe dla dyrektyw: oczekiwane działanie (*zaufać lekarzom*) z wyznacznikiem – bezokolicznikiem w funkcji trybu rozkazującego (*zaufać*). Następnie w tym samym wypowiedzeniu (wyznaczonym graficznie) po przecinku nadawca dodaje bezspójnikowo połączone zdanie przyczynowe[74], następnie w ramach tego samego wypowiedzenia graficznego nadawca bezspójnikowo dodaje kolejne zdanie przyczynowe. Po nim występuje wypowiedzenie o charakterze asertywnym. Po przytoczonej sekwencji nadawca w obrębie tego samego komunikatu wprowadza kolejny akt dyrektywny o bliźniaczej strukturze. Niewątpliwie kolejne przyczynowe zdania składowe oraz odrębne zdanie pojedyncze mają służyć zwiększeniu mocy illokucyjnej. Trudno jednak jednoznacznie oddzielić analizę pragmatyczną aktu mowy (czyli jednostki języka wyznaczanej na podstawie intencji nadawcy), od analizy pragmatycznej sekwencji dyskursywnej tekstu/komunikatu. Konsekwentnie z definicją aktu mowy, w myśl której akt mowy należy wyodrębniać z tekstu na podstawie intencji, tego typu ciągi wypowiedzeń należałoby postrzegać jako jeden akt mowy – jednakże taka definicja wydaje się niewystarczająca. Słuszniejsze wydaje się ujęcie, według którego jest to jeden makroakt[75] mowy, który składa się z kilku mikroaktów i można – tym mikroaktom po ich wyodrębnieniu – przypisać różne intencje cząstkowe, np. zdanie: *sama się o tym przekonałam* pozornie ma intencję informacyjną charakterystyczną dla asercji, jednakże funkcjonuje razem z wcześniejszym zdaniem w ramach dyrektywy i w oderwaniu od tej dyrektywy staje się niezrozumiałe pragmatycznie przez pryzmat wyłącznie intencji asertywnej.

74 Są to zdania przyczynowe ze względu na ich semantykę – nadawca rezygnuje tutaj z wyrazistych leksykalnych wskaźników zespolenia i zdania te pod względem syntaktycznym mogą funkcjonować jako niezależne wypowiedzenia pojedyncze.

75 Termin *makroakt* – podobnie jak problem sekwencji aktów mowy – pojawił się jako element opisu makrostruktury dyskursu w pracach Teuna van Dijka (1981). Na gruncie polszczyzny można wskazać np. opis makroaktu prośby (Rosińska-Mamej 2019).

Tabela 83: Prakt zawierający ciąg wzmacniaczy dyskursywnych

Dokument	Struktura podstawowa	Wzmacniacz
830 – d	Zaufać lekarzom,	oni pomogą dziewczynką najlepiej jak potrafią,
		neonatologia jest u nas na szczęście na bardzo wysokim poziomie.
		Sama się o tym przekonałam.
	Nie czytać historii z internetu,	każda jest inna.

Ujęcie współwystępujących aktów mowy jako sekwencji pod wieloma względami zbliża je do ruchów dyskursywnych, przy pomocy których opisuje się strukturę wewnętrzną gatunku (zob. 2.3.2. Tekstologia i genologia oraz Upton, Connor 2001; Upton, Cohen 2010). W takim ujęciu sekwencje na poziomie niższym od tekstu łączą się w makroakty mowy, czyli fragmenty wypowiedzi mniejsze od całego tekstu, jednak łączące kilka aktów podporządkowanych jednej intencji.

8.2.2. Akty hybrydowe – aprobata

Odrębną grupę stanowią realizacje, które łączą w sobie cechy typowe zarówno dla aktów asertywnych, jak i dyrektywnych. Są to wyrazy aprobaty (również negatywnej, czyli dezaprobaty). Trudności z ich klasyfikacją wynikają ze złożoności sytuacji komunikacyjnej forum dyskusyjnego oraz z podporządkowania aktów wchodzących w skład wypowiedzi nadrzędnej intencji nadawcy (zob. Ferrara 1980).

Akty aprobujące wchodzą w dwu- lub trójstronne relacje deiktyczne. W strukturze rozmowy akty tego typu pojawiają się w odpowiedzi na czyjąś wypowiedź, czyli stanowią akty reakcyjne. Mogą być to wypowiedzi, w których adresat aprobaty jest jednocześnie nadawcą komunikatu stanowiącego wyzwalacz reakcji. Przykład 1B-2B wskazuje na użycie asertywnego aktu dezaprobaty w reakcji na pytanie 1A. Nadawca B używa aktu asertywnego, który podporządkowany jest intencji dyrektywnej (*nie kupuj korektora*).

1A: *Jaki wzmacniacz i korektor kupić do głośników Tonsil Altus 300?* (inicjacja – pytanie);
1B: *Korektor nie jest dobrym pomysłem.* (odpowiedź – dezaprobata);
2B: *Weź pod uwagę DAC-a.* (odpowiedź – właściwa dyrektywa).

Adresatów aktów aprobujących może być więcej niż jeden – dochodzi wówczas również do rozwarstwienia intencji nadawcy. W reakcji na pytanie 3A nadawca komunikatu 3B

zastosował akt dyrektywny, a następnie kolejny nadawca w swojej odpowiedzi odniósł się w akcie 3C zarówno do wypowiedzi 3B, jak i 3A. Można uznać, że prymarnym adresatem wypowiedzi 3C jest nadawca 3A, a jej intencja ma charakter dyrektywny (*pomyśl też o innych opłatach*), pośrednio adresatem jest również nadawca 3B (z sekundarną intencją: *zgadzam się z tobą*).

> 3A: *Hej mieszkam z narzeczonym u rodziców ile powinnam dawać pieniędzy na jedzenie za naszą dwójkę??* (inicjacja – pytanie);
> 3B: J*edzenie? A prąd, woda, ścieki, śmiecie?* (odpowiedź – dyrektywa);
> 3C: *Tak, jak napisała użytkowniczka powyżej:* (odpowiedź – aprobata);
> 4C: *nie można jednak skupiać się wyłącznie na jedzeniu, bo opłaty są ogólnie większe.* (odpowiedź – dyrektywa).

W przykładach wskazanych powyżej w znacznym stopniu aprobata podporządkowana jest intencji dyrektywnej. W tekstach pojawiają się również użycia aktów asertywnych, w których prymarna intencja nie jest zupełnie jasna. Przykładem może być wypowiedź: *Piękna panna. Cudne ma te rude plamy i pręgi na ogonku.* (903) w odpowiedzi na wpis dotyczący kota przeznaczonego do adopcji. Wydaje się, że – zważywszy na to, że nadawca nie połączył tych dwóch aprobat z innymi aktami – te akty asertywne nie mają nadrzędnej intencji. Nadawca chciał jedynie podzielić się z pozostałymi uczestnikami rozmowy swoim spostrzeżeniem. Ewentualnie mógł on też zachęcić w ten sposób innych użytkowników forum do adopcji, aczkolwiek trudno wykazać intencjonalność takiego działania. Taki wpis potencjalnie może funkcjonować jako podbicie wątku (zob. 7.1. Akty metakomunikacyjne), jednakże różnica czasu między nim a poprzednim wpisem na to nie wskazuje.

Pod względem budowy realizacji aprobaty pozornie nie odbiegają od typowych aktów asertywnych charakterystyczny jest dla nich tryb oznajmujący oraz możliwość kontekstowego odczytania intencji. Jednakże tryb oznajmujący nie jest dla nich dystynktywny. Asercje tego typu mogą być identyfikowane na podstawie słownictwa oceniającego, które zawierają. Przede wszystkim jako wyznaczniki aktów aprobaty pojawiają się różne wartościujące czasowniki lub frazy werbalne. Część z nich występuje w formie pierwszej osoby i konotuje pozycję mianownikową, którą wypełnia określenie nadawcy aktu mowy (Tabela 84). Są to zwykle formy *quasi*-performatywne. Mogą pojawić się również czasowniki konotujące agensa w przypadku zależnym (341). Wyznaczniki te są uzupełniane przez specyfikatory wskazujące na obiekt aprobaty. Specyfikator może być jednak elidowany.

Tabela 84: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$) + <S (SENT/N)>

Dokument	Wyznacznik	<Specyfikator>
848	cieszę się,	że wątkodawczyni jest rozsądniejsza
463	zgadzam się,	dobro dziecka przede wszystkim
445	zgadzam się	
883	potwierdzam	
553	nie widzę związku	
496	uwielbiam	setery
Dokument	Wyznacznik	<Specyfikator>
431	uwielbiam	
341	podoba mi się	ten temat

W funkcji wyznaczników występują również czasowniki niewłaściwe (Tabela 85). Jako formy, dla których kategoria osoby jest nierelewantna, mogą one zarówno osłabiać subiektywność aktu asertywnego, jak i wzmacniać intencję prymarną.

Tabela 85: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$) + <S (SENT)>

Dokument	Wyznacznik	<Specyfikator>
344	przykro,	że tak do tego podchodzisz
966	szkoda,	że nie wrzuciłaś zdjęć pełnej sylwetki

Pojawiają się również forma ZGADZAĆ SIĘ w trzeciej osobie oraz fraza czasownikowa MIEĆ RACJĘ w drugiej osobie (Tabela 86). W ich wypadku dochodzi do formalnego przesunięcia w stronę typowych aktów asertywnych za sprawą pozornie obiektywizujących komunikat tarcz deiktycznych, chociaż funkcjonują one w uzusie jako typowe repliki aprobujące.

Tabela 86: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$)

Dokument	Wyznacznik
504	zgadza się
549	masz rację

Czasowniki używane w funkcji wyznaczników można podzielić na dwie grupy: a) jawnie i b) niejawnie nacechowane ekspresywnie. Jawnie nacechowane czasowniki z definicji wskazują na stan emocjonalny nadawcy: CIESZYĆ SIĘ, UWIELBIAĆ, PRZYKRO, SZKODA,

PODOBAĆ SIĘ; niejawne nie odwołują się do emocji: ZGADZAĆ SIĘ, POTWIERDZAĆ, MIEĆ RACJĘ. Potwierdzają to ich definicje słownikowe.

CIESZYĆ SIĘ – ‘odczuwać radość’ (WSJP PWN);
UWIELBIAĆ – ‘bardzo coś lubić (WSJP PAN);
PRZYKRO – ‘mówiący ocenia daną sytuację negatywnie i wolałby, żeby nie miała ona miejsca’ (WSJP PAN);
SZKODA – ‘tak, że jest przykro, gdy się o czymś pomyśli’ (WSJP PAN).
PODOBAĆ SIĘ – ‘być przez kogoś ocenianym pozytywnie ze względu na poglądy i system wartości wyznawane przez daną osobę’ (WSJP PAN);
ZGADZAĆ SIĘ – ‘sądzić na określony temat to samo, co inna osoba’ (WSJP PAN);
POTWIERDZAĆ – ‘zgadzać się z czyimś zdaniem’ (WSJP PAN);
RACJA – ‘to, że coś uważa się za właściwe w danej sytuacji lub zgodne z rzeczywistością’ (WSJP PAN).

W roli wyznaczników ekspresywów w replikach pojawiają również przymiotniki wartościujące. Mogą one występować zarówno w pozycji predykatywnej, jak i atrybutywnej (Tabela 87). W analizowanym materiale rzadsze od przymiotników są przysłówki oraz rzeczowniki (Tabela 88). W obrębie schematów realizacji wyznaczniki te są uzupełniane specyfikatorem oraz fakultatywnie wzmacniaczem. Specyfikatory – podobnie jak w wypadku wyznaczników czasownikowych – mogą być elidowane, ponieważ bezpośrednio wynikają z wypowiedzi, na którą odpowiada nadawca aktu asertywnego.

Tabela 87: Prakty realizujące schemat: IFID (ADJ) + <S (N)> + <BO>

Dokument	Wyznacznik	<Specyfikator>	<Wzmacniacz>
778	piękne	bobasy	
793	piękne		!!
39	przepiękny		!!!! [+afiksacja]
774	[jakie] piękne		[jakie]
774	piękne	imię Helenka	
903	piękna	panna	
573	nie jest dobrym pomysłem	[kolektor]	
1018	dobry pomysł		!
479	[bardzo] fajna		[bardzo]
168	śmieszny	ten pomysł	
772	[ale] słodki		[ale]

Dokument	Wyznacznik	<Specyfikator>	<Wzmacniacz>
141	[usta –] fenomenalne	[usta]	!
770	śliczny	ten twój maluszek	
781	śliczny	bobas	
903	cudne ma	te rude plamy i pręgi na ogonku	
496	[jakie] cudne	brudaski	[jakie]
278	to jest najbardziej normalne	wyjście	

Tabela 88: Prakty realizujące schemat: IFID (PD) + <S (N/SENT)> + <BO>

Dokument	Wyznacznik	<Specyfikator>	<Wzmacniacz>
914	cudo		!
116	super		
118	świetnie		
854	to super		
99	dobrze,	że próbujesz coś z tym zrobić i wyjść na prostą	
448	to [tylko] przypuszczenie		[tylko]
171	to [trochę] przesada	[smartwatch dla 8-latki]	[trochę]

Część realizacji aprobat może ulegać konwencjonalizacji, która doprowadza do przesunięcia ich w stronę aktów ekspresywnych. Przykładem są tutaj przede wszystkim prakty: 778, 793, 770 i 781 (Tabela 87). Są one częściami wpisów publikowanych na forum parentingowym w wątku zatytułowanym „chwalę się :)", w którym rodzice publikują zdjęcia swoich nowo narodzonych dzieci, aby zaprezentować je przed społecznością forum. Może być to dla nich istotne, ponieważ np. wcześniej uczestniczyły w dyskusjach dotyczących macierzyństwa i przygotowywały się do swojej roli wraz z innymi rodzicami na forum itp. Wówczas odpowiedzi wskazane wcześniej niekoniecznie mają asertywny charakter, a pojawiają się jako akty ekspresywne – stanowią spełnienie oczekiwania społeczności forum. Nadawcy nie muszą rzeczywiście uważać, że dany bobas odznacza się wyjątkową urodą, a jedynie realizują konwencję komunikacyjną.

9. Modyfikatory mocy illokucyjnej

Modyfikatory mocy illokucyjnej są częściami praktu luźniej związanymi z wyznacznikami niż pozostałe – konotowane przez wyznacznik – części. W ich wypadku jednakże istotne są ograniczenia łączliwości, które wynikają z charakteru afektywnego poszczególnych klas aktów mowy (zob. 3.3.1.2. Części praktu modyfikujące moc illokucyjną) – ograniczenia te oraz główne środki modyfikujące moc zostały opisane w dwóch kolejnych podrozdziałach. Podrozdział *9.1. Osłabiacze (attenuators)* zawiera opis części obniżających moc illokucyjną, a *9.2. Wzmacniacze (boosters)* – zwiększających.

9.1. Osłabiacze (*attenuators*)

Aktami, które zwykle podlegają osłabianiu, są dyrektywy. Jest tak, ponieważ ich efekt perlokucyjny jest silnie uzależniony od woli odbiorcy tekstu, więc dodatkowe zmniejszenie mocy illokucyjnej wypowiedzi może pozwolić uzyskać nadawcy przychylność adresata poprzez zmniejszenie ryzyka utraty przez niego twarzy. Ponadto celowo osłabiane mogą być dyrektywy, co do których słuszności nadawca nie jest w pełni przekonany, aby również zminimalizować ryzyko utraty twarzy. Ogólnie można przyjąć założenie, że dyrektywy są aktami afektywnie negatywnymi (zob. 3.3.1.2. Części praktu modyfikujące moc illokucyjną), więc osłabianie ich powoduje wzmocnienie poczucia przynależności uczestników komunikacji. W wypadku realizacji pozostałych aktów osłabiacze występują rzadko, pewien wyjątek mogą stanowić akty ekspresywne, jednakże w ich wypadku podobne środki pełnią raczej funkcję grzecznościową niż osłabiającą (zob. 9.1.5. Osłabienie modalnością wolitywną).

Środki osłabiające moc illokucyjną mogą mieć różny charakter, dominuje wśród nich przede wszystkim szeroko rozumiany tryb warunkowy – jako środek morfologiczny i składniowy – oraz środki dyskursywne.

9.1.1. Warunkowość

Jednym ze środków, przy pomocy których nadawcy redukują moc illokucyjną aktów dyrektywnych, jest obwarowywanie ich warunkami ograniczającymi sytuacje, w których odbiorca powinien podjąć oczekiwane działanie. Nadawcy realizują kategorię warunkowości, wykorzystując

środek syntaktyczny, jakim jest zdanie warunkowe lub środek morfologiczny – tryb przypuszczający (warunkowy). Takie osłabienie unieważnia bezwzględność dyrektywy i uzależnia ją od dodatkowych czynników – sprawia, że dyrektywa w trakcie jej wyrażenia może być nieaktywna, a jej uaktywnienie zajdzie w określonych okolicznościach. Takie obwarowanie dyrektywy warunkami może wynikać z tego, że nadawca rzeczywiście uważa, iż jego polecenie jest słuszne tylko w określonej sytuacji lub nie jest bezwzględnie pewny swojego zdania. To, co istotne, to fakt, że nie zawsze osłabienie dyrektywy musi wynikać z potrzeby zachowania twarzy – warunkowość czasem wynika wprost z semantycznych ograniczeń oczekiwanego działania i z jego pozapragmatycznej charakterystyki – jest tak w szczególności w wypadku zdań warunkowych (Tabela 89).

Zdania warunkowe zwykle konstruowane są z wykorzystaniem charakterystycznych spójników *jeśli*, *jeżeli*, *gdyby* i *chyba że* (Grzegorczykowa 1998: 135-137), które wprowadzają frazę werbalną określającą warunki wykonania oczekiwanego działania. Do tworzenia zdań warunkowych używany jest również spójnik *jak*, który jest charakterystyczny dla stylu potocznego (zob. Grochowski 2021). Nie ma ograniczeń w łączliwości zdań warunkowych z poszczególnymi typami wyznaczników, nie ma też dodatkowych warunków morfologicznych, które muszą spełnić formy predykatów (Tabela 89).

Tabela 89: Prakty realizujące schematy ze zdaniem warunkowym jako osłabiaczem

Dokument	Osłabiacz	Wyznacznik + oczekiwane działanie
847	Jeśli bierzecie kota, który nie jest zadeklarowanym jedynakiem (…), to	rozważcie wzięcie dla niego kompana.
635	Jeśli może być nieco lepszy kompakt, to	poszukaj Canon Pro 1
619	(…) jeśli ktoś by wiedział, to	niech się odezwie
590	Jeśli ten dział nie jest odpowiedni,	proszę o przeniesienie
389	Jeśli w danym tygodniu nie było wzrostu większego niż 0,5 kg, to	zwiększać dalej aż dojdziesz do pożądanej wartości
821	(…) jeżeli się tego pragnie	nie ma sensu za długo odkładać tej decyzji
874	Jeśli Cię łapka niepokoi, to	pokaż ją wetowi
284	Jak dziecko jest świadome popełnianego błędu to	(…) lepiej wytłumaczyć (...)
503	Chyba, że pies zniszczył odzież, pobrudził ją itp. Wtedy	musisz pokryć koszt prania lub naprawy
216	Gdybyś chciała dowiedzieć się czegoś więcej	– pisz

Kategoria warunkowości jest realizowana również przy pomocy trybu przypuszczającego, czyli konkretnych form czasownikowych. Wystąpienie takiego osłabiacza również nie jest ograniczone formą wyznacznika – formy trybu przypuszczającego pojawiają się zarówno w wypadku performatywnych czasowników mówienia, jak i predykatów modalnych (Tabela 90). W morfologicznie wyrażonej warunkowości częstsze jest jednak osłabienie dyrektywy z powodów pragmatycznych, ponieważ w samej wypowiedzi zwykle, brakuje wskazania warunków koniecznych do wystąpienia, aby dyrektywa miała zostać uaktywniona.

Tabela 90: Prakty realizujące schematy z czasownikiem w trybie warunkowym jako osłabiaczem

Dokument	Wyznacznik + osłabiacz	Oczekiwane działanie
856	radziłabym (...)	zrobić to (...)
465	(...) bym proponowała,	abyś na początek przeczytał tę zamówioną książkę (...)
157	(…) poleciłabym	Black Kenneth Cole
646	(…) by się przydał	budżet maksymalny
1009	musiałabyś	wtajemniczyć przynajmniej jedną osobę z grupy
804	poleciłabym	Aliexpress

9.1.2. Dezintensyfikatory leksykalne

Formy performatywne czasowników mówienia pojawiające się w modusie wypowiedzi oraz predykaty modalne jako wyznaczniki dyrektyw bywają osłabiane przy pomocy dezintensyfikatorów – czy: inaczej intensyfikatorów negatywnych – czyli leksykalnych środków służących zmniejszaniu intensywności, a w wypadku poziomu pragmatycznego osłabianiu mocy illokucyjnej wypowiedzi. Najbardziej typowe dla analizowanych dyrektyw to formy leksemów: MÓC, MOŻE, CHYBA oraz EWENTUALNIE. Nie wszystkie z nich są typowe dla tej klasy gramatycznej, ponieważ wskazuje się (zob. Bałabaniak 2014), że większość intensyfikatorów to genetyczne przysłówki, więc – zależnie od opisu – MÓC występujący w takich kontekstach nie zawsze będzie opisywany jako dezintensyfikator.

MÓC to czasownik modalny, który został opisany wcześniej jako wyznacznik aktów dyrektywnych (zob. 4.1.4. Deontyczne predykaty modalne), w tym wypadku jednak pełni on funkcję osłabiacza, ponieważ towarzyszy czasownikom mówienia, obniżając ich moc illokucyjną

(Tabela 91). Czasownik mówienia występuje wówczas w bezokoliczniku i staje się dopełnieniem MÓC, który występuje w formie nieprzeszłej pierwszej osoby liczby pojedynczej.

Tabela 91: Prakty realizujące schematy z osłabiaczem leksykalnym MÓC w 1. osobie

Dokument	Osłabiacz	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
949	mogę	polecić	dobre wysypianie się
250	mogę	poradzić	(…) tampony Beppy
947	mogę	polecić	[zieloną herbatę]

Bezsprzeczne dezintensyfikatory w tym zestawieniu to: MOŻE, CHYBA i EWENTUALNIE. W analizowanym materiale łączą się one z wyznacznikami innymi niż czasowniki mówienia – przede wszystkim z predykatami deontycznymi (Tabela 92). Nie wynika to jednak z ograniczenia ich łączliwości, ponieważ możliwe są wypowiedzi np.: *polecam ci chyba…*, jednakże nie występują one w korpusie. Dodatkowego komentarza wymaga jeszcze MOŻE, który pełni również funkcję operatora pytajnego i wprowadza propozycje w formie pytań – taki sposób osłabiania dyrektyw został oddzielnie opisany w dalszej części rozdziału, ponieważ nie sposób sprowadzić go do prostej dezintensyfikacji leksykalnej (zob. 9.1.4. Pytanie).

Tabela 92: Prakty realizujące schematy z dezintensyfikatorami jako osłabiaczami

Dokument	Osłabiacz	Wyznacznik	Oczekiwane działanie
911	może	warto	ją też tam wrzucić
321	chyba	musisz	sobie załatwić jakąś robotę
682	chyba	możesz	ustawić i sprawdzić jak sobie radzi bez konieczności wyświetlania
648	chyba	najbardziej optymalnym wyborem (...) będzie	Ryzen 3600
634	ewentualnie	możesz	zamieniać body a szkła już mieć dostępne w szufladzie

9.1.3. Osłabiacze dyskursywne

Osłabiaczem charakterystycznym dla dyrektyw są również różnego rodzaju fragmenty wypowiedzi, przy pomocy których nadawcy starają się zmniejszyć moc illokucyjną, ale nie korzystają z typowych dla tej funkcji kategorii morfologicznych, leksemów czy też konstrukcji syntaktycznych. Takie zmniejszanie mocy illokucyjnej odbywa się przy pomocy wypowiedzi

towarzyszącej dyrektywie – czasem potocznie nazywanej terminem zapożyczonym z języka angielskiego jako *disclaimer*. Disclaimer według OJ UW to:

> ‘oświadczenie, w którym firma lub instytucja zrzeka się odpowiedzialności cywilnoprawnej związanej z korzystaniem ze sprzedawanych przez nią produktów lub usług’ (OJ UW).

Jednakże potocznie nazywa się tak różnego rodzaju wypowiedzi mające znieść odpowiedzialność nadawcy za jego słowa, w szczególności, gdy nie jest on przekonany o ich słuszności. Tego typu wypowiedzi towarzyszące dyrektywom będę nazywał zbiorczo osłabiaczami dyskursywnymi.

Głównym osłabiaczem dyskursywnym jest zastrzeżenie, że dana dyrektywa opiera się wyłącznie na opinii nadawcy i jest tylko jego zdaniem, a nie obiektywnym faktem. Taką strategię można nazwać subiektywizacją. Często tak osłabione dyrektywy wprowadzane są słowami: *moim zdaniem*, *na moje*, *osobiście* (Tabela 93)

Tabela 93: Prakty realizujące schematy z subiektywizującym osłabiaczem dyskursywnym

Dokument	Osłabiacz	Wyznacznik + oczekiwane działanie
979	Moim zdaniem	(…) powinieneś wyluzować na parę dni z tą antytrądzikową chemią
1012	Moim zdaniem	(…) przyjedź na ten panieński samochodem
972	(…) na moje	nie musisz robić
537	(…) osobiście	nie polecam nikomu obroży

Inna strategia osłabiania dyskursywnego opiera się na wskazaniu wad proponowanego w dyrektywie rozwiązania lub innych zastrzeżeń. Jest ona realizowana przy pomocy włączania w obręb dyrektywy zdania przeciwstawnego (Tabela 94).

Tabela 94: Prakty realizujące schematy z wypowiedzeniem przeciwstawnym jako osłabiaczem

Dokument	Wyznacznik + oczekiwane działanie	Osłabiacz
804	Poleciłabym alliexpress,	ale można w nałóg wpaść
373	Polecam spróbować,	ale nie oszukujmy się, łyk aloesu nie odchudzi
250	ja tylko mogę poradzić na obfite tampony Beppy,	ale zależy, jak masz je obfite

9.1.4. Pytanie

W wypadku aktów dyrektywnych moc illokucyjną można obniżyć formą pytania. Pytania dezintensyfikujące mogą być realizowane na dwa sposoby: syntaktycznie – poprzez zmianę formy zdania na pytajną oraz dyskursywnie – poprzez dodanie redundantnego pytania w bezpośrednim sąsiedztwie.

Zmiana syntaktycznej formy dyrektywy na pytanie może odbywać się również na kilka sposobów: poprzez zmianę intonacji wypowiedzi – czego znakiem jest jedynie pytajnik i właściwie należałoby uznać to za modyfikację prozodyczną – oraz poprzez dodanie operatorów pytajnych – w szczególności dezintesyfikatora MOŻE (zob. 9.1.2. Dezintensyfikatory leksykalne) – lub poprzez głębszą przebudowę wypowiedzenia.

W wypadku głębszej przebudowy struktury właściwie trudno bezpośrednio wskazać, kiedy analizowana dyrektywa została osłabiona pytaniem, a kiedy pytanie jest jej prymarną formą, ponieważ obie te sytuacje nie różnią się formalnie i wypowiedź ma kształt charakterystyczny dla zdania pytajnego (zob. 4.1.6. Wyznaczniki syntaktyczne – pytania). Czasem jednak zmiana struktury syntaktycznej nie jest zbyt głęboka i jasnym sygnałem osłabienia dyrektywy poprzez pytanie jest obecność wyznacznika dyrektywy o wysokiej mocy illokucyjnej, np. trybu rozkazującego (zob. 4.1.5.1. Tryb rozkazujący lub czasownika deontycznego (zob. 4.1.4. Deontyczne predykaty modalne). Przykłady takich osłabiaczy zawiera tabela 95.

Tabela 95: Prakty realizujące schematy z operatorem pytania jako osłabiaczem

Dokument	Osłabiacz	Oczekiwane działanie		<Osłabiacz>
		Wyznacznik		
534	Może	zwróć się	bezpośrednio do sprzedawcy nadajnika	?
444	A może	wyhamuj	z takimi radami	?
214	Może	nie trzeba	piłować kości (...)	?
911	Może	warto	ją też tam wrzucić	

9.1.5. Osłabienie modalnością wolitywną

Zmniejszenie mocy illokucyjnej może również mieć miejsce poprzez dodanie do aktu mowy ramy modalnej o charakterze wolitywnym – głównie poprzez zastosowanie czasownika CHCIEĆ w pierwszej osobie liczby pojedynczej w połączeniu z odpowiednim dla konkretnego aktu

mowy czasownikiem mówienia. Użytkownicy stosują w takich kontekstach formy tryby przypuszczającego lub formy czasu przeszłego. Taka strategia osłabiania związana jest z jedną z tarcz deiktycznych opisywanych przez Caffi (1999) – mianowicie z tarczą *nie teraz* (jedna z tarcz obok: *nie ty/ja* i *nie tu*). Nadawca aktu pozornie nie wykonuje czynności słownej, a jedynie zapowiada chęć jej wykonania – może mieć to na celu osłabienie mocy illokucyjnej. Osłabiacz ten zwykle pojawia się w aktach dyrektywnych i łączy się z czasownikami wprowadzającymi pytania (zob. 4.1.3. Czasowniki wprowadzające pytania).

Taka sama konstrukcja pojawia się również w wypadku aktów afektywnie pozytywnych, które zwykle nie są osłabiane, np. przy podziękowaniach (Tabela 96). W wypadku aktów afektywnie pozytywnych można również postrzegać taki środek jako wzmacniacz o charakterze stylistycznym, ponieważ nadawca – zastępując analityzmem prostą konstrukcję, np. DZIĘKOWAĆ ZA – nadaje swej wypowiedzi doniosłości i ważności. Dodatkowo dochodzi do zastąpienia czasownika mówienia o aspekcie niedokonanym czasownikiem dokonanym. Charakter wzmacniający tego środka potwierdza również otoczenie innych wzmacniaczy (Tabela 96).

Tabela 96: Prakty realizujące schematy z czasownikiem wolitywnym jako modyfikatorem mocy illokucyjnej

Dokument	Wzmacniacz	Osłabiacz/ wzmacniacz	Wzmacniacz	Wyznacznik	Adresat	Specyfikator
446	jeszcze raz	chciałbym	bardzo	podziękować	@LeCoyotte	bo to dzięki tej radzie na to wpadłem

9.2. Wzmacniacze (*boosters*)

Wzmacnianie aktów dyrektywnych jako afektywnie negatywnych może powodować wzrost dystansu między uczestnikami komunikacji i w analizowanym materiale jest zjawiskiem rzadszym niż obniżanie mocy illokucyjnej przy pomocy osłabiaczy. Zwiększanie mocy illokucyjnej jest realizowane przede wszystkim przy pomocy środków leksykalnych – intensyfikatorów oraz środków dyskursywnych, aczkolwiek pojawiają się również środki z innych poziomów języka.

9.2.1. Intensyfikatory – wzmacniacze leksykalne

Intensyfikatory w wąskim sensie – czyli wzmacniacze leksykalne, czy inaczej intensyfikatory pozytywne – są najczęściej pojawiającymi się środkami zwiększającymi moc illokucyjną i występują w obrębie schematów aktów dyrektywnych, komisywnych, ekspresywnych i asertywnych.

W wypadku realizacji aktów o wyznacznikach leksykalnych łączą się one syntaktycznie z tymi wyznacznikami, modyfikując ich semantykę. Wśród takich intensyfikatorów można wskazać przede wszystkim BARDZO i SERDECZNIE, rzadziej mogą pojawiać się inne, np.: NAPRAWDĘ, KONIECZNIE, PO PROSTU, które mogą łączyć się z różnymi wyznacznikami – formami performatywnymi i *quasi*-performatywnymi (Tabela 97), a w wypadku aktów dyrektywnych także: czasownikami deontycznymi (Tabela 98) oraz wyznacznikiem morfologicznym – trybem rozkazującym (Tabela 99). Inwentarz intensyfikatorów jest większy, jednakże nie wymieniam ich tutaj wszystkich, ponieważ występują one w analizowanym materiale incydentalnie (Tabela 100). Pochodzenie morfologiczne intensyfikatora uzależnione jest od charakterystyki wyznacznika: wyznaczniki werbalne przyłączają intensyfikatory adwerbialne, wyznaczniki nominalne – intensyfikatory adiektywne.

Tabela 97: Prakty realizujące schematy z intensyfikatorem jako wzmacniaczem łączącym się z formami performatywnymi i *quasi*-performatywnymi jako wyznacznikami

Dokument	Wzmacniacz	Struktura podstawowa
570 – d[76]	Bardzo	proszę o pomoc
896 – d	Bardzo	odradzam wizyty u niego
140 – e	Bardzo	dziękuję kochana
74 – e	[bardzo]	dziękuję [bardzo] za wszystkie wskazówki i za poświęcony czas na przeczytanie tych moich „wypocin”
129 – e	Bardzo	ci dziękuję
787 – e	[serdecznie]	gratuluję [serdecznie]!
791 – e	Serdecznie	gratuluję!
222 – e	[serdecznie]	Witam [serdecznie] wszystkich AZS-owców
222 – e	[serdecznie]	pozdrawiam [serdecznie]

76 Skróty w tym podrozdziale oznaczają klasę aktu mowy – są to inicjały nazw klas aktów mowy: d – dyrektywne, e – ekspresywne, k – komisywne, a – asertywne.

Tabela 98: Prakty realizujące schematy z intensyfikatorem jako wzmacniaczem łączącym się z czasownikiem deontycznym jako wyznacznikiem

Dokument	Wzmacniacz	Struktura podstawowa
635 – d	naprawdę	warto [kupić (...)]

Tabela 99: Prakty realizujące schematy z intensyfikatorem jako wzmacniaczem łączącym się z trybem rozkazującym jako wyznacznikiem

Dokument	Wzmacniacz	Struktura podstawowa
742 – d	Tak naprawdę	szukaj czegoś, na co producent daje dodatkową gwarancję (...)
756 – d	Koniecznie	zrób tą betę
408 – d	Po prostu	postaw (…) na ćwiczenia [nie]angażujące ud (…)

Tabela 100: Prakty realizujące schematy z intensyfikatorem jako wzmacniaczem przy różnych wyznacznikach

Dokument	Wzmacniacz	Struktura podstawowa
366 – k	z przyjemnością	dołączę do takiego wyzwania
182 – k	właśnie	zamierzam zacząć walkę o powrót do formy po ciąży używając właśnie rowerka
12 – e	wielkie	dzięki za pomoc panowie
802 – e	cieplutkie	pozdrowionka
831 – e	[mocno]	ja trzymam [mocno] kciuki

Z trybem rozkazującym najczęściej jako intensyfikator łączy się PROSIĆ w formie nieprzeszłej pierwszej osoby liczby pojedynczej. Jest to kolejna funkcja tego czasownika, jaką może on pełnić w strukturze realizacji aktów dyrektywnych (zob. 4.1.1.2. PROSIĆ). Taki intensyfikator postrzegany jest przez część użytkowników języka jako wyraz grzeczności językowej, a nawet dezintensyfikator, jednakże przez badaczy jest on uznawany za środek zwiększający intensywność i nacechowany urzędowością (zob. Marcjanik 2022: 277-278). Forma *proszę* w analizowanym materiale zwykle łączy się z trybem rozkazującym (Tabela 101), a więc z wyznacznikiem o wysokiej mocy illokucyjnej i dodatkowo tę moc zwiększa.

Tabela 101: Prakty realizujące schematy z formą performatywną PROSIĆ jako wzmacniaczem

Dokument	Wzmacniacz	Oczekiwane działanie	
		Wyznacznik	
181 – d	Proszę,	napisz,	czy ci się sprawdziło.
320 – d	Proszę (...) bardzo,	dajcie	mi jakieś rady
962 – d	Proszę,	wpisz	tu, czy byłeś i robiłeś pajączki tą metodą
849 – d	Proszę,	powiedzcie	mi, jak to jest ze sterylizacją i kastracją
827 – d	Proszę,	piszcie (...)	
857 – d	Proszę,	powiedzcie,	czy mam na jakiś aspekt szczególnie zwrócić uwagę

PROSIĆ nie jest typowym intensyfikatorem ze względu na to, że jest genetycznie czasownikiem, ale – podobnie jak w wypadku MÓC i dezintensyfikacji (zob. 9.1.2. Dezintensyfikatory leksykalne) – pełni istotną i wyrazistą rolę.

9.2.2. Wzmacniacze prozodyczne oraz graficzne

Prace poruszające temat intensyfikacji mocy illokucyjnej zwykle wskazują na liczne środki poza- i ponadjęzykowe (zob. Holmes 1984). W wypadku tekstów pisanych – a takie podlegają analizie w wypadku tej pracy – repertuar środków prozodycznych jest ograniczony wykorzystywaną materią – język jest zapisany i nie posiada swojej warstwy brzmieniowej. Mimo tych ograniczeń pewne zjawiska wciąż są wykorzystywane przez użytkowników.

Szczególnie na uwagę zasługują tutaj przykłady substytucji czasownika w pozycji wyznacznika aktu mowy innym wyrazem czy inną formą o charakterystycznych właściwościach brzmieniowych. W analizowanym materiale wykorzystywane są do tego celu przysłówki odczasownikowe (Tabela 102) – rzadkie w polszczyźnie (Grzegorczykowa et al. 1999: 524-525) – których obecność z syntaktycznego punktu widzenia nie jest uzasadniona i powinny w ich miejscu znaleźć się formy czasownikowe odpowiednio: *pędź* i *biegnij*. Wybór przysłówków służy jednak wzmocnieniu mocy illokucyjnej – prawdopodobnie przez wyraźny rytm sylabowy pojawiający się podczas wypowiadania tych form oraz ich rym wewnętrzny (powtarzające się samogłoski). Podobne właściwości dźwiękowe ma np. genetycznie rzeczownik JAZDA, który potencjalnie mógłby wystąpić w podobnym kontekście, zatem dystynktywne są tu cechy fonetyczne konkretnej formy, a nie reprezentowana przez nią klasa gramatyczna.

Tabela 102: Prakty realizujące schemat ze wzmacniaczem prozodycznym

Dokument	Oczekiwane działanie		
		Sygnał + wzmacniacz	
445 – d		pędem	do weta
862 – d	do weta	biegiem	

Pewnym substytutem wzmacniaczy prozodycznych są również wyróżniki typograficzne, które mają charakter pozajęzykowy lub są znakami oddającymi dźwiękową charakterystykę danej wypowiedzi. Wskazać można tutaj znaki wykrzyknienia występujące w tekstach w różnej liczbie, zapis majuskułą[77] czy zwielokrotnienia znaków literowych. Nie są to szczególnie częste wypadki, ponieważ na części forów stosowanie takich wyróżników typograficznych – szczególnie w dużym natężeniu – jest zabronione przez regulamin oraz postrzegane jako niezgodne z netykietą[78]. W szczególności dotyczy to wykrzykników i majuskuły, ponieważ środki te utożsamiane są z krzykiem. Zdarzają się jednak wykrzykniki w liczbie nie większej niż trzy (Tabela 103) oraz pojedyncze słowa lub fragmenty zdań zapisane w całości dużymi literami (Tabela 104). Środki te pojawiają się głównie w dyrektywach i ekspresywach oraz rzadziej w asercjach. Ponadto w wypadku aktów asertywnych funkcją wykrzyknika może być podkreślenie, że dane wydarzenie rzeczywiście miało miejsce, ponieważ wydaje się nieprawdopodobne, absurdalne lub wyjątkowo wstrząsnęło nadawcą – wówczas funkcja wykrzyknika jest zbliżona do *sic!*.

Tabela 103: Prakty realizujące schemat ze wzmacniaczem typograficznym – znakiem wykrzyknienia

Dokument	Struktura podstawowa	Wzmacniacz
830 – d	wierzyć w córki	!
814 – d	zrobić test	!
443 – d	może zmień ten tytuł, że to po obroży na kleszcze	!
144 – d	pomóżcie	!
222 – d	Ostatnia rada NIE SMARUJCIE ZAJADÓW ANI UST ANI OKOLIC niczym co zawiera w swym składzie wodę	!!
791 – e	Serdecznie gratuluję	!
300 – e	Powodzenia w testowaniu	!

77 Oczywiście tam, gdzie nie wynika to z normy czy też konwencji zapisu.

78 *Netykieta to nieoficjalny regulamin określający zasady kulturalnego i skutecznego porozumiewania się za pośrednictwem internetu, w szczególności dotyczący wypowiedzi pisanych* (Naruszewicz-Duchlińska 2022: 336).

Dokument	Struktura podstawowa	Wzmacniacz
774 – e	gratuluje	!!!
771 – e	Trzymam kciuki	!!
141 – a	Usta – fenomenalne	!
715 – a	Problem polega na tym, że system lubi się wysypać kompletnie i mimo iż jest świeżo postawiony	!
222 – a	A najgorszy jest chyba xerial kiedyś mi polecono po posmarowaniu spuchła mi twarz i 3 dni dochodziła do siebie	!!

Tabela 104: Prakty realizujące schemat ze wzmacniaczem typograficznym – majuskułą

Dokument	Struktura podstawowa + wzmacniacz
408 – d	(…) trenując pupę postaw na ćwiczenia NIE angażujące ud (...)
222 – d	Ostatnia rada NIE SMARUJCIE ZAJADÓW ANI UST ANI OKOLIC niczym co zawiera w swym składzie wodę!!
781 – e	GRATULACJE

Zwielokrotnienia znaków literowych – dotyczące przede wszystkim samogłosek – występują w analizowanym materiale w kilku wypadkach, w szczególności w wypowiedziach o luźniejszej organizacji oraz silniej naśladujących komunikację oralną (Tabela 105). Pojawiają się w dyrektywach, ekspresywach i asercjach. W analizowanym materiale nie pojawiają się za to niekonwencjonalne zwielokrotnienia spółgłosek, które zostały opisane przez Leszka Szymańskiego na materiale czatów internetowych (Szymański 2012).

Tabela 105: Prakty realizujące schemat ze wzmacniaczem typograficznym – zwielokrotnieniem samogłoski

Dokument	Struktura podstawowa + wzmacniacz
427 – d	No weeeź! Minimum miesiąc musisz tak wlewać w siebie wodę i to nie ma pewności, że coś ruszy.
59 – e	Baaaardzo dziękuję
491 – a	Nooooo,też tak myślę

9.2.3. Wzmacniacze dyskursywne

Podobnie jak w wypadku osłabiaczy – wzmacniacze również mogą mieć charakter dyskursywny. Przede wszystkim charakter wzmacniający mają wypowiedzi o charakterze argumentacyjnym dołączane do właściwego aktu. Nadawcy starają się dodawać do dyrektyw

kolejne wypowiedzi wspierające ich stanowisko. Tak postrzegane wzmacniacze stanowią pewne wyzwanie metodologiczne, ponieważ za ich sprawą rodzą się pytania: czy każdy wzmacniacz dyskursywny powiązany z daną dyrektywą jest elementem aktu nadrzędnego, czy jest odrębnym aktem współwystępującym w ramach sekwencji (zob. 8.2.1. Sekwencje aktów mowy). Ponadto niejasne jest, kiedy wypowiedź o charakterze asertywnym jest wzmacniaczem i częścią dyrektywy, a kiedy jest odrębnym aktem asertywnym występującym jedynie obok dyrektywy. Zagadnieniu temu poświęcono już uwagę przy charakterystyce aktów asertywnych.

Jednakże do typowych wzmacniaczy dyskursywnych można z pewnością zaliczyć zdania przyczynowe (Tabela 106), gdyż funkcjonują one w sposób podobny do zdań przeciwstawnych oraz warunkowych w wypadku osłabiaczy. Są to tzw. zdania z przyczyną logiczną uzasadniające (Grzegorczykowa 1998: 132-133), ponieważ nie dotyczą one rzeczywistych wydarzeń, które już zaszły, a wydarzeń postulowanych. Są one wprowadzane przy pomocy wskaźników zespolenia: *skoro*, *jak* (Tabela 106), ale potencjalnie również typowe, które w analizowanym materiale nie występują: *bo*, *ponieważ*, *gdyż*. W korpusie dominują jednak zdania uzasadniające łączone bezspójnikowo oraz jako wyodrębnione wypowiedzenia (Tabela 107).

Tabela 106: Prakty realizujące schemat z wypowiedzeniem przyczynowym jako wzmacniaczem

Dokument	Wzmacniacz	Struktura podstawowa
700 – d	Skoro masz thunderbold 3, to	najlepiej szukać adaptera bazującego na displayport alternate mode.
1026 – d	Jak lubią zdrowe odżywianie, to	może jakaś książka kucharska dla dzieci?

Tabela 107: Prakty realizujące schemat ze wzmacniaczem dyskursywnym

Dokument	Wzmacniacz	Struktura podstawowa
547 – d	Nadajnik da Ci znać, gdzie pies jest, ale jeżeli wpadnie pod auto to Ci nic po tym	Prędzej tutaj by się przydała OE

Odrębny typ wzmacniaczy dyskursywnych stanowią pytania zachęcające do podjęcia jakiegoś działania. Zwykle są one znacząco oddalone od właściwej dyrektywy i jej wyznacznika. Takie wzmacniacze dyskursywne w analizowanym materiale znajdują się w jednej strukturze syntaktycznej z asertywnymi wypowiedzeniami składowymi. Zwykle pojawiają się w odpowiedzi na wpis adresata dyrektywy, w której wyraża brak przekonania w związku ze słusznością postulowanego działania – są zatem reakcją na potencjalną niefortunność pierwotnego aktu dyrektywnego. W swojej strukturze nie zawierają już powtórzenia wyznacznika dyrektywy czy też

oczekiwanego działania. Pozornie mają strukturę aktu asertywnego, jednakże zwieńczonego pytaniem zachęcającym (Tabela 108).

Tabela 108: Prakty realizujące schematy z pytaniami zachęcającymi jako wzmacniaczami

Dokument	Wzmacniacz
981 – d	Stosowałem na plecy latem, nie na twarz, ale skóra to skóra.
	Na pewno nie zaszkodzi, a jak ma pomóc, to czemu nie?
364 – d	Od poniedziałku lasy otwarte i parki, więc czemu nie?

Podobna konstrukcja (Tabela 109) pojawia się również raz w prakcie pośrednim w formie aktu komisywnego (zob. 4.1.8.1. Komisywy w funkcji dyrektyw.).

Tabela 109: Prakty realizujące schematy z pytaniem zachęcającym jako wzmacniaczem przy dyrektywie pośredniej

Dokument	Struktura podstawowa	Wzmacniacz
180 – d	Nie wiem, czy bym ufała,	ale jeśli dużo osób korzysta, to why not?

10.Zakończenie

Prezentowane w niniejszej rozprawie badanie schematów realizacji aktów mowy przeprowadzono na materiale polskich forów dyskusyjnych. Głównym celem badania było uzyskanie repertuaru schematów realizacji aktów mowy wraz z ich głównymi wyznacznikami. Cel ten został zrealizowany i badanie wskazuje przede wszystkim wyznaczniki poszczególnych klas aktów mowy, które stanowią ośrodki schematów ich realizacji. Wyznaczniki leksykalne za sprawą swojej walencji regulują łączliwość z innymi częściami praktów. Wśród nich są części swoiste dla poszczególnych klas aktów mowy (oczekiwane działanie dla dyrektyw i zapowiadane działanie dla komisywów) oraz uniwersalne – takie jak specyfikatory czy modyfikatory mocy illokucyjnej. Inne niż leksykalne wyznaczniki z kolei charakteryzują się określonymi morfologicznymi lub syntaktycznymi warunkami zaistnienia. Tabele na stronach 171-176 zawierają opis podstawowych schematów realizacji aktów mowy (bez części fakultatywnych):

- Tabela 110 – schematy jednoelementowe;
- Tabela 111 – schematy z konotowanymi grupami nominalnymi;
- Tabela 112 – schematy z konotowanymi wypowiedzeniami składowymi;
- Tabela 113 – schematy z konotowanymi bezokolicznikami;
- Tabela 114 – schematy z wyznacznikami/sygnałami stanowiącymi element innej części praktu; są to w większości wyznaczniki morfologiczne;
- Tabela 115 – schematy dystynktywne na poziomie syntaktycznym, czyli różne typy pytań.

Inne badania dotyczące opisu aktów mowy w polszczyźnie (zob. 2. Stan badań) zwykle nie koncentrują się na szczegółowej charakterystyce gramatycznej elementów tworzących realizacje aktów mowy oraz dotyczą raczej opisów określonych klas aktów w określonych gatunkach bądź dyskursach. Niniejsza praca realizuje cel wskazania cech gramatycznych poszczególnych klas aktów mowy. Jest to o tyle istotne, że w wielu innych pracach z zakresu analizy pragmatycznej badacze koncentrują się na czasownikach mówienia (tzw. czasownikach performatywnych), a niniejsza praca wskazuje, że w wypadku wielu aktów mowy czasowniki te nie są wykorzystywane przez użytkowników języka w realizacjach tekstowych. W analizowanym materiale nie znajdują się użycia typowych czasowników mówienia w wypadku aktów: komisywnych, deklaratywnych i asertywnych. W świetle ustaleń poczynionych w tej pracy nie można uznać niektórych czasowników wskazywanych w innych opracowaniach za czasowniki mówienia, chociaż dotyczy to

głównie aktów asertywnych (zob przykład 370 w tabeli 82: 144). W analizowanym materiale dominują za to inne środki: czasowniki modalne, operatory oraz środki gramatyczne.

Dzięki opisowi gramatycznemu wyznaczników możliwe jest przekształcenie uzyskanych informacji gramatycznych na składnię zapytań konkondancerów i wykorzystanie jej wyników jako punktu wyjścia do wyszukiwania realizacji poszczególnych aktów mowy w korpusach. Daje to istotną możliwość prowadzenia analiz *corpus-based* dużych i różnorodnych zbiorów tekstów. Ponadto analiza po rozszerzeniu i uzupełnieniu o wnioski uzyskane na podstawie badań innych grup tekstów oraz odmian funkcjonalnych polszczyzny może posłużyć jako podstawa do stworzenia narzędzia automatycznie identyfikującego akty mowy w tekstach języka naturalnego.

Analizowany korpus miał za zadanie zgromadzić teksty zawierające realizacje różnych aktów mowy, jednakże na jego podstawie nie jest możliwe wyciąganie wniosków dotyczących systemu językowego ani ogólnego języka polskiego. Ze względu na ręczny dobór tekstów (zob. 3.1.1. Struktura korpusu) nie jest możliwe również wyciąganie wniosków dotyczących np. frekwencji poszczególnych klas aktów mowy w tekstach forów dyskusyjnych, chociaż uzyskana frekwencja anotacji w pewnym stopniu jest zbliżona do wyników badań frekwencyjnych prowadzonych na gruncie angielszczyzny[79]. Badanie to jako analiza *corpus-driven* ma na celu umożliwienie wypracowania hipotez dotyczących systemu językowego. Hipotezy te następnie mogą być weryfikowane lub falsyfikowane poprzez badania prowadzone na materiale zrównoważonym i reprezentatywnym dla ogólnego języka polskiego. Hipotezy, które można formułować na podstawie opisanego materiału, mogą dotyczyć np. charakterystyki oraz dystynktywności wyznaczników, ograniczeń łączliwości wyznaczników, ograniczeń występowania określonych modyfikatorów mocy illokucyjnej w poszczególnych klasach aktów mowy, charakterystyki innych niż wyznaczniki części praktu etc.

Niniejsze badanie zostało przeprowadzone na materiale internetowej polszczyzny potocznej, co pozwoliło uzyskać informacje o realizacjach charakterystycznych dla języka nienacechowanego literackością, urzędowością czy też innymi kategoriami, które nie są charakterystyczne dla codziennej komunikacji, jednakże nie pozwoliło uzyskać informacji o prymarnej – mówionej – odmianie polszczyzny. Oczywiście komunikacja na forum dyskusyjnym ma cechy komunikacji oralnej, jednakże należałoby przeprowadzić podobne badania dla komunikacji mówionej.

Perspektywy badawcze związane z niniejszą rozprawą oprócz opracowania oraz weryfikacji hipotez na temat schematów realizacji aktów mowy mogą dotyczyć również

79 Akty asertywne: 61,24% w analizowanym korpusie wobec ~74% dla badań na języku angielskim; akty komisywne: 3,67% wobec 2,61%; akty deklaratywne: 0,24% wobec 0%; akty dyrektywne: 30,21% wobec 15,9% i akty ekspresywne: 4,63% wobec 9,92% (zob. przypis 18 na s. 27; Qadir, Riloff 2011).

wypracowania rozstrzygnięć teoretycznych. Istnieje możliwość charakteryzowania aktów mowy jako elementów tworzących teksty. Opisy takie powinny uwzględniać perspektywę całości tekstu oraz podporządkowanie aktów makrotematowi i makrointencji oraz ich organizacji w makroakty – obiecujące w tym zakresie są bliźniacze badania opisujące ruchy dyskursywne. Ponadto należałoby rozważyć zestawienie przesłanek dotyczących struktury rozmowy na wnioski płynące z analizy konwersacyjnej tekstu i użycie takiej hybrydowej metody w analizie struktury gatunków konwersacyjnych.

Dodatkowo, biorąc pod uwagę zagadnienia teoretyczne i metodologiczne, należy wskazać, że analiza ujawnia użyteczność stosowania metod teorii gramatyki lokalnej w badaniach struktury wewnętrznej realizacji aktów mowy. Ponadto potwierdza problemy teoretyczno-metodologiczne związane z teoriami oraz ujęciami popularnymi w badaniach pragmatycznych. Wskazuje na wyzwania związane z niespójnością teorii oraz brakiem jasnych granic między realizacjami poszczególnych aktów mowy współwystępującymi w ramach jednego tekstu. Problemy te są szczególnie widoczne w wypadku aktów asertywnych. Wydaje się, że niefunkcjonalne jest podejście prezentowane w ramach teorii CCSARP, a lepiej naturę języka oddają teorie opisujące sekwencyjność praktów oraz ich współwystępowanie w ramach tzw. makroaktów.

Tabela 110: Jednoelementowe schematy podstawowe (oprac. własne na podstawie materiału)

Lokalizacja przykładów	Klasa aktu mowy	Schemat	Wyznacznik/sygnał
Tabela 60: 127	ekspresyw	IFID (V_{perf})	formy performatywne: DZIĘKOWAĆ
Tabela 61: 127	ekspresyw		formy performatywne: DZIĘKI
Tabela 62: 128	ekspresyw		formy performatywne: GRATULOWAĆ
Tabela 64: 129	ekspresyw		formy performatywne: POZDRAWIAĆ
Tabela 68: 131	ekspresyw		formy performatywne: ŻYCZYC
Tabela 71: 134	ekspresyw		formy performatywne: PRZEPRASZAĆ
Tabela 72: 134	ekspresyw		formy performatywne: WITAĆ
Tabela 70: 133	ekspresyw	IFID ($V_{q\text{-}perf}$)	formy *quasi*-performatywne: TRZYMAĆ KCIUKI; KCIUKI
Tabela 76: 139	deklaratyw		formy *quasi*-performatywne: PODBIJAĆ
Tabela 77: 139; Tabela 78: 139; Tabela 79: 140	deklaratyw		formy *quasi*-performatywne: PODPIĄĆ SIĘ; ZACZYNAĆ; REZERWOWAĆ
Tabela 84: 151	asercja		formy *quasi*-performatywne: CIESZYĆ SIĘ/ ZGADZAĆ SIĘ/ POTWIERDZAĆ/ NIE WIDZIEĆ ZWIĄZKU/ UWIELBIAĆ/ PODOBAĆ SIĘ
Tabela 85: 151	asercja		formy *quasi*-performatywne: PRZYKRO/ SZKODA
Tabela 86: 151	asercja		formy *quasi*-performatywne: ZGADZAĆ SIĘ/ MIEĆ RACJĘ
Tabela 73: 135	ekspresyw	IFID ($V_{imp\ 2}$)	drugoosobowe formy trybu rozkazującego: WITAĆ

Lokalizacja przykładów	Klasa aktu mowy	Schemat	Wyznacznik/sygnał
Tabela 63: 128	ekspresyw	IFID (OPR_{perf})	operatory performatywne: GRATULACJE/ GRATKI
Tabela 65: 129	ekspresyw		operatory performatywne: POZDROWIONKA
Tabela 67: 130	ekspresyw		operatory performatywne: POWODZENIA
Tabela 74: 136	ekspresyw		operatory performatywne: NIECH
Tabela 75: 137	ekspresyw		operatory performatywne: HEJ/ HEJKA/ CZEŚĆ/ SIEMKA/ SIEMANKO/ DZIEŃ DOBRY
Tabela 87: 152	asercja	IFID (ADJ)	grupa adjektywna
Tabela 88: 153	asercja	IFID (PD)	orzeczenie imienne
Tabela 69: 132	ekspresyw	H (N_{gen})	grupa nominalna z nadrzędnikiem w dopełniaczu

Tabela 111: Schematy podstawowe z konotowanymi grupami nominalnymi (oprac. własne na podstawie materiału)

Lokalizacja przykładów	Klasa aktu mowy	Schemat	Wyznacznik/sygnał
Tabela 9: 65	dyrektywa	IFID (V_{perf}) + IA (N)	formy performatywne: POLECAĆ
Tabela 16: 73	dyrektywa	IFID ($V_{q\text{-}perf}$) + IA (N)	formy *quasi*-performatywne: POTRZEBOWAĆ
Tabela 17: 75	dyrektywa		formy *quasi*-performatywne: SZUKAĆ
Tabela 24: 87	dyrektywa	IFID ($V_{mod\ 3}$) + IA (N)	formy trzecioosobowe czasowników: STYKNĄĆ; PRZYDAĆ SIĘ
Tabela 27: 88	dyrektywa	IFID (PD N) + IA (N)	orzeczenia imienne z grupą nominalną i określnikiem: OPTYMALNY
Tabela 41: 103	dyrektywa	H ($PART_{mod}$) + IA (N)	elipsa czasownika, sama partykuła modalna
Tabela 42: 103	dyrektywa	H (ADV_{temp}) + IA (N)	elipsa czasownika, sam przysłówek temporalny
Tabela 43: 103	dyrektywa	IFID (N) + IA (N)	rzeczownik związany z czasownikiem mówienia: PROŚBA

Lokalizacja przykładów	Klasa aktu mowy	Schemat	Wyznacznik/sygnał
Tabela 16: 73	dyrektywa	IFID ($V_{q\text{-}perf}$) + IA (N_{act})	formy *quasi*-performatywne: POTRZEBOWAĆ
Tabela 50: 118	komisyw	IFID ($V_{q\text{-}perf}$) + PA (N_{act})	formy *quasi*-performatywne: PLANOWAĆ
Tabela 10: 68	dyrektywa	IFID (V_{perf}) + IA (praep N_{act})	formy performatywne: PROSIĆ
Tabela 13: 70	dyrektywa		formy performatywne: PROPONOWAĆ; RADZIĆ; SUGEROWAĆ; ZACHĘCAĆ; ZAPRASZAĆ
Tabela 14: 71	dyrektywa	IFID (V_{perf}) + IA (OPR + N_{act})	formy performatywne: ODRADZAĆ
Tabela 11: 68	dyrektywa	IFID (V_{perf}) + IA (praep N_{ger})	formy performatywne: PROSIĆ
Tabela 48: 107	dyrektywa (ekspresywna)	H (V_{perf} + praep N)	formy ekspresywne: DZIĘKOWAĆ/DZIĘKI w połączeniu z Z GÓRY

Tabela 112: Schematy podstawowe z konotowanymi wypowiedzeniami składowymi (oprac. własne na podstawie materiału)

Lokalizacja przykładów	Klasa aktu mowy	Schemat	Wyznacznik/sygnał
Tabela 26: 88	dyrektywa	IFID (PD) + IA (SENT)	orzeczenia imienne: DOBRZE/ WAŻNE
Tabela 29: 89	dyrektywa	IFID ($OPR_{q\text{-}perf}$) + IA (SENT)	operatory *quasi*-performatywne: BEZ SENSU
Tabela 44: 103	dyrektywa	IFID (N) + IA (SENT)	
Tabela 18: 76	dyrektywa	IFID (V_{perf}) + IA ($SENT_{inter}$)	formy performatywne: PYTAĆ i derywaty od PYTAĆ
Tabela 19: 76	dyrektywa	IFID (V_{perf}) + S ($SENT_{inter}$)	formy performatywne: PYTAĆ i derywaty od PYTAĆ
Tabela 21: 78	dyrektywa	IFID ($V_{q\text{-}perf}$) + S ($SENT_{inter}$)	formy performatywne: NIE WIEDZIEĆ
Tabela 20: 77	dyrektywa	IFID (V_{con}) + S ($SENT_{inter.}$)	formy trybu przypuszczającego z modalnością wolitywną: CHCIEĆ DOWIEDZIEĆ SIĘ
Tabela 45: 103	dyrektywa	IFID (N) + S/IA ($SENT_{inter}$)	rzeczownik związany z czasownikiem mówienia: PYTANIE

Tabela 113: Schematy podstawowe z konotowanymi bezokolicznikami (oprac. własne na podstawie materiału)

Lokalizacja przykładów	Klasa aktu mowy	Schemat	Wyznacznik/sygnał
Tabela 8: 65	dyrektywa	IFID (V_{perf}) + IA (V_{inf})	formy performatywne: POLECAĆ
Tabela 12: 68	dyrektywa		formy performatywne: PROSIĆ
Tabela 13: 70	dyrektywa		formy performatywne: PROPONOWAĆ; RADZIĆ; SUGEROWAĆ; ZACHĘCAĆ; ZAPRASZAĆ
Tabela 16: 73	dyrektywa	IFID ($V_{q\text{-}perf}$) + IA (V_{inf})	formy *quasi*-performatywne: POTRZEBOWAĆ
Tabela 49: 118	komisyw	IFID ($V_{q\text{-}perf}$) + PA (V_{inf})	formy *quasi*-performatywne: PLANOWAĆ
Tabela 52: 119	komisyw		formy *quasi*-performatywne: ZAMIERZAĆ
Tabela 51: 119	komisyw		formy *quasi*-performatywne: MIEĆ W PLANACH
Tabela 53: 121	komisyw		formy *quasi*-performatywne: POSTANOWIĆ
Tabela 22: 83	dyrektywa	IFID ($V_{deon\ 2}$) + IA (V_{inf})	formy drugiej osoby czasowników deontycznych: POWINIEN; MUSIEĆ; MÓC
Tabela 23: 86	dyrektywa	IFID ($V_{deon\ deza}$) + IA (V_{inf})	formy czasowników deontycznych blokujące mianownik: TRZEBA; WARTO; NALEŻY; WYSTARCZY; MOŻNA; POWINNO SIĘ; ZOSTAJE
Tabela 55: 122	komisyw	H ($V_{deo\ deza}$) + PA (V_{inf})	formy czasowników deontycznych blokujące mianownik: TRZEBA
Tabela 54: 122	komisyw	IFID ($V_{deo\ 1}$) + PA (V_{inf})	formy pierwszej osoby czasowników deontycznych: MUSIEĆ; MÓC; POWINIEN
Tabela 56: 123	komisyw	IFID ($V_{vol\ 1}$ – CHCIEĆ) + PA (V_{inf})	formy pierwszej osoby czasowników wolitywnych: CHCIEĆ
Tabela 25: 88	dyrektywa	IFID (PD) + IA (V_{inf})	orzeczenia imienne: DOBRZE; NAJPROŚCIEJ
Tabela 28: 89	dyrektywa	IFID ($OPR_{q\text{-}perf}$) + IA (V_{inf})	operatory *quasi*-performatywne: NIE MA CO; NIE MA SENSU; BEZ SENSU

Tabela 114: Schematy podstawowe z wyznacznikiem/sygnałem jako elementem innej części praktu

Lokalizacja przykładów	Klasa aktu mowy	Schemat	Wyznacznik/sygnał
Tabela 30: 91	dyrektywa	IA[IFID] (SENT [V_{imp}])	tryb rozkazujący
Tabela 31: 93	dyrektywa	IA[IFID] (SENT [$V_{perfect\ 2}$])	drugoosobowe formy nieprzeszłe czasowników dokonanych
Tabela 32: 93	dyrektywa	IA[IFID] (SENT [$V_{imperf\ 2}$])	drugoosobowe formy nieprzeszłe czasowników niedokonanych
Tabela 33: 93	dyrektywa	IA[IFID] (SENT [V_{1PL}])	nieprzeszłe formy pierwszej osoby liczby mnogiej
Tabela 47: 106	dyrektywa (komisywna)	IA[H] (SENT[$V_{con\ 1}$])	pierwszoosobowa forma czasownika w trybie przypuszczającym
Tabela 40: 102	dyrektywa	IA[H] (SENT-V_{eli} [V_{inf}])	sam bezokolicznik (elipsa innych wyznaczników)
Tabela 57: 124	komisyw	PA[IFID] (SENT [V_{fut1}])	formy pierwszej osoby czasu przyszłego prostego
Tabela 58: 124	komisyw	PA[H] (SENT [V_{prae}])	formy pierwszej osoby czasu teraźniejszego
Tabela 59: 124	komisyw	PA[IFID] (SENT [V_{fut2}])	formy pierwszej osoby czasu przyszłego złożonego
Tabela 81: 143	asercja	S[IFID] (SENT[V_{ind}])	formy trybu oznajmującego

Tabela 115: Schematy podstawowe dystynktywne na poziomie syntaktycznym

Lokalizacja przykładów	Klasa aktu mowy	Schemat	Wyznacznik/sygnał
Tabela 34: 95	dyrektywa	S (SENT) + IFID ($SENT_{inter}$/INT)	zdanie pytajne/ intonacja pytajna/ znak zapytania
Tabela 39: 100	dyrektywa	IA ($SENT_{inter}$)	zdanie pytajne/ intonacja pytajna/ znak zapytania
Tabela 38: 99	dyrektywa	IFID ($V_{deo\ 2}$) + IA (V_{inf})	drugoosobowy predykat modalny: MÓC i intonacja pytajna/ znak zapytania
Tabela 35: 96	dyrektywa	IFID (OPR_{inter}) + S (V)	operatory interrogatywne
Tabela 36: 97	dyrektywa		
Tabela 37: 97	dyrektywa	IFID ($SENT_{inter}$/OPR) + S (SENT) + S (SENT	operatory interrogatywne: CZY…, CZY...

11. Stosowane skróty

11.1. Skróty gramatyczne

ADJ – przymiotnik/ fraza adiektywna;

ADV – przysłówek/ fraza adwerbialna;

INT – znak interpunkcyjny;

N – rzeczownik/ fraza nominalna;

- $_{act}$ – rzeczownik działania;
- $_{ger}$ – rzeczownik odczasownikowy;

OPR – operator;

PART – partykuła;

- $_{mod}$ – modalna;

PD – orzeczenie słowno-imienne/ imienne;

- $_{perf}$ – operator performatywny;
- $_{inter}$ – operator pytania;

praep – przyimek;

SENT – wypowiedzenie;

- $_{con}$ – zdanie warunkowe;
- $_{ind}$ – zdanie oznajmujące;
- $_{inter}$ – zdanie pytające;

V – czasownik/ fraza werbalna;

- $_{con}$ – czasownik w trybie przypuszczającym;
- $_{deo}$ – czasownik o modalności deontycznej;
- $_{fut}$ – forma przyszła
- $_{fut1}$ – forma przyszła prosta;
- $_{fut2}$ – forma przyszła złożona;
- $_{imp}$ – czasownik w trybie rozkazującym;
- $_{ind}$ – czasownik w trybie oznajmującym;
- $_{inf}$ – bezokolicznik;
- $_{past}$ – forma przeszła;
- $_{perf}$ – forma performatywna;
- $_{prae}$ – forma teraźniejsza;

$_{q\text{-}perf}$ – forma *quasi*-performatywna;

$_{vol}$ – czasownik o modalności wolitywnej;

$_{1}$ – forma pierwszej osoby;

$_{2}$ – forma drugiej osoby;

$_{3}$ – forma trzeciej osoby;

$_{deza}$ – forma niekonotująca agensa;

$_{PL}$ – forma liczby mnogiej;

$_{SI}$ – forma liczby pojedynczej;

11.2. Oznaczenia części praktu

AD – adresat (adressee);

AT – osłaiacz (attenuator);

BO – wzmacniacz (booster);

H – sygnał (hinge);

IA – oczekiwane działanie (intended action);

IFID – wyznacznik aktu mowy (illocutionary force indicator device);

PA – zapowiadane działanie (promised action);

S – specyfikator (specifier);

SE – nadawca (sender).

12.Bibliografia

Al-Sallal, Rawan E., Madani O. Ahmed (2020): Gender Differences in Using Apology Strategies in Jordanian Spoken Arabic, "International Journal of English Linguistic", vol. 10, no. 6, pp. 54-64, DOI: https://doi.org/10.5539/ijel.v10n6p54.

Alemi, Minoo, Nafiseh S. Haeri (2020): Robot-assisted instruction of L2 pragmatics. Effects on young EFL learners' speech act performance, "Language Learning and Technology", vol. 24, is. 2, pp. 86-103.

AlMujaibel, Yasmeen B. and Yasser A. Gomaa (2022): Request Strategies in Kuwaiti Arabic and British English: A Cross-Cultural Pragmatic Study, "Randwick International of Education and Linguistics Science (RIELS) Journal", vol. 3, no. 1, pp. 1-19, DOI: https://doi.org/10.47175/rielsj.v3i1.401.

Alsop, Siân and Hilary Nesi (2014): The Pragmatic Annotation of a Corpus of Academic Lectures [in:] Proceedings of the Ninth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2014), Nicoletta Calzolari, Khalid Choukri, Thierry Declerck, Hrafn Loftsson, Bente Maegaard, Joseph Mariani, Asuncion Moreno, Jan Odijk, Stelios Piperidis (Eds), Ninth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2014). Held 26-31 May 2014 at Reykjavik, Iceland. European Language Resources Association (ELRA), pp. 1560-1563.

Anderson, Harlene (1997): Conversation, language, and possibilities: A postmodern approach to therapy, New York.

Anthony, Laurence (2019): AntConc (Version 3.5.8) [Computer Software]. Tokyo, available online: http://www.antlab.sci.waseda.ac.jp/.

Archer, Dawn, Jonathan Culpeper and Matthew Davies (2009): Pragmatic annotation [in:] Corpus Linguistics. An International Handbook, Anke Lüdeling and Merja Kytö (eds.), vol. 1., Berlin/New York, pp. 613-642.

Austin, John L. (1962): How to do Things with Words, Oxford, (wyd. 2, 1975, tłum: Bohdan Chwedeńczuk, Jak działać słowami [w:] John L. Austin, Mówienie i poznawanie, Warszawa 1993).

Auwera, Johan van der (1980): On the meaning of basic speech acts, "Journal of Pragmatics", vol. 4, is. 3, pp. 253-264, DOI: https://doi.org/10.1016/0378-2166(80)90039-9.

Azhari, Ahmad S. (2018): Speech acts of classroom interaction, "International Journal of Linguistics, Literature and Culture", vol. 4, no. 2, pp.24-45.

Bach, Kent, Robert M. Harnish (1979): Linguistics Communication and Speech Acts, Cambridge/Massachusetts/London.

Bachtin, Michaił (1979): Estetika slovesnogo tvorčestva, Moskva, (tłum: Danuta Ulicka, Estetyka twórczości słownej, Warszawa 1986).

Baker, Wendy, Rachel H. Bricker (2010): The effects of direct and indirect speech acts on native English and ESL speakers' perception of teacher written feedback, "System", vol. 38, is. 1, pp. 75-84, DOI: https://doi.org/10.1016/j.system.2009.12.007.

Ballmer, Thomas and Waltraud Brennenstuhl (1981): A study in the lexical analysis of English speech activity verbs, Berlin.

Bałabaniak, Dagmara (2007): Kategoria intensywności na tle wykładników stopnia, „Polonica", nr 28, ss. 13-21.

Bałabaniak, Dagmara (2014): O użyciu wyrażeń przysłówkowych w pozycji intensyfikatora – problemy interpretacji, „Linguarum Silva", nr 3, ss. 29-39.

Bańko, Mirosław (2002): Wykłady z polskiej fleksji, Warszawa.

Barnbrook, Geoff (2002): Defining Language. A local grammar of definition sentences, Birmingham.

Barnbrook, Geoff and John Sinclair (1995): Parsing Cobuild Entries [in:] The Languages of Definition: The Formalisation of Dictionary Definitions for Natural Language Processing, John Sinclair, Martin Hoelter and Carol Peters (eds.), Luxembourg.

Bartłomiejczyk, Magdalena (2016): Face threats in interpreting. A pragmatic study of plenary debates in the European-Parliament, Katowice.

Bartmiński, Jerzy (red.) (2001): Współczesny język polski, Lublin.

Bartmiński, Jerzy i Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska (2009): Tekstologia, Warszawa.

Bartmiński, Jerzy, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska i Joanna Szadura (red.) (2004): Akty i gatunki mowy, Lublin.

Basra, Sri Meiweni and Luthfiyatun Thoyyibah (2017): A speech act analysis of teacher talk in an EFL classroom, "International Journal of Education", vol. 10, no. 1, pp. 73-81, DOI: http://dx.doi.org/10.17509/ije.v10i1.6848.

Beebe, Leslie M. and Martha C. Cummings (1996): Natural speech act data versus written questionnaire data. How data collection method affects speech act performance [in:] Speech Acts Across Cultures, Susan M. Gass and Joyce Neu (eds.), series: Studies on Language Acquisition, vol. 11, Berlin/New York, DOI: https://doi.org/10.1515/9783110219289.1.65.

Blum-Kulka, Shoshana and Elite Olshtain (1984): Requests and Apologies. A Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns (CCSARP), “Applied Linguistics”, vol. 5, is. 3, pp. 196-213, DOI: http://dx.doi.org/10.1093/applin/5.3.196.

Blum-Kulka, Shoshana, Juliane House and Gabriele Kasper (1989): Cross-cultural Pragmatics. Requests and Apologies, Norwood.

Broda, Bartosz, Damian Jaworski and Maciej Piasecki (2011): Parallel, massive processing in SuperMatrix—A general tool for distributional semantic analysis of corpus, “Proceedings of the International Multiconference on Computer Science and Information Technology”, pp. 373-379, DOI: https://doi.org/10.1109/IMCSIT.2010.5679915.

Broda, Bartosz, Michał Marcińczuk, Marek Maziarz, Adam Radziszewski and Adam Wardyński (2012): KPWr: Towards a Free Corpus of Polish [in:] Proceedings of LREC'12, pp. 3218-3222.

Brown, Penelope and Stephen C. Levinson (1987): Politeness: Some universals in language usage, Cambridge.

Bunt, Harry, Volha Petukhova, Emer Gilmartin, Catherine Pelachaud, Alex Fang, Simon Keizer and Laurent Prevot (2020): The ISO Standard for Dialogue Act Annotation. Second Edition [in:] Proceedings of the 12th Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2020), Marseille, pp. 549-558.

Caffi, Claudia (1999): On mitigation, “Journal of Pragmatics”, vol. 31, is. 7, pp. 881-909, DOI: https://doi.org/10.1016/S0378-2166(98)00098-8.

Cap, Piotr (2016): Mit aktu mowy jako kategorii organizacji analizy pragmatycznej, „Półrocznik Językoznawczy Tertium”, nr 1, ss. 50-60, DOI: http://dx.doi.org/10.7592/Tertium2016.1.2.Cap.

Cheng, Winnie and Tiffany Ching (2016): »Not a Guarantee of Future Performance«. The Local Grammar of Disclaimers, “Applied Linguistics”, vol. 39, is. 3, pp. 263-301.

Cohen, Andrew D. (2005): Strategies for learning and performing L2 speech acts, „Intercultural Pragmatics”, vol. 2, is. 3, pp. 275-301, DOI: https://doi.org/10.1515/iprg.2005.2.3.275.

Collavin, Elena (2011): Speech acts [in:] Handbooks of Pragmatics, vol. 1, Foundations of Pragmatics, Wolfram Bublitz and Neal R. Norrick (eds), Berlin, DOI: https://doi.org/10.1515/9783110214260.

Crystal, David (2010): The Changing Nature of Text: A Linguistic Perspective [in:] Text Comparison and Digital Creativity. The Production of Presence and Meaning in

Digital Text Scholarship, Wido Th. van Peursen, Ernst Thoutenhoofd, Adriaan van der Weel (eds.), Leiden.

Czechowska, Anna (2005): O sposobach wyrażania prośby w języku polskim (na przykładzie wypowiedzi cudzoziemców), „Poradnik Językowy", nr 4/2005, ss. 29-42.

Danielewiczowa, Magdalena (1991): Zdania pytajne o funkcji ekspresywnej, „Język a Kultura", t. 4, ss. 159-168.

Dawidziak-Kładoczna, Małgorzata (2012a): Językowe aspekty kultury politycznej Sejmu Wielkiego, Częstochowa.

Dawidziak-Kładoczna, Małgorzata (2012b): Pochlebstwo jako konstytutywna cecha oracji Sejmu Wielkiego, „Język a Kultura", nr 23, ss. 67-81.

Dawidziak-Kładoczna, Małgorzata (2018): Przejawy świadomości językowej w zakresie stosowania perswazyjnych aktów mowy w średniopolskich diariuszach sejmowych, „Język a Kultura", t. 28, ss. 87-99, DOI: https://doi.org/10.19195/1232-9657.28.7.

Della, Fara and Barnabas Sembiring (2018): An analysis of directive speech acts by Searle theory in »Sleeping Beauty« movie script, "Journal of English Education and Teaching (JEET)", vol. 2, no. 11, pp. 22-27.

Dennis, Maureen and Marcia A. Barnes (2000): Speech acts after mild or severe childhood head injury, "Aphasiology", vol. 14, no. 4, pp. 391-405, DOI: https://doi.org/10.1080/026870300401423.

Denoyelle, Corinne (2019): La réalisation de l'excuse dans quelques textes littéraires préclassiques [in:], Le Français en diachronie. Moyen français, Segmentation des énoncés, Linguistique textuelle, Daniela Capin, Julie Glikman, Vanessa Obry et Thierry Revol (éds.), Strasburg.

Derakhshan, Ali, Ali Malmir and Vincent Greenier (2021): Interlanguage pragmatic learning strategies (IPLS) as predictors of L2 speech act knowledge: A case of Iranian EFL learners, "The Journal of Asia TEFL", vol. 18, no. 1, pp. 235-243. DOI: http://dx.doi.org/10.18823/asiatefl.2021.18.1.14.235.

Dewi, Irma Shinta (2016): Apology: A Cross Cultural Speech Act Realization (CCSARP) Pattern. A Case on Indonesian Seafarers, [in:] UNNES International Conference on ELTLT, pp. 318-324.

Dijk, Teun A. van (1981): Pragmatic macro-structures in discourse and cognition [in:] Dijk, Teun A. van, Studies in the Pragmatics of Discourse, Hague/Paris/New York, pp. 195-214, DOI: https://doi.org/10.1515/9783110826142.195.

Doboszyńska-Markiewicz, Katarzyna (2015): O jakby nieostrości i jej swego rodzaju operatorach (linguistic hedges) – uwagi wstępne, „Linguistica Copernicana”, nr 12, pp. 137-155 DOI: http://dx.doi.org/10.12775/LinCop.2015.006.

Doboszyńska-Markiewicz, Katarzyna (2018): Metaprzymiotnikowe linguistic hedges istny, prawdziwy, swoisty – kilka uwag o ich statusie semantyczno-składniowym, „LingVaria”, r. 13, nr 2 (26), ss. 81-93, DOI: https://doi.org/10.12797/LV.13.2018.26.06.

Dunin-Dudkowska, Anna (2018): Gatunki wypowiedzi w kontekście glottodydaktycznym, „Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, nr 25, ss. 111-122, DOI: http://dx.doi.org/10.18778/0860-6587.25.10.

Duszak, Anna (1995): On variation in news-text prototypes: Some evidence from English, Polish, and German, “Discourse Processes”, vol. 19, issue 3, pp. 465-483, DOI: https://doi.org/10.1080/01638539509544927.

Dziob, Agnieszka, Maciej Piasecki and Ewa Rudnicka (2019): plWordNet 4.1–a Linguistically Motivated, Corpus-based Bilingual Resource [in:] Proceedings of the 10th Global Wordnet Conference, pp. 353-362, Wrocław.

Ebeling, Jarle and Signe Oksefjell Ebeling (2013): Patterns in Contrast, Amsterdam/Philadelphia DOI: https://doi.org/10.1075/scl.58.

Fatma, Fatma, Harun Joko Prayitno, Norliza Jamaludin, Gautam Kumar Jha and Taha Ibrahim Badri (2020): Directive Speech Acts in Academic Discourse. Ethnography of Communication from Gender Perspective in Higher Education, “Indonesian Journal on Learning and Advanced Education”, vol. 2, no. 1, pp. 27-46, DOI:10.23917/ijolae.v2i1.8829.

Ferrara, Alessandro (1980): An extended theory of speech acts. Appropriateness conditions for subordinate acts in sequences, “Journal of Pragmatics”, vol. 4, is. 3, pp. 233-252, DOI: https://doi.org/10.1016/0378-2166(80)90038-7.

Ficek, Ewa (2017): Medialne wcielenia (transformacje?) porady kulinarnej – kilka wybranych zagadnień [w:] Kuchnia i stół w komunikacji społecznej. Tekst, dyskurs, kultura, Waldemar Żarski i Tomasz Piasecki (red.), wyd. 2. popr., Wrocław, ss. 35-42.

Fishelov, David (1993): Metaphors of Genre. The Role of Analogies in Genre Theory, University Park: The Pennsylvania State University Press.

Francis, Gill, Elisabeth Manning and Susan Hunston (1996): Collins COBUILD grammar patterns 1: Verbs, London.

Francis, Gill, Elisabeth Manning and Susan Hunston (1998): Collins COBUILD grammar patterns 2: Nouns and adjectives, London.

Fraser, Bruce (1975): Hedged Performatives [in:] Speech Acts, Peter Cole and Jerry Morgan (eds.), pp. 187-210, DOI: https://doi.org/10.1163/9789004368811_008.

Fraser, Bruce (1980): Conversational mitigation, "Journal of Pragmatics", vol. 4, is. 4, pp. 341-350, DOI: https://doi.org/10.1016/0378-2166(80)90029-6.

Fraser, Bruce (1990): Perspectives on politeness, "Journal of Pragmatics", vol. 14, is. 2, pp. 219-236, DOI: https://doi.org/10.1016/0378-2166(90)90081-N.

Gasparatou, Renia (2016): Emotional Speech Acts and the Educational Perlocutions of Speech, "Journal of Philosophy of Education", vol. 50, no. 3, pp. 319-331, DOI: https://doi.org/10.1111/1467-9752.12193.

Gasparatou, Renia (2018): How to do things with words. Speech acts in education, "Educational Philosophy and Theory", vol. 50, pp. 510-518, DOI: https://doi.org/10.1080/00131857.2017.1382353.

Geben, Kinga (2018): Socjo- i psycholingwistyczne czynniki wielojęzyczności (analiza zachowań językowych młodego pokolenia Polaków na Litwie), „Język a Kultura", t. 28, s. 137-146, DOI: https://doi.org/10.19195/1232-9657.28.11.

Ginter, Joanna (2022): »Drodzy Redaktorzy, Hej!, Szanowni…« Grzecznościowe formuły inicjalne używane na Facebooku w grupie dyskusyjnej dla korektorów i redaktorów językowych, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica", t. 56, s. 255-267, DOI: http://dx.doi.org/10.18778/0208-6077.56.15.

Goffman, Erving (1967): Interaction ritual. Essays in face-to-face behavior, New Your, DOI: https://doi.org/10.4324/9780203788387.

Goldstein, Jade and Roberta Evans Sabin (2006): Using Speech Acts to Categorize Email and Identify Email Genres, "Proceedings of the 39th Annual Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS'06)", DOI: https://doi.org/10.1109/HICSS.2006.528.

Grabias, Stanisław (2001): Język w zachowaniach społecznych, Lublin.

Grabowski, Łukasz and Nicholas Groom (2021): Grammar patterns as an exploratory tool for studying formulaicity in English-to-Polish translation. A corpus-based study [in:] Formulaic language. Theories and methods, Aleksandar Trklja and Łukasz Grabowski (eds.), Berlin, pp. 171-190, DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.4727623.

Grice, Paul (1975): Logic and conversation [in:] Speech Acts, edited by Peter Cole and Jerry Morgan, pp. 41-58, DOI: https://doi.org/10.1163/9789004368811_003, (tłum. Jadwiga Wajszczuk, Logika a konwersacja, „Przegląd Humanistyczny", t. 21, nr 6 (141), 1977, ss. 85-99).

Gries, Stefan Th. and Andrea L. Berez (2017): Linguistic Annotation in/for Corpus Linguistics [in:] Handbook of Linguistic Annotation, Nancy Ide and James Pustejovsky (eds.), Dordrecht, pp. 379-409, DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-024-0881-2.

Grochowski Maciej (2021): Szyk leksemów homonimicznych o postaci JAK, „Zbornik Matice Srpske za Slavistiku", nr 100, ss. 219-229, DOI: https://doi.org/10.18485/ms_zmss.2021.100.15.

Gross, Maurice (1997): The Construction of Local Grammars [in:] Finite-state Language Processing, Emmanuel Roche and Yves Schabes (eds.), Cambridge.

Grzegorczykowa, Renata (1998): Wykłady z polskiej składni, Warszawa.

Grzegorczykowa, Renata, Roman Laskowski i Henryk Wróbel (red.) (1999): Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia, wyd. 3., poprawione, Warszawa.

Hajnicz, Elżbieta (2007): Dobór czasowników do badań przy tworzeniu słownika semantycznego czasowników polskich, na prawach rękopisu, Warszawa.

Holmes, Janet (1984): Modifying illocutionary force, "Journal of Pragmatics", vol. 8, is. 3, pp 345–365, DOI: https://doi.org/10.1016/0378-2166(84)90028-6.

HOPH: Handbook of Pragmatics Highlights (2009-2011): Jef Verschueren and Jan-Ola Östman (eds), DOI: https://doi.org/10.1075/hoph.

HOPS: Handbooks of Pragmatics (2011-now): Wolfram Bublitz, Andreas H. Jucker and Klaus P. Schneider (eds.), De Gruyter Mouton.

Huanq, Yan (2007): Pragmatics, Oxford.

Hunston, Susan (2002a): Pattern grammar, language teaching, and linguistic variation [in:] Using Corpora to Explore Linguistic Variation, Randi Reppen, Susan M. Fitzmaurice and Douglas Biber (eds.), Amsterdam.

Hunston, Susan (2002b): Corpora in Applied Linguistics, Cambridge.

Hunston, Susan and Gill Francis (2000): Pattern grammar: A corpus-driven approach to the lexical grammar of English, Amsterdam.

Hunston, Susan and Hang Su (2017/2019): Patterns, Constructions, and Local Grammar. A Case Study of 'Evaluation', "Applied Linguistics", vol. 40, is. 4, pp. 567–593, DOI: https://doi.org/10.1093/applin/amx046.

Hunston, Susan and John Sinclair (2000): A local grammar of evaluation [in:] Evaluation in Text: Authorial Stance and the Construction of Discourse, Susan Hunston and Geoff Thompson (eds.), Oxford.

Ilie, Cornelia (2010): Speech acts and rhetorical practices in parliamentary question time, „Revue roumaine de linguistique", vol. 55, no. 4, pp. 333-342.

JAK: „Język a Kultura" (2012): Akty i gatunki mowy w perspektywie kulturowej, t. 23.

Jakubowska, Monika (2018): Komunikacja dyplomatyczna na przykładzie analizy aktów mowy Prezydenta Rzeczpospolitej Polskiej – Andrzeja Dudy [praca magisterska: Uniwersytet Warszawski, Magdalena Trysińska (promotor)].

Jaszczolt, Kasia M. (2010): Situated temporal reference. A case for compositional pragmatics?, „Journal of Pragmatics", vol. 42, is. 11, pp. 2898-2909, DOI: https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.06.007.

Jędrzejko, Ewa (1987): Semantyka i składnia polskich czasowników deontycznych, Wrocław.

JPS: „Journal of Pragmatics" (1977-now): Online ISSN: 1879-1387, Print ISSN: 0378-2166.

Kaczmarek, Mirosława (2007): Podziękowania i przeprosiny w języku i kulturze japońskiej, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury", t. 19, ss. 239-251.

Kaczmarska, Elżbieta (2015): W poszukiwaniu znaczenia czasowników wyrażających stany psychiczne. Analiza czeskich czasowników i ich polskich ekwiwalentów – próba implementacji wybranych teorii lingwistycznych (walencja, gramatyka przypadków głębokich, pattern grammar, lingwistyka kognitywna), „Prace Filologiczne", t. 67, ss. 131-150.

Kalisz, Roman (1993): Pragmatyka językowa, Gdańsk.

Kawka, Maciej (1994): Lekcja jako zespół edukacyjnych aktów mowy, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie", z. 168, „Prace Językoznawcze", t. 8, s. 67-75.

Kieraś, Witold, Łukasz Kobyliński and Maciej Ogrodniczuk (2018): Korpusomat — a tool for creating searchable morphosyntactically tagged corpora, "Computational Methods in Science and Technology", vol. 24, no. 1, pp. 21-27, DOI: http://dx.doi.org/10.12921/cmst.2018.0000005.

Kiklewicz, Aleksander (2009): Akty mowy: klasyfikacja dychotomiczna, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna", tom 5, ss. 87-110.

Kiklewicz, Aleksander (2010): Tęcza nad potokiem… Kategorie lingwistyki komunikacyjnej, socjolingwistyki i hermeneutyki lingwistycznej w ujęciu systemowym, Łask.

Kiklewicz, Aleksander (2021): Klasyfikacja aktów mowy w ujęciu opozycyjno-hierarchicznym [w:] Język »okrągły jak pomarańcza«…: Pamięci Profesor Krystyny Pisarkowej w 90. rocznicę Jej urodzin, Tadeusz Szczerbowski (red.), Kraków, ss. 191-205.

Kim, Jihie, Grace Chern, Donghui Feng, Erin Shaw and Eduard Hovy (2006): Mining and Assessing Discussions on the Web through Speech Act Analysis, "Proceedings of the workshop on web content mining with human language technologies at the 5th international semantic web conference", vol. 110.

Kissine, Mikhail (2013): Speech act classifications [in:] Pragmatics of Speech Actions, Marina Sbisà and Ken Turner (eds.), series: Handbooks of Pragmatics, vol. 2, Berlin/Boston.

Klemensiewicz, Zenon (1953): Zarys składni polskiej, Warszawa.

Komorowska, Ewa (2020): Obietnica jako komisywny akt mowy w języku polskim i rosyjskim: Aspekt pragmalingwistyczny, [w:] Socjologiczne badania w teorii i praktyce: Ujęcie interdyscyplinarne, tom 8, Joanna Mampe, Marcin Trendowicz, Fadhil Marzouk and Lada Ovchinnikova (red.), Gdańsk.

Kostro, Monika i Krystyna Wróblewska-Pawlak (2011): Między kurtuazją a deprecjacją. Formy adresatywne jako środek retoryczny w polemicznym dyskursie politycznym, „Forum Artis Rhetoricae", nr 3, ss. 37-57.

Kozicka-Borysowska, Żaneta (2009): Akt mowy „przeproszenia" w języku polskim i rosyjskim: Studium pragmalingwistyczne, Szczecin.

Krause, Mariane, Carolina Altimir, Carola Pérez, Orietta Echávarri, Nelson Valdés and Katherine Strasser (2016): Therapeutic verbal communication in change episodes: a comparative microanalysis of linguistic basic forms, "Studies in Psychology", vol. 37, no. 2-3, pp. 514-547, DOI: http://dx.doi.org/10.1080/02109395.2016.1227575.

Krawczuk, Ałła (2012): Wybrane akty etykiety językowej w polszczyźnie ukraińskich studentów, „Język a Kultura", t. 23, ss. 165-180.

Kuśnierek, Izabela (2015): Językowe wyznaczniki przepisu kulinarnego jako gatunku wypowiedzi, „Językoznawstwo: współczesne badania, problemy i analizy językoznawcze", t. 9, nr 1, ss. 121-140.

Lakoff, George (1973): Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts, "Journal of Philosophical Logic", vol. 2, no. 4, pp. 458-508.

Leech, Geoffrey and Martin Weisser (2003): Generic speech act annotation for task-oriented dialogues [in:] Proceedings of the Corpus Linguistics 2003 Conference. (University Centre for Computer Corpus Research on Language Technical Papers 16(1).), Lancaster, pp. 441-446.

Levinson, Stephen C. (1983): Pragmatics, Cambridge, (tłum: Tadeusz Ciecierski, Katarzyna Stachowicz, Pragmatyka, Warszawa 2010).

Lipczuk, Ryszard (2000): O wielości i wieloznaczności terminów (na przykładzie klasyfikacji aktów mowy), „Lingua ac Communitas", t. 9, ss. 169-176.

Łukasik, Marek (2009): Anotacja korpusów tekstów specjalistycznych, „Języki Specjalistyczne", t. 9, ss. 78-97.

Majdak, Magdalena (2011): List elektroniczny jako wyraz przemian kulturowych w środowisku naukowym [w:] Odmiany stylowe polszczyzny dawniej i dziś, Urszula Sokólska (red.), Białystok, ss. 129-139.

Majewska-Tworek, Anna i Monika Zaśko-Zielińska (2016): Funkcje wyrazu no w nieoficjalnych i oficjalnych wypowiedziach mówionych na tle opisu leksykograficznego [w:] Lingua et gaudium. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Janowi Miodkowi, Monika Zaśko-Zielińska, Małgorzata Misiak, Jan Kamieniecki i Tomasz Piekot (red.), Wrocław.

Majewska-Tworek, Anna i Monika Zaśko-Zielińska (2018): Funkcje leksemu o postaci właśnie w nieoficjalnych i oficjalnych wypowiedziach mówionych na tle opisu leksykograficznego, [w:] Kultura komunikacji potocznej w językach słowiańskich, Anna Piotrowicz, Małgorzata Witaszek-Samborska i Krzysztof Skibski (red.), Poznań, ss. 203-219.

Majkowska, Aneta (2012): Współczesny polski dyskurs sejmowy, „Językoznawstwo", nr 1 (6), ss. 61-86.

Małysa, Oksana (2019): O gatunkach komisywnych [w:] Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Morfologia I, Bogumił Gasek i Bartosz Juszczak (red.), Siedlce.

Marcińczuk, Michał, Marcin Oleksy and Jan Kocoń (2017): Inforex—a Collaborative System for Text Corpora Annotation and Analysis [in:] (eds.) Ruslan Mitkov, Galia Angelova, Proceedings of the International Conference Recent Advances in Natural Language Processing, RANLP 2017, Varna, DOI: https://doi.org/10.26615/978-954-452-049-6_063.

Marcjanik, Małgorzata (2001): Etykieta językowa [w:] Współczesny język polski, Jerzy Bartmiński (red.), Lublin, ss. 281-291.

Marcjanik, Małgorzata (2014): Etykieta językowa [w:] Współczesny język polski, Jerzy Bartmiński (red.), Lublin, ss. 281-291.

Marcjanik, Małgorzata (2022): ABC grzeczności językowej [w:] Polszczyzna na co dzień, Mirosław Bańko (red.), wyd. 3., ss. 245-313, DOI: https://doi.org/10.53271/2021.026.

Matos, Marta V. and Andrew D. Cohen (2022): Native-Like Performance of Pragmatic Features: Speech Acts in Spanish, "Contrastive Pragmatics", vol. 3, is. 2, pp. 222-251, DOI: https://doi.org/10.1163/26660393-bja10034.

Mbisike, Rosarri C. (2008): Speech acts sequences in discourse [in:] Samuel Gyasi Obeng, Beverly A.S. Hartford (eds.), Political discourse analysis, New York, pp. 63-72.

Mey, Jacob (2001): Pragmatics: An introduction, Oxford.

Mey, Jacob (2010): Reference and the pragmeme, "Journal of Pragmatics", vol. 42, pp. 2882-2888.

Milleret, Margo (2007): Teaching speech acts, "Journal of the Council of Less Commonly Taught Languages", vol. 4, pp. 29-52.

Nagórko, Alicja (2010): Podręczna gramatyka języka polskiego, Warszawa.

Naruszewicz-Duchlińska, Alina (2014a): Wybrane aspekty językowe prośby w internecie, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza", t. 21 (41), nr 1, ss. 119-135, DOI: 10.14746/pspsj.2014.21.1.8.

Naruszewicz-Duchlińska, Alina (2014b): Nowe media a nowe gatunki – wstępna charakterystyka genologiczna internetowego forum dyskusyjnego, „Postscriptum Polonistyczne", nr 2, ss. 27-38.

Naruszewicz-Duchlińska, Alina (2022): Zasady komunikacji internetowej [w:] Polszczyzna na co dzień, Mirosław Bańko (red.), wyd. 3., Warszawa, ss. 315-347, DOI:http://doi.org/10.53271/2021.026.

Navarro, Borja, Montserrat Civit, Mª Antonia Martí, Raquel Marcos and Belén Fernández (2003): Syntactic, semantic and pragmatic annotation in Cast3LB [in:] Proceedings of the Workshop on Shallow Processing of Large Corpora (sprolac 2003), pp. 59-68.

Norwa, Agnieszka (2014): Formuły grzecznościowe w korespondencji elektronicznej studentów do pracowników uniwersytetu, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna", nr 10/3, ss. 11-27.

Ogiermann, Eva (2009): Politeness and in-directness across cultures: A comparison of English, German, Polish and Russian requests, "Journal of Politeness Research", vol. 5, is. 2, pp. 189-216, DOI: https://doi.org/10.1515/JPLR.2009.011.

Opoka, Joanna (2006): Gatunki mowy i akty mowy: skarga i oskarżenie: na przykładzie tekstów prawnych, prawniczych i okołoprawniczych, cz. 1-2, (praca doktorska).

Pęzik, Piotr (2013): Wybrane aspekty reprezentatywności małych i średnich korpusów [w:] Na tropach korpusów. W poszukiwaniu optymalnych zbiorów tekstów, Wojciech Chlebda (red.), Opole.

Piechnik, Anna (2021): Od dystansu do poufałości. Formuły powitalne w listach elektronicznych kierowanych przez nauczycieli do rodziców, „Slavia Meridionalis", nr 21, Article 2394, s. 1-15, DOI: https://doi.org/10.11649/sm.2394.

Piotrowski, Tadeusz (2003): Językoznawstwo korpusowe – wstęp do problematyki [w:] Językoznawstwo w Polsce. Stan i perspektywy, Stanisław Gajda (red.), Opole, ss. 143-154.

Podpora-Polit, Emilia (2013): »Co przez to rozumiesz?« – kilka uwag o roli i rozwijaniu kompetencji pragmatycznej w języku obcym, „Linguodidactica", t. 17, ss. 147-158, DOI: https://doi.org/10.15290/lingdid.2013.17.12.

Polański, Kazimierz (red.) (2003): Encyklopedia językoznawstwa ogólnego, Wrocław, wyd. 3.

Poprawa, Marcin (2020): Ulotki propagandowe z okresu II wojny światowej jako specyficzna forma komunikacji politycznej i łączności władz z obywatelami. Analiza wybranych zjawisk tekstowych, pragmatycznych i stylistycznych, „Oblicza Komunikacji", nr 12, ss. 73-119.

Przepiórkowski, Adam (2004): Korpus IPI PAN. Wersja wstępna, Warszawa.

Przybyla, Olga (2004): Akty mowy w języku nauczycieli, Katowice.

Pytel-Pandey, Danuta (2013): Dyrektywne akty mowy w Nowym Testamencie, „Studia Wschodniosłowiańskie", t. 13, ss. 95-104.

Qadir, Ashequl and Ellen Riloff (2011): Classifying Sentences as Speech Acts in Message Board Posts, "Proceedings of the 2011 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing", pp 748-758.

Qari, Israa (2019): The Gender of the Addressee as a Factor in the Selection of Apology Strategies: The Case of Saudi and British, "International Journal of Society, Culture & Language", vol. 7, is. 1, pp 83-95.

Qi, Peng, Yuhao Zhang, Yuhui Zhang, Jason Bolton and Christopher D. Manning (2020): Stanza: A Python Natural Language Processing Toolkit for Many Human Languages [in:] Association for Computational Linguistics (ACL) System Demonstrations, DOI: https://doi.org/10.48550/arXiv.2003.07082.

Radziszewski, Adam (2013): A tiered CRF tagger for Polish [in:] Robert Bembenik, Łukasz Skonieczny, Henryk Rybiński, Marzena Kryszkiewicz and Marek Niezgódka (eds),

Intelligent Tools for Building a Scientific Information Platform: Advanced Architectures and Solutions.

Reyes, Lucia, Roberto Aristegui, Mariane Krause, Katherine Strasser, Alemka Tomicic, Nelson Valdés, Carolina Altimir, Ivonne Ramirez, Guillermo De La Parra, Paula Dagnino, Orietta Echávarri, Oriana Vilches and Perla Ben-Dov (2008): Language and therapeutic change: A speech acts analysis, "Psychotherapy Research", vol. 18, no. 3, pp. 355-362, DOI: https://doi.org/10.1080/10503300701576360.

Reynolds, Mike (1995): Where the trouble lies: Cross-cultural pragmatics and miscommunication, "Papers and studies in contrastive linguistics", vol. 30, pp. 5-15.

Rogalska, Marta (2015): Kondolencje w polszczyźnie. Definicja – kontekst pragmatyczny - wzorzec gatunkowy, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury", nr 27, ss. 185-200, DOI: http://dx.doi.org/10.17951/et.2015.27.185.

Rose, Kenneth R. (1992): Speech acts and questionnaires: The effect of hearer response, "Journal of Pragmatics, vol. 17, is. 1, pp. 49-62, DOI: https://doi.org/10.1016/0378-2166(92)90028-A.

Rosińska-Mamej, Agnieszka (2014): Ile jest aktów w makroakcie mowy, czyli o najczęstszych sposobach realizacji próśb we współczesnym języku polskim, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego", z. 64, ss. 113-126.

Rosińska-Mamej, Agnieszka (2019): „Przepraszam, ma pan może długopis?". Prośba we współczesnej polszczyźnie, część 1, Prośba jako makroakt mowy, Kielce.

Rybak, Piotr and Alina Wróblewska (2018): Semi-supervised neural system for tagging, parsing and lematization [in:] Proceedings of the CoNLL 2018 Shared Task: Multilingual Parsing from Raw Text to Universal Dependencies, Brussels, pp. 45-54, DOI: http://dx.doi.org/10.18653/v1/K18-2004.

Sameer, Imad Hayif (2017): Analysis of Speech Act Patterns in Two Egyptian Inaugural Speeches, „Studies in English Language and Education", vol. 4, no. 2, pp. 134-147.

Saputa, Karol, Aleksandra Tomaszewska, Natalia Zawadzka-Paluektau, Witold Kieraś, and Łukasz Kobyliński (2023): Korpusomat.eu: A multilingual platform for building and analysing linguistic corpora [in:] Computational Science – ICCS 2023. 23rd International Conference, Prague, Czech Republic, July 3–5, 2023, Proceedings, Part II, Jiří Mikyška, Clélia de Mulatier, Maciej Paszynski, Valeria V. Krzhizhanovskaya, Jack J. Dongarra, and Peter M.A. Sloot (eds), Cham, pp. 230-237, DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-36021-3_22.

Sbisà, Marina (2009): Speech act theory [in:] Handbook of Pragmatics Highlights, vol. 1, Key Notions for Pragmatics, Jef Verschueren, Jan-Ola Östman (eds), DOI: https://doi.org/10.1075/hoph.1.

Searle, John (1965): What is a speech act [in:] Perspectives in the philolosophy of language. A concise anthology, Robert J. Stainton (ed.), Calgary.

Searle, John (1968): Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language, Cambrige, (tłum: Bohdan Chwedeńczuk, Czynności mowy. Rozważania z filozofii języka, Warszawa, 1987).

Searle, John (1975): Indirect Speech Acts [in:] Speech Acts, edited by Peter Cole and Jerry Morgan, pp. 59-82, DOI: https://doi.org/10.1163/9789004368811_004.

Searle, John (1976): A Classification of Illocutionary Acts, "Language in Sociery", vol. 5, no. 1, pp. 1-23.

Searle, John and Daniel Vanderveken (1985): Fundations of illocutionary logic, Cambridge.

Sicińska, Katarzyna (2020): Wierność, powinność, uniżoność i inne kategorie grzeczności językowej w finalnych formułach epistolarnych XVIII wieku, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza", vol. 27 (47), nr 1, ss. 163-183, DOI: 10.14746/pspsj.2020.27.1.11.

Sieradzka-Mruk, Agnieszka (2020): Przemiany nabożeństwa drogi krzyżowej w XX wieku w świetle teorii aktów mowy (wybrane aspekty), „Roczniki Humanistyczne", nr 6, ss. 183-198, DOI: http://dx.doi.org/10.18290/rh20686-11.

Sikder, Shafinaz (2021): Request Strategies and Gender Differences among Bangladeshi Students within Online Classrooms, "International Journal of English Language Studies (IJELS)", vol. 3, is. 9, pp. 1-8, DOI: https://doi.org/10.32996/ijels.2021.3.9.1.

Simon, Simona and Daniel Dejica-Cartis (2015): Speech Acts in Written Advertisements: Identification, Classification and Analysis, "Procedia – Social and Behavioral Sciences", vol. 192, pp. 234-239, DOI: https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.06.033.

Sinclair, John (1991): Corpus, concordance, collocation, Oxford.

Sinclair, John (2004): Language, corpus and discourse, New York.

Sinclair, Stéfan and Geoffrey Rockwell (2016): Voyant Tools, available online: http://voyant-tools.org/.

Skowronek, Bogusław (1999): O dialogu na lekcjach w szkole średniej: analiza pragmatyczno-językowa, Kraków.

Sojda, Sylwia (2018): Lingwistyczna kategoria intensywności w językoznawstwie polskim i słowackim, „Slavica Slovaca", r. 53, nr 2, ss. 118-125.

Sojda, Sylwia (2020): Wykładniki dezintensyfikacji w języku polskim i słowackim – zarys problematyki, „Studia z Filologii Polskiej i Słowackiej”, t. 55, art. 1987, DOI: https://doi.org/10.11649/sfps.1987.

Sosnowska, Natalia (2006): Paradoksy etykiety językowej (Wieloznaczność i wielofunkcyjność wyrazów i form), „Roczniki Humanistyczne”, t. 54, nr 6, ss. 125-134.

Su, Hang (2017): »I’m really sorry that I disappointed you«. A local grammar of apology.

Su, Hang (2018): »Thank bloody God it’s Friday«. A Local Grammar of Thanking, “Corpus Pragmatics”, vol. 2, pp. 83-105, DOI: https://doi.org/10.1007/s41701-017-0024-9.

Su, Hang (2020): Local grammars and diachronic speech act analysis. A case study of apology in the history of American English, “Journal of Historical Pragmatics”, vol. 21, is. 1, pp. 109-136, DOI: https://doi.org/10.1075/jhp.00038.su.

Su, Hang (2021): Changing patterns of apology in spoken British English. A local grammar based diachronic investigation, “Pragmatics and Society”, vol. 12, is. 3, pp. 410-436, DOI: https://doi.org/10.1075/ps.18031.su.

Su, Hang and Naixing Wei (2018): »I’m really sorry about what I said« A local grammar of apology, “Pragmatics”, vol. 28, is. 3, pp. 439-462, DOI: https://doi.org/10.1075/prag.17005.su.

Su, Hang, Yuqing Zhang and Xiaofei Lu (2021): Applying local grammars to the diachronic investigation of discourse acts in academic writing: The case of exemplification in Linguistics research articles, “English for Specific Purposes”, vol. 63, pp. 120-133, DOI: https://doi.org/10.1016/j.esp.2021.05.002.

Suszczyńska, Małgorzata (1999): Apologizing in English, Polish and Hungarian: Different languages, different strategies, “Journal of Pragmatics”, vol. 31, is. 8, pp. 1053-1065, DOI: https://doi.org/10.1016/S0378-2166(99)00047-8.

Swales, John M. (2004): Research genres. Explorations and Applications, Cambridge, DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9781139524827.

Szałkiewicz, Łukasz (2013): Lematyzacja w ręcznej anotacji milionowego podkorpusu Narodowego Korpusu Języka Polskiego – ciekawe przypadki, „Polonica”, 33, ss. 133-156, dostępne online: https://polonica.ijp.pan.pl/downloads/volumes/33/13.pdf.

Szczęk, Joanna (2021): Formy realizacji aktu mowy ODMAWIANIE w języku niemieckim na przykładzie listów odmownych na podania o pracę, „Forum Lingwistyczne” nr 8, ss. 1-15, DOI: http://doi.org/10.31261/FL.2021.08.11.

Szymański, Leszek (2012): Konwencje zapisu wyrazów na czacie internetowym, „Język Polski”, t. 92, nr 1, ss. 20-28.

Śleziak, Marta (2020): Projekt Słownika haseł politycznych (1918–2018) [w:] Leksykografia w różnych kontekstach, t. 2, Mirosław Bańko, Wanda Decyk-Zięba, Ewa Rudnicka (red.), Warszawa, ss. 289-301, DOI: https://doi.org/10.31338/uw.9788323541677.

Tabakowska, Elżbieta (2001): Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa, Kraków.

Tarary, Eliza (2014): Realizacja wzorca listu elektronicznego na przykładzie relacji student – uczelnia, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze", nr 28, ss. 151-169, DOI: https://doi.org/10.14746/psj.2014.28.12.

Tuszyńska, Monika (2013): List jako gatunek wypowiedzi – między funkcją pragmatyczną a estetyczną listu [w:] Tekst – akt mowy – gatunek wypowiedzi, Urszula Sokólska (red.), Białystok.

Upton, Thomas and Mary Ann Cohen (2010): An approach to corpus-based discourse analysis: The move analysis as example. Available from IUPUI ScholarWorks.

Upton, Thomas and Ulla Connor (2001): Using Computerized Corpus Analysis To Investigate The Textlinguistic Discourse Moves Of a Genre, "English for Specific Purposes", vol. 20, issue 4, pp. 313-329, DOI: https://doi.org/10.1016/S0889-4906(00)00022-3.

Vazquez-Orta, Ignacio, René Dirven, Ralf Pörings, Wilbert Spooren i Marjolijn Verpoor (2001): Działanie za pomocą słów: pragmatyka [w:] Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa, Elżbieta Tabakowska (red.), Jerzy Świątek (przeł.), Kraków, ss. 203-241.

Vendler, Zeno (1972): Res Cogitans: A Study in Rational Psychology, Ithaca.

Wabnic, Kamil (2017): Struktury gatunkowe forum internetowego. Na przykładzie Sportowego Forum Dyskusyjnego, Wrocław [Praca magisterska obroniona 10 lipca 2017 roku pod kierunkiem prof. dr hab. Moniki Zaśko-Zielińskiej], DOI: http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.19807.79528.

Wabnic, Kamil (2021): Regulamin działu forum dyskusyjnego. Strukturalne wyznaczniki wzorca gatunkowego, „LingVaria", t. 16, nr 1 (31), ss. 335-348, DOI: https://doi.org/10.12797/LV.16.2021.31.27.

Wabnic, Kamil (2022): Akty mowy — rozwój teorii w XXI wieku (rozpoznanie interdyscyplinarne), „Oblicza Komunikacji", t. 14, ss. 73-97, DOI: https://doi.org/10.19195/2083-5345.14.5.

Waszczuk, Jakub, Witold Kieraś and Marcin Woliński (2018)S Morphosyntactic disambiguation and segmentation for historical Polish with graph-based conditional random fields [in:] Text, Speech, and Dialogue: 21st International Conference, TSD 2018, Petr Sojka, Aleš Horák, Ivan Kopeček, and Karel Pala (eds.), Brno.

Weisser, Martin (2018): How to Do Corpus Pragmatics on Pragmatically Annotated Data, Amsterdam/Philadelphia, DOI: 10.1075/scl.84.

Weisser, Martin (2019): The DART annotation scheme: form, appliability & application, "Studia Neophilologica", vol. 91, is. 2, pp. 131-153, DOI: https://doi.org/10.1080/00393274.2019.1616218.

Wierzbicka, Anna (1973): Akty mowy [w:] Semiotyka i struktura tekstu, Maria Mayenowa (red.), Wrocław.

Wierzbicka, Anna (1983): Genry mowy [w:] Tekst i zdanie. Zbiór studiów, Teresa Dobrzyńska i Elżbieta Janus (red.), Wrocław, (przedruk: [w:] Akty i gatunki mowy, Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska i Joanna Szadura (red.), Lublin 2004).

Wierzbicka, Anna (1986): Analiza lingwistyczna aktów mowy jako potencjalny klucz do kultury [w:] Problemy wiedzy o kulturze. Prace dedykowane Stefanowi Żółkiewskiemu, Alina Brodzka, Maryla Hopfinger i Janusz Lalewicz (red.), Warszawa.

Wierzbicka, Anna (1987): English Speech Act Verbs. Semantic Dictionary, Sydney.

Wierzbicka, Anna (1991): Cross-cultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction, Berlin/ New York, (2/e, 2003, DOI: https://doi.org/10.1515/9783110220964).

Wierzbicka, Anna (1999): Język, umysł, kultura, Jerzy Barmiński (red.), Warszawa.

Wilkoń, Aleksander (2003): Gatunki mówione [w:] Porozmawiajmy o rozmowie. Lingwistyczne aspekty dialogu, Małgorzata Kita i Jan Grzenia (red.), Katowice.

Wojtak, Maria (2004): Gatunki prasowe, Lublin.

Wojtak, Maria (2019): Wprowadzenie do genologii, Lublin.

Wolińska, Olga (2009): Deklaracja jako akt mowy i gatunek tekstu [w:] Języki zachodniosłowiańskie w XXI wieku. T. 3, Współczesne języki słowiańskie", Olga Wolińska i Mariola Szymczak-Rozlach (red.), Katowice.

Woliński, Marcin (2003): System znaczników morfosyntaktycznych w korpusie IPI PAN, „Polonica", tom. 12-13, ss. 39-55.

Woliński, Marcin and Michał Lenart (2016): Morfeusz 2, CLARIN-PL digital repository, available online: http://hdl.handle.net/11321/257.

Yang, Li (2016): A cross-cultural pragmatic study of the speech act of complaint by native speakers of Thai and Chinese using english as a lingua franca (Thesis), [available online: http://sutir.sut.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/7696].

Yang, Li and Anchalee Wannaruk (2019): A cross-cultural pragmatic study of the speech act of complaining by native Thai and Chinese speakers, “Kasetsart Journal of Social Sciences”, vol. 40, pp. 670–676, DOI: https://doi.org/10.1016/j.kjss.2018.06.004.

Zabawa, Marcin (2019): O roli samodzielnie przygotowanych korpusów w badaniach językoznawczych (na przykładzie korpusu wykorzystującego zasoby internetowe), „Półrocznik Językoznawczy Tertium”, t. 4, nr 1, ss. 212-232, DOI: https://doi.org/10.7592/10.7592/Tertium2019.4.1.Zabawa.

Zarzeczny, Grzegorz (2012): Językoznawstwo korpusowe w badaniach aktów mowy. Studium pilotażowe na przykładzie dyrektyw w podręcznikach do nauczania języka polskiego jako obcego, „Język a Kultura”, t. 23. ss. 501-512.

Zaśko-Zielińska, Monika (2014): Apologizing – How Genre Affects the Changes in the Speech Act, “International Journal of Language and Literature”, vol. 2, no. 3, pp. 69-82.

Zaśko-Zielińska, Monika (2019): Pismo elektroniczne – zakresy użycia, uwarunkowania, stosunek do normy typograficznej i ortograficznej [w:] Germanistyka otwarta: Wrocławskie debaty o języku i językoznawstwie, Artur Tworek (red.), Wrocław, ss. 265-278.

Zaśko-Zielińska, Monika, Anna Majewska-Tworek i Tomasz Piekot (2008): Sztuka pisania, Warszawa.

Zdunkiewicz, Dorota (1988): Pojęcie implikatury w językoznawstwie – przegląd najważniejszych stanowisk, „Poradnik Językowy”, z. 9-10, ss. 627-645.

Zhang, Yimin and Hang Su (2022): »We define X as …«. A local grammar of definition in linguistics research articles and its pedagogical value, “Journal of English for Academic Purposes”, vol. 59, pp. 101-143, DOI: https://doi.org/10.1016/j.jeap.2022.101143.

Ziatas, Kathryn, Kevin Durkin and Chris Pratt (2003): Differences in assertive speech acts produced by children with autism, Asperger syndrome, specific language impairment, and normal development, “Development and Psychopathology”, vol. 15, is. 1, pp. 73-94, DOI: https://doi.org/10.1017/S0954579403000051.

Żmigrodzka, Bożena (1996): Testament – próba rekonstrukcji wzorca gatunkowego, „Stylistyka”, t. 5, ss. 183-197.

Żurek, Anna (2008): Grzeczność językowa w polszczyźnie cudzoziemców. Wybrane zagadnienia, Łask.

Żydek-Bednarczuk, Urszula (1994): Struktura tekstu rozmowy potocznej, Katowice.

Żydek-Bednarczuk, Urszula (2005): Wprowadzenie do lingwistycznej analizy tekstu, Kraków.

13. Słowniki

WSJP PAN: Żmigrodzki, Piotr (red.) (2007-teraz): Wielki słownik języka polskiego, dostęp online: https://wsjp.pl.

WSJP PWN: Dubisz, Stanisław (2018): Wielki słownik języka polskiego, Warszawa.

ISJP PWN: Bańko, Mirosław (2000): Inny słownik języka polskiego, Warszawa, wyd. 2.

PLWN: Słowosieć, dostęp online: http://plwordnet.pwr.wroc.pl/wordnet/.

SJP PWN: Słownik języka polskiego, dostęp online: https://sjp.pwn.pl.

SGJP: Woliński, Marcin, Zygmunt Saloni, Robert Wołosz, Włodzimierz Gruszczyński, Danuta Skowrońska i Zbigniew Bronk (red.) (2020): Słownik gramatyczny języka polskiego, wyd. IV, dostęp online: http://sgjp.pl.

OJ UW: Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego, dostęp online: https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl.

SWK: Bańko, Mirosław i Maria Krajewska (1996): Słownik wyrazów kłopotliwych, Warszawa.

14. Materiał badawczy

Korpus w Korpusomacie.eu: https://korpusomat.eu/corpus/1616.

Korpus w Inforexie: https://inforex.clarin-pl.eu/?corpus=1680&page=start.

15. Spis tabel

Tabela 1: Fora wchodzące w skład korpusu oraz ich tematyka (oprac. własne na podstawie analizowanego materiału).....30
Tabela 2: Fora wchodzące w skład korpusu oraz liczebność wątków, postów, tokenów oraz nadawców komunikatów (oprac. własne na podstawie analizowanego materiału).....30
Tabela 3: Metadane dokumentów (oprac. własne).....33
Tabela 4: Klasyfikacja aktów mowy Searle'a (oprac. własne na podstawie: Searle 1976).....38
Tabela 5: Elementy schematów realizacji aktu mowy (Blum-Kulka, Olshtain 1984).....50
Tabela 6: Podział wzmacniaczy i osłabiaczy wraz z przykładami oraz potencjalnymi konsekwencjami dla relacji nadawcy i odbiorcy (oprac. i tłum własne na podstawie Holmes 1984: 346-350).....55
Tabela 7: Części praktu.....59
Tabela 8: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – POLECAĆ) + IA (V_{inf}).....65
Tabela 9: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – POLECAĆ) + IA (N).....65
Tabela 10: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – PROSIĆ) + IA (praep N_{act}).....68
Tabela 11: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf}– PROSIĆ) + IA (praep N_{ger}).....68
Tabela 12: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – PROSIĆ) + IA (V_{inf}).....68
Tabela 13: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf}) + IA (V_{inf})/(praep N_{act}).....70
Tabela 14: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf}) + IA (OPR – CO DO + N_{act}).....71
Tabela 15: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf}) + IA (V_{eli} praep N) + <S>.....71
Tabela 16: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – POTRZEBOWAĆ) + IA (N_{act})/(V_{inf})/(N).....73
Tabela 17: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – SZUKAĆ) + IA (N).....75
Tabela 18: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – der.: PYTAĆ) + <AT (V_{con})> + IA ($SENT_{inter}$) + <AT (INT – ?)>.....76
Tabela 19: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – der.: PYTAĆ) + <AT> + S ($SENT_{inter}$) + <AT (INT – ?)>.....76
Tabela 20: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{con} – DOWIEDZIEĆ SIĘ) + S ($SENT_{inter}$.) + <AT (INT – ?)>.....77
Tabela 21: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – NIE WIEM) + S ($SENT_{inter}$) + <AT (INT – ?)> 78
Tabela 22: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{deon\ 2}$) + IA (V_{inf}).....83
Tabela 23: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{deon\ deza}$) + IA (V_{inf}).....86
Tabela 24: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{mod\ 3}$) + IA (N).....87

Tabela 25: Prakty realizujące schemat: IFID (PD) + IA (V_{inf}).....88
Tabela 26: Prakty realizujące schemat: IFID (PD) + IA (SENT).....88
Tabela 27: Prakty realizujące schemat: IFID (PD) + IA (N).....88
Tabela 28: Prakty realizujące schemat: IFID ($OPR_{q\text{-}perf}$) + IA (V_{inf}).....89
Tabela 29: Prakty realizujące schemat: IFID ($OPR_{q\text{-}perf}$) + IA (SENT).....89
Tabela 30: Prakty realizujące schemat: IA[IFID] (SENT [V_{imp}]).....91
Tabela 31: Prakty realizujące schemat: IA[IFID] (SENT [$V_{perfect\ 2}$]).....93
Tabela 32: Prakty realizujące schemat: IA[IFID] (SENT [$V_{imperf\ 2}$]).....93
Tabela 33: Prakty realizujące schemat: IA[IFID] (SENT [V_{1PL}]).....93
Tabela 34: Prakty realizujące schemat: S (SENT) + IFID ($SENT_{inter}$/INT) + <IFID (INT – ?)>.....95
Tabela 35: Prakty realizujące schemat: IFID (OPR_{inter}) + S (V) + <IFID (INT – ?)>.....96
Tabela 36: Prakty realizujące schemat: IFID (OPR_{inter} – A) + S (V) + <IFID (INT – ?)>.....97
Tabela 37: Prakty realizujące schemat: IFID ($SENT_{inter}$/OPR – CZY…, CZY...) + S (SENT) + S (SENT) + <IFID (INT – ?)>.....97
Tabela 38: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{deo\ 2}$ – MÓC) + <AT (V_{con})> + IA (V_{inf}) + <IFID (INT – ?)>.....99
Tabela 39: Prakty realizujące schemat: <IFID (OPR)> + <AT (OPR – MOŻE)> + IA ($SENT_{inter}$) + <IFID (INT – ?)>.....100
Tabela 40: Prakty realizujące schemat: IA[H] (SENT-V_{eli} [V_{inf}]).....102
Tabela 41: Prakty realizujące schemat: H ($PART_{mod}$) + IA (N).....103
Tabela 42: Prakty realizujące schemat: H (ADV_{temp}) + IA (N).....103
Tabela 43: Prakty realizujące schemat: IFID (N) + IA (N).....103
Tabela 44: Prakty realizujące schemat: IFID (N) + IA (SENT).....103
Tabela 45: Prakty realizujące schemat: IFID (V/V_{eli} + N – PYTANIE) + S/IA ($SENT_{inter}$).....103
Tabela 46: Prakty realizujące schemat: H (V_{fut}) + IA (N).....105
Tabela 47: Prakty realizujące schemat: <AT> + IA[H] (SENT[$V_{con\ 1}$]).....106
Tabela 48: Prakty realizujące schemat: H (V_{perf} + praep N – DZIĘKOWAĆ + Z GÓRY) + <IA (praep N – ODPOWIEDŹ)>.....107
Tabela 49: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – PLANOWAĆ) + PA (V_{inf}).....118
Tabela 50: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – PLANOWAĆ) + PA (N_{act}).....118
Tabela 51: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – MIEĆ W PLANACH) + PA (V_{inf}).....119
Tabela 52: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – ZAMIERZAĆ) + PA (V_{inf}).....119
Tabela 53: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – POSTANOWIĆ) + PA (V_{inf}).....121
Tabela 54: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{deo\ 1}$) + PA (V_{inf}).....122

Tabela 55: Prakty realizujące schemat: H ($V_{deo\ deza}$ – TRZEBA) + PA (V_{inf}).....122
Tabela 56: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{vol\ 1}$ – CHCIEĆ) + PA (V_{inf}).....123
Tabela 57: Prakty realizujące schemat: PA[IFID] (SENT [V_{fut1}]).....124
Tabela 58: Prakty realizujące schemat: PA[H] (SENT [V_{prae}]).....124
Tabela 59: Prakty realizujące schemat: PA[IFID] (SENT [V_{fut2}]).....124
Tabela 60: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – DZIĘKOWAĆ) + <S (praep N)>.....127
Tabela 61: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – DZIĘKI) + <S (praep N/SENT)>.....127
Tabela 62: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – GRATULOWAĆ) + <S (N)> + <AD>.....128
Tabela 63: Prakty realizujące schemat: IFID (OPR_{perf}) + <AD>.....128
Tabela 64: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – POZDRAWIAĆ) + <BO (ADV)> + <AD>..129
Tabela 65: Prakty realizujące schemat: IFID (OPR_{perf}) + <BO (ADV)>.....129
Tabela 66: Sekwencja dwóch pozdrowień i aktu życzącego.....130
Tabela 67: Prakty realizujące schemat: IFID (<V_{perf}> + OPR_{perf} – <ŻYCZYĆ>+POWODZENIA) + <S> + <AD>.....130
Tabela 68: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – ŻYCZYĆ) + <BO (ADV)> + S + <AD>.....131
Tabela 69: Prakty realizujące schemat: H (N_{gen}) + <BO (ADV/ADJ)> + <AD>.....132
Tabela 70: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$/N+V_{eli}) + <SE> + <AD> + <S (SENT)> + <BO>.....133
Tabela 71: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – PRZEPRASZAĆ) + <S> + <AT>.....134
Tabela 72: Prakty realizujące schemat: IFID (V_{perf} – WITAĆ) + <AD> + <BO>.....134
Tabela 73: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{imp\ 2}$ – WITAĆ) + <AD> + <S> + <BO>.....135
Tabela 74: Prakty realizujące schemat: IFID (OPR_{perf}) + S.....136
Tabela 75: Prakty realizujące schemat: IFID (OPR_{perf}) + <AD> + <BO>.....137
Tabela 76: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$ – PODBIJAĆ) + <S>.....139
Tabela 77: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$) + <S>.....139
Tabela 78: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$) + <AD> + <BO> + <S>.....139
Tabela 79: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$).....140
Tabela 80: Prakty realizujące schemat: S[H] (SENT[V – ZOSTAĆ]).....141
Tabela 81: Prakty realizujące schemat: S[IFID] (SENT[V_{ind}]).....143
Tabela 82: Prakty realizujące schemat: S[IFID] (SENT[V_{ind}]) + <BO ($V_{q\text{-}perf}$)>.....144
Tabela 83: Prakt zawierający ciąg wzmacniaczy dyskursywnych.....149
Tabela 84: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$) + <S (SENT/N)>.....151
Tabela 85: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$) + <S (SENT)>.....151
Tabela 86: Prakty realizujące schemat: IFID ($V_{q\text{-}perf}$).....151

Tabela 87: Prakty realizujące schemat: IFID (ADJ) + <S (N)> + <BO>.....152
Tabela 88: Prakty realizujące schemat: IFID (PD) + <S (N/SENT)> + <BO>.....153
Tabela 89: Prakty realizujące schematy ze zdaniem warunkowym jako osłabiaczem.....155
Tabela 90: Prakty realizujące schematy z czasownikiem w trybie warunkowym jako osłabiaczem 156
Tabela 91: Prakty realizujące schematy z osłabiaczem leksykalnym MÓC w 1. osobie.....157
Tabela 92: Prakty realizujące schematy z dezintensyfikatorami jako osłabiaczami.....157
Tabela 93: Prakty realizujące schematy z subiektywizującym osłabiaczem dyskursywnym.....158
Tabela 94: Prakty realizujące schematy z wypowiedzeniem przeciwstawnym jako osłabiaczem...158
Tabela 95: Prakty realizujące schematy z operatorem pytania jako osłabiaczem.....159
Tabela 96: Prakty realizujące schematy z czasownikiem wolitywnym jako modyfikatorem mocy illokucyjnej.....160
Tabela 97: Prakty realizujące schematy z intensyfikatorem jako wzmacniaczem łączącym się z formami performatywnymi i *quasi*-performatywnymi jako wyznacznikami.....161
Tabela 98: Prakty realizujące schematy z intensyfikatorem jako wzmacniaczem łączącym się z czasownikiem deontycznym jako wyznacznikiem.....162
Tabela 99: Prakty realizujące schematy z intensyfikatorem jako wzmacniaczem łączącym się z trybem rozkazującym jako wyznacznikiem.....162
Tabela 100: Prakty realizujące schematy z intensyfikatorem jako wzmacniaczem przy różnych wyznacznikach.....162
Tabela 101: Prakty realizujące schematy z formą performatywną PROSIĆ jako wzmacniaczem. .163
Tabela 102: Prakty realizujące schemat ze wzmacniaczem prozodycznym.....164
Tabela 103: Prakty realizujące schemat ze wzmacniaczem typograficznym – znakiem wykrzyknienia.....164
Tabela 104: Prakty realizujące schemat ze wzmacniaczem typograficznym – majuskułą.....165
Tabela 105: Prakty realizujące schemat ze wzmacniaczem typograficznym – zwielokrotnieniem samogłoski.....165
Tabela 106: Prakty realizujące schemat z wypowiedzeniem przyczynowym jako wzmacniaczem 166
Tabela 107: Prakty realizujące schemat ze wzmacniaczem dyskursywnym.....166
Tabela 108: Prakty realizujące schematy z pytaniami zachęcającymi jako wzmacniaczami.....167
Tabela 109: Prakty realizujące schematy z pytaniem zachęcającym jako wzmacniaczem przy dyrektywie pośredniej.....167
Tabela 110: Jednoelementowe schematy podstawowe (oprac. własne na podstawie materiału).....171

Tabela 111: Schematy podstawowe z konotowanymi grupami nominalnymi (oprac. własne na podstawie materiału).....172
Tabela 112: Schematy podstawowe z konotowanymi wypowiedzeniami składowymi (oprac. własne na podstawie materiału).....173
Tabela 113: Schematy podstawowe z konotowanymi bezokolicznikami (oprac. własne na podstawie materiału).....174
Tabela 114: Schematy podstawowe z wyznacznikiem/sygnałem jako elementem innej części praktu 175
Tabela 115: Schematy podstawowe dystynktywne na poziomie syntaktycznym.....176